M. TULLII

CICERONIS

OPERUM OMNIUM

VOL. IX.

ORATIONUM

VOL. VI.

EX EDITIONE J. OLIVETI.

GLASGUAE,
IN AEDIBUS ACADEMICIS
EXCUDEBANT ROB. ET AND. FOULIS
ACADEMIAE TYPOGRAPHI
MDCCXLIX.

163 a 11

GR. JU
BR. MUS

VOL. IX.

XXXIII. In Vatinium. pag. 1
XXXIV. Pro M. Caelio. 31
XXXV. De provinciis consularibus. 87
XXXVI. Pro L. Cornelio Balbo. 121
XXXVII. In L. Calpurnium Pisonem. 167
XXXVIII. Pro T. Annio Milone. 238
XXXIX. Pro C. Rabirio Postumo. 306
XL. Pro M. Marcello. 333
XLI. Pro Q. Ligario; ad C. Caesarem. 352
XLII. Pro Rege Dejotaro; ad C. Caesarem. 374

M. TULLII CICERONIS ORATIONES.

IN VATINIUM.

ORATIO XXXIII.

SI tua tantummodò, Vatini, quid indignitas postularet, spectare voluissem, feciſſem id, quod his vehementer placebat, ut te, cujus testimonium, propter turpitudinem vitae, sordesque domesticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem. nemo enim horum aut ita te refutandum, ut gravem adver-

ſarium, aut ita rogandum, ut religioſum teſtem arbitrabatur. ſed fui paulo in te intemperantior fortaſſe, quàm debui. odio enim tui, in quo, etſi omnes propter tuum in me ſcelus, ſuperare debeo, tamen ab omnibus pene vincor, ſic ſum incitatus, ut, cùm te non minùs contemnerem, quàm odiſſem, tamen vexatum potius, quàm deſpectum, vellem dimittere. quare, ne tibi hunc honorem a me haberi forte mirere, quod interrogem, quem nemo congreſſu, nemo aditu, nemo ſuffragio, nemo civitate, nemo luce dignum putet: nulla me ad id cauſa impuliſſet, niſi ut ferocitatem tuam iſtam comprimerem, et audaciam frangerem, et loquacitatem pauciſſimis interrogationibus irretitam retardarem. etenim debuiſti, Vatini, etiam ſi falſo veniſſes in ſuſpicionem P. Sextio, tamen mihi ignoſcere, ſi in tanto hominis de me optime meriti periculo, et tempori ejus, et voluntati parere voluiſſem. ſed heſterno pro teſtimonio eſſe mentitum, cum affirmares nullum tibi omnino cum Albinovano ſermonem non modo de Sextio accuſando, ſed nulla unquam de re fuiſſe,

paulo ante imprudens indicasti: qui et T. Claudium tecum communicasse, et a te consilium P. Sextii accusandi petisse, et Albinovanum, quem antea vix tibi notum esse dixisses, domum tuam venisse, multa tecum locutum dixeris: denique conciones P. Sextii scriptas, quas neque nosset, neque reperire posset, te Albinovano dedisse, easque in hujus judicio esse recitatas. in quorum altero es confessus, a te accusatores esse instructos, et subornatos: in altero inconstantiam tuam cùm levitate, tum etiam perjurio implicatam refelliſti: cum, quem alienissimum a te esse dixisses, eum domi tuae fuisse: quem praevaricatorem ab initio judicasses, ei te, quos rogasset, ad accusandum libros dixeris dedisse. Nimium es vehemens, feroxque naturâ: non putas fas esse verbum ex ore exire cujusquam, quod non jucundum et honorificum ad aures tuas accidat. venisti iratus omnibus: quod ego, simulac te adspexi, prius quam loqui coepisti, cum ante Gellius, nutricula seditiosorum omnium, testimonium diceret, sensi, atque providi. repente enim te, tanquam serpens e latibulis, ocu-

lis eminentibus, inflato collo, tumidis cervicibus intulisti: ut mihi renovatus ille tuus in te *** veterem meum amicum, sed tamen tuum familiarem defenderim, cum in hac civitate oppugnatio soleat, quâ tu nunc uteris, nonnunquam, defensio nunquam vituperari. sed quaero a te, cur C. Cornelium non defenderem. num legem aliquam Cornelius contra auspicia tulerit: num Aeliam, num Fusiam legem neglexerit: num consuli vim attulerit: num armatis hominibus templum tenuerit: num intercessorem vi dejecerit: num religiones polluerit: aerarium exhausserit: rempublicam compilarit. tua sunt, tua sunt haec omnia. Cornelio ejusmodi nihil objectum est. codicem legisse dicebatur. defendebatur, testibus collegis suis, non recitandi causâ legisse, sed recognoscendi. constabat tamen, Cornelium concilium illo die dimisisse, intercessioni paruisse. tu vero, cui Cornelii defensio displicet, quam cau-

*** Deest nonnihil. sic autem unus LAMB. 'ut mihi renovatus ille tuus tribunatus videretur. ac mihi primum objeciſti, quòd Cornelium, veterem'

ſam ad patronos tuos, aut quod os affe-
res? quibus jam praeſcribis, quanto illis
probro futurum ſit, ſi te defenderint, cum
tu mihi Cornelii defenſionem in maledic-
tis objiciendam putaris. attamen hoc,
Vatini, memento, paulo poſt iſtam de-
fenſionem meam, quam tu bonis viris
diſplicuiſſe dicis, me cùm univerſi popu-
li Romani ſumma voluntate, tum opti-
mi cujuſque ſingulari ſtudio, magnifican-
tiſſime poſt hominum memoriam conſu-
lem factum, omniaque ea me pudenter
vivendo conſecutum eſſe, quae tu impu-
denter vaticinando ſperare te ſaepe dix-
iſti. Nam quòd mihi diſceſſum objec-
iſti meum, et quod horum, quibus ille
dies acerbiſſimus fuit, qui idem tibi lae-
tiſſimus, luctum et gemitum renovare vo-
luiſti: tantum tibi reſpondeo, me, cùm tu,
caeteraeque reipublicae peſtes, armorum
cauſam quaereretis, et cum per meum
nomen fortunas locupletium diripere,
ſanguinem principum civitatis exſorbe-
re, crudelitatem veſtram odiumque diu-
turnum, quod in bonos jam inveteratum
habebatis, ſaturare cuperetis: ſcelus et
furorem veſtrum cedendo maluiſſe fran-

gere, quam reſiſtendo. quare peto a te, ut mihi ignoſcas, Vatini, cum patriae pepercerim, quam ſervaram: et, ſi ego te perditorem et vexatorem reipublicae fero, tu me conſervatorem et cuſtodem feras. deinde ejus viri diſceſſum increpas, quem vides, omnium civium deſiderio, ipſius denique reipublicae luctu, eſſe revocatum? at enim dixiſti, non mea, ſed reipublicae cauſa homines de meo reditu laboraſſe. quaſi vero quiſquam vir excellenti animo in rempublicam ingreſſus optabilius quidquam arbitretur, quam ſe a ſuis civibus reipublicae cauſa diligi. ſcilicet aſpera mea natura, difficilis aditus, gravis vultus, ſuperba reſponſa, inſolens vita: nemo humanitatem meam, nemo conſuetudinem, nemo conſilium, nemo auxilium requirebat: cujus deſiderio (ut haec minima dicam) forum moeſtum, muta curia, omnia denique bonarum artium ſtudia ſiluerunt. ſed nihil ſit factum meâ causâ: omnia illa ſenatus-conſulta, populi juſſa, Italiae totius, cunctarum ſocietatum, collegiorum omnium decreta de me reipublicae causâ eſſe facta fateamur. quid ergo, homo imperitiſſime ſo-

lidae laudis, ac verae dignitatis, praestantius mihi potuit accidere? quid optabilius ad immortalitatem gloriae, atque ad memoriam mei nominis sempiternam, quam omnes hoc cives meos judicare, civitatis salutem cum mea unius salute esse conjunctam? quod quidem ego tibi reddo tuum. nam, ut tu me carum esse dixisti senatui, populoque Romano, non tam meâ causâ, quam reipublicae: sic ego te, quanquam sis omni diritate atque immanitate teterrimus, tamen dico esse odio civitati, non tam tuo, quam reipub-
4 licae nomine. Atque, ut aliquando ad te veniam, de me hoc sit extremum. quid quisque nostrûm de se ipse loquatur, non est sane, non est requirendum: boni viri judicent. id est maximi momenti, et ponderis. duo sunt tempora, quibus nostrorum civium spectentur judicia de nobis: unum honoris, alterum salutis. honos talis populi Romani voluntate paucis est delatus, ac mihi: salus tanto studio civitatis nemini reddita. de te autem homines quid sentiant, in honore experti sumus: in salute expectamus. et, ut ne me cum homine uno, non solum impu-

dentiſſimo atque infimo, conferam: de te ipſo, homine et arrogantiſſimo et mihi inimiciſſimo, quaero, Vatini, utrum tandem putes, huic civitati, huic reipublicae, huic urbi, his templis, aerario, curiae, viris his, quos vides, horum bonis, fortunis, liberis, civibus caeteris; denique deorum immortalium delubris, auſpiciis, religionibus, melius fuiſſe et praeſtabilius, me civem in hac civitate naſci, an te? cum mihi haec reſponderis, aut ita impudenter, ut manus a te homines vix abſtinere poſſint; aut ita dolenter, ut aliquando iſta, quae ſunt inflata, rumpantur: tum memoriter reſpondeto ad ea, quae de te ipſo rogaro. Atque illud tenebricoſiſſimum tempus ineuntis aetatis tuae patiar latere. licet impune per me parietes in adoleſcentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris. habeat hoc praemium tua indignitas, ut adoleſcentiae turpitudo obſcuritate et ſordibus tuis obtegatur. quaeſturam petiſti cum P. Sextio, cum hic nihil loqueretur, niſi quod agebat: tu de altero conſulatu gerendo te diceres cogitare. quaero abs te, teneaſne memoria, cum P. Sextius

quaeſtor ſit cunctis ſuffragiis factus, tunc te vix, invitis omnibus, non populi beneficio, ſed conſulis, extremum adhaeſiſſe? in eo magiſtratu, cum tibi magno clamore aquaria provincia ſorte obtigiſſet, miſſuſne ſis a me conſule Puteolos, ut inde aurum exportari, argentumque prohiberes? in eo negotio, cum te non cuſtodem ad continendas, ſed portitorem ad partiendas merces miſſum putares, cumque omnium domos, apothecas, naves, furaciſſime ſcrutarere, hominesque negotia gerentes judiciis iniquiſſimis irretires, mercatores e navi egredientes terreres, conſcendentes morarere: teneaſne memoria, tibi in conventu Puteolis manus eſſe allatas? ad me conſulem Puteolanorum querelas eſſe delatas? poſt quaeſturam, exieriſne legatus in ulteriorem Hiſpaniam, C. Coſconio proconſule? cum illud iter Hiſpanienſe pedibus fere confici ſoleat, aut, ſi quis navigare velit, certa ſit ratio navigandi: veneriſne in Sardiniam, atque inde in Africam? fueriſne, quod ſine ſenatus conſulto tibi facere non licuit, in regno Hiempſalis? fueriſne in regno Maſtaneſoſi? veneriſne

ad fretum per Mauritaniam? quem ſcias unquam legatum Hiſpanienſem iſtis itineribus in illam provinciam perveniſſe? factus es tribunus plebis: quid enim te de Hiſpanienſibus flagitiis tuis, ſordidiſſimiſque furtis interrogem? quaero abs te primum univerſe, quod genus improbitatis et ſceleris in eo magiſtratu praetermiſeris? ac tibi jam inde praeſcribo, ne tuas ſordes cum clariſſimorum virorum ſplendore permiſceas. ego te, quaecunque rogabo, de te ipſo rogabo; neque te ex ampliſſimi viri dignitate, ſed ex tuis tenebris extraham; omniaque mea tela ſic in te conjicientur, ut nemo per tuum latus (quod ſoles dicere) ſaucietur. in tuis pulmonibus ac viſceribus haerebunt. Et, quoniam omnium rerum magnarum a diis immortalibus principia ducuntur, volo ut mihi reſpondeas tu, qui te Pythagoricum ſoles dicere, et hominis doctiſſimi nomen tuis immanibus et barbaris moribus praetendere; quae te tanta pravitas mentis tenuerit, qui tantus furor, ut, cum inaudita ac nefaria ſacra ſuſceperis, cum inferorum animas elicere, cum puerorum extis deos manes mactare ſo-

leas; auſpicia, quibus haec urbs condita eſt, quibus omnis reſpublica atque imperium tenetur, contempſeris? initioque tribunatus tui, ſenatui denuntiaris, tuis actionibus augurum reſponſa, atque ejus collegii arrogantiam impedimento non futuram? ſecundum ea quaero, ſervariſne in eo fidem? num quando tibi moram attulerit, quo minus concilium advocares, legemque ferres, quod eo die ſcires de caelo eſſe ſervatum? et quoniam hic locus unus eſt, quem tibi cum Caeſare communem eſſe dicas: ſejungam te ab illo, non ſolum reipublicae cauſa, verum etiam Caeſaris, ne qua ex tua ſumma indignitate labes illius dignitati aſperſa videatur. primum quaero, num tu ſenatui cauſam tuam permittas, quod facit Caeſar? deinde, quae ſit auctoritas ejus, qui ſe alterius facto, non ſuo defendat? deinde (erumpet enim aliquando ex me vera vox, et dicam ſine cunctatione quod ſentio) ſi jam violentior aliqua in re C. Caeſar fuiſſet, ſi eum magnitudo contentionis, ſtudium gloriae, praeſtans animus, excellens nobilitas aliquo impuliſſet, quod in illo viro et tum ferendum eſ-

ſet, et maximis rebus, quas poſtea geſſit, obliterandum: id tu tibi, furcifer, ſumes, et Vatinii latronis ac ſacrilegi vox audietur, hoc poſtulantis, ut idem ſibi concedatur, quod Caeſari? Sic enim ex te quaero. tribunus plebis fuiſti: ſejunge te a conſule. collegas habuiſti viros fortes novem. ex his tres erant, quos tu quotidie ſciebas ſervare de coelo, quos irridebas, quos privatos eſſe dicebas: de quibus duos praetextatos ſedentes vides, te aedilitiam praetextam togam, quam fruſtra confeceras, vendidiſſe: tertium ſcis ex illo obſeſſo atque afflicto tribunatu, conſularem auctoritatem hominem eſſe adoleſcentem conſecutum: reliqui ſex fuerunt: ex quibus partim plane tecum ſentiebant, partim medium quendam curſum tenebant. omnes habuerunt leges promulgatas: in his multas meus neceſſarius, etiam de mea ſententia, C. Coſconius, judex noſter: quem, tu diſrumperis, cum aedilitium vides. volo utì mihi reſpondeas, num quis ex toto collegio legem ſit auſus ferre, praeter unum te? quae tanta in te fuit audacia, quae tanta vis, ut, cum novem tui colle-

gae ſibi timendum eſſe duxerint, id unus tu, emerſus e coeno, omnium facile omnibus rebus infimus, contemnendum, deſpiciendum, irridendum putares? num quem poſt urbem conditam ſcias tribunum plebis egiſſe cum plebe, cùm conſtaret ſervatum eſſe de coelo? ſimul etiam illud volo utì reſpondeas, cùm, te tribuno plebis, eſſet etiam tum in republica lex Aelia, et Fuſia: quae leges ſaepenumero tribunitios furores debilitarunt, et repreſſerunt: quas contra, praeter te, nemo unquam eſt facere conatus: quae quidem leges anno poſt, ſedentibus in templo duobus non conſulibus, ſed proditoribus hujus civitatis ac peſtibus, una cum auſpiciis, cum interceſſionibus, cum omni jure publico conflagraverunt: ecquando dubitaris contra eas leges cum plebe agere, et concilium convocare? num quem ex tribunis plebis, quicunque ſeditioſi fuerint, tam audacem audieris fuiſſe, ut unquam contra legem Aeliam aut Fuſiam concilium
8 advocaret? Quaero illud etiam ex te, conatuſne ſis, volueriſne, denique cogitaris, (eſt enim res ejuſmodi, ut, ſi tibi modo in mentem venit, nemo ſit, qui te

ullo cruciatu esse indignum putet) cogitarisne, in illo tuo intolerabili, non regno (nam cupis id audire) sed latrocinio, augur fieri in Q. Metelli locum? ut, quicunque te aspexisset, duplicem dolorem gemitumque susciperet, et ex desiderio clarissimi et fortissimi civis, et ex honore turpissimi atque improbissimi? adeone non labefactam rempublicam te tribuno, neque conquassatam civitatem, sed captam hanc urbem atque eversam putares, ut augurem Vatinium ferre possemus? hoc loco quaero, si, id quod concupieras, augur factus esses: in qua tua cogitatione nos, qui te oderamus, vix dolorem ferebamus: illi autem, quibus eras in deliciis, vix risum tenebant: sed quaero, si ad caetera vulnera, quibus putasti rempublicam deleri, hanc quoque mortiferam plagam inflixisses auguratûs tui; utrum decreturus fueris id, quod augures omnes usque a Romulo decreverunt, Jove fulgente, cum populo agi nefas esse, an, quia tu semper sic egisses, auspicia fueris augur dissoluturus? Ac, ne diutius loquar de auguratu tuo, (quod invitus facio, ut recorder ruinas reipublicae: ne-

que enim tu unquam, ſtante non modo majeſtate horum, ſed etiam urbe, te augurem fore putaſti. verumtamen, ut ſomnia tua relinquam, ad ſcelera veniam) volo utì mihi reſpondeas: cum M. Bibulum conſulem, non dicam bene de republica ſentientem, ne tu mihi homo potens iraſceare, qui ab eo diſſenſiſti; ſed hominem certe nuſquam progredientem, nihil in republica molientem, tantum animo ab actionibus tuis diſſentientem: cum eum tu conſulem in vincla duceres, et a tabula Valeria collegae tui mitti juberent: feceriſne ante Roſtra pontem, continuatis tribunalibus, per quem conſul populi Romani moderatiſſimus et conſtantiſſimus, ſublato auxilio, excluſis amicis, vi perditorum hominum incitatâ, turpiſſimo miſerrimoque ſpectaculo, non in carcerem, ſed ad ſupplicium et ad necem duceretur? quaero, num quis ante te tam fuerit nefarius, qui id fecerit? ut ſciamus, utrùm veterum facinorum ſis imitator, an inventor novorum. idemque tu cùm his atque hujuſmodi conſiliis ac facinoribus, nomine C. Caeſaris, clementiſſimi atque optimi viri, ſcelere verò atque au-

dacia tua, M. Bibulum foro, curia, templis, locis omnibus expuliſſes, incluſum domi contineres; cumque non majeſtate imperii, non jure legum, ſed januae praeſidio et parietum cuſtodiis, conſulis vita tegeretur: miſeriſne viatorem, qui M. Bibulum domo vi extraheret, ut, quod in privatis ſemper eſt ſervatum, id, te tribuno plebis, conſuli domus exilium eſſe non poſſet? ſimulque mihi reſpondeto tu, qui nos, qui de communi ſalute conſentimus, tyrannos vocas, fueriſne non tribunus plebis, ſed intolerandus ex coeno neſcio qui, atque ex tenebris tyrannus? qui primum eam rempublicam, quae auſpiciis inventis conſtituta eſt, iiſdem auſpiciis ſublatis conarere pervertere: deinde ſanctiſſimas leges, Aeliam et Fuſiam dico, quae in Gracchorum ferocitate, et in audacia Saturnini, et in colluvione Druſi, et in contentione Sulpicii, et in cruore Cinnano, etiam inter Syllana arma vixerunt, ſolus conculcaris, ac pro nihilo putaris: qui conſulem morti objeceris, incluſum obſederis, extrahere ex ſuis tectis conatus ſis: qui in eo magiſtratu non modo emerſeris ex mendicitate,

ſed etiam divitiis nos jam tuis terreas: fueriſne tanta crudelitate, ut delectos viros, et principes civitatis tollere, et delere tua rogatione conareris? Cum L. Vettium, qui in ſenatu confeſſus eſſet ſe cum telo fuiſſe, Cn. Pompeio, ſummo et clariſſimo civi, ſuis manibus necem afferre voluiſſe, in concionem produxeris; indicem in Roſtris, in illo, inquam, augurato templo ac loco collocaris, quo auctoritatis exquirendae cauſa caeteri tribuni plebis principes civitatis producere conſueverunt; ibi tu indicem Vettium, linguam et vocem ſuam ſceleri et menti tuae praebere voluiſti, ut diceret L. Vettius in concione tua, rogatus a te, ſe auctores, et impulſores, et ſocios habuiſſe ſceleris illius eos viros, quibus e civitate ſublatis, quod tu eo tempore moliebare, civitas ſtare non poſſet? M. Bibulum, cujus incluſione contentus non eras, interficere volueras, ſpoliaveras conſulatu, patria privare cupiebas: L. Lucullum, cujus tu rebus geſtis, quod ipſe ad imperatorias laudes a puero videlicet ſpectaras, vehementius invidebas: C. Curionem, perpetuum hoſtem impro-

borum omnium, auctorem publici consilii, libertate communi tuenda maxime liberum, cum filio principe juventutis, cum republica conjunctiore etiam, quàm ab illa aetate postulandum fuit, delere voluisti: L. Domitium, cujus dignitas et splendor praestringebat, credo, oculos Vatinii, quem tu propter commune odium in bonos oderas, in posterum autem propter omnium spem, quae de illo est, atque erat, antè aliquanto timebas: L. Lentulum, hunc judicem nostrum, flaminem Martialem, quòd erat eo tempore Gabinii tui competitor, ejusdem Vettii indicio opprimere voluisti. qui si tum illam labem pestemque vicisset, quod ei tuo scelere non licuit, respublica victa non esset. hujus etiam filium eodem indicio et crimine ad patris interitum aggregare voluisti. L. Paulum, qui tum quaestor Macedoniam obtinebat, quem civem? quem virum? qui duos nefarios patriae proditores, domesticos hostes, legibus exterminarat, hominem ad conservandam rempublicam natum, in idem Vettii indicium, atque in eundem hunc numerum congregasti. quid ego de me que-

rar? qui etiam gratias tibi agere debeo, quòd me ex fortiſſimorum civium numero ſejungendum non putaris. Sed qui fuit ille tuus tantus furor, ut, cùm jam Vettius ad arbitrium tuum peroraſſet, et civitatis lumina notaſſet, deſcendiſſetque de Roſtris, eum repentè revocares, colloquerere, populo Romano vidente; deinde interrogares, ecquoſnam alios poſſet nominare? inculcariſne, ut C. Piſonem, generum meum, nominaret, qui in ſumma copia optimorum adoleſcentium, pari continentiâ, virtute, pietate reliquit neminem? itemque M. Laterenſem, hominem dies atque noctes de laude et de republica cogitantem? promulgariſne, impuriſſime et perditiſſime hoſtis, quaeſtionem de tot ampliſſimis et talibus viris, indicium Vettio, praemia ampliſſima? quibus rebus, omnium mortalium non voluntate, ſed convicio repudiatis, fregeriſne in carcere cervices ipſi illi Vettio, ne quod indicium corrupti indicii extaret, ejuſque ſceleris in te ipſum quaeſtio flagitaretur? et, quoniam crebrò uſurpas, legem te de alternis conſiliis rejiciendis tuliſſe, ut omnes intelligant, te ne

rectè quidem facere ſine ſcelere potuiſſe, quaero, cum lex eſſet aequa promulgata initio magiſtratûs, multas etiam alias tuliſſes, expectariſne, dum C. Antonius reus fieret apud Cn. Lentulum Clodianum? et poſteaquam ille eſt reus factus, ſtatim tuleris in eum, qui tuam poſt legem reus factus eſſet: ut homo conſularis excluſus, miſer, puncto temporis ſpoliaretur beneficio et aequitate legis tuae? dices familiaritatem tibi fuiſſe cum Q. Maximo. praeclara defenſio facinoris tui. nam Maximi quidem ſumma laus eſt, ſumptis inimicitiis, ſuſceptâ causâ, quaeſitore, conſilioque delecto, commodiorem inimico ſuo conditionem rejectionis dare noluiſſe: nihilque Maximus fecit alienum aut ſua virtute, aut illis viris clariſſimis, Paulis, Maximis, Africanis: quorum gloriam hujus virtute renovatam non modo ſperamus, verum etiam jam videmus. tua fraus, tuum maleficium, tuum ſcelus illud eſt, te id, quod promulgaſſes miſericordiae nomine, ad crudelitatis tempus diſtuliſſe. ac nunc quidem C. Antonius hac una re miſeriam ſuam conſolatur, quod imagines patris,

et fratris ſui, fratriſque filiam, non in familia, ſed in carcere collocatas audire maluit, quàm videre. Et quoniam pecunias aliorum deſpicis, de tuis divitiis intolerantiſſimè gloriaris, volo utì mihi reſpondeas, feceriſne foedera tribunus plebis cum civitatibus, cum regibus, cum tetrarchis? erogariſne pecunias ex aerario tuis legibus? eripueriſne partes illo tempore cariſſimas partim à Caeſare, partim à publicanis? quae cum ita ſint, quaero ex te, ſiſne ex pauperrimo dives factus illo ipſo anno, quo lex lata eſt de pecuniis repetundis acerrima? ut omnes intelligere poſſent, a te non modò noſtra acta, quos tyrannos vocas, ſed etiam amiciſſimi tui legem eſſe contemptam: apud quem tu etiam nos criminari ſoles, qui illi ſumus amiciſſimi, cum tu ei contumelioſiſſime toties maledicas, quoties illi affinem te eſſe dicis. atque illud etiam ſcire ex te cupio, quo conſilio, aut qua mente feceris, ut in epulo Q. Arrii, familiaris mei, cum toga pulla accumberes? quem unquam videris? quem audieris? quo exemplo, quo more feceris? dices, ſupplicationes te illas non probaſſe. op-

timè. nullae fuerint ſupplicationes. videſne, me nihil de anni illius cauſa, nihil de eo, quod tibi cum ſummis viris commune eſſe videatur, ſed de tuis propriis ſceleribus ex te quaerere? nulla ſupplicatio fuerit. cedo, quis unquam coenarit atratus? ita enim illud epulum eſt funebre, ut munus ſit funeris: epulae quidem ipſae, dignitatis. Sed omitto epulum, populi Romani feſtum diem, argento, veſte, omni apparatu, ornatuque viſendo: quis unquam in luctu domeſtico, quis in funere familiari coenavit cum toga pulla? cui de balneis exeunti, praeter te, toga pulla unquam data eſt? cum tot hominum millia accumberent, cum ipſe epuli dominus, Q. Arrius, albatus eſſet; tu in templum Caſtoris te cum C. Fidulo atrato, caeteriſque tuiis Furiis funeſtum intuliſti. quis tum non ingemuit? quis non doluit reipublicae caſum? quis ſermo alius in illo epulo fuit, niſi, hanc tantam et tam gravem civitatem ſubjectam eſſe non modo furori, verum etiam irriſioni tuae? hunc tu morem ignorabas? nunquam epulum videras? nunquam puer, aut adoleſcens inter

coquos fueras? Fausti, adolescentis nobilissimi, paulo ante ex epulo magnificentissimo famem illam veterem tuam non expleras? quem accumbere atratum videras, dominum cum toga pulla, et ejus amicos ante convivium? quae te tanta tenuit amentia, ut tu, nisi id fecisses, quod fas non fuit, nisi violasses templum Castoris, nomen epuli, oculos civium, morem veterem, ejus, qui te invitarat, auctoritatem, parum putares testificatum esse, supplicationes te illas non putare? Quaero illud etiam ex te, quod privatus admisisti: in quo certe jam tibi dicere non licebit, cum clarissimis viris causam tuam esse conjunctam: postulatusne sis lege Licinia et Junia? edixeritne C. Memmius praetor ex ea lege, ut adesses die tricesimo? cum is dies veniisset, feceriſne, quod in hac republica non modo factum ante nunquam est, sed in omni memoria sit omnino inauditum? appellariſne tribunos plebis, ne causam diceres? levius dixi: quanquam idipsum esset et novum, et non ferendum: sed appellariſne nominatim pestem illius anni, furiam patriae, tempestatem reipublicae, Clodium?

qui tamen cum jure, cum more, cum poteſtate judicium impedire non poſſet, rediit ad illam vim et furorem ſuum, ducemque ſe militibus tuis praebuit. in quo, ne quid à me dictum in te potius putes, quam abs te eſſe quaeſitum; nullum onus imponam mihi teſtimonii: quae mihi brevi tempore ex eodem iſto loco video eſſe dicenda, ſervabo, teque non arguam, ſed, ut in caeteris rebus feci, rogabo. quaero ex te, Vatini, num quis in hac civitate poſt urbem conditam tribunos plebis appellarit, ne cauſam diceret? num quis reus in tribunal ſui quaeſitoris aſcenderit, eumque vi deturbarit? ſubſellia diſſiparit? urnas delegerit? eas denique omnes res in judicio diſturbando commiſerit, quarum rerum cauſa judicia ſunt conſtituta? ſciaſne tum fugiſſe Memmium? accuſatores eſſe tuos de tuis, tuorumque manibus ereptos? judices quaeſtionum de proximis tribunalibus eſſe depulſos? in foro, in luce, inſpectante populo Romano, quaeſtionem, magiſtratus, morem majorum, leges, judices, ſcelerum poenam eſſe ſublatam? haec omnia ſciaſne diligentia C. Memmii pub-

licis tabulis esse notata, atque testata? atque illud etiam quaero, cum, postea quam es postulatus, ex legatione redieris, ne quis te judicia defugere arbitraretur; teque, cum tibi, utrum velles, liceret, dictitaris causam dicere maluisse: quî consentaneum fuerit, cum legationis perfugio uti noluisses appellatione improbissima te ad auxilium nefarium confugisse? Et quoniam legationis tuae facta mentio est, volo etiam audire de te, quo tandem senatus-consulto legatus sis? de gestu intelligo quid respondeas; tua lege, dicis. esne igitur patriae certissimus parricida? sperarasne id, ut patres conscripti ex republica funditus tollerentur? ne hoc quidem senatui relinquebas, quod nemo unquam ademit, ut legati ex ejus ordinis auctoritate legarentur? adeone tibi sordidum consilium publicum visum est? adeo afflictus senatus, adeo misera et prostrata respublica, ut non nuntios pacis ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici consilii auctores, non ministros muneris provincialis senatus more majorum deligere posset? eripueras senatui provinciae decernendae potestatem,

imperatoris deligendi judicium, aerarii dispensationem: quae nunquam sibi populus Romanus appetivit, qui nunquam haec a summi consilii gubernatione auferre conatus est. age, factum est horum aliquid in aliis: raro: sed tamen factum est, ut populus deligeret imperatorem. quis legatos unquam audivit sine senatus-consulto? ante te nemo. post continuo fecit idem in duobus prodigiis reipublicae Clodius: quo etiam majore et malo mactandus, quod non solum facto tuo, sed etiam exemplo rempublicam vulnerasti: neque tantùm es improbus ipse, sed etiam alios docere voluisti. atque illud etiam audire a te cupio: quare, cum ego legem de ambitu ex senatus-consulto tulerim, sine vi tulerim, salvis auspiciis tulerim, salva lege Aelia et Fusia, tu eam esse legem non putes: praesertim cum ego legibus tuis, quoquo modo latae sint, paream. cum mea lex dilucide vetet, BIENNIO, QUO QUIS PETAT, PETITURUSVE SIT, GLADIATORES DARE, NISI EX TESTAMENTO PRAESTITUTA DIE: quae tanta in te fuit amentia, ut in ipsa petitione gladiato-

res audeas dare? num quem putes illius tui certissimi gladiatoris similem tribunum plebis posse reperiri, qui se interponat, quo minus reus mea lege fias? ob haſce omnes res, sciasne te severissimorum hominum, Sabinorum, fortissimorum virorum, Marsorum et Pelignorum, tribulium tuorum judicio notatum, nec post Romam conditam, praeter te, tribulem quemquam, tribum Sergiam perdidisse? Ac si haec omnia contemnis ac despicis, quod ita tibi persuaseris, ut palam dictitas, te, diis hominibusque invitis, amore in te incredibili quodam C. Caesaris, omnia, quae velis, consecuturum: ecquid audieris, ecquisnam tibi dixerit, C. Caesarem nuper Aquileiae, cum de quibusdam esset mentio facta, dixisse, C. Alfium praeteritum permoleste tulisse, quod in homine summam fidem probitatemque cognosset: graviterque etiam se ferre, praetorem aliquem esse factum, qui a suis rationibus dissensisset? tum quaesisse quendam, de Vatinio quemadmodum ferret, ipsum respondisse, Vatinium in tribunatu gratis nihil feciſſe? qui omnia in pecunia posuisset, honore animo

aequo carere debere? quod si ipse, qui te suae dignitatis augendae causa periculo tuo, nullo suo delicto, ferri praecipitem est facile passus, tamen te omni honore indignissimum judicat: si te vicini, si affines, si tribules ita oderunt, ut repulsam tuam, triumphum suum duxerint: si nemo aspicit, quin ingemiscat; nemo mentionem facit, quin execretur: si vitant, fugiunt, audire de te nolunt: cum viderunt, tanquam auspicium malum detestantur: si cognati respuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubescunt: strumae denique ab ore improbo demigrarunt, et aliis jam se locis collocarunt: si es odium publicum populi, senatus, universorum hominum rusticanorum; quid est, quam ob rem praeturam potius exoptes, quàm mortem? praesertim cum popularem te velis esse, neque ulla in re populo gratius facere possis. sed, ut aliquando audiamus, quàm copiose mihi ad rogata respondeas, concludam jam interrogationem meam, teque in extremo pauca de ipsa causa rogabo. Quaero, quae tanta in te vanitas, tanta levitas fuerit, ut in hoc judicio T. Annium

iiſdem verbis laudares, quibus eum verbis laudare et boni viri, et boni cives conſueverunt, cum in eundem nuper ab eadem illa teterrima Furia productus ad populum, cupidiſſime falſum teſtimonium dixeris? an erit haec optio et poteſtas tua, ut, cum Clodianas operas, et facinoroſorum hominum et perditorum manum videris, Milonem dicas, id quod in concione dixiſti, gladiatoribus et beſtiariis obſediſſe rempublicam: cum autem ad tales viros veneris, non audeas civem ſingulari virtute, fide, conſtantia vituperare? ſed, cum T. Annium tantopere laudes, et clariſſimo viro nonnullam laudatione tua labeculam aſpergas, (in illorum enim numero mavult T. Annius eſſe, qui a te vituperantur) veruntamen quaero, cum in republica adminiſtranda T. Annio cum P. Sextio conſiliorum omnium ſocietas fuerit, (id quod non ſolum bonorum, verum etiam improborum judicio declaratum eſt: eſt enim reus uterque ob eandem cauſam, et eodem crimine: alter die dicta ab eo, quem tu unum improbiorem eſſe, quam te, nunquam ſoles confiteri: alter tuis conſiliis, illo tamen adjuvante)

quaero, quî poſſis eos, quos crimine conjungis, teſtimonio disjungere. extremum illud eſt, quod mihi abs te reſponderi velim: cum multa in Albinovanum de praevaricatione diceres, dixeriſne, nec tibi placuiſſe, nec oportuiſſe Sextium de vi reum fieri? quavis lege, quovis crimine accuſandum potius fuiſſe? etiam illud dixeris cauſam Milonis, fortiſſimi viri, conjunctam cum hoc exiſtimari? quae pro me a Sextio facta ſint, bonis eſſe grata? non coarguo inconſtantiam orationis, ac teſtimonii tui. quas enim hujus actiones probatas bonis eſſe dicis, in eas pluribus verbis teſtimonium dixiſti: quicum autem ejus cauſam periculumque conjungis, eum ſummis laudibus extuliſti. ſed hoc quaero, num P. Sextium, qua lege accuſandum omnino fuiſſe negas, ea lege condemnari putes oportere? aut, ſi te in teſtimonio conſuli nolis, ne quid tibi auctoritatis a me tributum eſſe videatur, dixeriſne in eum teſtimonium de vi, quem negaris reum omnino de vi fieri debuiſſe?

PRO
MARCO CAELIO.

ORATIO XXXIV.

SI quis, Judices, forte nunc adſit, ignarus legum, judiciorum, conſuetudinis noſtrae: miretur profecto, quae ſit tanta atrocitas hujuſce cauſae, quod diebus feſtis ludiſque publicis, omnibus negotiis forenſibus intermiſſis, unum hoc judicium exerceatur; nec dubitet, quin tanti facinoris reus arguatur, ut, eo neglecto, civitas ſtare non poſſit. idem, cum audiat eſſe legem, quae de ſeditioſis conſceleratiſque civibus, qui armati ſenatum obſederint, magiſtratibus vim attulerint, rempublicam oppugnarint, quotidie quaeri jubeat: legem non improbet; crimen, quod verſetur in judicio, requirat. cum audiat, nullum facinus, nullam

audaciam, nullam vim in judicium vocari: ſed adoleſcentem illuſtri ingenio, induſtria, gratia, accuſari ab ejus filio, quem ipſe in judicium et vocet, et vocarit: oppugnari autem opibus meretriciis: Atratini illius pietatem non reprehendat, muliebrem libidinem comprimendam putet, vos laborioſos exiſtimet, quibus otioſis ne in communi quidem otio liceat eſſe. etenim, ſi attendere diligenter, exiſtimare verè de omni hac cauſa volueritis, ſic conſtituetis, Judices, nec deſcenſurum quemquam ad hanc accuſationem fuiſſe, cui, utrum vellet, liceret: nec, cum deſcendiſſet, quidquam habiturum ſpei fuiſſe, niſi alicujus intolerabili libidine, et nimis acerbo odio niteretur. ſed ego Atratino, humaniſſimo atque optimo adoleſcenti, meo neceſſario, ignoſco, qui habet excuſationem vel pietatis, vel neceſſitatis, vel aetatis. ſi voluit accuſare: pietati tribuo. ſi juſſus eſt: neceſſitati. ſi ſperavit aliquid: pueritiae. caeteris non modo nihil ignoſcendum, ſed etiam acriter eſt reſiſtendum. Ac mihi quidem videtur, Judices, hic introitus defenſionis adoleſcentiae M. Caelii maxime con-

venire, ut ad ea, quae accuſatores, deformandi hujus cauſa, detrahendae ſpoliandaeque dignitatis gratia dixerunt, primum reſpondeam. objectus eſt pater variè, quod aut parum ſplendidus ipſe, aut parum pie tractatus a filio diceretur. de dignitate Caelius notis ac majoribus natu, etiam ſine mea oratione, tacitus, facile ipſe reſpondet. quibus autem, propter ſenectutem, quod jam diu minus in foro nobiſcum verſatur, non aeque eſt cognitus; hi ſic habeant: quaecunque in equite Romano dignitas eſſe poſſit, quae certe poteſt eſſe maxima, eam ſemper in M. Caelio habitam eſſe ſummam, hodieque haberi, non ſolum a ſuis, ſed etiam ab omnibus, quibus potuerit aliqua de cauſa eſſe notus. equitis autem Romani eſſe filium, criminis loco poni ab accuſatoribus, neque his judicantibus oportuit, neque defendentibus nobis. nam, quod de pietate dixiſtis, eſt quidem iſta noſtra exiſtimatio, ſed judicium certe parentis. quid nos opinemur, audietis ex juratis. quid parentes ſentiant, lacrymae matris incredibiliſque moeror, ſqualor patris et haec praeſens moeſtitia, quam cer-

nitis, luctuſque declarat. nam, quod eſt objectum, municipibus eſſe adoleſcentem non probatum ſuis: nemini unquam praeſenti Puteolani majores honores habuerunt, quam abſenti M. Caelio: quem et abſentem in ampliſſimum ordinem cooptarunt, et ea non petenti detulerunt, quae multis petentibus denegarunt: iidemque nunc lectiſſimos viros, et noſtri ordinis, et equites Romanos cum legatione ad hoc judicium, et cum graviſſima atque ornatiſſima laudatione miſerunt. videor mihi jeciſſe fundamenta defenſionis meae: quae firmiſſima ſunt, ſi nituntur judicio ſuorum. neque enim vobis ſatis commendata hujus aetas eſſe poſſet, ſi non modo parenti, tali viro, verum etiam municipio tam illuſtri ac tam gravi diſpliceret. Equidem, ut ad me revertar, ab his fontibus profluxi ad hominum famam: et meus hic forenſis labor, vitaeque ratio dimanavit ad exiſtimationem hominum paulo latius commendatione ac judicio meorum. nam, quod objectum eſt de pudicitia, quodque omnium accuſatorum non criminibus, ſed vocibus, maledictiſque celebratum eſt, id nunquam tam a-

cerbe feret M. Caelius, ut eum poeniteat non deformem esse natum. sunt etenim ista maledicta pervulgata in omnes, quorum in adolescentia forma et species fuit liberalis. sed aliud est maledicere, aliud accusare. accusatio crimen desiderat, rem ut definiat, hominem ut notet, argumento probet, teste confirmet. maledictio autem nihil habet propositi, praeter contumeliam: quae si petulantius jactatur, convicium; si facetius, urbanitas nominatur. quam quidem partem accusationis admiratus sum, et molestè tuli potissimum esse Atratino datam. neque enim decebat, neque aetas illa postulabat, neque, id quod animadvertere poteratis, pudor patiebatur optimi adolescentis, in tali illum oratione versari. vellem aliquis ex vobis robustioribus hunc maledicendi locum suscepisset. aliquanto liberius, et fortius, et magis more nostro refutaremus istam maledicendi licentiam. tecum, Atratine, agam levius, quòd et pudor tuus moderatur orationi meae; et meum erga te, parentemque tuum, beneficium tueri debeo. illud tamen te esse admonitum volo: primum, qualis es, ta-

lem te esse existimes; ut, quantum a rerum turpitudine abes, tantum te a verborum libertate sejungas: deinde, ut ea in alterum ne dicas, quae cum tibi falsò responsa sint, erubescas. quis est enim, cui via ista non pateat? qui isti aetati, atque etiam dignitati non possit quàm velit petulanter, etiam si sine ulla suspicione, at non sine argumento, maledicere? sed istarum partium culpa est eorum, qui te agere voluerunt: laus pudoris tui, quod ea te invitum dicere videbamus: ingenii, quòd ornate, politeque dixisti. Verum ad istam omnem orationem brevis est defensio. nam quoad aetas M. Caelii dare potuit isti suspicioni locum, fuit primum ipsius pudore, deinde etiam patris diligentia disciplinaque munita: qui ut huic virilem togam dedit, nihil dicam hoc loco de me: tantum sit, quantum vos existimatis: hoc dicam, hunc a patre continuo ad me esse deductum. nemo hunc M. Caelium in illo aetatis flore vidit, nisi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Crassi castissima domo, cùm artibus honestissimis erudiretur. nam quod Catilinae familiaritas objecta Cae-

lio eſt, longe ab iſta ſuſpicione abhorrere debet. hoc enim adoleſcente ſcitis conſulatum mecum petiſſe Catilinam. ad quem ſi acceſſit, aut ſi a me diſceſſit unquam, (quanquam multi boni adoleſcentes illi homini nequam atque improbo ſtuduerunt) tum exiſtimetur Caelius Catilinae nimium familiaris fuiſſe. at enim poſtea ſcimus, et vidimus eſſe hunc in illius amicis. quis negat? ſed ego illud tempus aetatis, quod ipſum ſua ſponte infirmum, aliorum libidine infeſtum eſt, id hoc loco defendo. fuit aſſiduus mecum, praetore me: non noverat Catilinam. Africam tum praetor ille obtinebat. ſecutus eſt annus. cauſam de pecuniis repetundis Catilina dixit. mecum erat hic: illi ne advocatus quidem venit unquam. deinceps fuit annus, quo ego conſulatum petivi: petebat Catilina mecum. nunquam ad illum acceſſit: a me nunquam receſſit. Tot igitur annos verſatus in foro ſine ſuſpicione, ſine infamia, ſtuduit Catilinae iterum petenti. quem ergo ad finem putas cuſtodiendam illam aetatem fuiſſe? nobis quidem olim annus erat unus, ad cohibendum brachium to-

gâ, conſtitutus : et ut exercitatione, ludoque, campeſtri tunicati uteremur. eademque erat, ſi ſtatim mereri ſtipendia coeperamus, caſtrenſis ratio ac militaris, qua in aetate, niſi qui ſe ipſe ſua gravitate et caſtimonia, et cum diſciplina domeſtica, tum etiam naturali quodam bono defenderat, quoquo modo a ſuis cuſtoditus eſſet, tamen infamiam veram effugere non poterat. ſed qui prima illa imperia aetatis, integra, atque inviolata praeſtitiſſet : de ejus fama ac pudicitia, cum is jam ſe corroboraviſſet, ac vir inter viros eſſet, nemo loquebatur. ſtuduit Catilinae, cum jam aliquot annos eſſet in foro, Caelius. et multi hoc idem ex omni ordine, atque ex omni aetate fecerunt. habuit enim ille, ſicuti meminiſſe vos arbitror, permulta maximarum non expreſſa ſigna, ſed adumbrata virtutum. utebatur hominibus improbis multis : et quidem optimis ſe viris deditum eſſe ſimulabat. erant apud illum illecebrae libidinum multae : erant etiam induſtriae quidam ſtimuli, ac laboris. flagrabant vitia libidinis apud illum: vigebant etiam ſtudia rei militaris. neque ego unquam

fuiſſe tale monſtrum in terris ullum puto, tam ex contrariis, diverſiſque inter ſe pugnantibus naturae ſtudiis, cupiditatibuſque conflatum. Quis clarioribus viris quodam tempore jucundior? quis turpioribus conjunctior? quis civis meliorum partium aliquando? quis tetrior hoſtis huic civitati? quis in voluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? quis in rapacitate avarior? quis in largitione effuſior? illa vero, Judices, in illo homine mirabilia fuerunt, comprehendere multos amicitia, tueri obſequio, cum omnibus communicare quod habebat, ſervire temporibus ſuorum omnium pecunia, gratia, labore corporis, ſcelere etiam, ſi opus eſſet, et audacia: verſare ſuam naturam et regere ad tempus, atque huc et illuc torquere, et flectere: cum triſtibus ſevere, cum remiſſis jucunde, cum ſenibus graviter, cum juventute comiter, cum facinoroſis audaciter, cum libidinoſis luxurioſe vivere. hac ille tam varia, multiplicique natura, cum omnes omnibus ex terris homines improbos, audaceſque collegerat: tum etiam multos fortes viros, et bonos ſpecie quadam virtu-

tis assimulatae tenebat. neque unquam ex illo delendi hujus imperii tam conscleratus impetus extitisset, nisi tot vitiorum tanta immanitas quibusdam facilitatis et patientiae radicibus niteretur. quare ista conditio, Judices, respuatur, nec Catilinae familiaritatis crimen haereat. est enim commune cum multis, et cum quibusdam etiam bonis. me ipsum, me inquam, quondam penè ille decepit, cum et civis mihi bonus, et optimi cujusque cupidus, et firmus amicus ac fidelis videretur. cujus ego facinora oculis prius, quam opinione, manibus ante, quam suspicione, deprehendi. cujus in magnis catervis amicorum, si fuit etiam Caelius, magis est, ut ipse moleste ferat errasse se, sicuti nonnunquam in eodem homine me quoque erroris mei poenitet, quam ut istius amicitiae crimen reformidet. Itaque a maledictis pudicitiae ad conjurationis invidiam oratio est vestra delapsa. posuistis enim, atque id tamen titubanter et strictim, conjurationis hunc, propter amicitiam Catilinae, participem fuisse: in quo non modo crimen non haerebat, sed vix diserti adolescentis cohaere-

bat oratio. qui enim tantus furor in Caelio? quod tantum aut in moribus naturaque vulnus, aut in re atque fortuna? ubi denique est in ista suspicione Caelii nomen auditum? nimium multa de re minime dubia loquor: hoc tamen dico, non modo si socius conjurationis, sed nisi inimicissimus istius sceleris fuisset, nunquam conjurationis accusatione adolescentiam suam potissimum commendare voluisset. quod, haud scio, an de ambitu et de criminibus istis sodalium ac sequestrium (quoniam huc incidi) similiter respondendum putem. nunquam enim tam Caelius amens fuisset, ut, si se isto infinito ambitu commaculasset, ambitus alterum accusaret: neque ejus facti in altero suspicionem quaereret, cujus ipse sibi perpetuam licentiam optaret: nec, si sibi semel periculum ambitus subeundum putaret, ipse alterum iterum ambitûs crimine arcesseret. quod quanquam nec sapienter et me invito facit, tamen est ejusmodi cupiditatis, ut magis insectari alterius innocentiam, quam de se timide cogitare videatur. nam quòd aes alienum objectum est, sumptus reprehensi, tabu-

lae flagitatae: videte, quàm pauca reſpondeam. tabulas, qui in patris poteſtate eſt, nullas conficit. verſuram nunquam omnino fecit ullam. ſumptus unius generis objectus eſt, habitationis: triginta millibus dixiſtis eum habitare. nunc demum intelligo, P. Clodii inſulam eſſe venalem, cujus hic in aediculis habitet, decem, ut opinor, millibus. vos autem, dum illi placere vultis, ad tempus ei mendacium veſtrum acommodaviſtis. reprehendiſtis, a patre quod ſemigrarit. quod quidem jam in hac aetate minime reprehendendum eſt. qui cum et ex reipublicae cauſa eſſet mihi quidem moleſtam, ſibi tamen glorioſam victoriam conſecutus, et per aetatem magiſtratus petere poſſet, non modo permittente patre, ſed etiam ſuadente, ab eo ſemigravit: et, cum domus patris a foro longe abeſſet, quo facilius et noſtras obire domos, et ipſe a ſuis coli poſſet, conduxit in Palatio non magno domum. Quo loco poſſum dicere, id, quod vir clariſſimus, M. Craſſus, cum de adventu regis Ptolemaei quereretur, paulo ante dixit: ‘utinam ne in nemore Pelio ....’ ac longius quidem mihi

contexere hoc carmen liceret. ‘ nam ‘ nunquam hera errans’ hanc moleſtiam nobis exhiberet, ‘ Medea animo aegra, ‘ amore ſaevo ſaucia . . . .’ ſic enim, Judices, reperietis, quòd, cum ad id loci venero, oſtendam, hanc Palatinam Medeam, migrationemque huic adoleſcenti cauſam ſive malorum omnium, ſive potius ſermonum fuiſſe. quamobrem illa, quae ex accuſatorum oratione praemuniri jam, et fingi intelligebam, fretus veſtra prudentia, Judices, non pertimeſco. aiebant enim fore teſtem ſenatorem, qui ſe pontificiis comitiis pulſatum a Caelio diceret. a quo quaeram, ſi prodierit: primum cur ſtatim nihil egerit: deinde, ſi id queri, quàm agere maluerit, cur productus a vobis potius, quam ipſe per ſe: cur tanto poſt potius, quam continuo, queri maluerit. ſi mihi ad haec acute, arguteque reſponderit, tum quaeram denique, ex quo iſte fonte ſenator emanet. nam ſi ipſe orietur et naſcetur ex ſeſe, fortaſſe, ut ſoleo, commovebor. ſin autem, ut rivulus, arceſſitus et ductus ab ipſo capite accuſationis veſtrae; laetabor, cùm tanta gratia tantiſque opibus accu-

ſatio veſtra nitatur, unum ſenatorem ſolum eſſe, qui vobis gratificari vellet, inventum. nec tamen illud genus alterum nocturnorum teſtium pertimeſco. eſt enim dictum ab illis, fore qui dicerent, uxores ſuas, a coena redeuntes, attrectatas eſſe a Caelio. graves erunt homines, qui hoc jurati dicere audebunt: cum ſit his confitendum, nunquam ſe, ne congreſſu quidem, et conſtituto coepiſſe de tantis injuriis experiri. Sed totum genus oppugnationis hujus, Judices, et jam proſpicitis animis, et, cum inferetur, propulſare debebitis. non enim ab iiſdem accuſatur M. Caelius, a quibus oppugnatur. palam in eum tela jaciuntur, clam ſubminiſtrantur. neque id ego dico, ut invidioſum ſit in eos, quibus glorioſum hoc etiam eſſe debet. funguntur officio: defendunt ſuos: faciunt quod viri fortiſſimi ſolent. laeſi dolent, irati efferuntur, pugnant laceſſiti. ſed veſtrae ſapientiae tamen eſt, Judices, non, ſi cauſa juſta eſt viris fortibus oppugnandi M. Caelium, ideo vobis quoque vos cauſam putare eſſe juſtam alieno dolori potius, quam veſtrae fidei conſulendi. quae ſit multitudo in foro,

quae genera, quae ſtudia, quae varietas hominum, videtis. ex hac copia quàm multos eſſe arbitramini, qui hominibus potentibus, gratioſis, diſertis, cum aliquid eos velle arbitrentur, ultro ſe offerre ſoleant, operam navare, teſtimonium polliceri? hoc ex genere ſi qui ſe in hoc judicium ſorte projecerint, excluditote eorum cupiditatem, Judices, ſapientia veſtra: ut eodem tempore et hujus ſaluti, et religioni veſtrae, et contra periculoſiſſimas hominum potentias conditioni omnium civium providiſſe videamini. equidem vos abducam a teſtibus: neque hujus judicii veritatem, quae mutari nullo modo poteſt, in voluntate teſtium collocari ſinam: quae facillime fingi, nullo negotio flecti ac detorqueri poteſt. argumentis agemus: ſignis omni luce clarioribus crimina refellemus. res cum re, cauſa cum cauſa, ratio cum ratione pugnabit. Itaque illam partem cauſae facile patior graviter et ornate a M. Craſſo eſſe peroratam, de ſeditionibus Neapolitanis, de Alexandrinorum pulſatione Puteolana, de bonis Pallae. vellem dictum eſſet ab eodem etiam de Dione. de

quo ipso tamen quid est, quod expectetis; quod is, qui fecit, aut non timet, aut etiam fatetur? etenim reus, qui hujus dictus est et adjutor fuisse, et conscius, P. Asceitius; is judicio est liberatus. quod igitur est hujusmodi crimen, ut, qui commisit, non neget: qui negavit, absolutus sit: id hic pertimescat, qui non modo a facto, verum etiam a conscientiae suspicione abfuit? et, si Ascitio causa plus profuit, quàm nocuit invidia, huic oberit tuum maledictum, qui istius facti non modo suspicione, sed ne infamia quidem est aspersus? at praevaricatione est Ascitius liberatus. perfacile est isti loco respondere, mihi praesertim, a quo ista causa defensa est. sed Caelius optimam causam Ascitii esse arbitratur: cujusmodi autem sit, a sua putat esse sejunctam: neque solum Caelius, sed etiam adolescentes humaniſſimi et doctiſſimi, rectiſſimis studiis atque optimis artibus praediti, Titus Caiusque Coponii, qui ex omnibus maxime Dionis mortem doluerunt: qui cùm doctrinae studio atque humanitatis, tum etium hospitio Dionis tenebantur. habitabat is apud L. Lucceium, ut audistis. su-

erat ei cognitus Alexandriae. quid aut hic, aut ſummo ſplendore praeditus, frater ejus, de M. Caelio exiſtimet, ex ipſis, ſi producti erunt, audietis. ergo haec removeantur, ut aliquando, in quibus cauſa nititur, ad ea veniamus. Animadverti enim, Judices, audiri a vobis meum familiarem, L. Herennium, perattentè. in quo etſi magna ex parte ingenio ejus, et dicendi genere quodam tenebamini: tamen nonnunquam verebar, ne illa ſubtiliter ad criminandum inducta oratio ad animos veſtros ſenſim ac leniter accideret. dixit enim multa de luxuria, multa de libidine, multa de vitiis juventutis, multa de moribus; et, qui in reliqua vita mitis eſſet, et in hac ſuavitate humanitatis, qua prope jam delectantur homines, verſari perjucunde ſoleret, fuit in hac cauſa pertriſtis quidam patruus, cenſor, magiſter. objurgavit M. Caelium, ſicut neminem unquam parens. multa de incontinentia, intemperantiaque diſſeruit. quid quaeritis, Judices? ignoſcebam vobis attente audientibus, propterea quod egomet tam triſte illud, et tam aſperum genus orationis horrebam. ac prima pars

fuit illa, quae me minus movebat, fuiſſe meo neceſſario Beſtiae Caelium familiarem: coenaſſe apud eum, ventitaſſe domum, ſtuduiſſe praeturae. non me haec movent, quae perſpicuè falſa ſunt. etenim eos unà coenaſſe dicit, qui aut abſunt, aut quibus neceſſe eſt idem dicere. neque vero illud me commovet, quod ſibi in Lupercis ſodalem eſſe Caelium dixit. fera quaedam ſodalitas, et plane paſtoritia, atque agreſtis germanorum Lupercorum: quorum coitio illa ſilveſtris ante eſt inſtituta, quam humanitas atque leges. ſi quidem non modo nomina deferunt inter ſe ſodales, ſed etiam commemorant ſodalitatem in accuſando, ut ne, ſi quis id forte neſciat, timere videatur. ſed haec omittam: ad illa, quae me magis moverunt, reſpondebo. deliciarum objurgatio fuit longa, et ea lenior: pluſque diſputationis habuit, quàm atrocitatis: quo etiam audita eſt attentius. nam P. Clodius, amicus meus, cum ſe graviſſime vehementiſſimeque jactaret, et omnia inflammatus ageret triſtiſſimis verbis, voce maxima: tametſi probabam ejus eloquentiam, tamen non pertimeſcebam. aliquot enim in cauſis

enm videram fruſtra litigantem. tibi autem, Balbe, reſpondebo primum precario, ſi licet, ſi fas eſt defendi a me eum, qui nullum convivium renuerit, qui unguenta ſumpſerit, qui Baias viderit. Equidem multos et vidi in hac civitate, et audivi, non modo qui primoribus labris guſtaſſent genus hoc vitae, et extremis, ut dicitur, digitis attigiſſent, ſed qui totam adoleſcentiam voluptatibus dediſſent, emerſiſſe aliquando, et ſe ad frugem bonam, ut dicitur, recepiſſe, graveſque homines atque illuſtres fuiſſe. datur enim conceſſu omnium huic aliquis ludus aetati, et ipſa natura profundit adoleſcentiae cupiditates: quae ſi ita erumpunt, ut nullius vitam labefactent, nullius domum evertant, faciles et tolerabiles haberi ſolent. ſed tu mihi videbare ex communi infamia juventutis aliquam invidiam Caelio velle conflare. itaque omne illud ſilentium, quod eſt orationi tributum tuae, fuit ob eam cauſam, quod uno reo propoſito de multorum vitiis cogitabamus. facile eſt accuſare luxuriem. dies jam me deficiet, ſi, quae dici in eam ſententiam poſſunt, coner expromere: de corrupte-

lis, de adulteriis, de protervitate, de ſumptibus, immenſa oratio eſt. ut tibi reum neminem, ſed vitia proponas, rei tamen ipſa et copioſe et graviter accuſari poteſt. ſed veſtrae ſapientiae eſt, Judices, non abduci ab reo: nec, quos aculeos habeat ſeveritas gravitaſque veſtra, cum eos accuſator erexerit in rem, in vitia, in mores, in tempora, emittere in hominem, et in reum: cum is non ſuo crimine, ſed multorum vitio ſit in quoddam odium injuſtum vocatus. itaque ſeveritati tuae, ut oportet, ita reſpondeo non audeo: erat enim meum deprecari vacationem adoleſcentiae, veniamque petere: non, inquam, audeo: perfugiis non utor aetatis: conceſſa omnibus jura dimitto: tantum peto, ut, ſi qua eſt invidia communis hoc tempore aeris alieni, petulantiae, libidinum juventutis, quam video eſſe magnam, ne huic aliena peccata, ne aetatis ac temporum vitia noceant. atque ego idem, qui haec poſtulo, quin criminibus, quae in hunc nondum proprie conferuntur, diligentiſſime reſpondeam, non recuſo. Sunt autem duo crimina, auri, et veneni: in quibus

una atque eadem perſona urgetur. aurum ſumptum a Clodia: venenum quaeſitum, quod Clodiae daretur, dicitur. omnia ſunt alia, non crimina, ſed maledicta jurgii petulantis magis, quam publicae quaeſtionis. adulter, impudicus, ſequeſter, convicium eſt, non accuſatio. nullum eſt enim fundamentum horum criminum, nulla ſedes. voces ſunt contumelioſae, temere ab irato accuſatore, nullo auctore, emiſſae. horum duorum criminum video fontem, video auctorem, video certum nomen, et caput. auro opus fuit: ſumpſit a Clodia, ſumpſit ſine teſte, habuit quamdiu voluit. maximum video ſignum cujuſdam egregiae familiaritatis. necare eandem voluit, quaeſivit venenum, ſollicitavit quos potuit, paravit, locum conſtituit, attulit. magnum rurſus odium video cum crudeliſſimo diſcidio extitiſſe. res eſt omnis in hac cauſa nobis, Judices, cum Clodia, muliere non ſolum nobili, ſed etiam nota: de qua ego nihil dicam, niſi depellendi criminis cauſa. ſed intelligis pro tua praeſtanti prudentia, Cn. Domiti, cum hac ſola rem eſſe nobis: quae ſi ſe aurum Caelio commodaſſe non

dicit, ſi venenum ab hoc ſibi paratum eſſe non arguit; petulanter facimus, ſi matremfamilias ſecus, quam matronarum ſanctitas poſtulat, nominamus. ſin, iſta muliere remota, nec crimen ullum, nec opes ad oppugnandum Caelium illis relinquentur; quid eſt aliud, quod nos patroni facere debeamus, niſi ut eos, qui inſectantur, repellamus? quod quidem facerem vehementius, niſi intercederent mihi inimicitiae cum iſtius mulieris viro: fratrem volui dicere: ſemper hîc erro. nunc agam modice, nec longius progrediar, quam me mea fides et cauſa ipſa coget. neque enim muliebres unquam inimicitias mihi gerendas putavi, praeſertim cum ea, quam omnes ſemper amicam omnium potius, quam cujuſquam inimicam putaverunt. Sed tamen ex ipſa quaeram prius, utrum me ſecum ſevere, et graviter, et priſce agere malit, an remiſſe, ac leniter, et urbane. ſi illo auſtero more ac modo: aliquis mihi ab inferis excitandus eſt, ex barbatis illis, non hac barbula, qua iſta delectatur; ſed illa horrida, quam in ſtatuis antiquis et imaginibus videmus, qui objurget mulierem, et

pro me loquatur, ne iſta mihi forte ſuccenſeat. exiſtat igitur ex hac ipſa familia aliquis; ac potiſſimum Caecus ille. minimum enim dolorem capiet, qui iſtam non videbit. qui profecto, ſi extiterit, ſic aget et ſic loquetur: Mulier, quid tibi cum Caelio? quid cum homine adoleſcentulo? quid cum alieno? cur aut tam familiaris huic fuiſti, ut aurum commodares, aut tam inimica, ut venenum timeres? non patrem tuum videras? non patruum? non avum, proavum, atavum audieras conſules fuiſſe? non denique modo te Q. Metelli matrimonium tenuiſſe ſciebas, clariſſimi ac fortiſſimi viri, patriaeque amantiſſimi? qui, ſimulac pedem limine extulerat, omnes prope cives virtute, gloria, dignitate ſuperabat: cui cum ex ampliſſimo genere in familiam clariſſimam nupſiſſes, cur tibi Caelius tam conjunctus fuit? cognatus? affinis? viri tui familiaris? nihil horum. quid igitur fuit, niſi quaedam temeritas ac libido? nonne te, ſi noſtrae imagines viriles non commovebant, ne progenies quidem mea, Q. illa Claudia, aemulam domeſticae laudis in gloria muliebri eſſe admonebat?

non virgo illa Veſtalis Claudia; quae patrem complexa triumphantem ab inimico tribuno plebis de curru detrahi paſſa non eſt? cur te fraterna vitia potius, quam bona paterna, et avita, et uſque a nobis cum in viris, tum etiam in foeminis repetita, moverunt? ideone ego pacem Pyrrhi diremi, ut tu amorum turpiſſimorum quotidie foedera ferires? ideo aquam adduxi, ut eâ tu inceſtè uterere? ideo viam munivi, ut eam tu alienis viris comitata celebrares? Sed quid ego, Judices, ita gravem perſonam induxi, ut verear, ne ſe idem Appius repente convertat, et Caelium incipiat accuſare illa ſua gravitate cenſoria? ſed videro hoc poſterius, atque ita, Judices, ut vel ſeveriſſimis diſceptatoribus M. Caelii vitam me probaturum eſſe confidam. tu vero mulier (jam enim ipſe tecum nulla perſona introducta loquor) ſi ea, quae facis, quae dicis, quae inſimulas, quae in ſororem tuam moliris, quae arguis, probare cogitas: rationem tantae familiaritatis, tantae conſuetudinis, tantae conjunctionis reddas atque exponas neceſſe eſt. accuſatores quidem libidines, amores, adul-

teria, Baias, actas, convivia, comeſſationes, cantus, ſymphonias, navigia jactant: iidemque ſignificant, nihil ſe, te invita, dicere. quae tu, quoniam mente neſcio qua effrenata, atque praecipiti, in forum deferri judiciumque voluiſti; aut diluas oportet, et falſa eſſe doceas, aut nihil neque crimini tuo, neque teſtimonio credendum eſſe fateare. ſin autem urbanius me agere mavis, ſic agam tecum. removebo illum ſenem durum ac pene agreſtem: ex his igitur tuis ſumam aliquem, ac potiſſimum minimum fratrem, qui eſt in iſto genere urbaniſſimus; qui te amat plurimum: qui, propter neſcio quam, credo, timiditatem, et nocturnos quoſdam inanes metus, tecum ſemper puſio cum majore ſorore cubitavit. eum putato tecum loqui: Quid tumultuaris, ſoror? quid inſanis? quid, clamore exorſa, verbis parvam rem magnam facis? vicinum adoleſcentulum aſpexiſti: candor hujus te, et proceritas, vultus, oculique perpulerunt: ſaepius videre voluiſti: fuiſti nonnunquam in iiſdem hortis viſa nobilis mulier: illum filium familias patre parco ac tenaci, habere tuis copiis

devinctum non potes: calcitrat, reſpuit, non putat tua dona eſſe tanti. confer te aliò. habes hortos ad Tiberim: ac diligenter eo loco praeparaſti, quò omnis juventus natandi cauſa venit. hinc licet conditiones quotidie legas. cur huic, qui te ſpernit, moleſta es? Redeo nunc ad te, Caeli, viciſſim, ac mihi auctoritatem patriam, ſeveritatemque ſuſcipio: ſed dubito quem patrem potiſſimum ſumam. Caecilianumne aliquem, vehementem atque durum?' nunc enim demum mihi ani-
'mus ardet, nunc meum cor cumulatur i-
'ra...' aut illum,' ô infelix, ô ſceleſte...'
ferrei ſunt iſti patres... 'egone quid di-
'cam? egone quid velim? quae tu omnia
'tuis foedis factis facis, ut nequidquam
'velim.' vix ferenda diceret talis pater,
'cur te in iſtam vicinitatem meretriciam
'contuliſti? cur illecebris cognitis non
'refugiſti? cur alienam ullam mulierem
'noſti? dede te, ac disjice, per me licebit.
'ſi egebis, tibi dolebit: mihi ſat eſt, quî,
'aetatis quod reliquum eſt, oblectem
'meae.' huic triſti ac decrepito ſeni reſponderet Caelius, ſe nulla cupiditate inductum de via deceſſiſſe. quid ſigni? nul-

li ſumptus, nulla jactura, nulla verſura. at fuit fama. quotus quiſque iſtam effugere poteſt in tam maledica civitate? vicinum ejus mulieris miraris male audiſſe, cujus frater germanus ſermones iniquorum effugere non potuit? leni vero et clementi patri, cujuſmodi ille eſt, 'fores 'effregit? reſtituentur: diſcidit veſtem? 'refarcietur,' Caelii cauſa eſt expeditiſſima. quid enim eſſet, in quo ſe non facile defenderet? nihil jam in iſtam mulierem dico: ſed, ſi eſſet aliqua diſſimilis iſtius, quae ſe omnibus pervulgaret, quae haberet palam decretum ſemper aliquem, cujus in hortos, domum, Baias, jure ſuo libidines omnium commearent: quae etiam aleret adoleſcentes, et parſimoniam patrum ſuis ſumptibus ſuſtentaret: ſi vidua libere, proterva petulanter, dives effuſe, libidinoſa meretricio more viveret; adulterum ego putarem, ſi quis hanc paulo liberius ſalutaſſet? Dicet aliquis, haec igitur eſt tua diſciplina? ſic tu inſtituis adoleſcentes? ob hanc cauſam tibi hunc puerum parens commendavit, et tradidit, ut in amore et voluptatibus adoleſcentiam ſuam collocaret: et hanc tu

vitam, atque haec ſtudia defenderes? ego, ſi qui, Judices, hoc robore animi, atque hac indole virtutis ac continentiae fuit, ut reſpueret omnes voluptates, omnemque vitae ſuae curſum in labore corporis, atque in animi contentione conficeret: quem non quies, non remiſſio, non aequalium ſtudia, non ludi, non convivia delectarent: nihil in vita expetendum putaret, niſi quod eſſet cum laude et cum dignitate conjunctum: hunc meâ ſententiâ divinis quibuſdam bonis inſtructum, atque ornatum puto. ex hoc genere illos fuiſſe arbitror, Camillos, Fabricios, Curios, omneſque eos, qui haec ex minimis tanta fecerunt. verum haec genera virtutum non ſolum in moribus noſtris, ſed vix jam in libris reperiuntur. chartae quoque, quae illam priſtinam ſeveritatem continebant, obſoleverunt; neque ſolum apud nos, qui hanc ſectam rationemque vitae re magis, quam verbis ſecuti ſumus, ſed etiam apud Graecos, doctiſſimos homines, quibus, cum facere non poſſent, loqui tamen et ſcribere honeſte et magnifice licebat. alia quaedam, mutatis Graeciae temporibus, praecepta

extiterunt. itaque alii voluptatis cauſa omnia ſapientes facere dixerunt: neque ab hac orationis turpitudine eruditi homines refugerunt. alii cum voluptate dignitatem conjungendam putaverunt, ut res maxime inter ſe repugnantes dicendi facultate conjungerent. illud unum directum iter ad laudem cum labore qui probaverunt, prope jam ſoli in ſcholis ſunt relicti. multa enim nobis blandimenta natura ipſa genuit, quibus ſopita virtus conniveret: et interdum multas vias adoleſcentiae lubricas oſtendit, quibus illa inſiſtere, aut ingredi ſine caſu aliquo, aut prolapſione vix poſſet; et multarum rerum jucundiſſimarum varietatem dedit, qua non modo haec aetas, ſed etiam jam corroborata caperetur. quamobrem ſi quem forte inveneritis, qui aſpernetur oculis pulchritudinem rerum, non odore ullo, non tactu, non ſapore capiatur, excludat auribus omnem ſuavitatem: huic homini ego fortaſſe, et pauci deos propitios, plerique autem iratos putabunt. Ergo haec deſerta via, et inculta, atque intercluſa jam frondibus et virgultis relinquatur: detur ali-

quid aetati: ſit adoleſcentia liberior: non omnia voluptatibus denegentur: non ſemper ſuperet vera illa et directa ratio: vincat aliquando cupiditas, voluptaſque rationem, dummodo illa in hoc genere praeſcriptio, moderatioque teneatur: parcat juventus pudicitiae ſuae, ne ſpoliet alienam: ne effundat patrimonium, ne foenore trucidetur, ne incurrat in alterius domum atque famam: ne probrum caſtis, labem integris, infamiam bonis inferat: ne quem vi terreat; ne interſit inſidiis: ſcelere careat: poſtremo, cum paruerit voluptatibus, dederit aliquid temporis ad ludum aetatis, atque ad inanes haſce adoleſcentiae cupiditates; revocet ſe aliquando ad curam rei domeſticae, rei forenſis, rei publicae: ut ea, quae ratione antea non perſpexerat, ſatietate abjeciſſe, experiendo contempſiſſe videatur. ac multi et noſtra, et patrum, majorumque memoria, Judices, ſummi homines, et clariſſimi cives fuerunt, quorum cum adoleſcentiae cupiditates deferviſſent, eximiae virtutes, firmata jam aetate, extiterunt. ex quibus neminem mihi neceſſe eſt nominare: voſmet vobiſ-

cum recordamini. nolo enim cujuſquam fortis atque illuſtris viri ne minimum quidem erratum cum maxima laude conjungere. quod ſi facere vellem, multi à me ſummi atque ornatiſſimi viri praedicarentur; quorum partim nimia libertas in adoleſcentia, partim profuſa luxuries, magnitudo aeris alieni, ſumptus, libidines, nominarentur: quae multis poſteà virtutibus obtecta, adoleſcentiae, qui vellet, excuſatione defenderet. At vero in M. Caelio (dicam enim jam confidentiùs de ſtudiis ejus honeſtis, quoniam audeo quaedam, fretus veſtrâ ſapientiâ, libere confiteri) nulla luxuries reperietur, nulli ſumptus, nullum aes alienum, nulla conviviorum ac luſtrorum libido. quod quidem vitium ventris et gutturis non modo non minuit aetas hominibus, ſed etiam auget. amores autem, et hae deliciae quae vocantur, quae firmiore animo praeditis diutiùs moleſtae non ſolent eſſe, (mature enim et celeriter defloreſcunt) nunquam hunc occupatum impeditumque tenuerunt. audiſtis, cùm pro ſe diceret: audiſtis antea, cum accuſaret: (defenden-

di haec causâ, non gloriandi loquor) genus orationis, facultatem, copiam sententiarum atque verborum, quae vestra prudentia est, perspexistis. atque in eo non solùm ingenium elucere ejus videbatis: quod saepe etiam si industriâ non alitur, valet tamen ipsum suis viribus: sed inerat, nisi me propter benevolentiam forte fallebat, ratio et bonis artibus instituta, et cura et vigiliis elaborata. atque scitote, Judices, eas cupiditates, quae objiciuntur Caelio, atque haec studia, de quibus disputo, non facile in eodem homine esse posse. fieri enim non potest, ut animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, saepe nimia copia, inopia etiam nonnunquam impeditus, hoc, quidquid est, quod nos facimus in dicendo, non modo agendo, verum etiam cogitando possit sustinere. an vos aliam causam esse ullam putatis, cur, in tantis praemiis eloquentiae, tanta voluptate dicendi, tanta laude, tanta gratia, tanto honore, tam sint pauci, semperque fuerint, qui in hoc labore versentur? obterendae sunt omnes voluptates; relinquenda studia delectationis, ludus, jocus,

convivium; ſermo eſt pene familiarium deſerendus. quae res in hoc genere homines a labore, ſtudioque dicendi deterret; non quò aut ingenia deficiant, aut doctrina puerilis. an hic, ſi ſeſe iſti vitae dediſſet, conſularem hominem admodum adoleſcens in judicium vocaviſſet? hic, ſi laborem fugeret, ſi obſtrictus voluptatibus teneretur, in hac acie quotidie verſaretur? appeteret inimicitias? in judicium vocaret? ſubiret periculum capitis? ipſo inſpectante populo Romano tot menſes aut de ſalute, aut de gloria dimicaret? Nihil igitur illa vicinitas redolet? nihil hominum fama? nihil Baiae denique ipſae loquuntur? illae vero non loquuntur ſolum, verum etiam perſonant, huc unius mulieris libidinem eſſe prolapſam, ut ea non modo ſolitudinem ac tenebras, atque haec flagitiorum integumenta non quaerat, ſed in turpiſſimis rebus frequentiſſima celebritate, et clariſſima luce laetetur. verum ſi quis eſt, qui etiam meretriciis amoribus interdictum juventuti putet: eſt ille quidem valde ſeverus: negare non poſſum: ſed abhorret non modo ab hujus ſeculi licen-

tia, verum etiam a majorum consuetudine, atque conceſſis. quando enim hoc factum non eſt? quando reprehenſum? quando non permiſſum? quando denique fuit, ut, quod licet, non liceret? hîc ego jam rem definiam: mulierem nullam nominabo: tantum in medio relinquam. ſi qua non nupta mulier domum ſuam patefecerit omnium cupiditati, palamque ſeſe in meretricia vita collocarit, virorum alieniſſimorum conviviis uti inſtituerit; ſi hoc in urbe, ſi in hortis, ſi in Baiarum illa celebritate faciet; ſi denique ita ſeſe geret, non inceſſu ſolum, ſed ornatu, atque comitatu; non flagrantia oculorum, non libertate ſermonis, ſed etiam complexu, oſculatione, aquis, navigatione, conviviis, ut non ſolum meretrix, ſed etiam procax videatur: cum hac ſi quis adoleſcens forte fuerit, utrum hic tibi, L. Herenni, adulter, an amator; expugnare pudicitiam, an explere libidinem voluiſſe videatur? obliviſcor jam injurias, Clodia: depono memoriam doloris mei: quae abs te crudeliter in meos, me abſente, facta ſunt, negligo. ne ſint haec in te dicta, quae

dixi. ſed ex te ipſa requiro, quoniam et crimen accuſatores abs te, et teſtem ejus criminis te ipſam dicunt ſe habere: ſi qua mulier ſit hujuſmodi, qualem ego paulo ante deſcripſi, tui diſſimilis, vita, inſtitutoque meretricio, cum hac aliquid adoleſcentem hominem habuiſſe rationis, num tibi perturpe aut perflagitioſum eſſe videatur? ea ſi tu non es, ſicut ego malo, quid eſt, quod objiciant Caelio? ſin eam te volunt eſſe, quid eſt, cur nos crimen hoc, ſi tu contemnis, pertimeſcamus? quare nobis da viam, rationemque defenſionis. nam aut pudor tuus defendet, nihil a M. Caelio petulantius eſſe factum: aut impudentia et huic, et caeteris magnam ad ſe defendendum facultatem dabit. Sed quoniam emerſiſſe jam e vadis, et ſcopulos praetervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus curſus oſtenditur. duo ſunt enim crimina unâ in muliere ſummorum facinorum: auri, quod ſumptum a Clodia dicitur; et veneni, quod ejuſdem Clodiae necandae cauſa paraſſe Caelium criminantur. aurum ſumpſit, ut dicitis, quod L. Lucceii ſervis daret, per quos Alexandrinus Dio, qui

tum apud Lucceium habitabat, necaretur. magnum crimen vel in legatis insidiandis, vel in servis ad hospitem domi necandum sollicitandis: plenum sceleris consilium, plenum audaciae. quo quidem in crimine primum illud requiram, dixeritne Clodiae, quam ad rem aurum tum sumeret, an non dixerit. si non dixit, cur dedit? si dixit, eodem se conscientiae scelere devinxit. tune aurum ex armario tuo promere ausa es? tune Venerem illam tuam spoliatricem spoliare ornamentis? caeterum, cum scires, quantum ad facinus aurum hoc quaereretur, ad necem legati, ad L. Lucceii, sanctissimi hominis atque integerrimi, labem sceleris sempiterni; huic facinori tanto tua mens liberalis conscia, tua domus popularis ministra, tua denique hospitalis illa Venus adjutrix esse non debuit. vidit hoc Balbus: celatam esse Clodiam dixit, atque ita Caelium ad illam attulisse, se ad ornatum ludorum aurum quaerere. si tam familiaris erat Clodiae, quam tu esse vis, cum de libidine ejus tam multa dicis, dixit profecto, quo vellet aurum. si tam familiaris non erat, non dedit. ita si verum

tibi Caelius dixit, ô immoderata mulier, ſciens tu aurum ad facinus dediſti: ſi non eſt auſus dicere, non dediſti. Quid ego nunc argumentis huic crimini, quae ſunt innumerabilia, reſiſtam? poſſum dicere, mores M. Caelii longiſſime a tanti ſceleris atrocitate eſſe disjunctos; minime eſſe credendum, homini tam ingenioſo tamque prudenti non veniſſe in mentem, rem tanti ſceleris ignotis alieniſque ſervis non eſſe credendam. poſſum etiam illa et caeterorum patronorum, et mea conſuetudine, ab accuſatore perquirere, ubi ſit congreſſus cum ſervis Lucceii Caelius: qui ei fuerit aditus. ſi per ſe, qua temeritate? ſi per alium, per quem? poſſum omnes latebras ſuſpicionum peragrare dicendo. non cauſa, non locus, non facultas, non conſcius, non perficiendi, non occultandi maleficii ſpes, non ratio ulla, non veſtigium maximi facinoris reperietur. ſed haec, quae ſunt oratoris propria: quae mihi non propter ingenium meum, ſed propter hanc exercitationem uſumque dicendi fructum aliquem ferre potuiſſent, cum a me ipſo laborata proferri viderentur, brevitatis

causâ relinquo omnia. habeo enim, Judices, quem vos ſocium veſtrae religionis juriſque jurandi facile eſſe patiamini, L. Lucceium, ſanctiſſimum hominem et graviſſimum teſtem: qui tantum facinus in famam, atque fortunas ſuas, neque non audiſſet illatum à Caelio, neque neglexiſſet, neque tuliſſet. an ille vir, illa humanitate praeditus, illis ſtudiis, artibus, atque doctrinâ, illius ipſius periculum, quem propter haec ipſa ſtudia diligebat, negligere potuiſſet? et, quod facinus in alienum hominem illatum ſeverè acciperet, id omiſiſſet curare in hoſpite? quod per ignotos actum cùm comperiſſet, doleret, id à ſuis tentatum negligeret? quod in agris lociſve publicis factum reprehenderet, id in urbe ac ſuae domi coeptum eſſe leviter ferret? quod in alicujus agreſtis periculo non praetermitteret, id homo eruditus in infidiis doctiſſimi hominis diſſimulandum putaret? ſed cur diutiùs vos, Judices, teneo? ipſius jurati religionem, auctoritatemque percipite, atque omnia diligenter teſtimonii verba cognoſcite. recita teſtimonium Lucceii. TESTIMONIUM LUCCEII.

quid expectatis amplius? an aliquam vocem putatis ipsam pro se causam, et veritatem posse mittere? haec est innocentiae defensio, haec ipsius causae oratio, haec una vox veritatis. in crimine ipso nulla suspicio est, et in re nihil est argumenti: in negotio, quod actum esse dicitur, nullum vestigium sermonis, loci, temporis: nemo testis, nemo conscius nominatur: totum crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinorosa, ex libidinosa domo: domus autem illa, quae tentata scelere isto nefario dicitur, plena est integritatis, officii, religionis: ex qua domo recitatur vobis jurejurando devincta auctoritas: ut res minime dubitanda in contentione ponatur, utrum temeraria, procax, irata mulier finxisse crimen, an gravis, sapiens, moderatusque vir religiose testimonium dixisse videatur. Reliquum est igitur crimen de veneno: cujus ego neque principium invenire, neque evolvere exitum possum. quae fuit enim causa, quamobrem isti mulieri venenum vellet dare Caelius? ne aurum redderet? num petivit? ne crimen haereret? num quis objecit? num

quis denique feciſſet mentionem, ſi hic nemini nomen detuliſſet? quin etiam Herennium dicere audiſtis, verbo ſe moleſtum non futurum fuiſſe Caelio, niſi iterum eadem de re ſuo familiari abſoluto nomen hic detuliſſet. credibile eſt igitur, tantum facinus nullam ob cauſam eſſe commiſſum? et vos non videtis fingi ſceleris maximi crimen, ut alterius cauſa ſceleris ſuſcipiendi fuiſſe videatur? cui denique commiſit? quo adjutore uſus eſt? quo ſocio? quo conſcio? cui tantum facinus, cui ſe, cui ſalutem ſuam credidit? ſerviſne mulieris? ſic enim objectum eſt: et erat tam demens hic, cui vos ingenium certe tribuitis, etiam ſi caetera inimica oratione detrahitis, ut omnes ſuas fortunas alienis ſervis committeret? at quibus ſervis? refert enim magnopere id ipſum: hiſne, quos intelligebat non communi conditione ſervitutis uti, ſed licentius, liberius, familiarius cum domina vivere? quis enim hoc non videt, Judices? aut quis hoc ignorat, in ejuſmodi domo, in qua materfamilias meretricio more vivat: in qua nihil geratur, quod foras proferendum ſit: in qua luſtra, libidines,

luxuries, omnia denique inaudita vitia, atque flagitia verſentur: hîc ſervos, non eſſe ſervos? quibus omnia committantur, per quos gerantur, qui verſentur iiſdem in voluptatibus, quibus occulta credantur, ad quos aliquantum etiam ex quotidianis ſumptibus ac luxuria redundet? id igitur Caelius non videbat? ſi enim tam familiaris erat mulieris, quam vos vultis, iſtos quoque ſervos familiares eſſe dominae ſciebat. ſin ei tanta conſuetudo, quanta a vobis inducitur, non erat: quae cum ſervis potuit familiaritas eſſe tanta? Ipſius autem veneni quae ratio fingitur? ubi quaeſitum eſt? quemadmodum paratum? quo pacto? cui, quo in loco traditum? habuiſſe aiunt domi, vimque ejus eſſe expertum in ſervo quodam, ad rem ipſam parato, cujus perceleri interitu eſſe ab hoc comprobatum venenum. prô dii immortales! cur interdum in hominum ſceleribus maximis aut connivetis, aut praeſentis fraudis poenas in diem reſervatis? vidi enim, vidi, et illum hauſi dolorem vel acerbiſſimum in vita, cum Q. Metellus abſtraheretur è ſinu gremioque patriae, cumque ille vir,

qui se natum huic imperio putavit, tertio die post, quam in curia, quam in Rostris, quam in Republica floruisset, integerrima aetate, optimo habitu, maximis viribus, eriperetur indignissime bonis omnibus, atque universae civitati. quo quidem tempore ille moriens, cum jam caeteris ex partibus oppressa mens esset, extremum sensum ad memoriam reipublicae reservabat: cum me intuens flentem significabat interruptis atque morientibus vocibus, quanta impendêret procella urbi, quanta tempestas civitati: et cum parietem saepe feriens eum, qui cum Q. Catulo fuerat ei communis, crebro Catulum, saepe me, saepissime rempublicam nominabat: ut non tam se emori, quam spoliari suo praesidio cum patriam, tum etiam me doleret. quem quidem virum si nulla vis repentini sceleris sustulisset: quonam modo ille furenti fratri suo patrueli consularis restitisset, qui consul incipientem furere, atque conantem, sua se manu interfecturum, audiente senatu, dixerit? ex hac igitur domo progressa ista mulier, de veneni celeritate dicere audebit? nonne ipsam domum metuet, ne

quam vocem eliciat? non parietes conſcios, non noctem illam funeſtam ac luctuoſam perhorreſcet? ſed revertar ad crimen. etenim haec facta illius clariſſimi ac fortiſſimi viri mentio, et vocem meam fletu debilitavit, et mentem dolore impedivit. Sed tamen venenum unde fuerit, quemadmodum paratum ſit, non dicitur. datum eſſe hoc aiunt P. Licinio, pudenti adoleſcenti et bono, Caelii familiari: conſtitutum factum eſſe cum ſervis, ut venirent ab balneas Xenias: eòdem Licinium eſſe venturum, atque iis veneni pyxidem traditurum. hîc primum illud requiro: quid attinuerit illud ferri in eum locum conſtitutum: cur illi ſervi non ad Caelium domum venerint. ſi manebat tanta illa conſuetudo Caelii cum Clodia, tantaque familiaritas: quid ſuſpicionis eſſet, ſi apud Caelium mulieris ſervus viſus eſſet? ſin autem jam ſuberat ſimultas, extincta erat conſuetudo, diſcidium extiterat: hinc illae lacrymae nimirum, et haec cauſa eſt horum omnium ſcelerum, atque criminum. immo, inquit, cum ſervi ad dominam rem iſtam et maleficium Caelii detuliſſent, mulier in-

genioſa praecepit ſuis, ut omnia Caelio pollicerentur: ſed, ut venenum, cum a Licinio traderetur, manifeſto comprehendi poſſet, conſtitui locum juſſit, balneas Xenias, ut eò mitteret amicos, qui deliteſcerent: deinde repente, cùm veniſſet Licinius, ut venenum traderet; proſilirent, hominemque comprehenderent. Quae quidem omnia, Judices, perfacilem rationem habent reprehendendi. cur enim balneas publicas potiſſimum conſtituerat? in quibus non invenio, quae latebra togatis hominibus eſſe poſſit. nam, ſi eſſent in veſtibulo balnearum, non laterent. ſin ſe in intimum conjicere vellent: nec ſatis commode calceati et veſtiti id facere poſſent, et fortaſſe non reciperentur, niſi forte mulier potens quadrantariâ illi permutatione familiaris facta erat balneatori. atque equidem vehementer expectabam, quinam iſti viri boni, teſtes hujus manifeſto deprehenſi veneni dicerentur. nulli enim ſunt adhuc nominati. ſed non dubito, quin ſint pergraves, qui primum ſint talis foeminae familiares; deinde eam provinciam ſuſceperint, ut in balneas contruderentur: quod illa, niſi a viris

honestissimis ac plenissimis dignitatis, quàm velit sit potens, nunquam impetravisset. sed quid ego de dignitate istorum testium loquor? virtutem eorum, diligentiamque cognoscite. in balneis delituerunt: testes egregios! deinde temere prosilierunt: homines gravitati deditos! sic enim fingunt, cum Licinius venisset, pyxidem teneret in manu, conaretur tradere, nondum tradidisset, tum repente evolasse istos praeclaros testes sine nomine: Licinium autem, cum jam manum ad tradendum pyxidem porrexisset, retraxisse, atque illo repentino hominum impetu se in fugam conjecisse. ô magna vis veritatis, quae contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraque fictas omnium insidias, facile se per se ipsa defendat! Verùm haec tota fabella veteris, et plurimarum fabularum poetriae, quàm est sine argumento? quàm nullum invenire exitum potest? quid enim isti tot viri (nam necesse est fuisse non paucos, ut et comprehendi Licinius facilè posset, et res multorum oculis esset testatior) cur Licinium de manibus amiserunt? quî minùs enim Li-

cinius comprehendi potuit, cum ſe retraxit, ne pyxidem traderet, quam ſi non retraxiſſet? erant enim illi poſiti, ut comprehenderent Licinium: ut manifeſtò Licinius teneretur, aut cum retineret venenum, aut cum tradidiſſet. hoc fuit totum conſilium mulieris, haec iſtorum provincia, qui rogati ſunt: quos quidem tu quamobrem temerè proſiluiſſe dicas, atque ante tempus, non reperio. fuerant hoc rogati: fuerant ad hanc rem collocati, ut venenum, ut inſidiae, facinus denique ipſum ut manifeſto comprehenderetur. potueruntne meliori tempore proſilire, quàm cum Licinius veniſſet? cum in manu teneret veneni pyxidem? quae ſi cum jam erat tradita ſervis, evaſiſſent ſubitò ex balneis mulieris amici, Liciniumque comprehendiſſent: imploraret hominum fidem, atque a ſe illam pyxidem traditam pernegaret: quem quomodo illi reprehenderent? vidiſſe ſe dicerent? primum ad ſe revocarent maximi facinoris crimen: deinde id ſe vidiſſe dicerent, quod, quo loco collocati fuerant, non potuiſſent videre. tempore igitur ipſo ſe oſtenderunt,

cum Licinius veniſſet, pyxidem expediret, manum porrigeret, venenum traderet. mimi ergo eſt jam exitus, non fabulae: in quo cùm clauſula non invenitur, fugit aliquis è manibus: deinde ſcabilla concrepant, aulaeum tollitur. Quaero enim, cur Licinium titubantem, haeſitantem, cedentem, fugere conantem, mulieraria manus iſta de manibus emiſerit: cur non comprehenderint: cur non ipſius confeſſione, multorum oculis, facinoris denique voce, tanti ſceleris crimen expreſſerint? an timebant, ne tot unum, valentes imbecillum, alacres perterritum ſuperare non poſſent? nullum argumentum in re, nulla ſuſpicio in cauſa, nullus exitus criminis reperietur. itaque haec cauſa, ab argumentis, a conjectura, ab iis ſignis, quibus veritas illuſtrari ſolet, ad teſtes tota traducta eſt. quos quidem ego teſtes, Judices, non modo ſine ullo timore, ſed etiam cum aliqua ſpe delectationis expecto. praegeſtit animus jam videre, primum lautos juvenes, mulieris beatae ac nobilis familiares; deinde fortes viros, ab imperatrice in inſidiis atque in praeſidio balnearum locatos. ex quibus

requiram, quonam modo latuerint, aut ubi. alveusne ille, an equus Trojanus fuerit, qui tot invictos viros, muliebre bellum gerentes, tulerit, ac texerit. illud vero respondere cogam, cur tot viri ac tales hunc et unum et tam imbecillum, quam videtis, non aut stantem comprehenderint, aut fugientem consecuti sint. qui se nunquam profecto, si istum in locum processerint, explicabunt: quam volent in conviviis faceti, dicaces, nonnunquam etiam ad vinum diserti sint. alia fori vis est, alia triclinii: alia subselliorum ratio, alia lectorum: non idem judicum, comessatorumque conspectus: lux denique longe alia est solis, et lychnorum. quamobrem excutiemus omnes istorum delicias, omnes ineptias, si prodierint. sed, si me audiant, navent aliam operam, aliam ineant gratiam, in aliis se rebus ostentent: vigeant apud istam mulierem venustate: dominentur sumptibus: haereant, jaceant, deserviant: capiti vero innocentis, et fortunis parcant. At sunt servi, illi de cognatorum sententia, nobilissimorum et clarissimorum hominum, manumissi. tandem aliquid invenimus, quod

ista mulier de suorum propinquorum, fortissimorum virorum, sententia, atque auctoritate fecisse videatur. sed scire cupio, quid habeat argumenti ista manumissio: in qua aut crimen est Caelio quaesitum, aut quaestio sublevata, aut multarum rerum consciis servis cum causa praemium persolutum. at propinquis placuit. cur non placeret, cum rem tute ad eos non ab aliis tibi allatam, sed à te ipsa compertam, deferre diceres? hic etiam miramur, si illam commentitiam pyxidem obscoenissima sit fabula consecuta? nihil est, quod in ejusmodi mulierem non cadere videatur. audita, et percelebrata sermonibus res est. percipitis animis, Judices, jamdudum quid velim, vel potius, quid nolim dicere. quod etiam si est factum, certe a Caelio non est factum. quid enim attinebat? est enim ab aliquo fortasse adolescente, non tam insulso, quam non verecundo. sin autem est fictum: non illud quidem modestum, sed tamen est non inficetum mendacium. quod profecto nunquam hominum sermo atque opinio comprobasset, nisi omnia, quae cum turpitudine aliqua dicerentur, in is-

tam quadrare apte viderentur. dicta est a me causa, Judices, et perorata. jam intelligitis, quantum judicium sustineatis, quanta res sit commissa vobis. de vi quaeritis. quae lex ad imperium, ad majestatem, ad statum patriae, ad salutem omnium pertinet: quam legem Q. Catulus armatâ dissensione civium, reipublicae penè extremis temporibus tulit: quaeque lex, sedata illa flamma consulatûs mei, fumantis reliquias conjurationis extinxit. hac enim lege Caelii adolescentia non ad reipublicae poenas, sed ad mulieris libidines et delicias deposcitur. Atque hoc etiam loco M. Camurti, et C. Eserni damnatio praedicatur. ô stultitiamne dicam, an impudentiam singularem! audetisne, cum ab ea muliere veniatis, facere istorum hominum mentionem? audetisne excitare tanti flagitii memoriam, non extinctam illam quidem, sed repressam vetustate? quo enim illi crimine, peccatoque perierunt? nempe quod ejusdem mulieris dolorem, et injuriam Vettiano nefario sunt stupro persecuti. ergo, ut audiretur Vettii nomen in causa, ut illa vetus Afrania fabula refricaretur, idcir-

eo Camurti, et Eſerni cauſa eſt renovata? qui quanquam lege de vi certe non tenebantur, eo maleficio tamen erant implicati, ut ex nullius legis laqueis emittendi viderentur. M. vero Caelius cur in hoc judicium vocatur? cui neque proprium quaeſtionis crimen objicitur, nec vero aliquid ejuſmodi, quod ſit a lege ſejunctum, et cum veſtra ſeveritate conjunctum. cujus prima aetas dedita diſciplinis fuit, iiſque artibus, quibus inſtruimur ad hunc uſum forenſem, ad capeſſendam rempublicam, ad honorem, gloriam, dignitatem. iis autem fuit amicitiis majorum natu, quorum imitari induſtriam, continentiamque maxime velit: iis aequalium ſtudiis, ut eundem, quem optimi ac nobiliſſimi, petere curſum laudis videretur. cum autem paulum jam roboris acceſſiſſet aetati, in Africam profectus eſt, Q. Pompeio proconſuli contubernalis, caſtiſſimo viro, atque omnis officii diligentiſſimo: in qua provincia cum res erant et poſſeſſiones paternae, tum etiam uſus quidam provincialis, non ſine cauſa a majoribus huic aetati tributus. diſceſſit illinc Pompeii

judicio probatiſſimus, ut ipſius teſtimonio cognoſcetis. voluit vetere inſtituto, eorum adoleſcentium exemplo, qui poſt in civitate ſummi viri et clariſſimi cives extiterunt, induſtriam ſuam a populo Romano ex aliqua illuſtri accuſatione cognoſci. Vellem aliò potius eum cupiditas gloriae detuliſſet. ſed abiit hujus tempus querelae. accuſavit C. Antonium, collegam meum: cui miſero praeclari in rempublicam beneficii memoria nihil profuit, nocuit opinio maleficii cogitati. poſtea nemini conceſſit aequalium, plus ut in foro, plus ut in negotiis verſaretur, cauſiſque amicorum, plus ut valeret inter ſuos gratiâ. quae niſi vigilantes homines, niſi ſobrii, niſi induſtrii, conſequi non poſſunt, omnia labore et diligentiâ eſt conſecutus. in hoc flexu quaſi aetatis (nihil enim occultabo, fretus humanitate ac ſapientia veſtra) fama adoleſcentis paulum haeſit ad metas notitia nova mulieris, et infelici vicinitate, et inſolentia voluptatum. quae cùm incluſae diutiùs, et prima aetate compreſſae, et conſtrictae fuerunt, ſubitò ſe nonnunquam profundunt, atque ejiciunt univer- 31

sae. qua ex vita, vel dicam, quo ex sermone (nequaquam enim tantum erat, quantum homines loquebantur) verùm ex eo, quidquid erat, emersit, totumque se ejecit, atque extulit: tantumque abest ab illius familiaritatis infamia, ut ejusdem nunc ab sese inimicitias, odiumque propulset. atque ut iste interpositus sermo deliciarum, desidiaeque moreretur, (fecit me mehercule invito, et multum repugnante, sed tamen fecit) nomen amici mei de ambitu detulit; quem absolutum insequitur, revocat: nemini nostrûm obtemperat: est violentior, quam vellem. sed ego non loquor de sapientia, quae non cadit in hanc aetatem: de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam: quae studia in his jam aetatibus nostris contractiora esse debent: in adolescentia verò, tanquam in herbis, significant, quae virtutis maturitas, et quantae fruges industrias sint futurae. etenim semper magno ingenio adolescentes refrenandi potius a gloria, quam incitandi fuerunt: amputanda plura sunt illi aetati, siquidem efflorescit ingenii laudibus, quam inseren-

da. quare, ſi cui nimium efferviſſe videtur hujus vel in ſuſcipiendis, vel in gerendis inimicitiis vis, ferocitas, pertinacia: ſi quem etiam minimorum horum aliquid offendit, ſi purpurae genus, ſi amicorum catervae, ſi ſplendor, ſi nitor: jam iſta deferverint: jam aetas omnia, jam iſta dies mitigarit. Conſervate igitur reipublicae, 32
Judices, civem bonarum artium, bonarum partium, bonorum virorum. promitto hoc vobis, et reipublicae ſpondeo, ſi modo nos ipſi reipublicae ſatisfecimus, nunquam hunc a noſtris rationibus ſejunctum fore. quod cum fretus noſtra familiaritate promitto, tum quod duriſſimis ſe ipſe legibus jam obligarit. neque enim poteſt, qui hominem conſularem, quod ab eo rempublicam violatam diceret, in judicium vocarit, ipſe eſſe in republica civis turbulentus: non poteſt, qui ambitu ne abſolutum quidem patitur eſſe abſolutum, ipſe impune unquam eſſe largitor. habet a M. Caelio reſpublica, Judices, duas accuſationes, vel obſides periculi, vel pignora voluntatis. quare oro, obteſtorque vos, Judices, ut qua in civitate paucis his diebus Sex. Clodius

absolutus sit, quem vos per biennium aut ministrum seditionis, aut ducem vidistis: qui aedes sacras, qui censum populi Romani, qui memoriam publicam suis manibus incendit, hominem sine re, sine fide, sine spe, sine sede, sine fortunis: ore, lingua, manu, vita omni inquinatum: qui Catuli monumentum afflixit, meam domum diruit, mei fratris incendit: qui in Palatio, atque in urbis oculis servitia ad caedem, et inflammandam urbem incitavit: in ea civitate ne patiamini illum absolutum muliebri gratia; M. Caelium, libidini muliebri condonatum: ne eadem mulier cum suo conjuge, et fratre turpissimum latronem eripuisse, et honestissimum adolescentem oppressisse videatur. quod cum hujus vobis adolescentiam proposueritis, constituitote vobis ante oculos etiam hujus miseri senectutem, qui hoc unico filio nititur, in hujus spe requiescit, hujus unius casum pertimescit: quem vos supplicem vestrae misericordiae, servum potestatis, abjectum non tam ad pedes, quam ad mores, sensusque vestros, vel recordatione parentum vestrorum, vel liberorum jucunditate sus-

tentate: ut in alterius dolore, vel pietati, vel indulgentiae vestrae serviatis. nolite, Judices, aut hunc jam natura ipsa occidentem, velle maturius extingui vulnere vestro, quam suo fato: aut hunc nunc primum florescentem, firmata jam stirpe virtutis, tanquam turbine aliquo, aut subita tempestate pervertere. conservate parenti filium, parentem filio: ne aut senectutem jam prope desperatam contempsisse, aut adolescentiam plenam spei maximae, non modo non aluisse vos, sed etiam perculisse, atque afflixisse videamini. quem si vobis, si suis, si reipublicae conservatis, addictum, deditum, obstrictum vobis, ac liberis vestris habebitis: omniumque hujus nervorum, ac laborum vos potissimum, Judices, fructus uberes, diuturnosque capietis.

DE
PROVINCIIS CONSULARIBUS.

ORATIO XXXV.

SI quis vestrûm, Patres conscripti, expectat, quas sim provincias decreturus, consideret ipse secum, qui mihi homines ex provinciis potissimum detrahendi sint: non dubitabit, quid me sentire conveniat, cùm, quid mihi sentire necesse sit, cogitarit. ac, si princeps eam sententiam dicerem, laudaretis profectò. si solus; certè ignosceretis. etiam si paulo minus utilis vobis sententia videretur; veniam tamen aliquam dolori meo tribueretis. nunc vero, Patres conscripti, non parva afficior voluptate, vel quòd hoc maxime reipublicae conducit, Syriam, Macedoniamque decerni, ut dolor meus nihil a communi utilitate dissentiat: vel quòd habeo auctorem P. Servili-

um, qui ante me ſententiam dixit, virum clariſſimum, et cum in univerſam rempublicam, tum etiam erga meam ſalutem, fide ac benevolentia ſingulari. quod ſi ille et paulo ante, et quotieſcunque ei locus dicendi ac poteſtas fuit, Gabinium et Piſonem, duo reipublicae portenta, ac pene funera, cum propter alias cauſas, tum maxime propter illud inſigne ſcelus eorum, et importunam in me crudelitatem, non ſolum ſententia ſua, ſed etiam verborum gravitate eſſe notandos putavit: quonam me animo in eos eſſe oportet, cujus illi ſalutem pro pignore tradiderunt ad explendas ſuas cupiditates? ſed ego in hac ſententia dicenda non parebo dolori meo, nec iracundiae ſerviam. quo animo unuſquiſque veſtrûm debet eſſe in illos, hoc ero: praecipuum illum et proprium ſenſum doloris mei, quem tamen vos communem ſemper vobis mecum eſſe duxiſtis, à ſententia dicenda amovebo: ad ulciſcendi tempora reſervabo. Quatuor ſunt provinciae, Patres conſcripti, de quibus adhuc intelligo ſententias eſſe dictas: Galliae duae, quas hoc tempore uno imperio videmus eſſe conjunctas; et

Syria, et Macedonia: quas, vobis invitis et oppreſſis, peſtiferi illi conſules pro everſae reipublicae praemiis occupaverunt. decernendae nobis ſunt lege Sempronia duae. quid eſt, quod poſſimus de Syria, Macedoniaque dubitare? mitto, quod eas ita partas habent ii, qui nunc obtinent, ut non ante attigerint, quam hunc ordinem condemnarint: quam auctoritatem veſtram e civitate exterminarint: quam fidem publicam, quam perpetuam populi Romani ſalutem, quam me, ac meos omnes foediſſime, crudeliſſimeque vexarint. omnia domeſtica illa, atque urbana mitto; quae tanta ſunt, ut nunquam Annibal huic urbi tantum mali optarit, quantum illi effecerint. ad ipſas venio provincias. quarum Macedonia, quae erat antea munita plurimorum imperatorum non turribus, ſed tropaeis; quae multis victoriis erat jamdiu, triumphiſque pacata; ſic a Barbaris, quibus eſt propter avaritiam pax erepta, vexatur, ut Theſſalonicenſes, poſiti in gremio imperii noſtri, relinquere oppidum, et arcem munire cogantur: ut via illa noſtra, quae per Macedoniam eſt uſque ad Hel-

leſpontum militaris, non ſolum excurſionibus Barbarorum ſit infeſta, ſed etiam caſtris Threciis diſtincta, ac notata. ita gentes eae, quae, ut pace uterentur, vim argenti dederant praeclaro noſtro imperatori; ut exhauſtas domos replere poſſent, pro empta pace bellum nobis prope juſtum intulerunt. jam vero exercitus ille noſter, ſuperbiſſimo delectu, et duriſſima conquiſitione collectus, omnis interiit. Magno hoc dico cum dolore; miſerandum in modum milites populi Romani capti, necati, deſerti, diſſipati ſunt; incuria, fame, morbo, vaſtitate conſumpti: ut, quod eſt indigniſſimum, ſcelus imperatoris in poenam exercitus expetitum eſſe videatur. atque hanc Macedoniam, domitis jam gentibus finitimis, Barbariaque compreſſa, pacatam ipſam per ſe et quietam tenui praeſidio, atque exigua manu, etiam ſine imperio, per legatos nomine ipſo populi Romani tuebamur: quae nunc conſulari imperio, atque exercitu ita vexata eſt, vix ut ſe poſſit diuturna pace recreare: cum interea, quis veſtrûm hoc non audivit, quis ignorat, Achaeos ingentem pecuniam pen-

dere L. Piſoni quotannis? vectigalia portorium Dyrrhachinorum totum in hujus unius quaeſtum eſſe converſum? urbem Byzantiorum, vobis atque huic imperio fideliſſimam, hoſtilem in modum eſſe vexatam? quo ille, poſteaquam nihil exprimere ab egentibus, nihil ulla vi à miſeris extorquere potuit, cohortes in hiberna miſit: his praepoſuit, quos putavit fore diligentiſſimos ſatellites ſcelerum, miniſtros cupiditatum ſuarum. omitto jurisdictionem in libera civitate contra leges, ſenatuſque conſulta: caedes relinquo, libidines praetereo: quarum acerbiſſimum extat indicium, et ad inſignem memoriam turpitudinis, et pene ad juſtum imperii noſtri odium, quod conſtat, nobiliſſimas virgines ſe in puteos abjeciſſe, et morte voluntaria neceſſariam turpitudinem depuliſſe. nec haec idcirco omitto, quod non graviſſima ſint,
4 ſed quia nunc ſine teſte dico. Ipſam vero urbem Byzantiorum fuiſſe refertiſſimam atque ornatiſſimam ſignis, quis ignorat? quae illi, exhauſti ſumptibus, belliſque maximis, cum Mithridaticos impetus, totumque Pontum armatum, ef-

ferveſcentem in Aſiam, atque erumpentem, aegre repulſum, et cervicibus intercluſum ſuis, ſuſtinerent, tum, inquam, Byzantii, et poſtea ſigna illa, et reliqua urbis ornamenta, ſanctiſſime cuſtodita, tenuerunt. te imperatore infeliciſſimo et teterrimo, Caeſonine Calventi, civitas libera, et proximis ſuis beneficiis à ſenatu et a populo Romano liberata, ſic ſpoliata, atque nudata eſt, ut, niſi C. Virgilius, legatus, vir fortis et innocens, interveniſſet, unum ſignum Byzantii ex maximo numero nullum haberent. quod fanum in Achaia, qui locus, aut lucus in Graecia tota tam ſanctus fuit, in quo ullum ſimulacrum, ullum ornamentum reliquum ſit? emiſti a foediſſimo tribuno plebis, tum in illo naufragio hujus urbis, quam tu idem, qui gubernare debueras, everteras: tum, inquam, emiſti grandi pecunia, ut tibi de pecuniis creditis jus in liberos populos contra ſenatus-conſultum, et contra legem generi tui dicere liceret. id emptum ita vendidiſti, ut aut jus non diceres, aut bonis cives Romanos everteres. quorum ego nihil nunc, Patres conſcripti, in hominem ipſum;

de provincia disputo. itaque omnia illa, quae et saepe audistis, et tenetis animis, etiam si non audiatis, praetermitto: nihil de hac ejus urbana, quam ille praesens in oculis vestris mentibusque defixit, audacia loquor: nihil de superbia, nihil de contumacia, nihil de crudelitate disputo. lateant libidines ejus illae tenebricosae, quas fronte et supercilio, non pudore et temperantia contegebat: de provincia, quod agitur, id disputo. huic vos non summittetis? hunc diutius manere patiemini? cujus, ut provinciam tetigit, sic fortuna cum improbitate certavit, ut nemo posset, utrum posterior, an infelicior esset, judicare. an vero in Syria diutius est Semiramis illa retinenda? cujus iter in provinciam fuit ejusmodi, ut rex Ariobarzanes consulem vestrum ad caedem faciendam, tanquam aliquem Threcem conduceret. deinde adventus in Syriam primus, equitatûs habuit interitum: post concisae sunt optimae cohortes. igitur in Syria, imperatore illo, nihil aliud actum est, nisi pactiones pecuniarum cum tyrannis, decisiones, direptiones, latrocinia, caedes, cum palam populi Roma-

ni imperator, instructo exercitu, dexteram tendens, non ad laudem milites hortaretur, sed omnia sibi et empta, et emenda esse clamaret. Jam vero publicanos miseros (me etiam miserum, illorum ita de me meritorum miseriis, ac dolore) tradidit in servitutem Judaeis, et Syris, nationibus natis servituti. statuit ab initio, et in eo perseveravit, jus publicano non dicere: pactiones sine ulla injuria factas rescidit: custodias sustulit: vectigales multos, ac stipendiarios liberavit: quo in oppido ipse esset, aut quo veniret, ibi publicanum, aut publicani servum esse vetuit. quid multa? crudelis haberetur, si in hostem animo fuisset eo, quo fuit in cives Romanos, ejus ordinis praesertim, qui est semper, dignitate sua, benignitate magistratûs sustentatus. itaque videtis, Patres conscripti, non temeritate redemptionis, aut negotii gerendi inscitia, sed avaritia, superbia, crudelitate Gabinii, pene afflictos jam atque eversos publicanos: quibus quidem vos, in his angustiis aerarii, tamen subveniatis necesse est: etsi jam multis non potestis: qui propter illum hostem senatûs, inimi-

ciſſimum ordinis equeſtris, bonorumque omnium, non ſolum bona, ſed etiam honeſtatem miſeri deperdiderunt: quos non parſimonia, non continentia, non virtus, non labor, non ſplendor tueri potuit contra illius helluonis et praedonis audaciam. quid? qui ſe etiam nunc ſubſidiis patrimonii, aut amicorum liberalitate ſuſtentant, hos perire patiemur? an, ſi qui frui publico non potuit per hoſtem, hic tegitur ipſa lege cenſoria: quem is frui non ſinit, qui eſt, etiam ſi non appellatur, hoſtis, huic ferri auxilium non oportet? retinete igitur in provincia diutius eum, qui de ſociis cum hoſtibus, de civibus cum ſociis faciat pactiones: qui hoc etiam ſe pluris eſſe, quam collegam, putet, quod ille vos triſtitia, vultuque deceperit, ipſe nunquam ſe minus, quam erat, nequam eſſe ſimularit. Piſo autem alio quodam modo gloriatur, ſe brevi tempore perfeciſſe, ne C. Gabinius unus omnium nequiſſimus exiſtimaretur. hos vos de provinciis, ſi non aliquando deducendi eſſent, deripiendos non putaretis? et has duplices peſtes ſociorum, militum clades, publicanorum ruinas, pro-

vinciarum vaſtitates, imperii maculas, teneretis? at iidem vos, anno ſuperiore, hos eoſdem revocabatis, cum in provincias jam perveniſſent. quo tempore ſi liberum veſtrum judicium fuiſſet, nec toties dilata res, nec ad extremum è manibus erepta eſſet, reſtituiſſetis, id quod cupiebatis, veſtram auctoritatem, iis, per quos erat amiſſa, revocatis, et his ipſis praemiis extortis, quae erant pro ſcelere, atque everſione patriae conſecuti. Quam 6
poenam ſi tum aliorum opibus, non ſuis, invitiſſimis vobis, evolarunt: at aliam multò majorem, gravioremque ſubierunt. quae enim homini, in quo aliquis ſi non famae pudor, at ſupplicii timor eſt, gravior poena accidere potuit, quàm non credi literis iis, quae rem bene geſtam in bello nuntiarent? hoc ſtatuit ſenatus, cum frequens ſupplicationem Gabinio denegavit: primum homini, ſceleribus, flagitiis contaminatiſſimo, nihil eſſe credendum: deinde à proditore, atque eo, quem praeſentem hoſtem reipublicae cognoſſet, bene rem geri non potuiſſe: poſtremo, ne deos quidem immortales velle aperiri ſua templa, et ſibi ſupplicari ho-

minis impuriſſimi et ſceleratiſſimi nomine. itaque ille alter, aut ipſe eſt homo doctus, et a ſuis Graecis ſubtilius eruditus, quibuſcum jam in exoſtra helluatur, antea poſt ſiparium ſolebat: aut amicos habet prudentiores, quam Gabinius, cu-
7 jus nullae literae perferuntur. Hoſce igitur imperatores habebimus? quorum alter non audet nos certiores facere, ne imperator appelletur: alterum, ſi tabellarii non ceſſarint, neceſſe eſt paucis diebus poeniteat audere. cujus amici, ſi qui ſunt, aut ſi belluae tam immani tamque tetrae poſſunt ulli eſſe amici, hac conſolatione utuntur, etiam T. Albucio ſupplicationem hunc ordinem denegaſſe. quod eſt primùm diſſimile. res in Sardinia cum maſtrucatis latrunculis a propraetore unâ cohorte auxiliariâ geſta, et bellum cum maximis Syriae gentibus, ac tyrannis, conſulari exercitu imperioque confectum. deinde Albucius, quod a ſenatu petebat, ipſe ſibi in Sardinia ante decreverat. conſtabat enim, Graecum hominem ac levem in ipſa provincia quaſi triumphaſſe. itaque hanc ejus temeritatem ſenatus ſupplicatione denegata no-

tavit. ſed fruatur ſanè hoc ſolatio: atque hanc inſignem ignominiam, quoniam uni, praeter ſe, inuſta eſt, putet eſſe leviorem, dummodo, cujus exemplo ſe conſolatur, ejus exitum expectet: praeſertim cum in Albucio nec Piſonis libidines, nec audacia Gabinii fuerit; hac tamen una plagâ conciderit, ignominiâ ſenatus. atqui duas Gallias qui decernit conſulibus duobus, hos retinet ambo: qui autem alteram Galliam, et aut Syriam, aut Macedoniam, tamen alterum retinet, et in utriuſque pari ſcelere diſparem conditionem facit. faciam, inquit, illas praetorias, ut Piſoni et Gabinio ſuccedatur ſtatim. ſi hic ſinat. tum enim tribunus intercedere poterit, nunc non poteſt. itaque ego idem, qui nunc conſulibus iis, qui deſignati erunt, Syriam, Macedoniamque decerno, decernam eaſdem praetorias, ut et praetores annuas provincias habeant, et eos quam primum videamus, quos animo aequo videre non poſſumus. Sed mihi credite: nunquam ſuccedetur illis, niſi cùm ea lege referetur, qua intercedi de provinciis non licebit. itaque, hoc tempore amiſſo, annus eſt in-

teger vobis expectandus: quo interjecto, civium calamitas, sociorum aerumna, sceleratissimorum hominum impunitas propagatur. quòd si essent illi optimi viri, tamen ego mea sententia C. Caesari succedendum nondum putarem. qua de re dicam, Patres conscripti, quod sentio, atque illam interpellationem mei familiarissimi, qua paulo ante interrupta est oratio mea, non pertimescam. negat me vir optimus inimiciorem Gabinio debere esse, quam Caesari. omnem enim illam tempestatem, cui cesserim, Caesare impulsore atque adjutore esse excitatam. cui si primum sic respondeam, me communis utilitatis habere rationem, non doloris mei: possimne probare, cum id me facere dicam, quod exemplo fortissimorum et clarissimorum civium facere possim? an non Tib. Gracchus (patrem dico, cujus utinam filii ne degenerassent a gravitate paterna) tantam laudem est adeptus, quòd tribunus plebis solus ex toto illo collegio L. Scipioni auxilio fuit, inimicissimus et ipsius, et fratris ejus Africani, juravitque in concione, se in gratiam non rediisse; sed alienum sibi vi-

deri dignitate imperii, quò duces eſſent hoſtium, Scipione triumphante, ducti, eòdem ipſum duci, qui triumphaſſet? quis plenior inimicorum fuit C. Mario? L. Craſſus, M. Scaurus. aliine inimici? omnes Metelli. at hi non modo illum inimicum ex Gallia ſententiis ſuis non detrahebant, ſed et propter rationem Gallici belli, provinciam extra ordinem decernebant. bellum in Gallia maximum geſtum eſt: domitae ſunt a Caeſare maximae nationes, ſed nondum legibus, nondum jure certo, nondum ſatis firma pace devinctae. bellum affectum videmus, et, vere ut dicam, penè confectum: ſed ita, ut, ſi idem extrema perſequitur, qui inchoavit, jam omnia perfecta videamus. ſi ſucceditur: periculum ſit, ne inſtauratas maximi belli reliquias, ac renovatas audiamus. ergo ego ſenator, inimicus, ſi ita vultis, homini; amicus eſſe, ſicut ſemper fui, reipublicae debeo. quid, ſi ipſas inimicitias depono reipublicae cauſa? quis me tandem jure reprehendat? praeſertim cum ego omnium meorum conſiliorum, atque factorum exempla ſemper ex ſummorum hominum factis

mihi censuerim petenda. An vero M. ille Lepidus, qui bis consul et pontifex maximus fuit, non solum memoriae testimonio, sed etiam annalium literis, et summi poëtae voce laudatus est, quòd cum M. Fulvio collega, quo die censor est factus, homine inimicissimo, in campo statim rediit in gratiam, ut commune officium censurae communi animo ac voluntate defenderent? atque, ut vetera, quae sunt innumerabilia, mittam; tuus pater, Philippe, nonne uno tempore cum suis inimicissimis in gratiam rediit? quibus eum omnibus eadem respublica reconciliavit, quae alienarat. multa praetereo, quod intueor coram haec lumina atque ornamenta reipublicae, P. Servilium, et M. Lucullum: utinam etiam L. Lucullus ille viveret! quae fuerunt inimicitiae graviores in civitate, quam Lucullorum, atque Serviliorum? quas in viris fortissimis non solum extinxit reipublicae dignitas, et ipsorum, sed etiam ad amicitiam consuetudinemque traduxit. quid? Q. Metellus Nepos, nonne consul in templo Jovis optimi maximi, permotus cum auctoritate vestra, tum illius Pi.

Servilii incredibili gravitate dicendi, absens mecum, ſummo ſuo beneficio, rediit in gratiam? an ego poſſum huic eſſe inimicus, cujus literis, fama, nuntiis, celebrantur aures quotidie meae novis nominibus gentium, nationum, locorum? ardeo, mihi credite, Patres conſcripti, (id quod voſmet de me exiſtimatis, et facitis ipſi) incredibili quodam amore patriae: qui me amor et ſubvenire olim impendentibus periculis maximis cum dimicatione capitis, et rurſum, cum omnia tela undique eſſe intenta in patriam viderem, ſubire coëgit atque excipere unum pro univerſis. hic me meus in rempublicam animus priſtinus ac perennis cum C. Caeſare reducit, reconciliat, reſtituit in gratiam. quod volent denique homines exiſtiment; nemini ego poſſum eſſe bene de republica merenti non amicus. Etenim ſi iis, qui haec omnia flamma ac ferro delere voluerunt, non inimicitias ſolum, ſed etiam bellum indixi, atque intuli, cum partim mihi illorum familiares, partim etiam, me defendente, capitis judiciis eſſent liberati: cur eadem reſpublica, quae me in amicos inflamma-

re potuit, inimicis placare non poſſit? quod mihi odium cum P. Clodio fuit, niſi quòd pernicioſum patriae civem fore putabam, qui, turpiſſima libidine incenſus, duas res ſanctiſſimas, religionem et pudicitiam, uno ſcelere violaſſet? num eſt igitur dubium ex iis rebus, quas is egit, agitque quotidie, quin ego, in illo oppugnando, reipublicae plus, quam otio meo; nonnulli in eodem defendendo, ſuo plus otio, quam communi, proſpexerint? ego me a C. Caeſare in republica diſſenſiſſe fateor, et ſenſiſſe vobiſcum: ſed nunc iiſdem vobis aſſentior, cum quibus antea ſentiebam. vos enim, ad quos literas L. Piſo de ſuis rebus non audet mittere, qui Gabinii literas inſigni quadam nota, atque ignominia nova condemnaſtis, C. Caeſari ſupplicationes decreviſtis, numero, ut nemini uno ex bello; honore, ut omnino nemini. cur igitur expectem hominem aliquem, qui me cum illo in gratiam reducat? reduxit ordo ampliſſimus, et ordo is, qui eſt et publici conſilii, et meorum omnium conſiliorum auctor et princeps. vos ſequor, Patres conſcripti, vobis obtempero, vobis

aſſentior: qui, quamdiu C. Caeſaris conſilia in republica non maxime diligebatis, me quoque cum illo minus conjunctum videbatis. poſteaquam rebus geſtis mentes veſtras, voluntateſque mutaſtis, me non ſolum comitem eſſe ſententiae veſtrae, ſed etiam laudatorem vidiſtis. Sed quid eſt, quòd in hac cauſa maxime homines admirentur, et reprehendant meum conſilium, cum ego idem antea multa decreverim, quae magis ad hominis dignitatem, quam ad reipublicae neceſſitatem pertinerent? ſupplicationem quindecim dierum decrevi ſententia mea. reipublicae ſatis erat tot dierum, quot C. Mario. diis immortalibus non erat exigua eadem gratulatio, quae ex maximis bellis. ergo ille cumulus dierum hominis eſt dignitati tributus. in quo ego, quo conſule referente, primùm decem dierum ſupplicatio decreta Cn. Pompeio, Mithridate interfecto, confectoque Mithridatico bello, cujus ſententia primum duplicata eſt ſupplicatio conſularis, (mihi enim eſtis aſſenſi, cum ejuſdem Pompeii literis recitatis, confectis omnibus maritimis terreſtribuſque bellis, ſuppli-

cationem dierum duodecim decreviſtis) ſum Cn. Pompeii virtutem et animi magnitudinem admiratus, quòd, cum ipſe caeteris omnibus eſſet omni honore antelatus, ampliorem honorem alteri tribuebat, quam ipſe erat conſecutus. ergo in illa ſupplicatione, quam ego decrevi, res ipſa tributa eſt diis immortalibus, et majorum inſtitutis, et utilitati reipublicae: ſed dignitas verborum, honos, et novitas, et numerus dierum, Caeſaris ipſius laudi gloriaeque conceſſus eſt. relatum eſt ad nos nuper de ſtipendio exercitûs. non decrevi ſolum, ſed etiam, ut vos decerneretis, laboravi: multa diſſentientibus reſpondi: ſcribendo affui. tum quoque homini plus tribui, quam neſcio cui neceſſitati. illum enim arbitrabar, etiam ſine hoc ſubſidio pecuniae, retinere exercitum praeda ante parta, et bellum conficere poſſe: ſed decus illud et ornamentum triumphi minuendum noſtra parſimonia non putavi. actum eſt de decem legatis, quos alii omnino non dabant, alii exempla quaerebant, alii tempus differebant, alii ſine ullis verborum ornamentis dabant. in ea quoque re ſic

ſum locutus, ut omnes intelligerent, me id, quod reipublicae cauſa ſentirem, facere uberius propter ipſius Caeſaris dignitatem. At ego idem nunc in provin- 12
ciis decernendis, qui illas omnes res egi ſilentio, interpellor: cùm ſuperioribus cauſis hominis ornamenta fuerint, in hac me nihil aliud, niſi ratio belli, niſi ſumma utilitas reipublicae moveat. nam ipſe Caeſar, quid eſt, cur in provicia commorari velit, niſi ut ea, quae per eum affecta ſunt, perfecta reipublicae tradantur? amoenitas enm, credo, locorum, urbium pulchritudo, hominum nationumque illarum humanitas et lepos, victoriae cupiditas, finium imperii noſtri propagatio retinet. quid illis terris aſperius? quid incultius oppidis? quid nationibus immanius? quid porro tot victoriis praeſtabilius? quid Oceano longius inveniri poteſt? an reditus in patriam habet aliquam offenſionem? utrum apud populum, a quo miſſus; an apud ſenatum, a quo ornatus eſt? an dies auget ejus deſiderium, an magis oblivionem? ac laurea illa magnis periculis parta, amittit longo intervallo viriditatem? quare, ſi qui ho-

minem non diligunt, nihil eſt, quòd eum de provincia devocent: ad gloriam devocant, ad triumphum, ad gratulationem, ad ſummum honorem ſenatus, equeſtris ordinis gratiam, populi caritatem. ſed, ſi ille hac tam eximia fortuna propter utilitatem reipublicae frui non properat, ut omnia illa conficiat: quid ego ſenator facere debeo, quem, etiam ſi ille aliud vellet, reipublicae conſulere oporteret? ego vero ſic intelligo, Patres conſcripti, nos hoc tempore in provinciis decernendis, perpetuae pacis habere oportere rationem. nam quis hoc non ſentit, omnia alia eſſe nobis vacua ab omni periculo, atque etiam ab omni ſuſpicione belli? jamdiu mare videmus illud immenſum, cujus fervore non ſolum maritimi curſus, ſed urbes etiam et viae militares jam tenebantur, virtute Cn. Pompeii ſic a populo Romano, ab Oceano uſque ad ultimum Pontum, tanquam unum aliquem portum, tutum et clauſum teneri: nationes eas, quae numero hominum, ac multitudine ipſa poterant in provincias noſtras redundare, ita ab eodem eſſe partim reciſas, partim repreſſas, ut Aſia, quae

imperium antea noſtrum terminabat, nunc tribus novis provinciis ipſa cingatur. poſſum de omni regione, de omni hoſtium genere dicere. nulla gens eſt, quae non aut ita ſubacta ſit, ut vix extet: aut ita domita, ut quieſcat: aut ita pacata, ut victoria noſtra imperioque laetetur. Bellum Gallicum, Patres conſcripti, C. Caeſare imperatore geſtum eſt; antea tantummodo repulſum. ſemper illas nationes noſtri imperatores refutandas potius bello, quam laceſſendas putaverunt. ipſe ille C. Marius, cujus divina atque eximia virtus magnis populi Romani luctibus funeribuſque ſubvenit, influentes in Italiam Gallorum maximas copias repreſſit, non ipſe ad eorum urbes ſedeſque penetravit. modo ille meorum laborum, periculorum, conſiliorum ſocius, C. Pontinius, fortiſſimus vir, ortum repente bellum Allobrogum, atque hac ſcelerata conjuratione excitatum, praeliis fregit, eoſque domuit, qui laceſſierant: et ea victoria contentus, republica metu liberata, quievit. C. Caeſaris longe aliam video fuiſſe rationem. non enim ſibi ſolum cum iis, quos jam armatos contra

populumRomanum videbat, bellandum esse duxit, sed totam Galliam in nostram ditionem esse redigendam. itaque cum acerrimis nationibus, et maximis Germanorum et Helvetiorum praeliis felicissime decertavit: caeteras contrivit, domuit, compulit, imperio populi Romani parere assuefecit,et, quas regiones,quasque gentes nullae nobis antea literae, nulla vox, nulla fama notas fecerat, has noster imperator, nosterque exercitus, et populi Romani arma peragrarunt. semitam tantum Galliae tenebamus antea, Patres conscripti: caeterae partes a gentibus aut inimicis huic imperio, aut infidis, aut incognitis, aut certe immanibus,et barbaris,et bellicosis tenebantur: quas nationes nemo unquam fuit, qui non frangi, domarique cuperet: nemo sapienter de republica nostra cogitavit jam inde a principio hujus imperii, quin Galliam maxime timendam huic imperio putaret: sed propter vim ac multitudinem gentium illarum nunquam est antea cum omnibus dimicatum. restitimus semper lacessiti. nunc denique est perfectum, ut imperii nostri, terrarumque illarum

idem eſſet extremum. Alpibus Italiam munierat ante natura, non ſine aliquo divino numine: nam, ſi ille aditus Gallorum immanitati, multitudinique patuiſſet, nunquam haec urbs ſummo imperio domicilium ac ſedem praebuiſſet. quae jam licet conſidant. nihil eſt enim ultra illam altitudinem montium uſque ad Oceanum, quod ſit Italiae pertimeſcendum. ſed tamen una atque altera aeſtas, vel metu, vel ſpe, vel poenâ, vel praemiis, vel armis, vel legibus poteſt totam Galliam ſempiternis vinculis adſtringere. impolitae vero res, et acerbae ſi erunt relictae: quanquam ſunt acciſae, tamen efferent ſe aliquando, et ad renovandum bellum revireſcent. quare ſit in ejus tutela Gallia, cujus virtuti, fidei, felicitati, commendata eſt. etenim ſi Fortunae muneribus ampliſſimis ornatus, ſaepius ejus deae periculum facere nollet: ſi in patriam, ſi ad deos penates, ſi ad eam dignitatem, quam in civitate ſibi propoſitam videt: ſi ad jucundiſſimos liberos, ſi ad clariſſimum generum redire properaret: ſi in Capitolium invehi victor cum illa inſigni laurea geſtiret; ſi de-

nique timeret caſum aliquem, qui illi tantum addere jam non poteſt, quantum auferre: vos tamen oporteret ab eodem illa omnia, a quo profligata ſunt, confici velle. cum vero ille ſuae gloriae jampridem, reipublicae nondum ſatisfecerit, et malit tamen tardius ad ſuorum laborum fructus pervenire, quam non explere ſuſceptum reipublicae munus: nec imperatorem incenſum ad rempublicam bene gerendam revocare, nec totam Gallici belli rationem, prope jam explicatam, perturbare, atque impedire debemus.
15 Nam illae ſententiae virorum clariſſimorum minime probandae ſunt: quorum alter ulteriorem Galliam decernit cum Syria, alter citeriorem. qui ulteriorem: omnia illa, de quibus diſſerui paulo ante, perturbat: ſimul oſtendit, eam ſe ſciſcere legem, quam eſſe legem neget: et, quae pars provinciae ſit, cui non poſſit intercedi, hanc ſe avellere: quae defenſorem habeat, non tangere: ſimul et illud facit, ut, quod illi a populo datum ſit, id non violet: quod ſenatus dederit, id ſenator properet auferre. alter belli Gallici rationem habet: fungitur officio boni ſenato-

ris: legem, quam non putat, eam quoque ſervat. praefinit enim ſucceſſori diem. qui mihi nihil videtur minus a dignitate diſciplinaque majorum diſſidere, quàm ut, qui conſul kalendis Jan. habere provinciam debet, is ut eam deſponſam, non decretam habere videatur. fuerit toto in conſulatu ſine provincia, cui fuerit, antequam deſignatus eſſet, provincia decreta. ſortietur, an non? nam et non ſortiri abſurdum eſt, et quod ſortitus ſis, non habere. proficiſcetur paludatus? quò? quò pervenire ante certam diem non licebit. Januario, Februario, provinciam non habebit. kalendis ei denique Martiis, naſcetur repente provincia. attamen his ſententiis Piſo in provincia permanebit. quae cum gravia ſunt, tum nihil gravius illo, quòd multari imperatorem deminutione provinciae contumelioſum eſt: neque ſolum ſummo in viro, ſed etiam mediocri in homine ne accidat, providendum. Ego vos intel- 15
ligo, Patres conſcripti, multos decreviſſe honores eximios C. Caeſari, et prope ſingulares, quod ita meritus erat, gratis: ſin etiam, ut quam conjunctiſſimus huic

ordini esset, sapientes ac divini fuistis. neminem unquam est hic ordo complexus honoribus et beneficiis suis, qui ullam dignitatem praestabiliorem eâ, quam per vos esset adeptus, putarit. nemo unquam hic potuit esse princeps, qui maluerit esse popularis. sed homines aut propter dignitatem suam diffisi ipsi sibi, aut propter reliquorum obtrectationem, ab hujus ordinis conjunctione depulsi, saepe ex hoc portu se in illos fluctus prope necessario contulerunt. qui, si ex illa jactatione cursuque populari, bene gestâ republicâ, referunt adspectum in curiam, atque huic amplissimae dignitati commendati esse volunt, non modo non repellendi sunt, verùm etiam expetendi. monemur a fortissimo viro, atque optimo post hominum memoriam consule, ut provideamus, ne citerior Gallia nobis invitis alicui decernatur, post eos consules, qui nunc erunt designati: perpetuoque posthac ab iis, qui hunc ordinem oppugnent, populari ac turbulentâ ratione teneatur. quam ego plagam etsi non contemno, Patres conscripti, praesertim monitus a sapientissimo consule, et dili-

gentiſſimo cuſtode pacis et otii, tamen vehementius arbitror pertimeſcendum, ſi hominum clariſſimorum ac potentiſſimorum aut honorem minuero, aut ſtudium erga hunc ordinem repudiaro. nam ut C. Julius omnibus a ſenatu eximiis, aut novis rebus ornatus, per manus hanc provinciam tradat ei, cui minime vos velitis: per quem ordinem ipſe ampliſſimam ſit gloriam conſecutus, ei ne libertatem quidem relinquat, adduci ad ſuſpicandum nullo modo poſſum. poſtremo, quo quiſque animo futurus ſit, neſcio: quid ſperem video. praeſtare hoc ſenator debeo, quantum poſſum, ne quis vir clarus, aut potens, huic ordini jure iraſci poſſe videatur. atque hoc, ſi inimiciſſimus eſſem C. Caeſari, ſentirem tamen reipublicae cauſa. Sed non alie- 17
num eſſe arbitror, quo minùs ſaepe aut interpeller à nonnullis, aut tacitorum exiſtimatione reprehendar, explicare breviter, quae mihi ſit ratio et cauſa cum Caeſare. ac primùm illud tempus familiaritatis et conſuetudinis, quae mihi cum illo, quae fratri meo, quae C. Varroni, conſobrino noſtro, ab omnium noſtrûm

adoleſcentia fuit, praetermitto. poſteaquam ſum penitus in rempublicam ingreſſus, ita diſſenſi ab illo, ut in disjunctione ſententiae conjuncti tamen amicitia maneremus. conſul ille egit eas res, quarum me participem eſſe voluit: quibus ego ſi minùs aſſentiebar, tamen illius mihi judicium gratum eſſe debebat. me ille, ut quinqueviratum acciperem, rogavit: me in tribus ſibi conjunctiſſimis conſularibus eſſe voluit: mihi legationem, quam vellem, quanto cum honore vellem, detulit. quae ego omnia non ingrato animo, ſed obſtinatione quadam ſententiae repudiavi. quàm ſapienter non diſputo: multis enim non probabo: conſtanter quidem, et fortiter certe. qui cùm me firmiſſimis opibus contra ſcelus inimicorum munire, et populares impetus populari praeſidio propulſare poſſem, quamvis excipere fortunam, ſubire vim atque injuriam malui, quam aut a veſtris ſanctiſſimis mentibus diſſidere, aut de meo ſtatu declinare. ſed non is ſolum gratus debet eſſe, qui accepit beneficium, verùm etiam is, cui poteſtas accipiendi fuit. ego illa ornamenta, quibus ille me

ornabat, decere me, et convenire iis rebus, quas geſſeram, non putabam. illum quidem amico animo me habere eodem loco, quo principem civem, ſuum generum, ſentiebam. Traduxit ad plebem 8
inimicum meum: ſive iratus mihi, quod me ſecum ne beneficiis quidem videbat poſſe conjungi: ſive exoratus. ne haec quidem fuit injuria. nam poſtea me, ut ſibi eſſem legatus, non ſolum ſuaſit, verum etiam rogavit. ne id quidem accepi: non quò alienum mea dignitate arbitrarer, ſed quod tantum reipublicae ſceleris impendere a conſulibus proximis non ſuſpicabar. ergo adhuc magis eſt mihi verendum, ne mea ſuperbia in illius liberalitate, quam ne illius injuria in noſtra amicitia reprehendatur. ecce illa tempeſtas, caligo bonorum, et ſubita, atque improviſa formido, tenebrae reipublicae, ruina, atque incendium civitatis. terror injectus Caeſari de ejus actis, metus caedis bonis omnibus: conſulum ſcelus, cupiditas, egeſtas, audacia. ſi non ſum adjutus: non debuit. ſi deſertus: ſibi fortaſſe providit. ſi etiam oppugnatus, ut quidam aut putant, aut volunt: violata

amicitia eſt, accepi injuriam, inimicus eſſe debui, non nego. ſed, ſi idem ille tum me ſalvum eſſe voluit, cum vos me ut cariſſimum filium deſiderabatis: et ſi vos iidem pertinere ad cauſam illam putabatis, voluntatem C. Caeſaris a ſalute mea non abhorrere: et, ſi illius voluntatis generum ejus habeo teſtem, qui idem Italiam in municipiis; populum Romanum in concione; vos, mei ſemper cupidiſſimos, in Capitolio, ad meam ſalutem incitavit: ſi denique Cn. Pompeius idem mihi teſtis de voluntate Caeſaris, et ſponſor eſt illi de mea: nonne vobis videor et ultimi temporis recordatione, et proximi memoria, medium illud triſtiſſimum tempus debere, ſi ex rerum natura non poſſem evellere, ex animo quidem certe excidere? ego vero, ſi mihi non licet per aliquos ita gloriari, me dolorem atque inimicitias meas reipublicae conceſſiſſe, quod magni cujuſdam hominis, et perſapientis videtur: utar hoc, quod non tam ad laudem adipiſcendam, quam ad vitandam vituperationem valet, hominem me eſſe gratum, et non modo tantis beneficiis, ſed etiam mediocri hominum bene-

volentia commoveri. A viris fortiſſi- 19
mis, et de me optimè meritis quibuſdam peto, ut, ſi ego illos meorum laborum et incommodorum participes eſſe nolui, ne illi me ſuarum inimicitiarum ſocium velint eſſe, praeſertim cum mihi iidem illi conceſſerint, ut etiam acta illa Caeſaris, quae neque oppugnavi antea, neque defendi, meo jam jure poſſim defendere. nam ſummi civitatis viri, quorum ego conſilio rempublicam conſervavi, et quorum auctoritate illam conjunctionem Caeſaris defugi, Julias leges, et caeteras, illo conſule, rogatas, jure latas negant. iidem illam proſcriptionem capitis mei, contra ſalutem reipublicae, ſed ſalvis auſpiciis rogatam eſſe dicebant. itaque vir ſumma auctoritate, ſumma eloquentia, dixit graviter, caſum illum meum funus eſſe reipublicae, ſed funus juſtum et indictum. mihi ipſi omnino perhonorificum, diſceſſum meum funus dici reipublicae. reliqua non reprehendo: ſed mihi ad id, quod ſentio, aſſumo. nam, ſi illud jure rogatum dicere auſi ſunt, quod nullo exemplo fieri potuit, nulla lege licuit, quia nemo de coelo ſervarat: oblitine e-

rant, tum, cum ille, qui id egerat, plebeius est lege curiata factus, dici de coelo esse servatum? qui si plebeius omnino esse non potuit, qui tribunus plebis potuit esse? et, cujus tribunatus si ratus est, nihil est, quod irritum ex actis Caesaris possit esse: ejus non solum tribunatus, sed etiam perniciosissimae res, auspiciorum religione conservata, jure latae videbuntur? quare aut vobis statuendum est, legem Aeliam manere, legem Fusiam non esse abrogatam, non omnibus fastis legem ferri licere: cum lex feratur, de coelo servari, obnuntiari, intercedi licere: censorium judicium, ac notionem, et illud morum severissimum magisterium, non esse nefariis legibus de civitate sublatum: si patricius tribunus plebis fuerit, contra leges sacratas: si plebeius, contra auspicia fuisse: aut mihi concedant homines oportet, in rebus bonis non exquirere jura ea, quae ipsi in perditis non exquirunt, praesertim cum ab illis aliquoties conditio C. Caesari lata sit, ut easdem res alio modo ferret: qua conditione auspicia requirebant, leges comprobabant: in Clodio auspiciorum ratio sit eadem, leges

omnes sint everſae ac perditae civitatis. Extremum illud eſt. ego, ſi eſſent inimicitiae mihi cum C. Caeſare, tamen hoc tempore reipublicae conſulere, inimicitias in aliud tempus reſervare deberem. poſſem etiam ſummorum virorum exemplo inimicitias reipublicae cauſa deponere: ſed, cum inimicitiae fuerint nunquam; opinio injuriae beneficio ſit extincta: ſententia mea, Patres conſcripti, ſi dignitas agitur C. Caeſaris, homini tribuam: ſi honos quidam, ſenatus concordiae conſulam: ſi auctoritas decretorum veſtrorum, conſtantiam ordinis in eodem ornando imperatore ſervabo: ſi perpetua ratio Gallici belli, reipublicae providebo: ſi aliquod meum privatum officium, me non ingratum eſſe praeſtabo. atque hoc velim probare omnibus, Patres conſcripti: ſed leviſſimè feram, ſi forte aut iis minus probaro, qui meum inimicum, repugnante veſtra auctoritate, texerunt: aut iis, ſi qui meum cum inimico ſuo reditum in gratiam vituperabunt, cum ipſi et cum meo, et cum ſuo inimico in gratiam non dubitarint redire.

PRO
L. CORNELIO BALBO.
ORATIO XXXVI.

SI auctoritates patronorum in judiciis valerent, ab ampliſſimis viris L. Cornelii cauſa defenſa eſt: ſi uſus, à peritiſſimis: ſi ingenia, ab eloquentiſſimis: ſi ſtudia, ab amiciſſimis, et cùm beneficiis cum L. Cornelio, tum maximâ familiaritate conjunctis. quae ſunt igitur meae partes? auctoritates tantae, quantam vos in me eſſe voluiſtis, uſus mediocris, ingenii minime voluntati paris. nam caeteris, a quibus eſt defenſus, hunc debere plurimum video: ego, quantum ei debeam, alio loco oſtendam. principio orationis hoc oppono, me omnibus, qui amici fuerint ſaluti et dignitati meae, ſi minùs referenda gratia ſatisfacere potuerim, at praedicanda et habenda certe ſa-

tis esse facturum. quae fuerit hesterno die Cn. Pompeii gravitas in dicendo, Judices, quae facultas, quae copia, non opinione tacita vestrorum animorum, sed perspicua admiratione declarari videbatur. nihil enim unquam audivi, quod mihi de jure subtilius dici videretur, nihil de memoria, de more, de exemplis acutius, nihil peritius de foederibus, nihil illustriore auctoritate de bellis, nihil de republica gravius, nihil de ipso modestius, nihil de causa et crimine ornatius. ut mihi jam verum videatur illud esse, quod nonnulli literis ac studiis doctrinae dediti, quasi quiddam incredibile dicere putabantur, eum, qui omnes animo virtutes penitus comprehendisset, omnia, quae facere vellet, facillime tractare. quae enim in L. Crasso potuit, homine nato ad dicendi singularem quandam facultatem, si hanc causam ageret, major esse ubertas, varietas, copia, quam fuit in eo, qui tantum potuit impertire huic studio temporis, quantum ipse a pueritia usque ad hanc aetatem a continuis bellis et victoriis conquievit? quo mihi difficilior est hic extremus perorandi locus. etenim ei

ſuccedo orationi, quae non praetervecta ſit aures veſtras, ſed in animis omnium penitus inſederit: ut plus voluptatis ex recordatione illius orationis, quam non modo ex mea, ſed ex cujuſquam oratione capere poſſitis. Sed mos eſt gerendus non modo Cornelio, cujus ego voluntati in ejus periculis nullo modo deeſſe poſſum; ſed etiam Cn. Pompeio, qui ſui facti, ſui judicii, ſui beneficii, voluit me eſſe, ut apud eoſdem vos, Judices, nuper in alia cauſa fuerim, et praedicatorem, et auctorem. ac mihi quidem hoc dignum reo videtur, hoc deberi hujus excellentis viri praeſtantiſſimae gloriae, hoc proprium eſſe veſtri officii, hoc ſatis eſſe cauſae, ut, quod feciſſe Cn. Pompeium conſtet, id omnes et licuiſſe concedant. nam verius nihil eſt, quam quod heſterno die dixit ipſe, ita L. Cornelium de fortunis omnibus dimicare, ut nullius in delicti crimen vocaretur. non enim furatus eſſe civitatem, non genus ſuum ementitus, non in aliquo impudenti mendacio delituiſſe, non irrepſiſſe in cenſum dicitur: unum objicitur, natum eſſe Gadibus: quod negat nemo. caeterum accu-

ſator fatetur, hunc in Hiſpania, duriſſimo bello, cum Q. Metello, cum C. Memmio, et in claſſe, et in exercitu fuiſſe, et, ut Pompeius in Hiſpaniam venerit, Memmiumque habere quaeſtorem coeperit, nunquam a Memmio diſceſſiſſe: Carthaginem eſſe profectum: acerrimis illis praeliis et maximis, Sucronenſi et Durienſi, interfuiſſe: cum Pompeio ad extremum belli tempus fuiſſe. haec ſunt praelia Cornelii: talis in rempublicam noſtram labor, aſſiduitas, dimicatio, virtus digna ſummo imperatore, ſpes pro periculis praemiorum. praemia quidem ipſa non ſunt in ejus facto, qui adeptus eſt, ſed in ejus, qui dedit. Donatus igitur eſt ob eas cauſas a Cn. Pompeio civitate. id accuſator non negat: ſed reprehendit: ut in Cornelio cauſa ipſius probetur, poena quaeratur: in Pompeio cauſa laedatur, poena ſit nulla. ſic famam, ſic innocentiſſimi hominis fortunas, praeſtantiſſimi imperatoris factum condemnari volunt. ergo in judicium caput Cornelii, factum Pompeii vocatur. hunc enim in ea civitate, in qua ſit natus, honeſtiſſimo loco natum eſſe concedis, et ab ineunte aetate,

relictis rebus ſuis omnibus, in noſtris bellis, noſtris cum imperatoribus eſſe verſatum: nullius laboris, nullius obſidionis, nullius praelii expertem fuiſſe. haec ſunt omnia cum plena laudis, tum propria Cornelii: nec in his rebus crimen eſt ullum. ubi igitur eſt crimen? quòd eum Pompeius civitate donavit. hujuſcemodi crimen? minime: niſi honos ignominia putanda eſt. cujus igitur? revera nullius: actione accuſatoris, ejus unius, qui donavit. qui ſi adductus gratia, minus idoneum hominem praemio affeciſſet; qui etiam ſi virum bonum, ſed non ita meritum; ſi denique aliquid, quod non contra, ac liceret, factum diceretur, ſed contra, atque oporteret: tamen eſſet omnis ejuſmodi reprehenſio a vobis, Judices, repudianda. nunc vero quid dicitur? quid ait accuſator? feciſſe Pompeium quod ei facere non licuerit? quod gravius eſt, quam, ſi id factum ab eo diceret, quod non oportuiſſet. eſt enim aliquid, quod non oporteat, etiam ſi licet. quidquid vero non licet, certe non oportet. Hîc ego nunc cuncter ſic agere, Judices, non eſſe fas dubitari, quin, quod

Cn. Pompeium feciſſe conſtet, id non ſolum decuiſſe, ſed etiam debuiſſe fateamur? quid enim abeſt huic homini, quod ſi adeſſet, jure hoc tribui et concedi putaremus? uſuſne rerum? qui pueritiae tempus extremum, principium habuit bellorum atque imperiorum maximorum? cujus plerique aequales minus ſaepe caſtra viderunt, quam hic triumphavit? qui tot habet triumphos, quot orae ſunt, parteſque terrarum? tot victorias bellicas, quot ſunt in rerum natura genera bellorum? an ingenium? cum etiam ipſi caſus eventuſque rerum, non duces, ſed comites ejus conſiliorum fuerint? in quo uno ita ſumma fortuna cum ſumma virtute certavit, ut omnium judicio plus homini, quam deae tribueretur? an pudor, an integritas, an religio in eo, an diligentia unquam requiſita eſt? quem provinciae noſtrae, quem liberi populi, quem reges, quem exterae gentes, caſtiorem, moderatiorem, ſanctiorem, non modo viderunt, ſed aut ſperando unquam, aut optando cogitaverunt? quid dicam de auctoritate? quae tanta eſt, quanta in his tantis virtutibus ac laudi-

bus esse debet. cui senatus populusque Romanus ampliſſimae dignitatis praemia dedit, non poſtulanti imperia, verum etiam recuſanti: hujus de facto, Judices, ita quaeri, ut id agatur, licueritne ei facere, quod fecit, an vero, non dicam, non licuerit, ſed nefas fuerit, (contra foedus enim, id eſt, contra populi Romani religionem et fidem feciſſe dicitur) non turpe populo Romano? nonne vobis? 5 Audivi hoc de parente meo puer: cùm Q. Metellus, Lucii filius, cauſam de pecuniis repetundis diceret, ille, ille vir, cui patriae ſalus dulcior, quàm conſpectus fuit: qui de civitate decedere, quàm de ſententia maluit: hoc igitur cauſam dicente, cùm ipſius tabulae circumferrentur inſpiciendi nominis causâ, fuiſſe judicem ex illis equitibus Romanis, graviſſimis viris, neminem, quin removeret oculos, et ſe totum averteret, ne fortè, quod ille in tabulas publicas retuliſſet, dubitaſſe quiſquam, verumne an falſum eſſet, videretur. nos Cn. Pompeii decretum, judicium, de conſilii ſententia pronuntiatum recognoſcemus? cum legibus conferemus? cum foederibus, omnia acerbiſſimâ diligentia, per-

pendemus? Athenis aiunt, cum quidam apud eos, qui ſancte graviterque vixiſſet, et teſtimonium publice dixiſſet, et (ut mos Graecorum eſt) jurandi cauſa ad aras accederet, una voce omnes judices, ne is juraret, reclamaſſe. cum Graeci homines, ſpectati viri, noluerint religione videri potius, quam veritate, fidem eſſe conſtrictam: nos etiam in ipſa religione et legum, et foederum conſervanda, qualis fuerit Cn. Pompeius, dubitabimus? utrum enim inſcientem vultis contra foedera feciſſe, an ſcientem? ſi ſcientem? ô nomen noſtri imperii! ô populi Romani excellens dignitas! ô Cn. Pompeii ſic late longeque diffuſa laus, ut ejus gloriae domicilium communis imperii finibus terminetur! ô nationes, urbes, populi, reges, tetrarchae, tyranni, teſtes Cn. Pompeii non ſolum virtutis in bello, ſed etiam religionis in pace! vos denique mutae regiones imploro, et ſola terrarum ultimarum: vos maria, portus, inſulae, litoraque. quae eſt enim ora, quae ſedes, qui locus, in quo non extent hujus cum fortitudinis, tum verò humanitatis, tum animi, tum conſilii impreſſa

veſtigia? hunc quiſquam incredibili quadam atque inaudita gravitate, virtute, conſtantia praeditum, foedera ſcientem neglexiſſe, violaſſe, rupiſſe, dicere audebit? Gratificatur mihi geſtu accuſator: inſcientem Cn. Pompeium feciſſe ſignificat. quaſi vero levius ſit, cum in tanta republica verſere, et maximis negotiis praeſis, facere aliquid, quod ſcias non licere: an omnino neſcire quid liceat. etenim cum in Hiſpania bellum acerrimum et maximum geſſerat, quo jure Gaditana civitas eſſet, neſciebat? an, cujus linguam populi non noſſet, interpretationem foederis non tenebat? id igitur quiſquam Cn. Pompeium ignoraſſe dicere audebit, quod mediocres homines, quod nullo uſu, nullo ſtudio militari praediti, quod librarioli denique ſcire profiteantur? equidem contra exiſtimo, Judices, cum in omni genere ac varietate artium, etiam illarum, quae ſine ſummo otio non facile diſcuntur, Cn. Pompeius excellat, ſingularem quandam laudem ejus, et praeſtabilem eſſe ſcientiam in foederibus, pactionibus, conditionibus populorum, regum, exterarum nationum: in univerſo denique belli jure,

ac pacis. niſi forte, quae nos libri docent in umbra et otio, ea Cn. Pompeium, neque cum requieſceret, literae; neque, cum rem gereret, res ipſae docere potuerunt. atque ut ego ſentio, Judices, cauſa dicta eſt temporis magis vitio, quam ullius Cornelii crimine: de quo plura non dicam. ego de hujus, inquam, genere judicii plura non dicam. eſt enim hujus ſeculi labes quaedam, et macula, virtuti invidere, velle ipſum florem dignitatis infringere. etenim, ſi Cn. Pompeius abhinc annos quingentos fuiſſet is vir, a quo ſenatus adoleſcentulo, atque equite Romano, ſaepe communis ſalutis auxilium expetiſſet: cujus res geſtae omnes gentes, cum clariſſima victoria, terra marique peragraſſent: cujus tres triumphi teſtes eſſent, totum orbem terrarum noſtro imperio teneri: quem populus Romanus ſingulàribus honoribus decoraſſet: ſi nunc apud vos, id, quod is feciſſet, contra foedus factum diceretur, quis audiret? nemo profecto. mors enim cum extinxiſſet invidiam, res ejus geſtae ſempiterni nominis gloria niterentur. cujus igitur audita virtus dubitationi locum

non daret: hujus praesens, experta, atque perspecta, obtrectatorum voce laedetur? 7 Omittam igitur Pompeium jam oratione mea reliqua: sed vos, Judices, animis ac memoria tenetote. de lege, de foedere, de exemplis, de perpetua consuetudine civitatis nostrae renovabo ea, quae dicta sunt. nihil enim mihi novi, nihil integri, neque M. Crassus, qui totam causam et pro facultate et pro fide sua diligentissime vobis explicavit, neque Cn. Pompeius, cujus oratio omnibus ornamentis abundavit, ad dicendum reliquit. sed, quoniam, me recusante, placuit ambobus adhiberi hunc à me quasi perpoliendi quendam operis extremum laborem: peto à vobis, ut me officii potius, quàm dicendi studio, hanc suscepisse operam ac munus putetis. ac priùs quàm aggrediar ad jus causamque Cornelii, quiddam de communi conditione omnium nostrûm, deprecandae malevolentiae causa, breviter commemorandum videtur. si, quo quisque loco nostrûm est, Judices, natus, aut, si in qua fortuna est nascendi initio constitutus, hunc vitae statum usque ad senectutem obtinere de-

bet, et, ſi omnes, quos aut fortuna extulit, aut ipſorum illuſtravit labor et induſtria, poena ſunt afficiendi: non gravior L. Cornelio, quàm multis viris bonis, atque fortibus, conſtitui lex vitae et conditio videtur. ſin autem multorum virtus, ingenium, humanitas, ex infimo genere et fortunae gradu non modo amicitias, et rei familiaris copias conſecuta eſt, ſed ſummam laudem, honores, gloriam, dignitatem: non intelligo, cur potius invidia violatura virtutem L. Cornelii, quam aequitas veſtra pudorem ejus adjutura videatur. itaque, quod maximè petendum eſt, a vobis idcirco non peto, Judices, ne de veſtra ſapientia, atque de veſtra humanitate dubitare videar. eſt autem petendum, ne oderitis ingenium, ne inimici ſitis induſtriae, ne humanitatem opprimendam, ne virtutem puniendam putetis. illud peto, ut, ſi cauſam ipſam per ſe firmam eſſe et ſtabilem videritis, hominis ipſius ornamenta adjumento cauſae potius, quam impedimento, eſſe malitis. Naſcitur, Judices, cauſa 8
Cornelii ex ea lege, quam L. Gellius, Cn. Cornelius ex ſenatûs ſententia tulerunt.

qua lege videmus, ſatis eſſe ſanctum, uti cives Romani ſint ii, quos Cn. Pompeius de conſilii ſententia ſigillatim civitate donaverit. donatum eſſe L. Cornelium praeſens Pompeius dicit: indicant publicae tabulae: accuſator fatetur. ſed negat ex foederato populo quemquam potuiſſe, niſi is populus fundus factus eſſet, in hanc civitatem venire. ô praeclarum interpretem juris! auctorem antiquitatis! correctorem, atque emendatorem noſtrae civitatis! qui hanc poenam foederibus adſcribat, ut omnium praemiorum beneficiorumque noſtrorum expertes faciat foederatos. quid enim potuit dici imperitius, quam foederatos populos fieri fundos oportere? nam id non magis eſt proprium foederatorum, quam omnium liberorum. ſed totum hoc, Judices, in ea fuit poſitum ſemper ratione atque ſententia, ut, cum juſſiſſet populus Romanus aliquid: ſi id adſciviſſent ſocii populi, ac Latini, et, ſi ea lex, quam nos haberemus, eadem in populo aliquo, tanquam in fundo, reſediſſet: ut tum lege eâdem is populus teneretur; non ut de noſtro jure aliquid minueretur: ſed ut illi popu-

li aut jure eo, quod a nobis esset constitutum, aut aliquo commodo, aut beneficio uterentur. tulit apud majores nostros legem C. Furius de testamentis: tulit Q. Voconius de mulierum hereditatibus: innumerabiles aliae leges de civili jure sunt latae. quas Latini voluerunt, adsciverunt. ipsa denique Julia, qua lege civitas est sociis et Latinis data, qui fundi populi facti non essent, civitatem non haberent. in quo magna contentio Heraclienſium, et Neapolitanorum fuit, cum magna pars in iis civitatibus foederis sui libertatem civitati anteferret. postremo haec vis est istius et juris, et verbi, ut fundi populi, beneficio nostro, non suo jure, fiant. cum aliquid populus Romanus jussit, id si est ejusmodi, ut quibusdam populis sive foederatis, sive liberis, permittendum esse videatur, ut statuant ipsi non de nostris, sed de suis rebus, quo jure uti velint: tum, utrum fundi facti sint, an non, quaerendum esse videatur. de nostra verò republica, de nostro imperio, de nostris bellis, de victoria, de salute, fundos populos fieri noluerunt. Atqui si imperatoribus nos-

tris, si senatui, si populo Romano non licebit propositis praemiis elicere ex civitatibus sociorum, atque amicorum, fortissimum atque optimum quemque ad subeunda pro salute nostra pericula; summa utilitate, ac maximo saepe praesidio in periculis, atque asperis temporibus carendum erit. sed, per deos immortales! quae est ista societas, quae amicitia, quod foedus, ut aut nostra civitas careat in suis periculis Massilienſi propugnatore, careat Gaditano, careat Saguntino: aut, si quis ex illis populis sit exortus, qui nostros duces auxilio laboris, commeatûs, periculo suo juverit, qui cum hoste nostro cominus in acie saepe pugnarit, qui se saepe telis hostium, qui dimicationi capitis, qui morti objecerit: nulla conditione hujus civitatis praemiis affici possit? etenim in populum Romanum grave est, non posse uti sociis excellenti virtute praeditis, qui velint cum periculis nostris sua communicare: in socios vero ipsos, et in eos, de quibus agimus, foederatos, injuriosum et contumeliosum est, his praemiis et his honoribus excluſos esse fidelissimos et conjunctissimos socios, quae

pateant ſtipendiariis, pateant hoſtibus, pateant ſaepe ſervis. nam et ſtipendiarios ex Africa, Sicilia, Sardinia, caeteris provinciis multos civitate donatos videmus: et, qui hoſtes ad noſtros imperatores perfugiſſent, et magno uſui reipublicae noſtrae fuiſſent, ſcimus civitate eſſe donatos: ſervos denique, quorum jus et fortunae conditio infima eſt, bene de republica meritos, perſaepe libertate, id eſt, civitate publicè donari videbamus. Hanc tu igitur, patrone foederum ac foederatorum, conditionem ſtatuis Gaditanis, tuis civibus, ut, quod iis, quos Gaditanis adjutoribus armis ſubegimus, atque in ditionem noſtram redegimus, liceat, ſi populus Romanus permiſerit, ut ab ſenatu, ab imperatoribus noſtris, civitate donentur: id ne liceat ipſis? qui ſi ſuis decretis legibuſve ſanxiſſent, ne quis ſuorum civium caſtra imperatorum populi Romani iniret: ne quis ſe pro noſtro imperio in periculum capitis, atque in vitae diſcrimen inferret: Gaditanorum auxiliis, cum vellemus, uti nobis non liceret. privatim vero, ſi, ne quis vir, et animo et virtute praecellens, pro noſtro

imperio periculo ſuo dimicaret: graviter id jure ferremus, minui auxilia populi Romani, debilitari animos fortiſſimorum virorum, alienigenarum nos hominum ſtudiis, atque externa virtute privari. atqui nihil intereſt, Judices, utrum haec foederati jura conſtituant, ut ne cui liceat ex his civitatibus ad noſtrorum bellorum pericula accedere: an, quae nos eorum civibus, virtutis cauſa, tribuerimus, ea rata eſſe non poſſint. nihil enim magis uteremur his adjutoribus, ſublatis praemiis virtutis, quam, ſi omnino his verſari in noſtris bellis non liceret. etenim, cum pro ſua patria pauci poſt genus hominum natum reperti ſint, qui nullis praemiis propoſitis, vitam ſuam hoſtium telis objecerint: pro aliena republica quemquam fore putatis, qui ſe opponat periculis, non modo nullo propoſito praemio, ſed etiam interdicto? Sed, cum eſt illud imperitiſſime dictum de populis fundis, quod commune eſt liberorum populorum, non proprium foederatorum: ex quo intelligi neceſſe eſt, aut neminem ex ſociis civem fieri poſſe; aut etiam poſſe ex foederatis: tum vero jus omne no-

ſter iſte magiſter mutandae civitatis ignorat; quod eſt, Judices, non ſolum in legibus publicis poſitum, ſed etiam in privatorum voluntate. jure enim noſtro neque mutare civitatem quiſquam invitus poteſt, neque, ſi velit, mutare non poteſt, modo adſciſcatur ab ea civitate, cujus eſſe ſe civitatis velit: ut, ſi Gaditani ſciverint nominatim de aliquo cive Romano, ut ſit is civis Gaditanus, magna poteſtas ſit noſtro civi mutandae civitatis, nec foedere impediatur, quo minus ex cive Romano civis Gaditanus poſſit eſſe. duarum civitatum civis eſſe noſtro jure civili nemo poteſt: non eſſe hujus civitatis civis, qui ſe alii civitati dicarit, poteſt. neque ſolum dicatione, quod in calamitate clariſſimis viris Q. Maximo, C. Laenati, Q. Philippo Nuceriae, C. Catoni Tarracone, Q. Caepioni, P. Rutilio Smyrnae, vidimus accidiſſe, ut earum civitatum fierent cives, hanc antè amittere non potuiſſent, quam hujus ſolum civitatis mutatione vertiſſent: ſed etiam poſtliminio poteſt civitatis fieri mutatio. neque enim ſine cauſa de Cn. Publicio Menandro, libertino homine, quem apud

majores legati noſtri in Graeciam proficiſcentes interpretem ſecum habere voluerunt, ad populum latum, ut is Publicius, ſi domum reveniſſet, et inde Romam rediiſſet, ne minus civis eſſet. multi etiam ſuperiore memoria cives Romani ſua voluntate indemnati, et incolumes, his rebus relictis, alias ſe in civitates contu-
12 lerunt. Quod ſi civi Romano licet eſſe Gaditanum ſive exilio, ſive poſtliminio, ſive rejectione hujus civitatis: ut jam ad foedus veniam, quod ad cauſam nihil pertinet, (de civitatis enim jure, non de foederibus diſceptamus) quid eſt, quamobrem civi Gaditano in hanc civitatem venire non liceat? equidem longe ſecus ſentio. nam cum ex omnibus civitatibus via ſit in noſtram, cumque noſtris civibus pateat iter ad caeteras civitates: tum vero, ut quaeque nobiſcum maxime ſocietate, amicitia, ſponſione, pactione, foedere conjuncta eſt; ita mihi maxime communionem beneficiorum, praemiorum, civitatis, continere videtur. atqui caeterae civitates omnes non dubitarent noſtros recipere in ſuas civitates, ſi idem nos juris haberemus, quod caeteri. ſed nos

non possumus et hujus esse civitatis, et cujusvis praeterea: caeteris concessum est. itaque in Graecis civitatibus videmus, Athenis Rhodios, Lacedaemonios, caeteros undique adscribi, multarumque esse eosdem homines civitatum. quo errore ductos vidi egomet nonnullos imperitos homines, nostros cives, Athenis in numero judicum atque Areopagitarum, certa tribu, certo numero; cum ignorarent, si illam civitatem essent adepti, hanc se perdidisse, nisi postliminio recuperassent. peritus vero nostri juris ac moris nemo unquam, qui hanc civitatem retinere vellet, in aliam civitatem se dicavit. Sed hic totus locus disputationis, 13
atque orationis meae, Judices, pertinet ad commune jus mutandarum civitatum: nihil habet, quod sit proprium religionis, ac foederum. defendo enim rem universam, nullam esse gentem ex omni regione terrarum, neque tam dissidentem a populo Romano odio quodam, atque dissidio, neque tam fide, benevolentiaque conjunctam, ex qua nobis interdictum sit, ut ne quem adsciscere civem, aut civitate donare possimus. ô jura praeclara,

atque divinitus jam inde a principio Romani nominis a majoribus noſtris comparata! ne quis noſtrûm plus quam unius civitatis eſſe poſſit: (diſſimilitudo enim civitatum varietatem juris habeat neceſſe eſt) ne quis invitus civitate mutetur: neve in civitate maneat invitus. haec ſunt enim fundamenta firmiſſima noſtrae libertatis, ſui quemque juris et retinendi, et dimittendi eſſe dominum. illud vero ſine ulla dubitatione maxime noſtrum fundavit imperium, et populi Romani nomen auxit, quod princeps ille, creator hujus urbis, Romulus, foedere Sabino docuit, etiam hoſtibus recipiendis augeri hanc civitatem oportere. cujus auctoritate, et exemplo nunquam eſt intermiſſa a majoribus noſtris largitio, et communicatio civitatis. itaque et ex Latio multi, et Tuſculani, et Lanuvini, et ex caeteris generibus gentes univerſae in civitatem ſunt receptae; ut Sabinorum, Volſcorum, Hernicorum: quibus ex civitatibus nec coacti eſſent civitatem mutare, ſi qui noluiſſent: nec, ſi qui eſſent civitatem noſtram beneficio populi Romani conſecuti, violatum
14 foedus eorum videretur. At enim quae-

dam foedera extant, ut Germanorum, Insubrium, Helvetiorum, Iapidum, nonnullorum item ex Gallia Barbarorum, quorum in foederibus exceptum est, ne quis eorum a nobis civis recipiatur. quod si exceptio facit, ne liceat: ibi necesse est licere, ubi non est exceptum. ubi est igitur exceptum foedere Gaditano, ne quem populus Romanus Gaditanum recipiat civitate? nusquam. ac sicubi esset; lex id Gellia et Cornelia, quae definitè potestatem Pompeio civitatem donandi dederat, sustuliſſet. exceptum est, inquit: foedus siquidem sacrosanctum est. ignosco tibi, si neque Poenorum jura calles: (reliqueras enim civitatem tuam) neque nostras potuisti leges inspicere: ipsae enim te a cognitione sua judicio publico repulerunt. quid fuit in rogatione ea, quae de Pompeio a Gellio et a Lentulo, consulibus, lata est, in qua aliquid sacrosanctum exceptum videretur? primum enim sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plebsve sanxisset: deinde sanctiones sacrandae sunt aut genere ipso, aut obtestatione et consecratione legis, aut poenae, cum caput ejus, qui con-

tra facit, consecratur. quid habes igitur dicere de Gaditano foedere ejusmodi? utrum a capitis consecratione, an obtestatione legis sacrosanctum esse confirmas? nihil omnino unquam de isto foedere ad populum, nihil ad plebem latum esse dico. de quibus etiam si latum esset, neque legem, neque poenam latam esse, ne quem civem reciperemus: tamen id esset, quod populus postea jussisset, ratum; neque quidquam illis verbis, 'si 'quid sacrosanctum esset,' esse exceptum videretur. de his, cum populus Romanus nihil unquam jusserit, quidquam audes dicere sacrosanctum fuisse? Nec vero haec oratio mea ad infirmandum foedus Gaditanorum, Judices, pertinet. neque enim est meum, contra opinionem vetustatis, contra jus optime meritae civitatis, contra auctoritatem senatûs dicere. duris enim quondam temporibus reipublicae nostrae, cum praepotens terra marique Carthago, nixa duabus Hispaniis, huic imperio immineret, et cum duo fulmina nostri imperii subito, in Hispania, Cn. et P. Scipiones, extincti occidissent: L. Marcius, primi pili cen-

turio, cum Gaditanis foedus iniſſe dicitur. quod cum magis fide illius populi, juſtitia veſtra, vetuſtate denique ipſa, quam aliquo publico vinculo religionis teneretur: ſapientes homines, et publici juris periti, Gaditani, M. Lepido, Q. Catulo conſulibus, a ſenatu de foedere poſtulaverunt. tum eſt cum Gaditanis foedus vel renovatum, vel ictum. de quo foedere populus Romanus ſententiam non tulit, qui injuſſu ſuo, nullo pacto poteſt religione obligari. ita Gaditana civitas, quod beneficiis ſuis erga rempublicam noſtram conſequi potuit, quod imperatorum teſtimoniis, quod vetuſtate, quod Q. Catuli, ſummi viri, auctoritate, quod judicio ſenatûs, quod foedere, conſecuta eſt: quod publica religione ſanciri potuit, id abeſt. populus enim ſe nuſquam obligavit. neque ideo eſt Gaditanorum cauſa deterior. graviſſimis enim et plurimis rebus eſt fulta. ſed iſti diſputationi certe nihil eſt loci. ſacroſanctum enim nihil poteſt eſſe, niſi quod per populum plebemve ſancitum eſt. Quòd 16
ſi hoc foedus, quod populus Romanus, auctore ſenatu, commendatione et judi-

cio vetuſtatis, voluntate et ſententiis ſuis comprobat, idem ſuffragiis comprobaſſet: quid erat, cur ex ipſo foedere Gaditanum in civitatem noſtram recipi non liceret? nihil eſt enim aliud in foedere, nſi, 'ut pia et aeterna pax' ſit. quid id ad civitatem? adjunctum illud etiam eſt, quod non eſt in omnibus foederibus: 'majeſtatem populi Romani comiter conſervanto.' id habet hanc vim, ut ſit ille in foedere inferior. primùm verbi genus hoc conſervandi, quo magis in legibus quàm in foederibus uti ſolemus, imperantis eſt, non precantis. deinde, cùm alterius populi majeſtas conſervari jubetur, de altero ſiletur: certe ille populus in ſuperiori conditione cauſaque ponitur, cujus majeſtas foederis ſanctione defenditur. in quo erat accuſatoris interpretatio indigna reſponſione, qui ita dicebat, 'comiter' eſſe 'communiter:' quaſi verò priſcum aliquod, aut inſolitum verbum interpretaretur. comes, benigni, faciles, ſuaves homines eſſe dicuntur. 'qui erranti comiter monſtrat viam,' benignè, et non gravatè: 'communiter' quidem certe non convenit. et ſimul ab-

ſurda res eſt, caveri foedere, ut majeſtatem populi Romani communiter conſervent: id eſt, ut populus Romanus ſuam majeſtatem velit eſſe ſalvam. quod ſi jam ita eſſet, ut eſſe non poteſt: tamen de noſtra majeſtate, nihil de illorum caveretur. poteſtne igitur noſtra majeſtas a Gaditanis benigne conſervari, ſi ad eam retinendam Gaditanos praemiis elicere non poſſumus? poteſt eſſe ulla denique majeſtas, ſi impedimur, quo minùs per populum Romanum, beneficiorum, virtutis causâ, tribuendorum poteſtatem imperatoribus noſtris deferamus? Sed quid ego diſputo, quae mihi tum, ſi Gaditani contra me dicerent, vere poſſe dici viderentur? illis enim repetentibus L. Cornelium, reſponderem, legem populum Romanum juſſiſſe de civitate tribuenda. huic generi legum fundos populos fieri non ſolere, Cn. Pompeium de conſilii ſententia civitatem huic dediſſe, nullum populi noſtri juſſum Gaditanos habere: itaque nihil eſſe ſacroſanctum, quod lege exceptum videretur. ſi eſſet: tamen in foedere nihil eſſe cautum, praeter pacem. additum etiam eſſe
17

illud, ut majeſtatem illi noſtram conſervare deberent: quae certe minueretur, ſi aut adjutoribus illorum civibus uti in bellis nobis non liceret, aut praemii tribuendi poteſtatem nullam haberemus. nunc verò quid ego contra Gaditanos loquar, cùm id, quod defendo, voluntate eorum, auctoritate, legatione ipſa comprobetur? qui a principio ſui generis ac reipublicae, ab omni ſtudio, ſenſuque Poenorum mentes ſuas ad noſtrum imperium, nomenque flexerunt? quos, cum maxima bella nobis inferrentur, moenibus excluſerunt? claſſibus inſecuti ſunt? corporibus, copiis, opibus depulerunt? qui et veterem illam ſpeciem foederis Marciani ſemper omni arce duxerunt ſanctiorem, et hoc foedere, Catuli ſenatuſque auctoritate, ſe nobiſcum conjunctiſſimos eſſe arbitrati ſunt? quorum moenia, delubra, agros, ut ipſe Hercules, itinerum ac laborum ſuorum, ſic majores noſtri imperii ac nominis populi Romani terminos eſſe voluerunt? teſtantur et mortuos noſtros imperatores, quorum vivit immortalis memoria et gloria, Scipiones, Brutos, Horatios, Caſſios, Me-

tellos, et hunc praesentem Cn. Pompeium, quem procul ab eorum moenibus, acre et magnum bellum gerentem, commeatu, pecuniaque juverunt: et hoc tempore ipso populum Romanum, quem in caritate annonae, ut saepe ante fecerant, frumento suppeditato, levaverunt: se hoc jus esse velle, ut sibi, et liberis, si qui eximia virtute fuerint, sit in nostris castris, sit in imperatorum praetoriis, sit denique inter signa, atque in acie locus; sit his gradibus ascensus etiam ad civitatem. Quod si Afris, si Sardis, si Hispanis, agris 18
stipendioque multatis, virtute adipisci licet civitatem: Gaditanis autem, officiis, vetustate, fide, periculis, foedere conjunctis, hoc idem non licebit: non foedus sibi nobiscum, sed iniquissimas leges impositas a nobis esse arbitrabuntur. atque hanc, Judices, non a me fingi orationem, sed me dicere, quae Gaditani judicarint, res ipsa declarat. hospitium multis annis ante hoc tempus cum L. Cornelio Gaditanos feciſſe publice dico. proferam testes, proferam legatos: excitabo laudatores, quos ad hoc judicium, summos homines ac nobilissimos, depre-

catores hujus periculi, missos videtis. re denique multo ante Gadibus inauditâ, fore, huic ut ab illo periculum crearetur, gravissima tum in istum civem suum Gaditani senatus-consulta fecerunt. potuit magis fundus populus Gaditanus fieri, (quoniam hoc magnopere delectare verbo) si tum sit fundus, cum scita ac jussa nostra suâ sententiâ comprobat, quam cum hospitium fecit, ut et civitate illum mutatum esse fateretur, et jus civitatis honore dignissimum judicaret? potuit certius interponere judicium voluntatis suae, quam cum etiam accusatorem hujus multa et poena multavit? potuit magis de re judicare, quam cum ad vestrum judicium cives amplissimos legavit, testes hujus juris, vitae laudatores, periculi deprecatores? etenim quis est tam demens, quin sentiat, jus hoc Gaditanis esse retinendum, ne interseptum sit iis iter perpetuo ad hoc amplissimum praemium civitatis: et magnopere iis esse laetandum, hujus L. Cornelii benevolentiam erga suos remanere Gadibus: gratiam, et facultatem commendandi in hac civitate versari? quis enim nostrûm est, cui

non illa civitas ſit hujus ſtudio, cura, diligentia, commendatior? Omitto quantis ornamentis populum iſtum C. Caeſar, cum eſſet in Hiſpania praetor, affecerit, controverſias ſedarit, jura ipſorum permiſſu ſtatuerit, inveteratam quondam barbariam ex Gaditanorum moribus diſciplinaque delerit; ſumma in eam civitatem, hujus rogatu, ſtudia et beneficia contulerit. multa praetereo: quae quotidie labore hujus et ſtudio, aut omnino, aut certe facilius conſequuntur. itaque et adſunt principes civitatis, et defendunt: amore, ut ſuum civem: teſtimonio, ut noſtrum: officio, ut ex nobiliſſimo civi ſanctiſſimum hoſpitem: ſtudio, ut diligentiſſimum defenſorem commodorum ſuorum. ac, ne ipſi Gaditani arbitrentur, quanquam nullo incommodo afficiantur, ſi liceat eorum cives virtutis cauſa in noſtram civitatem venire, tamen hoc ipſo inferius eſſe ſuum foedus, quam caeterorum: conſolabor et hos praeſentes viros optimos, et illam fideliſſimam atque amiciſſimam nobis civitatem: ſimul et vos, non ignorantes, Judices, admonebo, quo de jure hoc judicium conſtitutum

sit, de eo nunquam omnino esse dubitatum. quos igitur prudentissimos interpretes foederum, quos peritissimos belli ci juris, quos diligentissimos in exquirendis conditionibus civitatum atque causis, esse arbitramur? eos profecto, qui jam imperia ac bella gesserunt. Etenim, si Q. Scaevola ille augur, cum de jure praediatorio consuleretur, homo juris peritissimus, consultores suos nonnunquam ad Furium et Cascellium, praediatores, rejiciebat: si nos de aqua nostra Tusculana M. Tugionem potius, quam C. Aquilium, consulebamus, quòd assiduus usus, uni rei deditus, et ingenium et artem saepe vincit: quis dubitet de foederibus, et de toto jure pacis et belli, omnibus juris peritissimis imperatores nostros anteferre? possumusne igitur tibi probare auctorem exempli, atque facti illius, quod a te reprehenditur, C. Marium? quaeris aliquem graviorem? constantiorem? praestantiorem virtute, prudentia, religione, aequitate? is igitur M. Annium Appium, fortissimum virum, summa virtute praeditum, civitate donavit, cum Camer-

tinum foedus ſanctiſſimum, atque aequiſſimum ſciret eſſe. poteſt igitur, Judices, L. Cornelius condemnari, ut non C. Marii factum condemnetur? exiſtat ergo ille vir parumper cogitatione veſtra, quoniam re non poteſt: ut conſpiciatis eum mentibus, quem oculis non poteſtis. dicat, ſe non imperitum foederis, non rudem exemplorum, non ignarum belli fuiſſe: ſe P. Africani diſcipulum, ac militem; ſe ſtipendiis, ſe legationibus bellicis eruditum: ſe, ſi tanta bella legiſſet, quanta geſſit, et confecit, ſi tot conſulibus meruiſſet, quoties ipſe conſul fuiſſet, omnia jura belli perdiſcere ac noſſe potuiſſe: ſibi non fuiſſe dubium, quin nullo foedere a republica bene gerenda impediretur: a ſe ex conjunctiſſima atque amiciſſima civitate fortiſſimum quemque eſſe delectum: neque Iguvinatium, neque Camertium foedere eſſe exceptum, quo minùs eorum civibus a populo Romano praemia virtutis tribuerentur. Itaque, cùm paucis annis poſt hanc civitatis donationem acerrima de civitate quaeſtio, Licinia et Mucia lege, veniſſet: num quis eorum, qui de foederatis civitatibus

eſſet civitate donatus, in judicium eſt vocatus? nam Spoletinus L. Matrinius, unus ex iis, quos C. Marius civitate donaſſet, dixit cauſam ex colonia Latina, in primis firma et illuſtri. quem cùm diſertus homo L. Antiſtius accuſaret, Spoletinus dixit, fundum populum Spoletinum non eſſe factum. videbat enim, populos de ſuo jure, non de noſtro, fundos fieri ſolere; ſed, cùm lege Apuleia coloniae non eſſent deductae, qua lege Saturninus C. Mario tulerat, ut in ſingulas colonias ternos cives Romanos facere poſſet, negabat hoc beneficium, re ipſa ſublata, valere debere. nihil habet ſimilitudinis iſta accuſatio: ſed tamen tanta auctoritas in C. Mario fuit, ut non per L. Craſſum, affinem ſuum, hominem incredibili eloquentia, ſed paucis ipſe verbis cauſam illam gravitate ſua defenderit, et probarit. quis enim eſſet, Judices, qui imperatoribus noſtris, in bello, in acie, in exercitu, delectum virtutis; qui ſociis, qui foederatis, in defendenda republica noſtra ſpem praemiorum eripi vellet? quod ſi vultus C. Marii, ſi vox, ſi ille imperatorius ardor oculorum, ſi re-

centes triumphi, ſi praeſens valuit aſpectus: valeat auctoritas, valeant res geſtae, valeat memoria, valeat fortiſſimi et clariſſimi viri nomen aeternum. ſit hoc diſcrimen inter gratioſos cives atque fortes, ut illi vivi fruantur opibus ſuis: horum, etiam mortuorum, (ſi quiſquam hujus imperii defenſor mori poteſt) vivat auctoritas immortalis. Quid? Cn. 22
Pompeius, pater, rebus Italico bello maximis geſtis, P. Caeſium, equitem Romanum, virum bonum, qui vivit Ravennae, foederato ex populo, nonne civitate donavit? quid? cohortes duas univerſas Camertium? quid? Heraclienſium legionem, P. Craſſus, vir ampliſſimus, ex ea civitate, quacum propè ſingulare foedus Pyrrhi temporibus, C. Fabricio conſule, ictum putatur? quid? Maſſilienſem Ariſtonem Sylla? quid? quoniam de Gaditanis agimus, idem heros novem Gaditanos? quid? vir ſanctiſſimus, et ſumma religione ac modeſtia, Q. Metellus Pius, Q. Fabium Saguntinum? quid? hic, qui adeſt, a quo haec, quae ego nunc percurro, ſubtiliſſime ſunt omnia perpolita, M. Craſſus, non Aletrinenſem foedera-

tum civitate donavit, homo tum gravitate et prudentia praestans, tum vel nimium parcus in largienda civitate? hic tu Cn. Pompeii beneficium, vel potius judicium et factum, infirmare conaris, qui fecit, quod C. Marium feciſſe audierat: fecit, quod P. Craſſum, quod L. Syllam, quod Q. Metellum, quod denique domeſticum auctorem, patrem ſuum, facere viderat? neque verò in uno Cornelio id fecit: nam et Gaditanum Haſdrubalem ex bello illo Africano, et Mamertinos obvios, et quoſdam Uticenſes, et Saguntinos fabros, civitate donavit. etenim, cùm caeteris praemiis digni ſunt, qui ſuo labore et periculo noſtram rempublicam defendunt: tum certe digniſſimi ſunt, qui civitate ea donentur, pro qua pericula ac tela ſubierunt. atque utinam, qui ubique ſunt propugnatores hujus imperii, poſſent in hanc civitatem venire, et contrà oppugnatores reipublicae de civitate exterminari! neque enim ille ſummus poëta noſter Annibalis illam magis cohortationem, quam communem imperatorum, voluit eſſe, ‘ hoſtem qui feriet, erit, in-
‘ quit, mihi Carthaginienſis, Quiſquis e-

'rit, cujatis:' etsi id habent hoc leve, et semper habuerunt. itaque et cives undique fortes viros adsciverunt, et hominum ignobilium virtutem persaepe nobilitatis inertiae praetulerunt. Habetis 23
imperatorum summorum, et sapientissimorum hominum, clarissimorum virorum, interpretationem juris ac foederum: dabo etiam judicum, qui huic quaestioni praefuerunt: dabo universi populi Romani: dabo sanctissimum etiam judicium senatus. judices, cum prae se ferrent, palamque loquerentur, quid essent lege Papia de M. Crasso, Mamertinis repetentibus, judicaturi: Mamertini, publice suscepta causa, destiterunt. multi, in civitatem recepti ex liberis foederatisque populis, sunt liberati: nemo unquam est de civitate accusatus, quòd aut populus fundus factus non esset, aut quod foedere civitatis mutandae jus impediretur. audebo etiam hoc contendere, nunquam esse condemnatum, quem constaret ab imperatore nostro civitate donatum. cognoscite nunc populi Romani judicium, multis rebus interpositum, atque in maximis causis re ipsa, atque usu comproba-

nam. cum Latinis omnibus foedus ictum, Sp. Caſſio, Poſtumio Cominio, conſulibus, quis ignorat? quod quidem nuper in columna aenea meminimus poſt Roſtra inciſum, et perſcriptum fuiſſe. quomodo igitur L. Coſſinius Tiburs, pater hujus equitis Romani, optimi atque ornatiſſimi viri, damnato T. Caelio; quomodo ex eadem civitate T. Coponius, civis item ſumma virtute et dignitate, (nepotes T. et C. Coponios noſtis) damnato C. Maſſone, civis Romanus eſt factus? an lingua, et ingenio patefieri aditus ad civitatem potuit: manu, et virtute non potuit? anne de nobis trahere ſpolia foederatis licebit: de hoſtibus non licebit? an, quod adipiſci poterunt dicendo, id eis aſſequi pugnando non licebit? an accuſatori majores noſtri majora praemia, quam bellatori, eſſe voluerunt? Quod ſi acerbiſſima lege Servilia principes viri, ac graviſſimi et ſapientiſſimi cives, hanc Latinis, id eſt foederatis, viam ad civitatem populi juſſu patere paſſi ſunt; neque in his eſt hoc reprehenſum Licinia et Mucia lege; cum praeſertim genus ipſum aecuſationis et

nomen, ejuſmodi praemium, quod nemo aſſequi poſſit, niſi ex ſenatoris calamitate, neque ſenatori, neque bono cuiquam nimis jucundum eſſe poſſet: dubitandum fuit, quin, quo in genere judicum praemia rata eſſent, in eodem judicia imperatorum valerent? num fundos igitur factos populos Latinos arbitramur aut Servilia lege, aut caeteris, quibus Latinis hominibus erat propoſitum aliqua ex re praemium civitatis? cognoſcite nunc judicium ſenatus, quod ſemper eſt judicio populi comprobatum. ſacra Cereris, Judices, ſumma majores noſtri religione confici, caeremoniaque voluerunt: quae cum eſſent aſſumpta de Graecia, et per Graecas ſemper curata ſunt ſacerdotes, et Graeca omnia nominata: ſed cum illam, quae Graecum illud ſacrum monſtraret, et faceret, ex Graecia deligerent; tamen ſacra pro civibus civem facere voluerunt, ut deos immortales ſcientia peregrina et externa, mente domeſtica et civili, precaretur. has ſacerdotes video ferè aut Neapolitanas, aut Velienſes fuiſſe, foederatarum ſine dubio civitatum. mitto vetera: proxima dico: ante civi-

tatem Velienſibus datam, de ſenatus ſententia C. Valerium Flaccum, praetorem urbanum, nominatim ad populum de Calliphana Velienſe, ut ea civis Romana eſſet, tuliſſe. num igitur aut fundos factos Velienſes, aut ſacerdotem illam civem Romanam factam non eſſe, aut foedus et a ſenatu et a populo Romano violatum arbitrabimur? Intelligo, Judices, in cauſa aperta, minimeque dubia, multo et plura, et a pluribus peritiſſimis eſſe dicta, quam res poſtularet. ſed id factum eſt, non ut vobis rem tam perſpicuam dicendo probaremus, verùm ut omnium malevolorum, iniquorum, invidorum animos frangeremus: quos ut accuſator incenderet, ut aliqui ſermones hominum, alienis bonis moerentium, etiam ad veſtras aures permanarent, et in judicio ipſo redundarent, idcirco illa in omni parte orationis ſuae arte adſpergi videbatis: tum pecuniam L. Cornelii, quae neque invidioſa eſt, et, quantacunque eſt, ejuſmodi eſt, ut conſervata magis, quam correpta, eſſe videatur: tum luxuriam, quae non crimine aliquo libidinis, ſed communi maledicto notabatur: tum Tuſcu-

lanum, quod Q. Metelli fuisse meminerat, et L. Crassi. Crassum emisse de libertino homine, Soterico Marcio: ad Metellum perveniſſe de Venonii Vindicii bonis non tenebat? simul illud nesciebat, praediorum nullam esse gentem? emptionibus ea solere saepe ad alienos homines, saepe ad infimos, non legibus, tanquam tutelas, pervenire. objectum est etiam, quod in tribum Cruſtuminam pervenerit: quòd hic assecutus est legis de ambitu praemio, minus invidioso, quam qui legum praemiis praetoriam sententiam, et praetextam togam consequuntur. et adoptio Theophanis agitata est: per quam Cornelius nihil est, praeterquam propinquorum suorum hereditates, assecutus. Quanquam istorum animos, qui 26
ipsi Cornelio invident, non est difficillimum mitigare. more hominum invident, in conviviis rodunt, in circulis vellicant: non illo inimico, sed hoc maledico dente carpunt. qui amicis L. Cornelii aut inimici sunt, aut invident, hi sunt huic multo vehementius pertimescendi. nam huic quidem ipsi quis est unquam inventus inimicus? aut quis jure esse potuit? quem

bonum non coluit? cujus fortunae, dignitatique non conceſſit? verſatus in intima familiaritate hominis potentiſſimi, in maximis noſtris malis atque diſcordiis neminem unquam alterius rationis ac partis non re, non verbo, non vultu denique offendit. fuit hoc ſive meum, ſive reipublicae fatum, ut in me unum omnis illa inclinatio communium temporum incumberet. non modo non exultavit in ruinis veſtris, noſtriſque diſcordiis Cornelius: ſed omni officio, lacrymis, opera, conſolatione, omnes, me abſente, meos ſublevavit. quorum ego teſtimonio ac precibus munus hoc meritum huic, et, ut a principio dixi, juſtam et debitam gratiam refero: ſperoque, Judices, ut eos, qui principes fuerunt conſervandae ſalutis, aut dignitatis meae, diligitis, et caros habetis; ſic, quae ab hoc pro facultate hujus, pro loco facta ſunt, et grata eſſe vobis, et probata. non igitur a ſuis, quos nullos habet, ſed a ſuorum, qui et multi, et potentes ſunt, urgetur inimicis: quos quidem heſterno die Cn. Pompeius copioſa oratione, et gravi, ſecum, ſi vellent, contendere jubebat: ab hoc

impari certamine, atque injusta contentione avocabat. Et erat aequa lex, et 27
nobis, Judices, atque omnibus, qui nostris familiaritatibus implicantur, vehementer utilis, ut nostras inimicitias ipsi inter nos geramus, amicis nostrorum inimicorum temperemus. ac, si mea auctoritas satis apud illos in hac re ponderis haberet, cùm me praesertim rerum varietate, atque usu ipso jam perdoctum viderent: etiam ab illis eos majoribus discordiis avocarem. id enim contendere mihi videtur è republica, cum id defendas, quod esse optimum sentias: et id fortium virorum, et magnorum hominum semper putavi: neque huic unquam labori, officio, muneri defui. sed contentio tamdiu sapiens est, quamdiu aut proficit aliquid, aut, si non proficit, non obest civitati. voluimus quaedam, contendimus, experti sumus: obtenta non sunt. dolorem alii, nos luctum moeroremque suscepimus. cur ea, quae mutare non possumus, convellere malumus, quàm tueri? C. Caesarem senatus et genere supplicationum amplissimo ornavit, et numero dierum novo. idem in angus-

tiis aerarii victorem exercitum ſtipendio affecit; imperatori decem legatos decrevit; lege Sempronia ſuccedendum non cenſuit. harum ego ſententiarum et princeps, et auctor fui: neque me diſſenſioni meae priſtinae putavi potius aſſentiri, quam praeſentibus reipublicae temporibus, et concordiae, convenire. non idem aliis videtur. ſunt fortaſſe in ſententia firmiores. reprehendo neminem: ſed aſſentior non omnibus: neque eſſe inconſtantis puto, ſententiam aliquam, tanquam aliquod navigium, atque curſum, ex reipublicae tempeſtate moderari. ſed ſi qui ſunt, quibus infinitum ſit odium, in quos ſemel ſuſceptum ſit, quos video eſſe nonnullos: cum ducibus ipſis, non cum comitatu, aſſectatoribuſque confligant. illam enim fortaſſe pertinaciam nonnulli, virtutem alii putabunt: hanc verò iniquitatem omnes cum aliqua crudelitate conjunctam. ſed, ſi certorum hominum mentes nulla ratione placare, Judices, poſſumus? veſtros quidem animos certe confidimus, non oratione noſtra, ſed humanitate veſtra eſſe placatos. Quid enim
28 eſt, cur non potius ad ſummam laudem

huic, quam ad minimam fraudem, Caesaris familiaritas valere debeat? cognovit adolescens: placuit homini prudentissimo: in summa amicorum copia cum familiarissimis ejus est adaequatus in praetura: in consulatu praefectum fabrûm detulit: consilium hominis probavit, fidem est complexus: officia, observantiamque dilexit. fuit hic multorum illi laborum socius aliquando: est fortasse nunc nonnullorum particeps commodorum. quae quidem si huic obfuerint apud vos, non intelligo, quod bonum cuiquam sit apud tales viros profuturum. sed quoniam C. Caesar abest longissime, atque in iis est nunc locis, quae regione, orbem terrarum; rebus illius gestis, imperium populi Romani definiunt: nolite, per deos immortales! Judices, hunc illi acerbum nuntium velle perferri, ut suum praefectum fabrûm, ut hominem sibi carissimum et familiarissimum, non ob ipsius aliquod delictum, sed ob suam familiaritatem vestris oppressum sententiis audiat. miseremini ejus, qui non de suo peccato, sed de hujus summi et clarissimi viri facto; non de aliquo crimine, sed

periculo ſuo, de publico jure diſceptat; quod jus ſi Cn. Pompeius ignoravit, ſi M. Craſſus, ſi Q. Metellus, ſi Cn. Pompeius pater, ſi L. Sylla, ſi L. Craſſus, ſi C. Marius, ſi ſenatus, ſi populus Romanus, ſi, qui de re ſimili judicarunt, ſi foederati populi, ſi ſocii, ſi illi antiqui Latini: videte, ne utilius vobis, et honeſtius ſit illis ducibus errare, quam hoc magiſtro erudiri. ſed, ſi de certo, de perſpicuo, de utili, de probato, de judicato vobis jure eſſe conſtituendum videtis: nolite committere, ut in re tam inveterata quidquam novi ſentiatis. ſimul et illa, Judices, omnia ante oculos veſtros proponite: primum eſſe omnes etiam poſt mortem reos, clariſſimos illos viros, qui foederatos civitate donarunt: deinde ſenatum, qui perſaepe hoc judicavit: populum, qui juſſit: judices, qui approbarunt. tum etiam illud cogitatote; ſic vivere, ac vixiſſe Cornelium, ut, cum omnium peccatorum quaeſtiones ſint, non de vitiorum ſuorum poena, ſed de virtutis praemio in judicium vocetur. accedat etiam illud, ut ſtatuatis hoc judicio, utrum poſt-

hac amicitias clarorum virorum calamitati hominibus, an ornamento esse malitis. postremo illud, Judices, fixum in animis vestris tenetote, vos in hac causa non de maleficio L. Cornelii, sed de beneficio Cn. Pompeii judicaturos.

IN
L. CALPURNIUM PISONEM.

ORATIO XXXVII.

*** Jamne vides, bellua, jamne sentis, quae sit hominum querela frontis tuae? nemo queritur, Syrum nescio quem de grege novitiorum, factum esse consulem. non enim nos color iste servilis, non pilosae genae, non dentes putridi deceperunt: oculi, supercilia, frons, vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, induxit. pauci ista tua lutulenta vitia noveramus; pauci tarditatem ingenii, stuporem, debilitatemque linguae. nunquam erat audita vox in foro: nunquam periculum factum con-

*** Deest principium.

ſilii: nullum non modo illuſtre, ſed ne notum quidem factum aut militiae, aut domi. obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarum imaginum: quarum ſimile habes nihil, praeter colorem. is mihi etiam gloriabitur, ſe omnes magiſtratus ſine repulſa aſſecutum? mihi iſta licet de me vera cum gloria praedicare. omnes enim honores populus Romanus mihi ipſi, homini novo, detulit. nam, tu cum quaeſtor es factus, etiam qui te nunquam viderant, tamen illum honorem nomini mandabant tuo. aedilis es factus. Piſo eſt a populo Romano factus, non iſte Piſo. praetura item majoribus delata eſt tuis. noti erant illi mortui: te vivum nondum noverat quiſquam. me cum quaeſtorem in primis, aedilem priorem, praetorem primum cunctis ſuffragiis populus Romanus faciebat: homini ille honorem, non generi; moribus, non majoribus meis; virtuti perſpectae, non auditae nobilitati deferebat. nam quid ego de conſulatu loquar? parto vis, anne geſto? miſerum me! cum hac me nunc peſte, atque labe confero? ſed nihil comparandi cauſa loquar; ac ta-

men ea, quae ſunt longiſſime disjuncta, comprehendam. tu conſul es renuntiatus (nihil dicam gravius, quam quod omnes fatentur) impeditis reipublicae temporibus, diſſidentibus conſulibus Caeſare et Bibulo, cùm hoc non recuſares, quin ii, a quibus dicebare conſul, te luce dignum non putarent, niſi nequior, quam Gabinius, extitiſſes. me cuncta Italia, me omnes ordines, me univerſa civitas non prius tabella, quam voce, priorem
2 conſulem declaravit. Sed omitto, ut ſit factus uterque noſtrûm. ſit ſane Fors domina campi. magnificentius eſt dicere, quemadmodum geſſerimus conſulatum, quam quemadmodum ceperimus. ego kalendis Jan. ſenatum et bonos omnes legis Agrariae, maximarumque largitionum metu liberavi. ego agrum Campanum, ſi dividi non oportuit, conſervavi: ſi oportuit, melioribus auctoribus reſervavi. ego in C. Rabirio, perduellionis reo, quadraginta annis ante me conſulem interpoſitam ſenatus auctoritatem ſuſtinui contra invidiam, atque defendi. ego adoleſcentes bonos et fortes, ſed uſos ea conditione fortunae, ut, ſi eſſent ma-

giſtratus adepti, reipublicae ſtatum convulſuri viderentur, meis inimicitiis, nullâ ſenatus malâ gratiâ, comitiorum ratione privavi. ego Antonium collegam, cupidum provinciae, multa in republica molientem, patientia atque obſequio meo mitigavi. ego provinciam Galliam, ſenatûs auctoritate, exercitu et pecunia inſtructam et ornatam, quam cum Antonio communicavi, quòd ita exiſtimabam tempora reipublicae ferre, in concione depoſui, reclamante populo Romano. ego L. Catilinam, caedem ſenatûs, interitum urbis, non obſcure, ſed palam molientem, egredi ex urbe juſſi: ut, a quo legibus non poteramus, moenibus tuti eſſe poſſemus. ego tela, extremo menſe conſulatus mei intenta jugulis civitatis, de conjuratorum nefariis manibus extorſi. ego faces jam accenſas ad hujus urbis incendium comprehendi, protuli, extinxi. Me, Q. Catulus, princeps hujus ordinis, et auctor publici conſilii, frequentiſſimo ſenatu, parentem patriae nominavit. mihi hic vir clariſſimus, qui propter te ſedet, L. Gellius, his audientibus, civicam coronam deberi a republica dixit. mihi to-

gato senatus, non ut multis bene gestae, sed ut nemini, conservatae reipublicae, singulari genere supplicationis, deorum immortalium templa patefecit. ego cum in concione, abiens magistratu, dicere a tribuno plebis prohiberer, quae constituera m, cumque is mihi tantummodo ut jurarem permitteret, sine ulla dubitatione juravi, rempublicam atque hanc urbem mea unius opera esse salvam. mihi populus Romanus universus illa in concione non unius diei gratulationem, sed aeternitatem immortalitatemque donavit, cum meum jusjurandum tale atque tantum, juratus ipse, una voce et consensu approbavit. quo quidem tempore is meus domum fuit e foro reditus, ut nemo, nisi qui mecum esset, civium esse in numero videretur. atque ita est a me consulatus peractus, ut nihil sine consilio senatûs, nihil non approbante populo Romano, egerim: ut semper in Rostris curiam, in senatu populum defenderim: ut multitudinem cum principibus, equestrem ordinem cum senatu conjunxerim. exposui breviter consulatum meum. Aude nunc, ô furia, de tuo dicere: cujus

fuit initium ludi Compitalitii, tum primum facti poſt L. Metellum et Q. Marcium conſules, contra auctoritatem hujus ordinis: quos Q. Metellus (facio injuriam fortiſſimo viro mortuo, qui illum, cujus paucos pares haec civitas tulit, cum hac importuna bellua conferam) ſed ille deſignatus conſul, cùm quidam tribunus plebis ſuo auxilio magiſtros ludos contra ſenatus-conſultum facere juſſiſſet, privatus fieri vetuit: atque id, quod nondum poteſtate poterat, obtinuit auctoritate. tu, cum in kalendas Januarias Compitalitiorum dies incidiſſet, Sex Clodium, qui nunquam antea praetextatus fuiſſet, ludos facere, et praetextatum volitare paſſus es, hominem impurum, atque non modo facie, ſed etiam oculo tuo digniſſimum. ergo his fundamentis poſitis conſulatus tui, triduo poſt, inſpectante et tacente te, a P. Clodio, fatali portento prodigioque reipublicae, lex Aelia et Fuſia everſa eſt, propugnacula murique tranquillitatis atque otii: collegia, non ea ſolum, quae ſenatus ſuſtulerat, reſtituta ſunt, ſed innumerabilia quaedam nova, ex omni faece urbis, ac ſervitio con-

ſtituta. ab eodem homine, in ſtupris inauditis nefariiſque verſato, vetus illa magiſtra pudoris et modeſtiae, ſeveritas cenſoria ſublata eſt: cum tu interim, buſtum reipublicae, qui te conſulem tum Romae dicis fuiſſe, verbo nunquam ſignificaris ſententiam tuam tantis in naufragiis civitatis. Nondum, quae feceris, ſed quae fieri paſſus ſis, dico. neque vero multum intereſt, praeſertim in conſule, utrum ipſe pernicioſis legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur. an poteſt ulla eſſe excuſatio non dicam male ſentienti, ſed ſedenti, cunctanti, dormienti in maximo reipublicae motu conſuli? centum prope annos legem Aeliam et Fuſiam tenueramus: quadringentos judicium, notionemque cenſoriam. quas leges auſus eſt non nemo improbus, potuit quidem nemo, convellere: quam poteſtatem minuere, quo minus de moribus noſtris quinto quoque anno judicaretur, nemo tam effuſe petulans conatus eſt. haec ſunt, ô carnifex! in gremio ſepulta conſulatûs tui. perſequere connexos his funeribus dies. pro Aurelio tribunali, ne

connivente quidem te, quod ipsum esset scelus, sed etiam hilarioribus oculis, quam solitus eras, intuente, delectus servorum habebatur ab eo, qui nihil sibi unquam nec facere, nec pati turpe duxit: arma in templo Castoris, (ô proditor templorum omnium!) vidente te, constituebantur ab eo latrone, cui templum illud fuit, te consule, arx civium perditorum, receptaculum veterum Catilinae militum, castellum forensis latrocinii, bustum legum omnium ac religionum. erat non solum domus mea, sed totum Palatium senatu, equitibus Romanis, civitate omni, Italiâ cunctâ, refertum: cum tu non modo ad eum Ciceronem (mitto enim domestica, quae negari possunt: haec commemoro, quae sunt palam) non modo, inquam, ad eum, cui primam comitiis tuis dederas tabulam praerogativae, quem in senatu sententiam rogabas tertium, nunquam aspirasti: sed omnibus consiliis, quae ad me opprimendum parabantur, non interfuisti solum, verum etiam crudelissime praefuisti. Mihi ve- 6
ro ipsi coram genero meo, propinquo tuo, quae dicere ausus es? egere, foris

esse Gabinium, sine provincia stare non posse, spem habere a tribuno plebis, si tua consilia cum illo conjunxisses, a senatu quidem desperasse: hujus te cupiditati obsequi, sicuti ego feciſſem in collega meo: nihil esse, quòd praesidium consulum implorarem: sibi quemque consulere oportere. atque haec dicere vix audeo. vereor, ne qui sit, qui istius insignem nequitiam, frontis involutam integumentis, nondum cernat: dicam tamen. ipse certe agnoscet, et cum aliquo dolore flagitiorum suorum recordabitur. meministine, coenum, cum ad te quinta fere hora cum C. Pisone veniſſem, nescio quo e gurgustio te prodire, involuto capite, soleatum? et, cum isto ore foetido teterrimam nobis popinam inhalasses, excusatione te uti valetudinis, quòd diceres, vinolentis te quibusdam medicaminibus solere curari? quam nos causam cum accepiſſemus, (quid enim facere poteramus?) paulisper stetimus in illo ganearum tuarum nidore, atque fumo: unde tu nos, cum improbissimè respondendo, tum turpissime eructando, ejeciſti. idem illo fere biduo productus in

concionem ab eo, cui ſic aequatum praebebas conſulatum tuum, cum eſſes interrogatus, quid ſentires de conſulatu meo: gravis auctor, Calatinus credo aliquis, aut Africanus, aut Maximus, et non Caeſoninus ſemi-Placentinus Calventius, reſpondes, altero ad frontem ſublato, altero ad mentum depreſſo ſupercilio, ‘ Crudelitatem tibi non placere.’ Hic te ille homo digniſſimus tuis laudi- 7
bus collaudavit. crudelitatis tu, furcifer, ſenatum conſul in concione condemnas? non enim me, qui ſenatui parui. nam relatio illa ſalutaris et diligens, fuerat conſulis: animadverſio quidem, et judicium, ſenatûs. quae cum reprehendis, oſtendis, qualis tu, ſi ita forte accidiſſet, fueris illo tempore conſul futurus. ſtipendio mehercule, et frumento Catilinam eſſe putaſſes juvandum. quid enim interfuit inter Catilinam, et eum, cui tu ſenatus auctoritatem, ſalutem civitatis, totam rempublicam, provinciae praemio vendidiſti? quae enim L. Catilinam conantem conſul prohibui, ea P. Clodium facientem conſules adjuverunt. voluit ille ſenatum interficere, vos ſuſtuliſtis:

leges incendere, vos abrogaſtis: interire patriam, vos adjuviſtis. quid eſt vobis conſulibus geſtum ſine armis? incendere illa conjuratorum manus voluit urbem: vos ejus domum, quem propter urbs incenſa non eſt. ac ne illi quidem, ſi habuiſſent veſtri ſimilem conſulem, de urbis incendio cogitaſſent. non enim ſe tectis privare voluerunt: ſed his ſtantibus nullum domicilium ſceleri ſuo fore putaverunt. caedem illi civium, vos ſervitutem expetiſtis. hîc vos etiam crudeliores. huic enim populo ita fuerat ante vos conſules libertas inſita, ut emori potius, quam ſervire, praeſtaret. illud vero geminum conſiliis Catilinae, et Lentuli, quòd me domo mea expuliſtis, Cn. Pompeium domum ſuam compuliſtis. neque enim, me ſtante et manente in urbis vigilia, neque reſiſtente Cn. Pompeio, omnium gentium victore, unquam ſe illi rempublicam delere poſſe duxerunt. a me quidem etiam poenas expetiſtis, quibus conjuratorum manes mortuorum expiaretis: omne odium, incluſum nefariis ſenſibus impiorum, in me profudiſtis. quorum ego furori niſi ceſſiſſem, in Catilinae buſto, vo-

bis ducibus, mactatus essem. quod autem majus indicium expectatis, nihil inter vos et Catilinam interfuisse, quam quod eandem illam manum ex intermortuis Catilinae reliquiis concitastis? quod omnes undique perditos collegistis? quod in me carcerem effudistis? quod conjuratos armastis? quod eorum ferro ac furori meum corpus, atque omnium bonorum vitam objicere voluistis? sed jam redeo ad praeclaram illam concionem tuam. Tu[8] es ille, cui crudelitas displicet? cui, cum senatus luctum ac dolorem suum vestis mutatione declarandum censuisset, cum videres moerere rempublicam amplissimi ordinis luctu, ô noster misericors! quid facis? quod nulla in barbaria quisquam tyrannus. omitto enim illud, consulem edicere, ut senatus senatus-consulto ne obtemperet: quo foedius nec fieri, nec cogitari quidquam potest. ad misericordiam redeo ejus, cui nimis videtur senatus in conservanda patria fuisse crudelis. edicere est ausus cum illo suo pari, quem tamen omnibus vitiis superare cupiebat, ut senatus, contra quàm ipse censuisset, ad vestitum rediret. quis hoc fecit ulla

in Scythia tyrannus, ut eos, quos luctu afficeret, lugere non fineret? moerorem relinquis, moeroris aufers insignia. eripis lacrymas non consolando, sed minando. quod si vestem non publico consilio, patres conscripti, sed privato officio, aut misericordia mutavissent, tamen id iis non licere per interdicta crudelitatis tuae, potestatis erat non ferendae. cum vero id senatus frequens censuisset, ordines reliqui jam ante fecissent; tu ex tenebricosa popina consul extractus, cum illa saltatrice tonsa, senatum populi Romani occasum, atque interitum reipublicae lu-
9 gere vetuisti. At quaerebat etiam paulo ante de me, quid suo mihi opus fuisset auxilio: cur non meis inimicis meis copiis restitissem. quasi vero non modo ego, qui multis saepe auxilio fuissem, sed quisquam tam inops fuerit unquam, qui, isto non modo propugnatore, tutiorem se, sed advocato, aut adstipulatore, paratiorem fore putaret. ego istius pecudis, ac putidae carnis consilio scilicet, aut praesidio niti volebam? ab hoc ejecto cadavere quidquam mihi aut opis, aut ornamenti expetebam? consulem ego tum

requirebam, consulem, inquam, non illum quidem, quem in hoc animali invenire non possem, qui tantam reipublicae causam gravitate et consilio suo tueretur: sed qui, tanquam truncus atque stipes, si stetisset modo, posset sustinere tamen titulum consulatûs. cum enim esset omnis causa illa mea consularis, et senatoria; auxilio mihi opus fuerat et consulis, et senatus: quorum alterum etiam ad perniciem meam erat a vobis consulibus conversum; alterum reipublicae penitus ereptum. ac tamen, si consilium exquiris meum: neque ego cessissem, et me ipsa suo complexu patria tenuisset, si mihi cum illo bustuario gladiatore, et tecum, et cum collega tuo decertandum fuisset. alia enim causa. praestantissimi viri, Q. Metelli, fuit: quem ego civem, meo judicio, cum deorum immortalium laude conjungo: qui C. illi Mario, fortissimo viro, et consuli, et sextùm consuli, et ejus invictis legionibus, ne armis confligeret, cedendum esse duxit. quod mihi igitur certamen esset hujusmodi? cum C. Mario scilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero, barbaro Epicureo, cum alte-

ro, Catilinae laternario? quos neque hercule ego, neque ſupercilium tuum, neque collegae tui cymbala, ac crotala fugi: neque tam fui timidus, ut, qui in maximis turbinibus ac fluctibus reipublicae navem gubernaſſem, ſalvamque in portu collocaſſem, frontis tuae nubeculam, tum collegae tui contaminatum ſpiritum, pertimeſcerem. alios ego vidi ventos, alias proſpexi animo procellas, aliis impendentibus tempeſtatibus non ceſſi, ſed his unum me pro omnium ſalute obtuli. itaque diſceſſu tum meo omnes illi nefarii gladii de manibus crudeliſſimis exciderunt: cum quidem tu, ô vecors et amens, cum omnes boni abditi incluſique moererent, templa gemerent, tecta ipſa urbis lugerent, complexus es illud funeſtum animal ex nefariis ſtupris, ex civili cruore, ex omnium ſcelerum importunitate, et flagitiorum impunitate concretum, atque eodem in templo, eodem et loci veſtigio et temporis, arbitria non mei ſolum, ſed patriae funeris abſtuliſti. Quid ego illorum dierum epulas, quid laetitiam et gratulationem tuam, quid cum tuis ſordidiſſimis gregibus in-

temperantiſſimas perpotationes praedicem? quis te illis diebus ſobrium, quis agentem aliquid, quod eſſet libero dignum, quis denique in publico vidit? cum collegae tui domus cantu et cymbalis perſonaret, cumque ipſe nudus in convivio ſaltaret: in quo ne tum quidem, cum illum ſuum ſaltatorium verſaret orbem, fortunae rotam pertimeſcebat. hic autem, non tam concinnus helluo, nec tam muſicus, jacebat in ſuo Graecorum foetore, atque vino. quod quidem iſtius, in illis reipublicae luctibus, quaſi aliquod Lapitharum, aut Centaurorum convivium ferebatur: in quo nemo poteſt dicere, utrum iſte plus biberit, an vomuerit, an effuderit. tu etiam mentionem facies conſulatus tui? aut te fuiſſe Romae conſulem dicere audebis? quid? tu in lictoribus, in toga et praetexta eſſe conſulatum putas? quae ornamenta etiam in Sex. Clodio, te conſule, eſſe voluiſti. hujus tu Clodiani canis inſignibus conſulatum declarari putas? animo conſulem eſſe oportet, conſilio, fide, gravitate, vigilantia, cura: toto denique munere conſulatûs omni officio tuendo, maximeque, id quod vis no-

minis praeſcribit, reipublicae conſulendo. ego conſulem eſſe putem, qui ſenatum eſſe in republica non putavit? et ſine eo conſilio conſulem numerem, ſine quo Romae ne reges quidem eſſe potuerunt? etenim illa jam omitto: cum ſervorum delectus haberetur in foro; arma in templum Caſtoris luce et palam comportarentur; id autem templum, ſublato aditu, revulſis gradibus, a conjuratorum reliquiis atque a Catilinae praevaricatore quondam, tum ultore, armis teneretur; cum equites Romani relegarentur, viri boni lapidibus e foro pellerentur, ſenatui non ſolum juvare rempublicam, ſed ne lugere quidem liceret; cum civis is, quem hic ordo, aſſentiente Italia, cunctiſque gentibus, conſervatorem patriae judicarat, nullo judicio, nulla lege, nullo more, ſervitio atque armis pelleretur, non dicam auxilio veſtro, quod vere licet dicere, ſed certe ſilentio; tum Romae fuiſſe conſules quiſquam exiſtimabit? qui latrones igitur, ſi quidem vos conſules? qui praedones, qui hoſtes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen eſt, magna ſpecies, magna

dignitas, magna majeſtas conſulis: non capiunt anguſtiae pectoris tui, non recipit levitas iſta, non egeſtas animi: non infirmitas ingenii ſuſtinet, non inſolentia rerum ſecundarum tantam perſonam, tam gravem, tam ſeveram. Seplaſia mehercle, ut dici audiebam, te, ut primùm aſpexit, Campanum conſulem repudiavit. audierat Decios, Magios, et de Taurea illo Jubellio aliquid acceperat: in quibus ſi moderatio illa, quae in noſtris ſolet eſſe conſulibus, non fuit; at fuit pompa, fuit ſpecies, fuit inceſſus, ſaltem Seplaſiâ dignus, et Capuâ. Gabinium denique ſi vidiſſent duumvirum veſtri illi unguentarii, citius agnoviſſent. erant illi compti capilli, et madentes cincinnorum fimbriae, et fluentes ceruſſataeque buccae, dignae Capuâ, ſed illa vetere. nam haec quidem, quae nunc eſt, ſplendidiſſimorum hominum, fortiſſimorum virorum, optimorum civium, mihique amiciſſimorum multitudine redundat. quorum Capuae te praetextatum nemo aſpexit, qui non gemeret deſiderio mei, cujus conſilio cum univerſam rempublicam, tum illam ipſam urbem meminerant eſſe ſervatam. me inau-

rata ſtatua donarant, me patronum unum adſciverant, a me ſe habere vitam, fortunas, liberos arbitrabantur, me et praeſentem contra latrocinium tuum ſuis decretis legatiſque defenderunt, et abſentem, principe Cn. Pompeio referente, et de corpore reipublicae tuorum ſcelerum tela revellente, revocarunt. an tu eras conſul, cum in Palatio mea domus ardebat, non caſu aliquo, ſed ignibus injectis, inſtigante te? ecquod in hac urbe majus unquam incendium fuit, cui non conſul ſubvenerit? at tu illo ipſo tempore apud ſocrum tuam prope a meis aedibus, cujus domum ad meam exhauriendam patefeceras, ſedebas, non extinctor, ſed auctor incendii, et ardentes faces furiis Clodianis pene ipſe conſul miniſtrabas.

12 An vero reliquo tempore conſulem te quiſquam duxit? quiſquam tibi paruit? quiſquam in curiam venienti aſſurrexit? quiſquam conſulenti reſpondendum putavit? numerandus eſt ille annus denique in republica, cum obmutuiſſet ſenatus, judicia conticuiſſent, moererent boni, vis latrocinii veſtri tota urbe volitaret, neque civis unus ex civitate, ſed ipſa ci-

vitas tuo, et Gabinii ſceleri, furorique ceſſiſſet? at ne tum quidem emerſiſti, lutulente Caeſonine, ex miſerrimis naturae tuae ſordibus, cum experrecta tandem virtus clariſſimi viri, celeriter et verum amicum, et optime meritum civem, et ſuum priſtinum morem requiſivit: neque eſt ille vir paſſus in ea republica, quam ipſe decorarat, atque auxerat, diutius veſtrorum ſcelerum peſtem morari: cum tamen ille, qualiſcunque eſt, qui eſt ab uno te improbitate victus, Gabinius, collegit ipſe ſe vix: ſed collegit tamen, et contra ſuum Clodium, primum ſimulatè, deinde non libenter, ad extremum tamen pro Cn. Pompeio vere, vehementerque pugnavit. quo quidem in ſpectaculo mira populi Romani aequitas erat. uter eorum periſſet, tanquam laniſta, in ejuſmodi pari lucrum fieri putabat: immortalem vero quaeſtum, ſi uterque cecidiſſet. ſed ille tamen agebat aliquid: tuebatur auctoritatem ſummi viri. erat ipſe ſceleratus, erat gladiator: cum ſcelerato tamen, et cum pari gladiatore pugnabat. tu ſcilicet, homo religioſus et ſanctus, foedus, quod meo ſanguine in pactione

provinciarum iceras, frangere noluisti. caverat enim sibi ille sororius adulter, ut, si tibi provinciam, si exercitum, si pecuniam ereptam ex reipublicae visceribus dedisset, omnium suorum scelerum socium te, adjutoremque praeberes. itaque in illo tumultu fracti fasces: ictus ipse: quotidie tela, lapides, fugae: deprehensus denique cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompeium interimendum
13 collocatum fuisse constabat. Et quis audivit non modo actionem aliquam, aut relationem, sed vocem omnino, aut querelam tuam? consulem tum te fuisse putas, cujus in imperio, qui rempublicam, senatus auctoritatem servarat, idemque in Italia, qui omnes omnium gentium partes tribus triumphis devinxerat, is se in publico tutò statuit esse non posse? an tum eratis consules, cum, quacunque de re verbum facere coeperatis, aut referre ad senatum: cunctus ordo reclamabat, ostendebatque, nihil esse vos acturos, nisi prius de me retulissetis? cum vos, quanquam foedere obstricti tenebamini, tamen cupere vos diceretis, sed lege impediri? quae lex privatis hominibus esse lex non

videbatur, inuſta per ſervos, inciſa per vim, impoſita per latrocinium, ſublato ſenatu, pulſis e foro bonis omnibus, capta republica contra omnes leges, nullo ſcripta more: hanc qui ſe metuere dicerent, conſules, non dicam animi hominum, ſed faſti ulli ferre poſſunt? nam, ſi illam legem non putabitis, quae erat contra omnes leges, indemnati civis atque integri capitis, bonorumque tribunitia proſcriptio; hac tamen obſtricti pactione tenebamini: quis vos non modo conſules, ſed liberos fuiſſe putet, quorum mens fuerit oppreſſa praemio, lingua adſtricta mercede? ſin illam vos ſoli legem putabitis; quiſquam vos conſules tunc fuiſſe, aut nunc eſſe conſulares putet, qui ejus civitatis, in qua in principum numero vultis eſſe, non leges, non inſtituta, non jura noritis? an, cum proficiſcebamini paludati in provincias vel emptas, vel ereptas, conſules vos quiſquam putavit? itaque, credo, ſi minus frequentia ſua veſtrum egreſſum ornando, atque celebrando; at ominibus ſaltem bonis, ut conſules; non triſtiſſimis, ut hoſtes, aut proditores proſequebantur. Tune eti-

am, immaniſſimum ac foediſſimum monſtrum, auſus es meum diſceſſum illum, teſtem ſceleris et crudelitatis tuae, maledicti et contumeliae loco ponere? quo quidem tempore cepi, Patres conſcripti, fructum immortalem veſtri in me et amoris, et judicii; qui non admurmuratione, ſed voce et clamore, abjecti hominis, et ſemivivi furorem, petulantiamque fregiſtis. tu luctum ſenatus, tu deſiderium equeſtris ordinis, tu ſqualorem Italiae, tu curiae taciturnitatem annuam, tu ſilentium perpetuum judiciorum ac fori, tu caetera illa in maledicti loco pones, quae meus diſceſſus reipublicae vulnera inflixit? qui ſi calamitoſiſſimus fuiſſet: tamen miſericordia dignior, quam contumelia, et cum gloria potius eſſe conjunctus, quam cum probro putaretur: atque ille, dolor meus duntaxat, veſtrum quidem ſcelus, ac dedecus haberetur. cum vero (forſitan hoc, quod dicturus ſum, mirabile auditu eſſe videatur, ſed certe id dicam, quod ſentio) cùm tantis a vobis, Patres conſcripti, beneficiis affectus ſim, tantis honoribus: non modo illam calamitatem eſſe non duco: ſed, ſi quid mihi

poteſt a republica eſſe ſejunctum, quod vix poteſt; privatim ad meum nomen augendum, optandam duco mihi fuiſſe illam, expetendamque fortunam. atque, ut tuum laetiſſimum diem cum triſtiſſimo meo conferam, utrum tandem bono viro et ſapienti optabilius putas, ſic exire a patria, ut omnes ſui cives ſalutem, incolumitatem, reditum precentur, quod mihi accidit: an, quod tibi proficiſcenti evenit, ut omnes execrarentur, male precarentur, unam tibi illam viam et perpetuam eſſe vellent? mihi, medius fidius, in tanto omnium mortalium odio, juſto praeſertim et debito, quaevis fuga potius, quam ulla provincia, eſſet optatior. Sed perge porro. nam, ſi illud meum turbulentiſſimum tempus profectionis, tuo tranquilliſſimo praeſtat; quid conferam reliqua, quae in te dedecoris plena fuerunt, in me dignitatis? me kalendis Jan. qui dies poſt obitum, occaſumque noſtrum reipublicae primus illuxit, frequentiſſimus ſenatus concurſu Italiae, referente clariſſimo atque fortiſſimo viro, P. Lentulo, conſentiente populo Romano, atque una voce revocavit. me idem ſena-

tus exteris nationibus, me legatis, magiſtratibuſque noſtris, auctoritate ſua, conſularibus literis, non, ut tu, Inſuber, dicere auſus es, orbatum patria, ſed ut ſenatus illo ipſo tempore appellavit, civem, conſervatorem reipublicae commendavit. ad meam unius ſalutem ſenatus auxilium omnium civium cuncta ex Italia, qui rempublicam ſalvam eſſe vellent, conſulis voce et literis implorandum putavit. mei capitis ſervandi cauſa Romam uno tempore, quaſi ſigno dato, Italia tota convenit. de mea ſalute P. Lentuli, praeſtantiſſimi viri atque optimi conſulis, Cn. Pompeii, clariſſimi atque invictiſſimi civis, caeterorumque principum, celeberrimae, et gratiſſimae conciones fuerunt. de me ſenatus ita decrevit, Cn. Pompeio auctore, et ejus ſententiae principe, ut, ſi quis impediſſet reditum meum, in hoſtium numero putaretur: iiſque verbis ea de me ſenatus auctoritas declarata eſt, ut nemini ſit triumphus honorificentius, quam mihi ſalus, reſtitutioque perſcripta. de me, cum omnes magiſtratus promulgaſſent, praeter unum praetorem, a quo non fuit poſtulandum,

fratrem inimici mei, praeterque duos de lapide emptos tribunos plebis, legem comitiis centuriatis tulit P. Lentulus consul de collegae Q. Metelli sententia: quem mecum eadem respublica, quae in tribunatu ejus disjunxerat, in consulatu, virtute optimi ac justissimi viri, sapientiaque, conjunxit. quae lex quemadmodum accepta sit, quid me attinet dicere? ex vobis audio, nemini civi ullam, quo minus adesset, satis justam excusationem esse visam: nullis comitiis unquam multitudinem hominum tantam, neque splendidiorem fuisse: hoc certe video, quod indicant tabulae publicae, vos rogatores, vos distributores, vos custodes fuisse tabularum: et, quod in honoribus vestrorum propinquorum non facitis, vel aetatis excusatione, vel honoris, id in salute mea, nullo rogante, vos vestra sponte fecistis. Confer nunc, Epicure noster, ex hara producte, non ex schola, confer, si audes, absentiam tuam cum mea. obtinuisti provinciam consularem finibus iis, quos lex cupiditatis tuae, non quos lex generi tui pepigerat. nam lege Caesaris justissima, atque optima, populi liberi plane et vere

erant liberi : lege autem ea, quam nemo legem, praeter te et collegam tuum, putavit, omnis erat tibi Achaia, Theſſalia, Athenae, cuncta Graecia addicta. habebas exercitum tantum, quantum tibi non ſenatus aut populus Romanus dederat, ſed quantum tua libido conſcripſerat. aerarium exhauſeras. quas res geſſiſti in imperio, exercitu, provincia conſulari? quas res geſſerit quaero? qui ut venit, ſtatim.... nondum commemoro rapinas, nondum exactas pecunias, non captas, non imperatas, non neces ſociorum, non ſedem hoſpitum, non perfidiam, non immanitatem, non ſcelera praedico: mox, ſi videbitur, ut cum fure, ut cum ſacrilego, ut cum ſicario, diſputabo : nunc meam ſpoliatam fortunam conferam cum florente fortuna imperatoris. quis unquam provinciam cum exercitu obtinuit, qui nullas ad ſenatum literas miſerit? tantam vero provinciam cum tanto exercitu, Macedoniam praeſertim, quae tantis barbarorum gentibus attingitur, ut ſemper Macedonicis imperatoribus iidem fines provinciae fuerint, qui gladiorum, atque pilorum : ex qua aliquot praetorio imperio,

conſulari quidem nemo rediit, qui incolumis fuerit, qui non triumpharit. eſt hoc novum. multo illud magis: appellatus eſt hic vulturius illius provinciae (ſi diis placet) imperator. Ne tum qui- 17
dem, Paule noſter, tabulas Romam cum laurea mittere audebas? miſi, inquit. quis unquam recitavit? quis, ut recitarentur, poſtulavit? nihil enim mea refert, utrum tu, conſcientia oppreſſus ſcelerum tuorum, nihil unquam auſus ſis ſcribere ad eum ordinem, quem deſpexeras, quem afflixeras, quem deleveras: an amici tui tabulas abdiderint, iidemque ſilentio ſuo temeritatem, atque audaciam tuam condemnarint. atque haud ſcio, an malim, te videri nullo pudore fuiſſe in literis mittendis, an amicos tuos plus habuiſſe et pudoris et conſilii, quam aut te videri pudentiorem fuiſſe, quam ſoles, aut tuum factum non eſſe condemnatum judicio amicorum. quod ſi non tuis nefariis in hunc ordinem contumeliis in perpetuum tibi curiam praecluſiſſes: quid tandem erat actum aut geſtum in illa provincia, de quo ad ſenatum cum gratulatione aliqua ſcribi abs te oporteret? vex-

atio Macedoniae? an oppidorum turpis amiſſio? an ſociorum direptio? an agrorum depopulatio? an munitio Theſſalonicae? an obſeſſio militaris viae? an exercitus noſtri interitus, ferro, fame, frigore, peſtilentia? tu vero, qui ad ſenatum nihil ſcripſeris: ut in urbe nequior inventus es, quam Gabinius, ſic in provincia paulo tamen, quam ille, demiſſior. nam ille gurges atque helluo, natus abdomini ſuo, non laudi atque gloriae, cum equites Romanos in provincia, cum publicanos, nobiſcum et voluntate et dignitate conjunctos, omnes fortunis, multos fama, vitaque privaſſet, cum egiſſet aliud nihil in illo exercitu, niſi ut urbes depopularetur, agros vaſtaret, exhauriret domos: auſus eſt (quid enim ille non auderet?) a ſenatu ſupplicationem per literas poſtulare. O dii immortales! tune etiam, atque adeo vos, geminae voragines ſcopulique reipublicae, vos meam fortunam deprimitis? veſtram extollitis? cum de me ea ſenatus-conſulta abſente facta ſint, eae conciones habitae, is motus fuerit municipiorum et coloniarum omnium, ea decreta publicanorum,

ea collegiorum, ea denique generum, ordinumque omnium, quae ego non modo optare nunquam auderem, ſed cogitare non poſſem? vos autem ſempiternas foediſſimae turpitudinis notas ſubieritis? an ego, ſi te et Gabinium cruci ſuffixos viderem, majore afficerer laetitia ex corporis veſtri laceratione, quam afficior ex infamia? nullum eſt ſupplicium putandum, quo affici caſu aliquo etiam boni viri, forteſque poſſunt. atque hoc quidem etiam iſti tui dicunt voluptarii, Graeci; quos utinam ita audires, ut erant audiendi! nunquam te in tot flagitia ingurgitaſſes. verum audis in praeſepibus: audis in ſtupris: audis in cibo et vino. ſed dicunt iſti ipſi, qui mala dolore, bona voluptate definiunt, ſapientem, etiam ſi in Phalaridis tauro incluſus ſuccenſis ignibus torreatur, dicturum tamen, ſuave illud eſſe, ſeſeque ne tantulum quidem commoveri. tantam virtutis eſſe vim voluerunt, ut non poſſet unquam eſſe vir bonus non beatus. quae eſt igitur poena? quod ſupplicium? id, mea ſententia, quod accidere nemini poteſt, niſi nocenti, ſuſcepta fraus, impedita et oppreſſa mens

conſcientiâ, bonorum omnium odium,
19 nota juſti ſenatus, amiſſio dignitatis. Nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginenſes, reſectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necaverunt, ſupplicio videtur affectus; nec C. Marius, quem Italia ſervata ab illo, demerſum in Minturnenſium paludibus, Africa devicta ab eodem, expulſum et naufragum vidit. fortunae enim iſta tela ſunt, non culpae: ſupplicium autem eſt poena peccati. neque vero ego, ſi unquam vobis mala precarer, quod ſaepe feci, in quo dii immortales meas preces audiverunt, morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer. Thyeſtea iſta execratio eſt, poëtae, vulgi animos, non ſapientum, moventis:

Ut tu naufragio expulſus, uſpiam ſaxis fixus aſperis,
Eviſceratus latere pendêres, 'ut ait il-'le,' ſaxa ſpargens tabo,
Sanie, ſanguine atro. non ferrem omnino moleſte, ſi ita accidiſſet: ſed id tamen eſſet humanum. M. Marcellus, qui ter conſul fuit, ſumma virtute, pietate, gloria militari, periit in mari: qui tamen ob virtutem gloriae laude vivit. in fortu-

na quadam eſt illa mors, non in poena, putanda. quae eſt igitur poena? quod ſupplicium? quae ſaxa? quae cruces? ecce, duo duces in provinciis populi Romani habere exercitus, appellari imperatores: horum alterum ſic fuiſſe infirmatum conſcientia ſcelerum et fraudum ſuarum, ut ex ea provincia, quae fuerit ex omnibus una maxime triumphalis, nullas ſit ad ſenatum literas mittere auſus. ex qua provincia modo vir omni dignitate ornatiſſimus, L. Torquatus, magnis rebus geſtis, me referente, abſens imperator ſit appellatus: unde his paucis annis Cn. Dolabellae, C. Curionis, M. Luculli juſtiſſimos triumphos vidimus: ex ea, te imperatore, nuntius ad ſenatum allatus eſt nullus. ab altero allatae literae, recitatae, relatum ad ſenatum. dii immortales! idne ego optarem, ut inimicus meus ea, qua nemo unquam, ignominia notaretur? ut ſenatus is, qui in eam jam benignitatis conſuetudinem venit, ut eos, qui bene rempublicam geſſerint, novis honoribus afficiat, et numero dierum, et genere verborum; hujus unius literis nuntiantibus non crederet? poſtulanti-

bus denegaret? His ego rebus paſcor, his delector, his perfruor: quod de vobis hic ordo opinatur non ſecus, ac de teterrimis hoſtibus: quod vos equites Romani, quod caeteri ordines, quod cuncta civitas odit: quod nemo bonus, nemo denique civis eſt, qui modo ſe civem eſſe meminerit, qui vos non oculis fugiat, auribus reſpuat, animo aſpernetur, recordatione denique ipſa conſulatus veſtri perhorreſcat. haec ego ſemper de vobis expetivi, haec optavi, haec precatus ſum. plura etiam acciderunt, quam vellem. nam, ut amitteretis exercitum, nunquam mehercule optavi. illud etiam accidit praeter optatum meum; ſed valde ex voluntate. mihi enim non venerat in mentem furorem et inſaniam optare vobis, in quam incidiſtis: atqui fuit optandum. me tamen fugerat, deorum immortalium has eſſe in impios et conſceleratos poenas certiſſimas conſtitutas. nolite enim putare, Patres conſcripti, ut in ſcena videtis, homines conſceleratos impulſu deorum terreri Furiarum taedis ardentibus. ſua quemque fraus, ſuum facinus, ſuum ſcelus, ſua audacia de ſanitate ac mente

deturbat. hae ſunt impiorum furiae, hae flammae, hae faces. ego te non vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte, aut Athamante dementiorem putem, qui ſis auſus primum facere (nam id eſt caput) deinde paulo ante, Torquato, graviſſimo et ſanctiſſimo viro, premente, confiteri, te provinciam Macedoniam, in quam tantum exercitum tranſportaſſes, ſine ullo milite reliquiſſe? mitto de amiſſa maxima parte exercitus. ſit hoc infelicitatis tuae. dimittendi vero exercitus quam potes afferre cauſam? quam poteſtatem habuiſti? quam legem? quod ſenatus-conſultum? quod jus? quod exemplum? quid eſt aliud furere, non cognoſcere homines, non cognoſcere leges, non ſenatum, non civitatem? cruentare corpus ſuum? major haec eſt vitae, famae, ſalutis ſuae vulneratio. ſi familiam tuam dimiſiſſes, quod ad neminem, niſi ad ipſum te, pertineret, amici te tui conſtringendum putarent. praeſidium tu populi Romani, cuſtodiam provinciae, injuſſu populi ſenatuſque dimiſiſſes, ſi tuae mentis compos fuiſſes? Ecce tibi alter, effuſa jam maxima prae- 21

da, quam ex fortunis publicanorum, ex agris urbibusque sociorum exhauserat, cum partim ejus praedae profundae libidines devorassent, partim nova quaedam et inaudita luxuries, partim etiam in illis locis, ubi omnia diripuit, emptiones, partim permutationes ad hunc Tusculanum montem extruendum: cum jam egeret; cum illa ejus immensa et intolerabilis aedificatio constitisset; se ipsum, fasces suos, exercitum populi Romani, numen interdictumque deorum immortalium, responsa sacerdotum, auctoritatem senatus, jussa populi, nomen ac dignitatem imperii, regi Aegyptio vendidit. cum fines provinciae tantos haberet, quantos voluerat; quantos optaverat, quantos mei capitis pretio, periculoque emerat: his se tenere non potuit. exercitum eduxit ex Syria. quî licuit extra provinciam? tribuit se mercenarium comitem regi Alexandrino. quid hoc turpius? in Aegyptum venit: signa contulit cum Alexandrinis. quando hoc bellum, aut hic ordo, aut populus susceperat? cepit Alexandriam. quid aliud expectamus a furore ejus, nisi ut ad senatum tantis de rebus gestis literas mittat?

hic ſi mentis eſſet ſuae, niſi poenas patriae diiſque immortalibus eas, quae graviſſimae ſunt, furore atque inſania penderet: auſus eſſet (mitto exire de provincia) educere exercitum, bellum ſua ſponte gerere, in regnum injuſſu populi aut ſenatus accedere? quae cum plurimae leges veteres, tum lex Cornelia majeſtatis, Julia de pecuniis repetundis, planiſſime vetant: ſed haec omitto. ille ſi non acerrime fureret, auderet, quam provinciam P. Lentulus amiciſſimus huic ordini, cum et auctoritate ſenatus, et ſorte haberet, interpoſita religione, ſine ulla dubitatione depoſuiſſet, eam ſibi aſciſcere, cum etiam ſi religio non impediret, mos majorum tamen, et exempla, et graviſſimae legum poenae vetarent? Sed quoniam fortunarum contentionem facere coepimus; de reditu Gabinii omittamus: quem etſi ſibi ipſe praecidit, ego tamen os ut videam hominis, expecto. tuum, ſi placet, reditum cum meo conferamus. ac meus quidem is fuit, ut a Brunduſio uſque Romam agmen perpetuum totius Italiae viderem. neque enim regio fuit ulla, neque municipium, neque praefectu-

ra, aut colonia, ex qua non publice ad me venerint gratulatum. quid dicam adventus meos? quid effusiones hominum ex oppidis? quid concursum ex agris patrum familias cum conjugibus ac liberis? quid eos dies, qui quasi deorum immortalium festi ac sollemnes, sunt adventu meo, redituque celebrati? unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriam redii, cum senatum egressum vidi, populumque Romanum universum; cum mihi ipsa Roma prope convulsa sedibus suis, ad complectendum conservatorem suum procedere visa est. quae me ita accepit, ut non modo omnium generum, aetatum, ordinum omnes viri ac mulieres, omnis fortunae ac loci, sed etiam moenia ipsa viderentur, et tecta urbis, ac templa laetari. me consequentibus diebus in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, pontifices, consules, patres conscripti collocaverunt, mihique, quod ante me nemini, pecunia publica aedificandam domum censuerunt. habes reditum meum. confer nunc vicissim tuum, quandoquidem, amisso exercitu, nihil in-

colume domum, praeter os illud priſtinum tuum, retuliſti: qui primum, qua veneris cum laureatis tuis lictoribus, quis ſcit? quos tum Maeandros, dum omnes ſolitudines perſequeris, quae diverticula flexioneſque quaeſiſti? quod te municipium vidit? quis amicus invitavit? quis hoſpes adſpexit? nonne tibi nox erat pro die? non ſolitudo pro frequentia? caupona pro oppido? non ut redire ex Macedonia nobilis imperator, ſed ut mortuus infamis referri videretur? Romam vero ipſam foedavit adventus tuus. O familiae non dicam Calpurniae, ſed Calventiae; neque hujus urbis, ſed Placentini municipii; neque paterni generis, ſed braccatae cognationis dedecus! quemadmodum veniſti? quis tibi, non dicam horum, aut civium caeterorum, ſed tuorum legatorum obviam venit? mecum enim L. Flaccus, vir tua legatione indigniſſimus, atque iis conſiliis, quibus mecum in conſulatu meo conjunctus fuit ad conſervandam rempublicam, dignior, mecum fuit tum, cum te quidam non longe a porta cum lictoribus errantem viſum eſſe narrabat. ſcio item virum fortem in

primis, belli ac rei militaris peritum, familiarem meum, Q. Marcium, quorum tu legatorum praelio imperator appellatus eras, cum non longe abfuiſſes, adventu iſto tuo domi fuiſſe otioſum. ſed quid ego enumero, qui tibi obviam non venerint? qui dico veniſſe penè neminem, ne de officioſiſſima quidem natione candidatorum, cum vulgo eſſent et illo ipſo, et multis ante diebus admoniti, et rogati. togulae lictoribus ad portam praeſto fuerunt: quibus illi acceptis, ſagula rejecerunt, et catervam imperatori ſuo novam praebuerunt. ſic iſte, tanto exercitu, tanta provincia, triennio poſt Macedonicus imperator, in urbem ſe intulit, ut nullius negotiatoris obſcuriſſimi reditus unquam fuerit deſertior. in quo me tamen, qui eſſet paratus ad ſe defendendum, reprehendit. cum ego Caelimontana porta introiſſe dixiſſem, ſponſione me, ni Eſquilina introiſſet, homo promptiſſimus laceſſivit: quaſi vero id aut ego ſcire debuerim, aut veſtrûm quiſpiam audierit; aut ad rem pertineat, qua tu porta introieris, modo ne triumphali: quae porta Macedonicis ſemper proconſulibus ante te

patuit. tu inventus es, qui consulari imperio praeditus, ex Macedonia non triumphares. At audistis, Patres conscripti, philosophi vocem. negavit, se triumphi cupidum unquam fuisse. ô scelus, ô pestis, ô labes! cum extinguebas senatum, vendebas auctoritatem hujus ordinis, addicebas tribuno plebis consulatum tuum, rempublicam evertebas, prodebas caput et salutem meam una mercede provinciae: si triumphum non cupiebas, cujus tandem rei te cupiditate arsisse defendes? saepe enim vidi, qui et mihi, et caeteris cupidiores provinciae viderentur, triumphi nomine tegere, atque velare cupiditatem suam. hoc modò D. Silanus consul in hoc ordine, hoc meus etiam collega dicebat. neque enim quisquam potest exercitum cupere, aperteque petere, ut non praetexat cupiditatem triumphi. quod si te senatus, populusque Romanus aut non appetentem, aut etiam recusantem bellum suscipere, exercitum ducere coëgisset: tamen erat anguśti animi atque demissi, justi triumphi honorem atque dignitatem contemnere. nam, ut levitatis est, inanem aucupari rumorem, ut

omnes umbras etiam falsae gloriae consectari: sic levis est animi, lucem splendoremque fugientis, justam gloriam, qui est fructus verae virtutis honestissimus, repudiare. cum vero non modò non postulante atque cogente, sed invito atque oppresso senatu, non modo nullo populi Romani studio, sed nullo ferente suffragium libero, provincia tibi ista manu pretium fuerit non eversae per te, sed perditae civitatis: cumque omnium tuorum scelerum haec pactio extiterit, ut, si tu totam rempublicam nefariis latronibus tradidisses, Macedonia tibi ob eam rem, quibus tu finibus velles, redderetur: cum exhauriebas aerarium: cum orbabas Italiam juventute: cum mare vastissimum hieme transibas: si triumphum contemnebas, quae te, praedo amentissime, nisi praedae ac rapinarum cupiditas tam caeca rapiebat? non est integrum Cn. Pompeio, consilio jam uti tuo. erravit enim. non gustarat istam tuam philosophiam. ter jam homo stultus triumphavit. Crasse, pudet me tui. quid est, quod confecto formidolosissimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni volu-

eris a ſenatu? P. Servili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audiſtis tam doctum hominem, tam eruditum, prius quam in iſtum errorem inducere-mini? C. ipſi Pontino, neceſſario meo, jam non eſt integrum: religionibus enim ſuſceptis impeditur. ô ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! ô amentem Paulum! ruſticum Marium! nullius conſilii patres iſtorum amborum conſulum, qui triumpharunt! Sed, quoniam praeterita mutare non poſſumus, quid ceſſat hic homullus, ex argilla et luto fictus Epicureus, dare haec praeclara praecepta ſapientiae, clariſſimo et ſummo imperatori, genero ſuo? fertur ille vir, mihi crede, gloriâ: flagrat, ardet cupiditate juſti et magni triumphi. non didicit eadem iſta, quae tu. mitte ad eum libellum. ſed jam, ſi ipſe coram congredi poteris, meditare, quibus verbis incenſam illius cupiditatem comprimas, atque reſtinguas. valebis apud hominem volitantem gloriae cupiditate, vir moderatus et conſtans; apud indoctum eruditus; apud generum ſocer. dices enim, ut es homo

facetus, ad perſuadendum concinnus, perfectus, politus e ſchola: Quid eſt, Caeſar, quòd te ſupplicationes toties decretae, tot dierum, tantopere delectent? in quibus homines errore ducuntur: quas dii negligunt, qui (ut noſter ille divinus dixit Epicurus) neque propitii cuiquam eſſe ſolent, neque irati. non facies fidem ſcilicet, cum haec diſputabis. tibi enim et eſſe, et fuiſſe deos videbis iratos. vertes te ad alteram ſcholam: diſſeres de triumpho. quid tandem habet iſte currus? quid vincti ante currum duces? quid ſimulacra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, et tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? inania ſunt iſta, mihi crede, delectamenta penè puerorum, captare plauſus, vehi per urbem, conſpici velle. quibus ex rebus nihil eſt, quod ſolidum tenere; nihil quod referre ad voluptatem corporis poſſis. quin tu me vides, qui, ex qua provincia T. Flamininus, L. Paulus, Q. Metellus, T. Didius, innumerabiles alii, levi cupiditate commoti, triumpharunt, ex ea ſic redii, ut ad portam Eſquilinam, Macedonicam lauream con-

culcarim; ipse cum hominibus quindecim male vestitis ad portam Coelimontanam sitiens pervenerim: quo in loco mihi libertus, praeclaro imperatori, domum ex hac die biduo ante conduxerat: quae vacua si non fuisset, in campo Martio mihi tabernaculum collocassem. nummus interea mihi, Caesar, neglectis vehiculis triumphalibus, domi manet, et manebit. rationes ad aerarium retuli continuo, sicut tua lex jubebat: neque alia ulla in re legi tuae parui. quas rationes si cognoris, intelliges, nemini plus, quam mihi, literas profuisse. ita enim sunt perscriptae scitè, et literatè, ut scriba, ad aerarium qui eas retulit, perscriptis rationibus, secum ipse, caput sinistra manu perfricans, commurmuratus sit, 'Ratio quidem hercle apparet, argentum οὐ χέται.' hac tu oratione non dubito, quin illum jam adscendentem in currum possis revocare. O tenebrae, ô lutum, ô sordes, ô paterni generis oblite, materni vix memor! ita nescio quid istuc fractum, humile, demissum, sordidum, inferius etiam est, quam ut Mediolanensi praecone, avo tuo, dignum esse

videatur. L. Craſſus, homo ſapientiſſimus noſtrae civitatis, ſpiculis prope ſcrutatus eſt Alpes: ut, ubi hoſtis non erat, ibi triumphi cauſam aliquam quaereret. eadem cupiditate vir ſummo ingenio praeditus, C. Cotta, nullo certo hoſte, flagravit. eorum neuter triumphavit, quod alteri illum honorem collega, alteri mors ademit. irriſa eſt abs te paulo ante M. Piſonis cupiditas triumphandi, a qua te longe dixiſti abhorrere: qui, etiam ſi minus magnum bellum geſſerat, ut abs te dictum eſt, tamen iſtum honorem contemnendum non putavit: tu eruditior, quam Piſo; prudentior, quam Cotta; abundantior conſilio, ingenio, ſapientia, quam Craſſus, ea contemnis, quae illi idiotae, ut tu appellas, praeclara duxerunt. quòd ſi reprehendis, quòd cupidi laureae fuerint, cùm bella aut parva, aut nulla geſſiſſent; tu, tantis nationibus ſubactis, tantis rebus geſtis, minime fructum laborum tuorum, praemia periculorum, virtutis inſignia contemnere debuiſti. neque vero contempſiſti, licet ſis Themiſta ſapientior, ſed os tuum ferreum ſenatus convicio verberari no-

luisti. jam vides, quandoquidem ita mihimet fui inimicus, ut me tecum compararem, et digressum meum, et absentiam, et reditum ita longe tuo praestitisse, ut mihi illa omnia immortalem gloriam dederint, tibi sempiternam turpitudinem inflixerint. nunc etiam in hac quotidiana, assidua, urbanaque vita splendorem tuum, gratiam, celebritatem domesticam, operam forensem, consilium, auxilium, auctoritatem, sententiam senatoriam, nobis, aut, ut verius dicam, cuiquam es infirmissimo, ac desperatissimo antelaturus? Age, senatus odit te, quod eum tu facere jure concedis, afflictorem, et perditorem non modo dignitatis, et auctoritatis, sed omnino ordinis, ac nominis sui: videre equites Romani non possunt, quo ex ordine vir praestantissimus et ornatissimus, L. Aelius est, te consule, relegatus: plebs Romana perditum cupit, in cujus tu infamiam ea, quae per latrones et per servos de me egeras, contulisti: Italia cuncta execratur, cujus idem tu superbissime decreta et preces repudiasti. fac hujus odii tanti, ac tam universi periculum, si audes. instant post hominum

memoriam apparatiſſimi, magnificentiſſimique ludi, quales non modo nunquam fuerunt, ſed ne quomodo fieri quidem poſthac poſſint, poſſum ullo pacto ſuſpicari. da te populo, committe ludis. Sibilum metuis? ubi ſunt veſtrae ſcholae? ne acclametur? ne id quidem eſt curare philoſophi. manus tibi ne afferantur times. dolor enim eſt malum, ut diſputas: exiſtimatio, dedecus, infamia, turpitudo, verba ſunt atque ineptiae. ſed de hoc non dubito: non audebit accedere ad ludos. convivium publicum non dignitatis gratiâ inibit: niſi forte, ut cum P. Clodio, hoc eſt, cum amoribus ſuis, coenet: ſed plane animi ſui cauſa. ludos nobis idiotis relinquet. ſolet enim in diſputationibus ſuis, oculorum et aurium delectationi abdominis voluptates anteferre. nam, quod vobis iſte tantummodo improbus, crudelis olim furunculus, nunc vero etiam rapax, quod ſordidus, quod contumax, quod ſuperbus, quod fallax, quod perfidioſus, quod impudens, quod audax eſſe videatur: nihil ſcitote eſſe luxurioſius, nihil libidinoſius, nihil poſterius, nihil nequius. luxuriam autem in iſto nolite

hanc cogitare. eſt enim quaedam, quanquam omnis eſt vitioſa atque turpis, tamen ingenuo ac libero dignior. nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquiſitum, (laudabo inimicum) ne magnopere quidem quidquam, praeter libidines, ſumptuoſum. toreuma nullum: maximi calices, et hi, ne contemnere ſuos videatur, Placentini: extructa menſa, non conchyliis, aut piſcibus, ſed multa carne ſubrancida. ſervi ſordidati miniſtrant: nonnulli etiam ſenes: idem coquus, idem atrienſis: piſtor domi nullus, nulla cella: panis, et vinum a propola, atque de cupa. Graeci ſtipati, quini in lectulis, ſaepe plures; ipſe ſolus. bibitur uſque eo, dum de ſolio miniſtretur. ubi galli cantum audivit, avum ſuum revixiſſe putat: menſam tolli jubet. Dicet aliquis, unde tibi haec nota ſunt? non mehercule, contumeliae cauſa deſcribam quemquam, praeſertim ingenioſum hominem, atque eruditum, cui generi eſſe ego iratus, ne ſi cupiam quidem, poſſum. eſt quidam Graecus, qui cum iſto vivit, homo, vere ut dicam, (ſic enim cognovi) humanus, ſed tamdiu, quamdiu cum aliis eſt, aut

ipſe ſecum. is cum iſtum adoleſcentem jam tum cum hac diis irata fronte vidiſſet, non fugit ejus amicitiam, cum eſſet praeſertim appetitus: dedit ſe in conſuetudinem, ſic ut prorſus unà viveret, nec fere ab iſto unquam diſcederet. non apud indoctos, ſed, ut ego arbitror, in hominum eruditiſſimorum et humaniſſimorum coetu loquor. audiſtis profecto dici, philoſophos Epicureos omnes res, quae ſunt homini expetendae, voluptate metiri. recte, an ſecus, nihil ad nos: aut, ſi ad nos, nihil ad hoc tempus. ſed tamen lubricum genus orationis, adoleſcenti non acriter intelligenti ſaepe praeceps. itaque admiſſarius iſte, ſimulatque audivit, a philoſopho voluptatem tantopere laudari, nihil expiſcatus eſt: ſic ſuos ſenſus voluptarios omnes incitavit, ſic ad illius hanc orationem adhinniit, ut non magiſtrum virtutis, ſed auctorem libidinis a ſe illum inventum arbitraretur. Graecus primo diſtinguere, atque dividere illa, quemadmodum dicerentur: iſte claudus (quomodo aiunt) pilam retinere: quod acceperat, teſtificari; tabulas obſignare velle, Epicurum diſertum de-

cernere; et tamen dictum opinor, se nullum bonum intelligere posse, demptis corporis voluptatibus. quid multa? Graecus facilis et valde venustus, nimis pugnax contra senatorem populi Romani esse noluit. Est autem hic, de quo loquor, non philosophia solum, sed etiam literis, quod fere caeteros Epicureos negligere dicunt, perpolitus. poema porro facit ita festivum, ita concinnum, ita elegans, nihil ut fieri possit argutius. in quo reprehendat eum licet, si qui volet, modo leviter, non ut impurum, non ut improbum, non ut audacem, sed ut Graeculum, ut assentatorem, ut poëtam. devenit, aut potius incidit in istum eodem deceptus supercilio Graecus, atque advena, quo tam sapiens et tanta civitas. revocare se non poterat, familiaritate implicatus: et simul inconstantiae famam verebatur: rogatus, invitatus, coactus, ita multa ad istum de isto scripsit, ut omnes libidines, omnia stupra, omnia coenarum conviviorumque genera, adulteria denique ejus, delicatissimis versibus expresserit. in quibus, si quis velit, possit istius tanquam in speculo vitam intu-

eri: ex quibus multa a multis lecta, et audita recitarem, nisi vererer, ne hoc ipsum genus orationis, quo nunc utor, ab hujus loci more abhorreret: et simul de ipso, qui scripsit, detrahi nolo. qui si fuisset in discipulo comparando meliore fortuna, fortasse austerior et gravior esse potuisset: sed eum casus in hanc consuetudinem scribendi induxit, philosopho valde indignam: si quidem philosophia, ut fertur, virtutis continet, et officii, et bene vivendi disciplinam: quam qui profitetur, gravissimam mihi sustinere personam videtur. sed idem casus illum ignarum quid profiteretur, cum se philosophum esse diceret, istius impurissimae atque intemperantissimae pecudis coeno et sordibus inquinavit: qui modo cum res gestas consulatus mei collaudasset: quae quidem laudatio hominis turpissimi mihi ipsi erat pene turpis; 'non ulla tibi, inquit, invidia nocuit, sed versus tui.' nimis magna poena, te consule, constituta est, sive malo poëtae, sive libero. scripsisti enim, 'cedant arma togae.' quid tum? haec res tibi fluctus illos excitavit. at hoc nusquam opinor scriptum fuisse in illo elo-

gio, quod, te conſule, in ſepulcro reipub. licae inciſum eſt, ‘ velitis, jubeatis, ut,’ quòd M. Cicero verſum fecerit, ſed, ‘ quòd vindicarit.’ Verùm tamen, quoniam te non Ariſtarchum, ſed Phalarim grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum verſum, ſed poëtam armis perſequare: ſcire cupio, quid tandem iſto in verſu reprehendas, ‘ cedant arma togae.’ tuae dicis, inquit, togae ſummum imperatorem eſſe ceſſurum. quid nunc te, aſine, literas doceam? non opus eſt verbis, ſed fuſtibus. non dixi hanc togam, quâ ſum amictus; nec arma, ſcutum et gladium unius imperatoris: ſed, quòd pacis eſt inſigne et otii, toga; contrà autem arma, tumultus atque belli; more poëtarum locutus, hoc intelligi volui, bellum ac tumultum paci atque otio conceſſurum. quaere ex familiari tuo, Graeco illo poëta: probabit genus ipſum, et agnoſcet, neque te nihil ſapere mirabitur. at in illo altero, inquit, haeres, ‘ concedat laurea laudi.’ immo mehercule, habeo tibi gratiam. haererem enim, niſi tu expediſſes. nam cum tu timidus ac tremens tuis ipſe furaciſſimis

manibus detractam e cruentis fascibus lauream ad portam Esquilinam abjecisti: indicasti, non modo amplissimae, sed etiam minimae laudi lauream concessisse. atque ista ratione hoc tamen intelligi, scelerate, vis, Pompeium inimicum mihi isto versu esse factum: ut, si versus mihi nocuerit, ab eo, quem is versus offenderit, videatur mihi pernicies esse quaesita. omitto, nihil istum versum pertinuisse ad illum: non fuisse meum, quem, quantum potuissem, multis saepe orationibus scriptisque decorassem, hunc uno violare versu. sed sit offensus: primo nonne compensabit cum uno versiculo tot mea volumina laudum suarum? quod si est commotus, ad perniciemne non dicam amicissimi, non ita de sua laude meriti, non ita de republica, non consularis, non senatoris, non civis, non liberi: in hominis caput ille tam crudelis propter versum fuisset? Tu quid, tu apud quos, tu de quo dicas, intelligis? complecteris amplissimos viros ad tuum, et Gabinii scelus, neque id occulte. nam paulo ante dixisti, me cum iis confligere, quos despicerem: non attingere eos, qui plus pos-

ſent, quibus iratus eſſe deberem. quorum quidem (quis enim non intelligit, quos dicas?) quanquam non eſt una cauſa omnium, tamen eſt omnium mihi probata. me Cn. Pompeius, multis obſiſtentibus ejus erga me ſtudio atque amori, ſemper dilexit, ſemper ſuâ conjunctione digniſſimum judicavit, ſemper non modo incolumem, ſed etiam ampliſſimum, atque ornatiſſimum voluit eſſe. veſtrae fraudes, veſtrum ſcelus, veſtrae criminationes inſidiarum mearum, illius periculorum, nefariè fictae, ſimul eorum, qui familiaritatis licentia, ſuorum improbiſſimorum ſermonum domicilium in auribus ejus, impulſu veſtro, collocaverunt, veſtrae cupiditates provinciarum effecerunt, ut ego excluderer, omneſque, qui me, qui illius gloriam, qui rempublicam ſalvam eſſe cupiebant, ſermone atque aditu prohiberentur. quibus rebus eſt perfectum, ut illi plane ſuo ſtare judicio non liceret, cum certi homines non ſtudium ejus a me alienaſſent, ſed auxilium retardaſſent. nonne ad te L. Lentulus, qui tum erat praetor, non Q. Sanga, non L. Torquatus pater, non M. Lucullus

venit? qui omnes ad eum, multique mortales oratum in Albanum, obsecratumque venerant, ne meas fortunas desereret, cum reipublicae salute conjunctas. quos ille ad te, et ad tuum collegam remisit, ut causam publicam susciperetis, ut ad senatum referretis: se contra armatum tribunum plebis sine consilio publico decertare nolle: consulibus ex senatus-consulto rempublicam defendentibus, se arma sumpturum. ecquid infelix recordaris, quid responderis? in quo illi omnes quidem, sed Torquatus praeter caeteros, furebat contumacia responsi tui, te non esse tam fortem, quam ipse Torquatus in consulatu fuisset, aut ego: nihil opus esse armis, nihil contentione: me posse iterum rempublicam servare, si cessissem: infinitam caedem fore, si restitissem: deinde ad extremum, neque se, neque generum, neque collegam suum, tribuno plebis defuturum. hic tu, hostis, ac proditor, aliis me inimiciorem, quam
32 tibi, debere esse dicis? Ego C. Caesarem non eadem de republica sensisse, quae me, scio: sed tamen, quod jam de eo, his audientibus, saepe dixi, me ille

ſui totius conſulatus, eorumque honorum, quos cum proximis communicavit, ſocium eſſe voluit, detulit, invitavit, rogavit. non ſum ego, propter nimiam fortaſſe conſtantiae cupiditatem, adductus ad cauſam: non poſtulabam, ut ei cariſſimus eſſem, cujus ego ne beneficiis quidem ſententiam meam tradidiſſem. adducta res in certamen, te conſule, putabatur, utrum, quae ſuperiore anno ille geſſiſſet, manerent, an reſcinderentur. quid loquar plura? ſi tantum ille in me eſſe uno roboris et virtutis putavit, ut ea, quae ipſe geſſerat, concideren, ſi ego reſtitiſſem: cur ei non ignoſcam, ſi antepoſuit ſuam ſalutem meae? ſed praeterita omitto. me ut Cn. Pompeius omnibus ſuis ſtudiis, laboribus, vitae periculis complexus eſt, cum municipia pro me adiret, Italiae fidem imploraret, P. Lentulo conſuli, auctori ſalutis meae, frequens aſſideret, ſenatui ſententiam praeſtaret, in concionibus non modo ſe defenſorem ſalutis meae, ſed etiam ſupplicem pro me profiteretur: hujus voluntatis eum, quem multum poſſe intelligebat, mihi non inimicum eſſe cognorat,

ſocium ſibi et adjutorem C. Caeſarem adjunxit. jam vides, me tibi non inimicum, ſed hoſtem; illis, quos deſcribis, non modo non iratum, ſed etiam amicum eſſe debere? quorum alter, id quod meminero ſemper, aeque mihi fuit amicus, ac ſibi: alter, id quod obliviſcar aliquando, ſibi amicior, quam mihi. deinde hoc ita fit, ut viri fortes, etiamſi ferro inter ſe cominus decertarint, tamen illud contentionis odium ſimul cum ipſa pugna, armiſque ponant. atqui me ille odiſſe nunquam potuit, ne tum quidem, cum diffidebamus. habet hoc virtus, (quam tu ne de facie quidem noſti) ut viros fortes ſpecies ejus, et pulchritudo etiam in
33 hoſte poſita delectet. Equidem dicam ex animo, Patres conſcripti, quod ſentio, et quod vobis audientibus ſaepe jam dixi. ſi mihi nunquam amicus C. Caeſar fuiſſet, ſed ſemper iratus: ſi aſpernaretur amicitiam meam, ſeſeque mihi implacabilem, inexpiabilemque praeberet, tamen ei, cum tantas res geſſiſſet, gereretque quotidie, non amicus eſſe non poſſem. cujus ego imperio non Alpium vallum contra adſcenſum tranſgreſſionem-

que Gallorum, non Rheni foſſam, gurgitibus illis redundantem, Germanorum immaniſſimis gentibus objicio, et oppono. perfecit ille, ut, ſi montes reſediſſent, amnes exaruiſſent, non naturae praeſidio, ſed victoria ſua, rebuſque geſtis Italiam munitam haberemus. ſed, cum me expetat, diligat, omni laude dignum putet, tu me a tuis inimicitiis ad ſimultatem revocabis? ſic tuis ſceleribus reipublicae praeterita fata refricabis? quod quidem tu, qui bene noſſes conjunctionem meam et Caeſaris, eludebas, cum a me trementibus omnino labris, ſed tamen, cur tibi nomen non deferrem, requirebas. quanquam, quod ad me attinet:

Nunquam iſtam imminuam curam infitiando tibi:

tamen eſt mihi conſiderandum, quantum illi, tantis reipublicae negotiis, tantoque bello impedito, ego homo amiciſſimus, ſollicitudinis atque oneris imponam. nec deſpero tamen, quanquam languet juventus, nec perinde, ac debebat, in laudis et gloriae cupiditate verſatur, futuros aliquos, qui abjectum hoc cadaver conſularibus ſpoliis nudare non nolint, praeſer-

tim tam afflicto, tam infirmo, tam enervato reo: qui te ita gesseris, ut timeres, ne indignus beneficio videreris, nisi ejus, a quo missus eras, simillimus extitisses.
34 An vero tu parum putas investigatas esse a nobis labes imperii tui, strageque provinciae? quas quidem nos non vestigiis odorantes ingressus tuos, sed totis volutationibus corporis, et cubilibus persecuti sumus. notata a nobis sunt et prima illa scelera in adventu, cum accepta pecunia a Dyrrhachinis ob necem hospitis tui Platoris, ejus ipsius domum evertisti, cujus sanguinem addixeras, eumque, servis symphoniacis, et aliis muneribus acceptis, timentem, multumque dubitantem confirmasti, et Thessalonicam fide tua venire jussisti: quem ne majorum quidem more supplicio affecisti, cum miser ille securibus hospitis sui cervices subjicere gestiret; sed ei medico, quem tecum eduxeras, imperasti, ut venas hominis incideret. tum quidem tibi etiam accessio fuit ad necem Platoris, Pleuratus ejus comes: quem necasti verberibus, summa senectute confectum. idemque tu Rabocentum, Bessicae gentis principem, cum

te trecentis talentis regi Cotto vendidiſſes, ſecuri percuſſiſti: cum ille ad te legatus in caſtra veniſſet, et tibi magna praeſidia et auxilia, a Beſſis, peditum equitumque polliceretur. neque eum ſolum, ſed etiam caeteros legatos, qui ſimul venerant: quorum omnium capita regi Cotto vendidiſti. Denſeletis, quae natio ſemper obediens huic imperio, etiam in illa omnium barbarorum defectione Macedonica, C. Sentium praetorem tutata eſt, nefarium bellum et crudele intuliſti: eiſque cum fideliſſimis ſociis uti poſſes, hoſtibus uti acerrimis maluiſti. ita perpetuos defenſores Macedoniae, vexatores ac perditores effeciſti. vectigalia noſtra perturbarunt, urbes ceperunt, vaſtarunt agros, ſocios noſtros in ſervitutem abduxerunt, familias abripuerunt, pecus abegerunt; Theſſalonicenſes, cùm oppido deſperaſſent, munire arcem coëgerunt. A te Jovis Urii fanum antiquiſſimum barbarorum, ſanctiſſimumque direptum eſt. tua ſcelera dii immortales in noſtros milites expiaverunt: qui cùm uno genere morbi affligerentur, neque ſe recreare quiſquam poſſet, qui ſemel in-

cidisset; dubitabat nemo, quin violati hospites, legati necati, pacati atque socii nefario bello lacessiti, fana vexata, hanc tantam efficerent vastitatem. cognoscis ex particula parva, scelerum et crudelitatis tuae genus universum. quid avaritiae, quae criminibus infinitis implicata est, summam nunc explicem? generatim ea, quae maxime nota sunt, dicam. nonne sestertiûm centies et octogies, quod, quasi vasarii nomine, in venditione mei capitis adscripseras, ex aerario tibi attributum, Romae in quaestu reliquisti? nonne cum cc. talenta tibi Apolloniatae Romae dedissent, ne pecunias creditas solverent, ultro Fusidium, equitem Romanum, hominem ornatissimum, creditorem, debitoribus suis addixisti? nonne, hiberna cùm legato praefectoque tradidisses, evertisti miseras funditus civitates: quae non solum bonis sunt exhaustae, sed etiam nefarias libidinum contumelias, turpitudinesque subierunt? qui modus tibi fuit frumenti aestimandi? qui honorarii? si quidem potest vi et metu extortum, honorarium nominari. quod cum peraeque omnes, tum acerbissime Boeotii et By-

zantii, Cherronenſes, Theſſalonica ſenſit. unus tu dominus, unus aeſtimator, unus venditor, tota in provincia, per triennium, frumenti omnis fuiſti. Quid ego rerum capitalium quaeſtiones, reorum pactiones, redemptiones, acerbiſſimas damnationes, libidinoſiſſimas liberationes proferam? tantùm locum aliquem cum mihi notum ſenſeris, tecum ipſe licebit, quot in eo genere, et quanta ſint crimina, recordere. quid? illam armorum officinam ecquid recordaris, cùm omni totius provinciae pecore compulſo, pellium nomine, omnem quaeſtum illum domeſticum, paternumque renovaſti? videras enim grandis jam puer, bello Italico, repleri quaeſtu veſtram domum, cum pater armis faciendis tuus praefuiſſet. quid? vectigalem provinciam, ſingulis rebus, quaecunque venirent, certo portorio impoſito, ſervis tuis publicanis a te factam eſſe meminiſti? quid? centuriatus palam venditos? quid? per tuum ſervulum ordines aſſignatos? quid? ſtipendium militibus per omnes annos a civitatibus, menſis palam propoſitis, eſſe numeratum? quid illa in Pontum profectio, et cona-

tus tuus? quid debilitatio, atque abjectio animi tui, Macedonia praetoria nuntiata, cum tu non solum, quòd tibi succederetur, sed quòd Gabinio non succederetur, exsanguis et mortuus concidisti? quid quaestor aedilitius rejectus? praepositus legatorum tuorum optimus abs te quisque violatus? tribuni militum non recepti? M. Baebius, vir fortis, interfectus jussu tuo? quid, quod tu toties diffidens ac desperans rebus tuis, in sordibus, lamentis, luctuque jacuisti? quod populari illi sacerdoti sexcentos ad bestias amicos, socioque misisti? quid, quod, cum sustentare vix posses moerorem tuum, doloremque decessionis, Samothraciam te primum, post inde Thasum cum tuis teneris saltatoribus, et cum Autobulo, Athamante, et Timocle, formosis fratribus, contulisti? quid, quod, cum inde te recipiens, in villa Euchadiae, quae fuit uxor Exegisti, jacuisti moerens aliquot dies; atque inde obsoletus Thessalonicam, omnibus inscientibus, noctuque venisti? qui cum concursum plorantium, ac tempestatem querelarum ferre non posses, in oppidum devium Beroeam pro-

fugiſti: quo in oppido cum tibi ſpe falſa, quod Q. Anchārium non eſſe ſucceſſurum putares, animos rumor inflaſſet; quo te modo ad tuam intemperantiam, ſcelerate, innovaſti? Mitto aurum coronarium, quod te diutiſſime torſit, cum modo velles, modo nolles. lex enim generi tui et decerni, et accipere vetabat, niſi decreto triumpho. in quo tu, accepta tamen, et devorata pecunia, ut in Achaeorum centum talentis, evomere non poteras: vocabula tantum pecuniarum, et genera mutabas. mitto diplomata tota in provincia paſſim data: mitto numerum navium, ſummamque praedae: mitto rationem exacti, imperatique frumenti: mitto ereptam libertatem populis, ac ſingulis, qui erant affecti praemiis nominatim, quorum nihil eſt, quod non ſit lege Julia, ne fieri liceat, ſancitum diligenter. Aetoliam, quae procul a barbaris disjuncta gentibus in ſinu pacis poſita, medio fere Graeciae gremio continetur, (ô poena, ô furia ſociorum!) decedens, miſeram perdidiſti. Arſinoen, Stratum, Naupactum, ut modo tute indicaſti, nobiles urbes, atque plenas, fateris ab ho-

ſtibus eſſe captas. quibus autem hoſtibus? nempe iis, quos tu Ambraciae ſedens, primo tuo adventu ex oppidis Agrinarum, atque Dolopum demigrare, et aras, et focos relinquere coëgiſti. hoc tu in exitu, praeclare imperator, cum tibi ad priſtinas clades acceſſio fuiſſet Aetoliae repentinus interitus, exercitum dimiſiſti: neque ullam poenam, quae tanto facinori deberetur, non maluiſti ſubire, quam numerum tuorum militum, re-
38 liquiaſque cognoſcere. Atque ut duorum Epicureorum ſimilitudinem in re militari, imperioque videatis: Albucius, cum in Sardinia triumphaſſet, Romae damnatus eſt. hic, cum ſimilem exitum ſpectaret, in Macedonia tropaea poſuit: eaque, quae bellicae laudis, victoriaeque omnes gentes inſignia et monumenta eſſe voluerunt, noſter hic praepoſterus Imperator, amiſſorum oppidorum, caeſarum legionum, provinciae praeſidio, et reliquis militibus orbatae, ad ſempiternum dedecus ſui generis et nominis, funeſta indicia conſtituit: idemque, ut eſſet, quod in baſi tropaeorum incidi inſcribique poſſet, Dyrrhachium ut venit, dece-

dens, obſeſſus eſt ab iis ipſis militibus, quos paulo ante Torquato reſpondit beneficii cauſa ab ſe eſſe dimiſſos. quibus cum juratus affirmaſſet, ſe, quae deberentur, poſtero die perſoluturum, domum ſe abdidit: inde nocte intempeſta, crepidatus, veſte ſervili, navem conſcendit, Brundiſiumque vitavit, et ultimas Adriani maris oras petivit. cum interim Dyrrachii milites domum, in qua iſtum eſſe arbitrabantur, obſidere coeperunt, et, cum latere hominem putarent, ignes circumdederunt. quo metu commoti Dyrrhachini, profugiſſe noctu crepidatum imperatorem indicaverunt. illi autem ſtatuam, iſtius perſimilem, quam ſtare celeberrimo in loco voluerat, ne ſuaviſſimi hominis memoria moreretur, deturbant, affligunt, comminuunt, diſſipant. ſic odium, quod in ipſum attulerant, id in ejus imaginem ac ſimulacrum profuderunt. quae cum ita ſint, non dubito, quin, cum haec, quae excellunt, me noſſe videas; non exiſtimes, mediam illam partem et turbam flagitiorum tuorum mihi eſſe inauditam. nihil eſt, quod me hortere: nihil eſt, quod invites. admoneri

me satis est. admonebit autem nemo alius, nisi reipublicae tempus: quod mihi quidem magis videtur, quam tu unquam arbitratus es, appropinquare. Ecquid vides, ecquid sentis, lege judiciaria lata, quos posthac judices simus habituri? non aeque legetur quisquis voluerit: nec, quisquis noluerit, non legetur. nulli conjicientur in illum ordinem, nulli eximentur: non ambitio ad gratiam, non iniquitas ad simulationem conjicietur. judices judicabunt ii, quos lex ipsa, non quos hominum libido delegerit. quod cum ita sit, mihi crede, neminem invitus invitabis: res ipsa, et reipublicae tempus aut me ipsum, quod nolim, aut alium quempiam, aut invitabit, aut dehortabitur. equidem, ut paulo ante dixi, non eadem supplicia esse in hominibus existimo, quae fortasse plerique, damnationes, expulsiones, neces: denique nullam mihi poenam videtur habere id, quod accidere innocenti, quod forti, quod sapienti, quod bono viro et civi potest. damnatio ista, quae in te flagitatur, obtigit P. Rutilio: quod specimen habuit haec civitas innocentiae. major mihi judi-

oum, et reipublicae poena illa visa est, quam Rutilii. L. Opimius ejectus est e patria, is, qui praetor et consul, maximis rempublicam periculis liberarat. non in eo, cui facta est injuria, sed in iis, qui fecerunt, sceleris ac conscientiae poena permansit. at contra bis Catilina absolutus: emissus etiam ille auctor tuus provinciae, cum stuprum Bonae deae pulvinaribus intulisset. quis fuit in tanta civitate, qui illum incesto liberatum, non eos, qui ita judicarunt, pari scelere adstrictos arbitraretur? An ego expectem, dum de te quinque et septuaginta tabellae diribeantur, de quo jampridem omnes mortales omnium generum, aetatum, ordinum, judicaverunt? quis enim te aditu, quis ullo honore, quis denique communi salutatione dignum putet? omnes memoriam consulatus tui, facta, mores, faciem denique, ac nomen a republica detestantur. legati, qui una fuere, alienati: tribuni militum inimici: centuriones, et si qui ex tanto exercitu reliqui milites existunt, non dimissi abs te, sed dissipati, te oderunt, tibi pestem exoptant, te execrantur. Achaia exhausta:

Theſſalia vexata: laceratae Athenae: Dyrrhachium, et Apollonia exinanita: Ambracia direpta: Parthini, et Bullienſes illuſi: Epirus exciſa: Locri, Phocii, Boeotii, exuſti: Acarnania, Amphilochia, Perrhaebia, Athamanumque gens, vendita: Macedonia condonata barbaris: Aetolia amiſſa: Dolopes, finitimique montani oppidis atque agris exterminati: cives Romani, qui in iis locis negotiantur, te unum, ſolum, ſuum depeculatorem, vexatorem, praedonem, hoſtem, veniſſe ſenſerunt. ad horum omnium judicia tot, atque tanta, domeſticum judicium acceſſit ſententiae damnationis tuae: occultus adventus, furtivum iter per Italiam, introitus in urbem deſertus ab amicis, nullae ad ſenatum e provincia literae, nulla ex trinis aeſtivis gratulatio, nulla triumphi mentio: non modo quid geſſeris, ſed ne quibus in locis quidem fueris, dicere audes. ex illo fonte et ſeminario triumphorum, cum arida folia laureae retuliſſes, cum ea abjecta ad portam reliquiſti, tum tu ipſe de te 'feciſſe 'videri,' pronuntiaviſti. qui ſi nihil geſſeras dignum honore, ubi exercitus? ubi

ſumptus? ubi imperium? ubi illa uberrima ſupplicationibus, triumphiſque provincia? ſin autem aliquid ſperare volueras, ſi cogitaras id, quod imperatoris nomen, quod laureati faſces, quod illa tropaea, plena dedecoris et riſus, te commentatum eſſe declarant: quis te miſerior, quis te damnatior, qui neque ſcribere ad ſenatum, a te bene rempublicam eſſe geſtam, neque praeſens dicere auſus es? An tu mihi cui ſemper ita perſuaſum fuerit, non eventis, ſed factis, cujuſque fortunam ponderari, dicere audes, neque in tabellis paucorum judicum, ſed in ſententiis omnium civium, famam noſtram, fortunamque pendere? te indemnatum videri putas, quem ſocii, quem foederati, quem liberi populi, quem ſtipendiarii, quem negotiatores, quem publicani, quem univerſa civitas, quem legati, quem tribuni militares, quem reliqui milites, qui ferrum, qui famem, qui mortem effugerunt, omni cruciatu digniſſimum putant? cui non apud ſenatum, non apud ullum ordinem, non apud equites Romanos, non in urbe, non in Italia, maximorum ſcelerum venia ulla ad ignoſcendum dari

poſſit? qui ſe ipſum oderit, qui metuat omnes, qui ſuam cauſam nemini committere audeat, qui ſeipſum condemnet? nunquam ego ſanguinem expetivi tuum: nunquam illud extremum, quod poſſet eſſe improbis et probis commune, ſupplicium legis ac judicii, ſed abjectum, contemptum, deſpectum a caeteris, a te ipſo deſperatum et relictum: circumſpectantem omnia: quidquid increpuiſſet, pertimeſcentem: diffidentem tuis rebus: ſine voce, ſine libertate, ſine auctoritate, ſine ulla ſpecie conſulari: horrentem, trementem, adulantem omnes, videre te volui. vidi. quare, ſi tibi evenerit, quod metuis, ne accidat: equidem non moleſte feram. ſin id tardius forte fiet, fruar tamen tua indignitate; nec minus libenter metuentem videbo, ne reus fias, quam reum: nec minus laetabor, cum te ſemper ſordidum, quam ſi pauliſper ſordidatum viderem.

PRO
T. ANNIO MILONE.

ORATIO XXXVIII.

ETSI vereor, Judices, ne turpe ſit, pro fortiſſimo viro dicere incipientem, timere; minimeque deceat, cum T. Annius Milo ipſe magis de reipublicae ſalute, quam de ſua, perturbetur, me ad ejus cauſam parem animi magnitudinem afferre non poſſe; tamen haec novi judicii nova forma terret oculos, qui, quocunque inciderint, veterem conſuetudinem fori, et priſtinum morem judiciorum requirunt. non enim corona conſeſſus veſter cinctus eſt, ut ſolebat: non uſitata frequentia ſtipati ſumus. nam illa praeſidia, quae pro templis omnibus cernitis, etſi contra vim collocata ſunt, non affe-

runt tamen oratori aliquid; ut in foro et in judicio, quanquam praesidiis salutaribus et necessariis septi sumus, tamen ne non timere quidem sine aliquo timore possimus. quae si oppositа Miloni putarem: cederem tempori, Judices, nec inter tantam vim armorum existimarem oratori locum esse. sed me recreat et reficit Cn. Pompeii, sapientissimi et justissimi viri, consilium: qui profecto nec justitiae suae putaret esse, quem reum sententiis judicum tradidisset, eundem telis militum dedere; nec sapientiae, temeritatem concitatae multitudinis auctoritate publica armare. quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, sed praesidium denuntiant: neque solum, ut quieto, sed etiam ut magno animo simus, hortantur: neque auxilium modo defensioni meae, verum etiam silentium pollicentur. reliqua vero multitudo, quae quidem est civium, tota nostra est: neque eorum quisquam, quos undique intuentes ex hoc ipso loco cernitis, unde aliqua pars fori adspici potest, et hujus exitum judicii expectantes, non cum virtuti Milonis favet, tum de se, de

liberis ſuis, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat. Unum genus eſt adverſum, infeſtumque nobis, eorum, quos P. Clodii furor rapinis, et incendiis, et omnibus exitiis publicis pavit: qui heſterna etiam concione incitati ſunt, ut vobis voce praeirent, quid judicaretis. quorum clamor, ſi quis forte fuerit, admonere vos debebit, ut eum civem retineatis, qui ſemper genus illud hominum, clamoreſque maximos pro veſtra ſalute neglexit. quamobrem adeſte animis, Judices, et timorem, ſi quem habetis, deponite. nam, ſi unquam de bonis et fortibus viris; ſi unquam de bene meritis civibus poteſtas vobis judicandi fuit: ſi denique unquam locus ampliſſimorum ordinum delectis viris datus eſt, ubi ſua ſtudia erga fortes et bonos cives, quae vultu et verbis ſaepe ſignificaſſent, re et ſententiis declararent: hoc profecto tempore eam poteſtatem omnem vos habetis, ut ſtatuatis, utrum nos, qui ſemper veſtrae auctoritati dediti fuimus, ſemper miſeri lugeamus: an diu vexati a perditiſſimis civibus, aliquando per vos, ac veſtram fidem, virtutem, ſapientiamque re-

creemur. quid enim nobis duobus, Judices, laborioſius? quid magis ſollicitum, magis exercitum, dici aut fingi poteſt? qui ſpe ampliſſimorum praemiorum ad rempublicam adducti, metu crudeliſſimorum ſuppliciorum carere non poſſumus? equidem caeteras tempeſtates et procellas in illis duntaxat fluctibus concionum ſemper putavi Miloni eſſe ſubeundas, quod ſemper pro bonis contra improbos ſenſerat: in judicio vero, et in eo conſilio, in quo ex cunctis ordinibus ampliſſimi viri judicarent, nunquam exiſtimavi ſpem ullam eſſe habituros Milonis inimicos, ad ejus non ſalutem modo extinguendam, ſed etiam gloriam per tales viros infringendam. quanquam in hac cauſa, Judices, T. Annii tribunatu, rebuſque omnibus pro ſalute reipublicae geſtis, ad hujus criminis defenſionem non abutemur, niſi oculis videritis inſidias Miloni a Clodio factas: nec deprecaturi ſumus, ut crimen hoc nobis multa propter praeclara in rempublicam merita condonetis: nec poſtulaturi, ut ſi mors P. Clodii ſalus veſtra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potius, quam populi Roma-

ni felicitati, assignetis. sed si illius insidiae clariores hac luce fuerint: tum denique obsecrabo, obtestaborque vos, Judices, si caetera amisimus, hoc saltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia, telisque, vitam ut impune liceat defendere. Sed, antequam ad eam orationem venio, quae est propria nostrae quaestionis, videntur ea esse refutanda, quae et in senatu saepe ab inimicis, ab improbis saepe jactata sunt, et in concione etiam paulo ante ab accusatoribus: ut omni terrore sublato, rem plane, quae venit in judicium, videre possitis. negant intueri lucem esse fas ei, qui a se hominem occisum esse fateatur. in qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quae primum judicium de capite vidit M. Horatii, fortissimi viri: qui nondum libera civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse fateretur. an est quisquam, qui hoc ignoret, cum de homine occiso quaeratur, aut negari solere omnino esse factum; aut recte, ac jure factum esse defendi? nisi vero existimatis, dementem P. Africanum fuisse, qui, cum a C. Car-

bone, tribuno plebis, in concione seditiose interrogaretur, quid de Tib. Gracchi morte sentiret, respondit jure caesum videri. neque enim posset aut Ahala ille Servilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut, me consule, senatus non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici nefas esset. itaque hoc, Judices, non sine causa, etiam fictis fabulis, doctissimi homines memoriae prodiderunt, eum, qui patris ulciscendi causa matrem necavisset, variatis hominum sententiis, non solum divina, sed etiam sapientissimae deae sententia liberatum. quod si duodecim tabulae nocturnum furem, quoquo modo; diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt: quis est, qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, cum videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? Atqui si tempus est ullum jure hominis necandi, quae multa sunt, certe illud est non modo justum, verum etiam necessarium, cum vi vis illata defenditur. pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propin-

quus ejus imperatoris interfectus ab eo eſt, cui vim afferebat. facere enim probus adoleſcens periculoſe, quam perpeti turpiter maluit. atque hunc ille vir ſummus, ſcelere ſolutum, periculo liberavit. inſidiatori vero, et latroni quae poteſt afferri injuſta nex? quid comitatus noſtri, quid gladii volunt? quos habere certe non liceret, ſi uti illis nullo pacto liceret. eſt igitur haec, Judices, non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non docti, ſed facti; non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, ſi in tela aut latronum, aut inimicorum incidiſſet: omnis honeſta ratio eſſet expediendae ſalutis. ſilent enim leges inter arma, nec ſe expectari jubent, cum ei, qui expectare velit, ante injuſta poena luenda ſit, quam juſta repetenda. etſi perſapienter, et quodam modo tacite, dat ipſa lex poteſtatem defendendi; quae non modo hominem occidi, ſed eſſe cum telo hominis occidendi cauſa vetat: ut, cùm cauſa, non telum quaereretur; qui ſui defendendi cau-

ſa telo eſſet uſus, non hominis occidendi cauſa habuiſſe telum judicaretur. quapropter hoc maneat in cauſa, Judices. non enim dubito, quin probaturus ſim vobis defenſionem meam, ſi id memineritis, quod obliviſci non poteſtis, inſidiatorem jure interfici poſſe. Sequitur illud, quod a Milonis inimicis ſaepiſſime dicitur, caedem, in qua P. Clodius occiſus eſt, ſenatum judicaſſe contra rempublicam eſſe factam. illam vero ſenatus non ſententiis ſuis ſolum, ſed etiam ſtudiis comprobavit. quoties enim eſt illa cauſa a nobis acta in ſenatu? quibus aſſenſionibus univerſi ordinis? quam nec tacitis, nec occultis? quando enim frequentiſſimo ſenatu quatuor, ad ſummum quinque ſunt inventi, qui Milonis cauſam non probarent? declarant hujus ambuſti tribuni plebis illae intermortuae conciones, quibus quotidie meam potentiam invidioſe criminabatur, cum diceret, ſenatum non quod ſentiret, ſed quod ego vellem, decernere. quae quidem ſi potentia eſt appellanda potius, quam propter magna in rempublicam merita mediocris in bonis cauſis auctoritas, aut prop-

ter officioſos labores meos nonnulla apud bonos gratia: appelletur ita ſane, dummodo ea nos utamur pro ſalute bonorum contra amentiam perditorum. hanc vero quaeſtionem, etſi non eſt iniqua, nunquam tamen ſenatus conſtituendam putavit. erant enim leges, erant quaeſtiones, vel de caede, vel de vi: nec tantum moerorem ac luctum ſenatui mors P. Clodii afferebat, ut nova quaeſtio conſtitueretur. cujus enim de illo inceſto ſtupro judicium decernendi poteſtas ſenatui eſſet erepta: de ejus interitu quis poteſt credere ſenatum judicium novum conſtituendum putaſſe? cur igitur incendium curiae, oppugnationem aedium M. Lepidi, caedem hanc ipſam, contra rempublicam ſenatus factam eſſe decrevit? quia nulla vis unquam eſt in libera civitate ſuſcepta inter cives, non contra rempublicam. non enim eſt illa defenſio contra vim unquam optanda: ſed nonnunquam eſt neceſſaria. niſi vero aut ille dies, in quo Tib. Gracchus eſt caeſus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Saturnini oppreſſa ſunt, etiam ſi e republica, rempublicam tamen non vul-

6 nerarunt. Itaque ipſe ego decrevi, cum caedem in Appia factam eſſe conſtaret, non eum, qui ſe defendiſſet, contra rempublicam feciſſe: ſed, cum ineſſet in re vis, et inſidiae; crimen judicio reſervavi, rem notavi. quod ſi per furioſum illum tribunum ſenatui, quod ſentiebat, perficere licuiſſet, novam quaeſtionem nunc nullam haberemus. decernebat enim, ut veteribus legibus tantummodo extra ordinem quaereretur. diviſa ſententia eſt, poſtulante neſcio quo. nihil enim neceſſe eſt omnium flagitia proferre. ſic reliqua auctoritas ſenatus empta interceſſione ſublata eſt. at enim Cn. Pompeius rogatione ſua, et de re, et de cauſa judicavit. tulit enim de caede, quae in Appia via facta eſſet: in qua P. Clodius occiſus fuit. quid ergo tulit? nempe ut quaereretur. quid porro quaerendum eſt? factumne ſit? at conſtat. a quo? at patet. vidit, etiam in confeſſione facti, juris tamen defenſionem ſuſcipi poſſe. quod niſi vidiſſet, poſſe abſolvi eum, qui fateretur: cum videret nos fateri; neque quaeri unquam juſſiſſet, nec vobis tam ſalutarem hanc in judicando

literam, quàm illam triſtem, dediſſet. mihi vero Cn. Pompeius non modo nihil gravius contra Milonem judicaſſe, ſed etiam ſtatuiſſe videtur, quid vos in judicando ſpectare oporteret. nam qui non poenam confeſſioni, ſed defenſionem dedit, is cauſam interitûs quaerendam, non interitum putavit. jam illud dicet ipſe profecto, quod ſua ſponte fecit, Publione Clodio tribuendum putarit, an tempori. Domi ſuae nobiliſſimus vir, ſenatus propugnator, atque, illis quidem temporibus, pene patronus, avunculus hujus noſtri judicis, fortiſſimi viri, M. Catonis, tribunus plebis M. Druſus, occiſus eſt. nihil de ejus morte populus conſultus, nulla quaeſtio decreta a ſenatu eſt. quantum luctum in hac urbe fuiſſe a noſtris patribus accepimus, cum P. Africano domi ſuae quieſcenti illa nocturna vis eſſet illata? quis tum non gemuit? quis non arſit dolore? quem immortalem, ſi fieri poſſet, omnes eſſe cuperent, ejus ne neceſſariam quidem expectatam eſſe mortem? num igitur ulla quaeſtio de Africani morte lata eſt? certe nulla. quid ita? quia non alio facinore clari homi-

nes, alio obſcuri necantur. interſit inter vitae dignitatem ſummorum, atque infimorum: mors quidem illata per ſcelus iiſdem et poenis teneatur, et legibus. niſi forte magis erit parricida, ſi quis conſularem patrem, quam ſi quis humilem necaverit: aut eo mors atrocior erit P. Clodii, quod is in monumentis majorum ſuorum ſit interfectus. hoc enim ſaepe ab iſtis dicitur. perinde quaſi Appius ille Caecus viam munierit, non qua populus uteretur, ſed ubi impune ſui poſteri latrocinarentur. itaque in eadem iſta Appia via, cum ornatiſſimum equitem Romanum P. Clodius M. Papirium occidiſſet, non fuit illud facinus puniendum, homo enim nobilis in ſuis monumentis equitem Romanum occiderat. nunc ejuſdem Appiae nomen quantas tragoedias excitat? quae cruentata antea caede honeſti atque innocentis viri ſilebatur, eadem nunc crebro uſurpatur, poſteaquam latronis et parricidae ſanguine imbuta eſt. ſed quid ego illa commemoro? comprehenſus eſt in templo Caſtoris ſervus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. extorta eſt

confitenti ſica de manibus. caruit foro poſtea Pompeius: caruit ſenatu: caruit publico. januâ ſe, ac parietibus, non jure legum, judiciorumque texit. num quae rogatio lata? num quae nova quaeſtio decreta eſt? atqui, ſi res, ſi vir, ſi tempus ullum dignum fuit, certe haec in illa cauſa ſumma omnia fuerunt. inſidiator erat in foro collocatus, atque in veſtibulo ipſo ſenatus: ei viro autem mors parabatur, cujus in vita nitebatur ſalus civitatis: eo porro reipublicae tempore, quo ſi unus ille occidiſſet, non haec ſolum civitas, ſed gentes omnes concidiſſent. niſi forte, quia perfecta res non eſt, non fuit punienda: perinde quaſi exitus rerum, non hominum conſilia legibus vindicentur. minus dolendum fuit re non perfecta, ſed puniendum certe nihilo minus. quoties ipſe, Judices, ex P. Clodii telis, et ex cruentis ejus manibus effugi? ex quibus ſi me non mea, vel reipublicae fortuna ſervaſſet, quis tandem de interitu meo quaeſtionem tuliſſet? Sed ſtulti ſumus, qui Druſum, qui Africanum, Pompeium, noſmetipſos, cum P. Clodio conferre audeamus. tolerabilia fuerunt

illa: P. Clodii mortem aequo animo nemo ferre poteſt. luget ſenatus: moeret equeſter ordo: tota civitas confecta ſenio eſt: ſqualent municipia: afflictantur coloniae; agri denique ipſi tam beneficum, tam ſalutarem, tam manſuetum civem deſiderant. non fuit ea cauſa, Judices, profecto non fuit, cur ſibi cenſeret Pompeius quaeſtionem ferendam: ſed homo ſapiens, et alta, et divina quadam mente praeditus, multa vidit; fuiſſe ſibi illum inimicum, familiarem Milonem. in communi omnium laetitia ſi etiam ipſe gauderet, timuit, ne videretur infirmior fides reconciliatae gratiae. multa etiam alia vidit, ſed illud maxime: quamvis atrociter ipſe tuliſſet, vos tamen fortiter judicaturos. itaque delegit e florentiſſimis ordinibus ipſa lumina: neque vero, quod nonnulli dictitant, ſecrevit in judicibus legendis amicos meos. neque enim hoc cogitavit vir juſtiſſimus, neque in bonis viris legendis id aſſequi potuiſſet, etiamſi cupiiſſet. non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quae late patere non poſſunt, propterea quod conſuetudines victus non poſſunt eſſe cum multis. ſed, ſi

quid poſſumus, ex eo poſſumus, quod reſpublica nos conjunxit cum bonis. ex quibus ille cum optimos viros legeret, idque maxime ad fidem ſuam pertinere arbitraretur, non potuit legere non ſtudioſos mei. quod vero te, L. Domiti, huic quaeſtioni praeeſſe maxime voluit, nihil quaeſivit aliud, niſi juſtitiam, gravitatem, humanitatem, fidem. tulit, ut conſularem neceſſe eſſet: credo, quod principum munus eſſe ducebat, reſiſtere et levitati multitudinis, et perditorum temeritati. ex conſularibus te creavit potiſſimum. dederas enim, quàm contemneres populares inſanias, jam ab adoleſcentia documenta maxima. Quamobrem, Judices, ut aliquando ad cauſam, crimenque veniamus: ſi neque omnis confeſſio facti eſt inuſitata; neque de cauſa quidquam noſtra aliter, ac nos vellemus, a ſenatu judicatum eſt: et lator ipſe legis, cum eſſet controverſia nulla facti, juris tamen diſceptationem eſſe voluit: et electi judices, et iſti praepoſitus quaeſtioni, qui haec juſte ſapienterque diſceptet: reliquum eſt, Judices, ut nihil jam aliud quaerere debeatis, niſi uter utri inſidias fece-

rit. quod quo facilius argumentis perſpicere poſſitis, rem geſtam vobis dum breviter expono, quaeſo diligenter attendite. P. Clodius cum ſtatuiſſet omni ſcelere in praetura vexare rempublicam, videretque ita tracta eſſe comitia anno ſuperiore, ut non multos menſes praeturam gerere poſſet: qui non honoris gradum ſpectaret, ut caeteri, ſed et L. Paulum collegam effugere vellet, ſingulari virtute civem, et annum integrum ad dilacerandam rempublicam quaereret: ſubito reliquit annum ſuum, ſeque in annum proximum tranſtulit, non religione aliqua, ſed ut haberet, quod ipſe dicebat, ad praeturam gerendam, hoc eſt, ad evertendam rempublicam, plenum annum, atque integrum. occurrebat, mancam ac debilem praeturam ſuam futuram, conſule Milone: eum porro ſummo conſenſu populi Romani conſulem fieri videbat. contulit ſe ad ejus competitores: ſed ita, totam ut petitionem ipſe ſolus, etiam invitis illis, gubernaret: tota ut comitia ſuis, ut dictitabat, humeris ſuſtineret. convocabat tribus: ſe interponebat: Collinam novam, delectu perditiſſimorum civium,

conſcribebat. quanto ille plura miſcebat, tanto hic magis in dies convaleſcebat. ubi vidit homo, ad omne facinus paratiſſimus, fortiſſimum virum, inimiciſſimum ſuum, certiſſimum conſulem, idque intellexit non ſolùm ſermonibus, ſed etiam ſuffragiis populi Romani ſaepe eſſe declaratum: palam agere coepit, et aperte dicere, occidendum Milonem. ſervos agreſtes et barbaros, quibus ſilvas publicas depopulatus erat, Etruriamque vexarat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis. res erat minime obſcura. etenim palam dictitabat, conſulatum Miloni eripi non poſſe: vitam poſſe. ſignificavit hoc ſaepe in ſenatu: dixit in concione. quinetiam Favonio, fortiſſimo viro, quaerenti ex eo, qua ſpe fureret, Milone vivo: reſpondit, triduo illum, ad ſummum quatriduo periturum. quam vocem ejus ad hunc M. Catonem ſtatim Favonius detulit. Interim cum ſciret Clodius (neque enim erat difficile ſcire) iter ſollemne, legitimum, neceſſarium, ante diem XIII. kalendas Feb. Miloni eſſe Lanuvium ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuvii Milo: Roma

ſubito ipſe profectus pridie eſt, ut ante ſuum fundum (quod re intellectum eſt) Miloni inſidias collocaret. atque ita profectus eſt, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor deſideratus eſt, quae illo ipſo die habita eſt, relinqueret: quam, niſi obire facinoris locum tempuſque voluiſſet, nunquam reliquiſſet. Milo autem, cum in ſenatu fuiſſet eo die, quoad ſenatus dimiſſus eſt: domum venit: calceos et veſtimenta mutavit: pauliſper, dum ſe uxor, ut fit, comparat, commoratus eſt: deinde profectus eſt id temporis, cum jam Clodius, ſi quidem eo die Romam venturus erat, redire potuiſſet. obviam fit ei Clodius expeditus, in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Graecis comitibus, ut ſolebat: ſine uxore, quod nunquam fere: cum hic inſidiator, qui iter illud ad caedem faciendam apparaſſet, cum uxore veheretur in rheda, penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri et delicato ancillarum, puerorumque comitatu. fit obviam Clodio ante fundum ejus hora fere undecima, aut non multo ſecus. ſtatim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiore

impetum. adverſi rhedarium occidunt. cum autem hic de rheda, rejecta penula, deſiluiſſet, ſeque acri animo defenderet: illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur: partim, quod hunc jam interfectum putarent, caedere incipiunt ejus ſervos, qui poſt erant: ex quibus, qui animo fideli in dominum et praeſenti fuerunt, partim occiſi ſunt, partim, cum ad rhedam pugnari viderent, et domino ſuccurrere prohiberentur, Milonemque occiſum etiam ex ipſo Clodio audirent, et ita eſſe putarent: fecerunt id ſervi Milonis, (dicam enim non derivandi criminis causâ, ſed ut factum eſt) neque imperante, neque ſciente, neque praeſente domino, quod ſuos quiſque ſervos in tali re facere voluiſſet. Haec, ſicut ex- 11
poſui, ita geſta ſunt, Judices: inſidiator ſuperatus, vi victa vis, vel potius oppreſſa virtute audacia eſt. nihil dico, quid reſpublica conſecuta ſit: nihil, quid vos: nihil, quid omnes boni: nihil ſane id profit Miloni, qui hoc fato natus eſt, ut ne ſe quidem ſervare potuerit, quin unà rempublicam, voſque ſervaret. ſi id jure non

posset: nihil habeo quod defendam. sin hoc et ratio doctis, et necessitas barbaris, et mos gentibus, et feris natura ipsa praescripsit, ut omnem semper vim, quacunque ope possent, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent; non potestis hoc facinus improbum judicare, quin simul judicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut vestris sententiis esse pereundum. quod si ita putasset: certe optabilius Miloni fuit dare jugulum P. Clodio, non semel ab illo, neque tum primùm petitum, quam jugulari a vobis, quia se illi non jugulandum tradidisset. sin hoc nemo vestrûm ita sentit: illud jam in judicium venit, non, occisusne sit, quod fatemur: sed jure, an injuriâ: quod multis in causis saepe quaesitum est. insidias factas esse constat: et id est, quod senatus contra rempublicam factum judicavit. ab utro factae sint, incertum est. de hoc igitur latum est ut quaereretur. ita et senatus rem, non hominem, notavit: et Pompeius de jure, non de facto, quaestionem tulit. Num quid igitur aliud in judicium venit, nisi uter utri insidias fecerit? profecto nihil. si hic illi: ut

ne ſit impune. ſi ille huic: tum nos ſcelere ſolvamur. quonam igitur pacto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? ſatis eſt quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas utilitates fuiſſe. itaque illud Caſſianum, 'cui bono fuerit,' in his perſonis valeat. etſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſaepe parvo. atqui, Milone interfecto, Clodius hoc aſſequebatur, non modo ut praetor eſſet non eo conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet: ſed etiam ut his conſulibus praetor eſſet, quibus ſi non adjuvantibus, at conniventibus certe, ſperaſſet ſe poſſe rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis furoribus. cujus illi conatus, ut ipſe ratiocinabatur, nec, ſi poſſent, reprimere cuperent, cum tantum beneficium ei ſe debere arbitrarentur: et, ſi vellent, fortaſſe vix poſſent, frangere hominis ſceleratiſſimi corroboratam jam vetuſtate audaciam. an vero, Judices, vos ſoli ignoratis, vos hoſpites in hac urbe verſamini, veſtrae peregrinantur aures, neque in hoc pervagato

civitatis sermone versantur, quas ille leges (si leges nominandae sunt, ac non faces urbis, et pestes reipublicae) fuerit impositurus nobis omnibus, atque inusturus? exhibe, quaeso, Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum vestrarum, quod te aiunt eripuisse è domo, et ex mediis armis, turbaque nocturna, tanquam Palladium sustuliſſe, ut praeclarum inde munus, ac instrumentum tribunatus ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio tribunatum gereret, deferre posses. et adspexit me illis quidem oculis, quibus tum solebat, cum omnia omnibus minabatur. movet me quippe lumen curiae. 13 Quid? tu me iratum, Sexte, putas tibi, cujus tu inimiciſſimum multo crudelius etiam punitus es, quàm erat humanitatis meae postulare? tu P. Clodii cruentum cadaver ejeciſti domo, tu in publicum jeciſti: tu spoliatum imaginibus, exequiis, pompa, laudatione, infeliciſſimis lignis semiustulatum, nocturnis canibus dilaniandum reliquiſti. quam rem etsi necessario feciſti, tamen, quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsiſti tuam, laudare non possum, iraſci certe non de-

beo. P. Clodii praeturam non ſine maximo rerum novarum metu proponi, et ſolutam fore videbatis, niſi eſſet is conſul, qui eam auderet, poſſetque conſtringere. eum Milonem eſſe cum ſentiret univerſus populus Romanus, quis dubitaret ſuffragio ſuo, ſe metu, periculo rempublicam liberare? at nunc P. Clodio remoto, uſitatis jam rebus enitendum eſt Miloni, ut tueatur dignitatem ſuam. ſingularis illa huic uni conceſſa gloria, quae quotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis, jam morte Clodii cecidit. vos adepti eſtis, ne quem civem metueretis: hic exercitationem virtutis, ſuffragationem conſulatus, fontem perennem gloriae ſuae perdidit. itaque Milonis conſulatus, qui, vivo Clodio, labefactari non poterat, mortuo denique tentari coeptus eſt. non modo igitur nihil prodeſt, ſed obeſt etiam P. Clodii mors Miloni. at valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fuit ultor injuriae, punitor doloris ſui. quid, ſi haec, non dico majora fuerunt in Clodio, quam in Milone, ſed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? quid enim odiſſet Clodium Milo, ſe-

getem ac materiam ſuae gloriae, praeter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? ille erat ut odiſſet, primum defenſorem ſalutis meae; deinde vexatorem furoris, domitorem armorum ſuorum; poſtremo etiam accuſatorem ſuum. reus enim Milonis, lege Plotia, fuit Clodius, quoad vixit. quo tandem animo hoc tyrannum tuliſſe creditis? quantum odium illius, et, in homine injuſto, quàm
14 etiam juſtum? Reliquum eſt, ut jam illum natura ipſius, conſuetudoque defendat: hunc autem haec eadem coarguant: nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo. quid ergo, Judices? cùm moerentibus vobis urbe ceſſi, judiciumne timui? non ſervos, non arma, non vim? quae fuiſſet igitur cauſa reſtituendi mei, niſi ei fuiſſet injuſta ejiciendi? diem mihi, credo, dixerat: multam irrogarat: actionem perduellionis intenderat; et mihi, Judices, in cauſa aut veſtra mala, aut mea nec praeclariſſima, etiam judicium timendum fuit. ſervorum, et egentium civium, et facinoroſorum armis meos cives, meis conſiliis, periculiſque ſervatos, pro me objici noluit. vi-

di enim, vidi hunc ipſum Q. Hortenſium, lumen et ornamentum reipublicae, pene interfici ſervorum manu, cum mihi adeſſet: qua in turba C. Vibienus, ſenator, vir optimus, cum hoc cùm eſſet unà, ita eſt mulcatus, ut vitam amiſerit. itaque quando illius poſtea ſica illa, quam a Catilina acceperat, conquievit? haec intentata nobis eſt: huic ego vos objici pro me non ſum paſſus: haec inſidiata Pompeio eſt: haec iſtam Appiam, monumentum ſui nominis, nece Papirii cruentavit: haec, haec eadem longo intervallo converſa rurſus eſt in me: nuper quidem, ut ſcitis, me ad regiam penè confecit. quid ſimile Milonis? cujus vis omnis haec ſemper fuit, ne P. Clodius, cum in judicium detrahi non poſſet, vi oppreſſam civitatem teneret. quem ſi interficere voluiſſet, quantae, quoties occaſiones, quàm praeclarae fuerunt? potuitne, cum domum ac deos penates ſuos, illo oppugnante, defenderet, jure ſe ulciſci? potuitne, cive egregio et viro fortiſſimo, P. Sextio, collega ſuo, vulnerato? potuitne, Q. Fabricio, viro optimo, cum de reditu meo legem ferret, pulſo, crude-

liſſima in foro caede facta? potuitne, L. Caecilii, juſtiſſimi fortiſſimique praetoris, oppugnata domo? potuitne illo die, cum eſt lata lex de me? cum totius Italiae concurſus, quem mea ſalus concitarat, facti illius gloriam libens agnoviſſet: ut, etiam ſi id Milo feciſſet, cuncta civitas eam laudem pro ſua vindicaret? Atqui erat id temporis clariſſimus et fortiſſimus conſul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor ſceleris illius, propugnator ſenatus, defenſor veſtrae voluntatis, patronus illius publici conſenſus, reſtitutor ſalutis meae: ſeptem praetores, octo tribuni plebis, illius adverſarii, defenſores mei: Cn. Pompeius auctor et dux mei reditus, illius hoſtis: cujus ſententiam ſenatus omnis de ſalute mea graviſſimam et ornatiſſimam ſecutus eſt: qui populum Romanum cohortatus eſt: qui, cum de me decretum Capuae fecit, ipſe, cunctae Italiae cupienti, et ejus fidem imploranti, ſignum dedit, ut ad me reſtituendum Romam concurrerent. omnia tum denique in illum odia civium ardebant deſiderio mei: quem qui tum interemiſſet, non de impunitate ejus, ſed de praemiis cogita-

retur. tamen ſe Milo continuit, et P. Clodium ad judicium bis, ad vim nunquam vocavit. quid? privato Milone, et reo ad populum, accuſante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus eſt: quae tum non modo occaſio, ſed etiam cauſa illius opprimendi fuit? nuper vero cum M. Antonius ſummam ſpem ſalutis bonis omnibus attuliſſet, graviſſimamque adoleſcens nobiliſſimus reipublicae partem fortiſſime ſuſcepiſſet, atque illam belluam, judicii laqueos declinantem, jam irretitam teneret: qui locus, quod tempus illud, dii immortales! fuit? cum ſe ille fugiens in ſcalaram tenebras abdidiſſet, magnum Miloni fuit conficere illam peſtem nulla ſua invidia, Antonii vero maxima gloria? quid? comitiis in campo quoties poteſtas fuit? cum ille vi in ſepta irruiſſet, gladios deſtringendos, lapides jaciendos curaſſet, deinde ſubito, vultu Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim, vos et omnes boni vota faceretis, ut Miloni uti virtute ſua liberet? Quem igitur cum omnium gra- 16
tiâ noluit: hunc voluit cum aliquorum querela? quem jure, quem loco, quem

tempore, quem impune non eſt auſus: hunc injuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitavit occidere? praeſertim, Judices, cum honoris ampliſſimi contentio, et dies comitiorum ſubeſſet: quo quidem tempore (ſcio enim, quam timida ſit ambitio, quantaque et quam ſollicita cupiditas conſulatus) omnia non modo, quae reprehendi palam, ſed etiam quae obſcure cogitari poſſunt, timemus: rumorem, fabulam falſam, fictam, levem perhorreſcimus: ora omnium, atque oculos intuemur. nihil enim eſt tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quam voluntas erga nos, ſenſuſque civium: qui non modo improbitati iraſcuntur candidatorum, ſed etiam in recte factis ſaepe faſtidiunt. hunc diem igitur campi ſperatum atque exoptatum ſibi proponens Milo, cruentis manibus ſcelus et facinus prae ſe ferens, et confitens, ad illa auguſta centuriarum auſpicia veniebat? quàm hoc non credibile in hoc? quàm idem in Clodio non dubitandum, quin ſe ille, interfecto Milone, regnaturum putaret? quid? quod caput audaciae eſt, Judices: quis igno-

rat, maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem? in utro igitur haec fuit? in Milone? qui etiam nunc reus est facti, aut praeclari, aut certe necessarii? an in Clodio? qui ita judicia, poenamque contempserat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret? sed quid ego argumentor? quid plura disputo? te, Q. Petilli, appello, optimum et fortissimum civem: te, M. Cato, testor: quos mihi divina quaedam sors dedit judices. vos ex M. Favonio audistis, Clodium sibi dixisse, et audistis, vivo Clodio, periturum Milonem triduo. post diem tertium gesta res est, quàm dixerat. cum ille non dubitaret aperire, quid cogitaret; vos potestis dubitare, quid fecerit? Quemadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modò. dictatoris Lanuvini stata sacrificia nosse, negotii nihil erat. vidit necesse esse Miloni proficisci Lanuvium illo ipso, quo profectus est, die. itaque antevertit. at quo die? quo, ut ante dixi, insanissima concio ab ipsius mercenario tribuno plebis est concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores,

niſi ad cogitatum facinus approperaret, nunquam reliquiſſet. ergo illi ne cauſa quidem itineris, etiam cauſa manendi: Miloni manendi nulla facultas, exeundi non cauſa ſolum, ſed etiam neceſſitas fuit. quid, ſi, ut ille ſcivit, Milonem fore eo die in via, ſic Clodium Milo ne ſuſpicari quidem potuit? primùm quaero, quî ſcire potuerit: quod vos idem in Clodio quaerere non poteſtis. ut enim neminem alium, niſi T. Patinam, familiariſſimum ſuum, rogaſſet, ſcire potuit, illo ipſo die Lanuvii a dictatore Milone prodi flaminem neceſſe eſſe. ſed erant permulti alii, ex quibus id facillime ſcire poſſet: omnes ſcilicet Lanuvini. Milo de Clodii reditu unde quaeſivit? quaeſierit ſane. videte, quid vobis largiar. ſervum etiam, ut Arrius, meus amicus, dixit, corruperit. legite teſtimonia teſtium veſtrorum. dixit C. Caſſinius, cognomento Schola, Interamnis, familiariſſimus et idem comes P. Clodii: cujus jampridem teſtimonio Clodius eâdem horâ Interamnae fuerat et Romae, P. Clodium illo die in Albano manſurum fuiſſe: ſed ſubito ei eſſe nuntiatum, Cyrum

architectum esse mortuum: itaque Romam repente constituisse proficisci. dixit hoc comes item P. Clodii C. Clodius. Videte, Judices, quantae res his testimoniis sint confectae. primum certe liberatur Milo, non eo consilio profectus esse, ut insidiaretur in via Clodio: quippe qui ei obvius futurus omnino non erat. deinde (non enim video, cur non meum quoque agam negotium) scitis, Judices, fuisse, qui in hac rogatione suadenda dicerent, Milonis manu caedem esse factam, consilio vero majoris alicujus. videlicet me latronem, ac sicarium abjecti homines et perditi describebant. jacent suis testibus ii, qui Clodium negant eo die Romam, nisi de Cyro audisset, fuisse rediturum. respiravi: liberatus sum: non vereor, ne, quod ne suspicari quidem potuerim, videar id cogitasse. nunc persequar caetera; nam occurrit illud: Igitur ne Clodius quidem de insidiis cogitavit, quoniam fuit in Albano mansurus, si quidem exiturus ad caedem e villa non fuisset. video enim illum, qui dicitur de Cyri morte nuntiasse, non id nuntiasse, sed Milonem appropinquare. nam quid de Cyro nunti-

aret, quem Clodius Roma proficiſcens reliquerat morientem? unà fui: teſtamentum ſimul obſignavi cum Clodio: teſtamentum autem palam fecerat, et illum heredem, et me ſcripſerat. quem pridie hora tertia animam efflantem reliquiſſet, eum mortuum poſtridie hora decima denique
19 ei nuntiabatur? Age, ſit ita factum: quae cauſa, cur Romam properaret? cur in noctem ſe conjiceret? quid afferebat cauſa feſtinationis? quòd heres erat? primùm erat nihil, cur properato opus eſſet: deinde: ſi quid eſſet, quid tandem erat, quod ea nocte conſequi poſſet; amitteret autem, ſi poſtridie manè Romam veniſſet? atque, ut illi nocturnus ad urbem adventus vitandus potius, quam expetendus fuit: ſic Miloni, cum inſidiator eſſet, ſi illum ad urbem noctu acceſſurum ſciebat, ſubſidendum, atque expectandum fuit. noctu invidioſo et pleno latronum in loco occidiſſet. nemo ei neganti non crediſſet, quem eſſe omnes ſalvum, etiam confitentem, volunt. ſuſtinuiſſet hoc crimen primùm ipſe ille latronum occultator et receptator locus, dum neque muta ſolitudo indicaſſet, neque caeca nox oſ-

tendiſſet Milonem: deinde ubi multi ab illo violati, ſpoliati, bonis expulſi, multi etiam haec timentes in ſuſpicionem caderent: tota denique rea citaretur Etruria. atque illo die certe Aricià rediens, devertit Clodius ad Albanum. quòd niſi ſciret Milo illum Ariciae fuiſſe, ſuſpicari tamen debuit, eum, etiam ſi Romam illo die reverti vellet, ad villam ſuam, quae viam tangeret, deverſurum. cur neque ante occurrit, ne ille in villa reſideret: nec eo in loco ſubſedit, quò ille noctu venturus eſſet? video adhuc conſtare omnia, Judices: Miloni etiam utile fuiſſe Clodium vivere; illi ad ea, quae concupierat, optatiſſimum interitum Milonis: odium fuiſſe illius in hunc acerbiſſimum, in illum hujus nullum: conſuetudinem illius perpetuam in vi inferenda; hujus tantùm in repellenda: mortem ab illo denuntiatam Miloni, et praedictam palam; nihil unquam auditum ex Milone: profectionis hujus diem illi notum; reditum illius huic ignotum fuiſſe: hujus iter neceſſarium; illius etiam potius alienum: hunc prae ſe tuliſſe, ſe illo die Roma exiturum; illum eo die ſe diſſimulaſſe

rediturum: hunc nullius rei mutaſſe conſilium; illum cauſam mutandi conſilii finxiſſe: huic, ſi inſidiaretur, noctem prope urbem expectandam; illi, etiam ſi hunc non timeret, tamen acceſſum ad urbem nocturnum fuiſſe metuendum. Videamus nunc id, quod caput eſt: locus ad inſidias ille ipſe, ubi congreſſi ſunt, utri tandem fuerit aptior. id vero, Judices, etiam dubitandum, et diutius cogitandum eſt? ante fundum Clodii: quo in fundo, propter inſanas illas ſubſtructiones, facile mille hominum verſabatur valentium. edito adverſarii, atque excelſo loco ſuperiorem ſe fore putabat Milo, et ob eam rem eum locum ad pugnam potiſſimùm elegerat? an in eo loco eſt potius expectatus ab eo, qui ipſius loci ſpe facere impetum cogitarat? res loquitur, Judices, ipſa: quae ſemper valet plurimum. ſi haec non geſta audiretis, ſed picta videretis: tamen appareret uter eſſet inſidiator, uter nihil cogitaret mali, cum alter veheretur in rheda penulatus, unà ſederet uxor. quid horum non impeditiſſimum? veſtitus, an vehiculum, an comes? quid minus promptum ad pugnam, cùm penu-

la irretitus, rheda impeditus, uxore pene conſtrictus eſſet? videte nunc illum, primum egredientem e villa, ſubito; cur? veſperi; quid neceſſe eſt? tardè; quî convenit, id praeſertim temporis? devertit in villam Pompeii. Pompeium ut videret? ſciebat in Alſienſi eſſe. villam ut perſpiceret? millies in ea fuerat. quid ergo erat morae, et tergiverſationis? dum hic veniret, locum relinquere noluit. Age 21
nunc, iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. ſemper ille antea cum uxore: tum ſine ea. nunquam non in rheda: tum in equo. comites Graeculi, quocunque ibat, etiam cum in caſtra Etruſca properabat: tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nunquam, tum caſu pueros ſymphoniacos uxoris ducebat, et ancillarum greges. ille, qui ſemper ſecum ſcorta, ſemper exoletos, ſemper lupas ducebat, tum neminem, niſi ut virum a viro lectum eſſe diceres. cur igitur victus eſt? quia non ſemper viator a latrone, nonnunquam etiam latro a viatore occiditur: quia, quanquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros. nec vero ſic erat unquam

non paratus Milo contra illum, ut non ſatis fere eſſet paratus. ſemper ille et quantum intereſſet P. Clodii ſe perire, et quanto illi odio eſſet, et quantum ille auderet, cogitabat. quamobrem vitam ſuam, quam maximis praemiis propoſitam et penè addictam ſciebat, nunquam in periculum ſine praeſidio et ſine cuſtodia projiciebat. adde caſus, adde incertos exitus pugnarum, Martemque communem, qui ſaepe ſpoliantem jam et exultantem evertit, et perculit ab abjecto. adde inſcitiam pranſi, poti, oſcitantis ducis: qui cum a tergo hoſtem intercluſum reliquiſſet, nihil de ejus extremis comitibus cogitavit: in quos incenſos ira, vitamque domini deſperantes cum incidiſſet, haeſit in iis poenis, quas ab eo ſervi fideles pro domini vita expetiverunt. cur igitur eos manumiſit? metuebat ſcilicet, ne indicarent: ne dolorem perferre non poſſent: ne tormentis cogerentur occiſum eſſe a ſervis Milonis in Appia via P. Clodium confiteri. quid opus eſt tortore? quid quaeris? occideritne? occidit. jure, an injuria? nihil ad tortorem. facti enim in eculeo quaeſtio eſt, juris in ju-

dicio. Quod igitur in cauſa quaeren- 21
dum eſt, id agamus hîc: quod tormentis invenire vis, id fatemur. manu vero cur miſerit, ſi id potius quaeris, quàm cur parum amplis affecerit praemiis: neſcis inimici factum reprehendere. dixit enim hic idem, qui omnia ſemper conſtanter et fortiter, M. Cato; dixitque in turbulenta concione, quae tamen hujus auctoritate placata eſt, non libertate ſolum, ſed etiam omnibus praemiis digniſſimos fuiſſe, qui domini caput defendiſſent. quod enim praemium ſatis magnum eſt tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus ſervis, propter quos vivit? etſi id quidem non tanti eſt, quam quòd propter eoſdem non ſanguine et vulneribus ſuis, crudeliſſimi inimici mentem oculoſque ſatiavit. quos niſi manumiſiſſet, tormentis etiam dedendi fuiſſent, conſervatores domini, ultores ſceleris, defenſores necis. hic vero nihil habet in his malis, quod minus moleſte ferat, quam, etiam ſi quid ipſi accidat, eſſe tamen illis meritum praemium perſolutum. ſed quaeſtiones urgent Milonem, quae ſunt habitae nunc in atrio Libertatis. quibuſnam de ſervis? 23

rogas? de P. Clodii. quis eos poſtulavit? Appius. quis produxit? Appius. unde? ab Appio. dii boni! quid poteſt agi ſeverius? de ſervis nulla quaeſtio eſt in dominos, niſi de inceſtu, ut fuit in Clodium. proxime deos acceſſit Clodius, propius quam tum, cum ad ipſos penetrarat: cujus de morte, tanquam de caeremoniis violatis, quaeritur. ſed tamen majores noſtri in dominum de ſervo quaeri noluerunt, non quia non poſſet verum inveniri, ſed quia videbatur indignum, et dominis morte ipſa triſtius. in reum de ſervis accuſatoris cum quaeritur, verum inveniri poteſt? age vero, quae erat, aut qualis quaeſtio? heus tu Ruſcio (verbi causâ) caveſis mentiare. Clodius inſidias fecit Miloni? fecit. certa crux. nullas fecit. ſperata libertas. quid hac quaeſtione certius? ſubito abrepti in quaeſtionem, tamen ſeparantur a caeteris, et in arcas conjiciuntur, ne quis cum iis colloqui poſſit. hi centum dies penes accuſatorem cum fuiſſent, ab eo ipſo accuſatore producti ſunt. quid hac quaeſtione dici poteſt integrius? quid incorruptius?

23 Quod ſi nondum ſatis cernitis, cum res

ipſa tot, tam claris argumentis, ſigniſque luceat, pura mente atque integra Milonem, nullo ſcelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conſcientia exanimatum, Romam revertiſſe: recordamini, per deos immortales! quae fuerit celeritas reditus ejus: qui ingreſſus in forum, ardente curia: quae magnitudo animi, qui vultus, quae oratio. neque vero ſe populo ſolum, ſed etiam ſenatui commiſit: neque ſenatui modo, ſed etiam publicis praeſidiis, et armis: neque his tantum, verum etiam ejus poteſtati, cui ſenatus totam rempublicam, omnem Italiae pubem, cuncta populi Romani arma commiſerat. cui ſe nunquam hic profecto tradidiſſet, niſi cauſae ſuae confideret; praeſertim omnia audienti, magna metuenti, multa ſuſpicanti, nonnulla credenti. magna vis eſt conſcientiae, Judices, et magna in utramque partem: ut neque timeant, qui nihil commiſerint: et poenam ſemper ante oculos verſari putent, qui peccarint. neque vero ſine ratione certa, cauſa Milonis ſemper a ſenatu probata eſt. videbant enim ſapientiſſimi homines facti rationem, praeſentiam animi, defenſionis

conſtantiam. an vero obliti eſtis, Judices, recenti illo nuntio necis Clodianae, non modo inimicorum Milonis ſermones et opiniones, ſed nonnullorum etiam imperitorum? negabant eum Romam eſſe rediturum. ſive enim illud animo irato ac percito feciſſet, ut incenſus odio trucidaret inimicum; arbitrabantur, eum tanti mortem P. Clodii putaſſe, ut aequo animo patriâ careret, cum ſanguine inimici expleſſet odium ſuum: ſive etiam illius morte patriam liberare voluiſſet, non dubitaturum fortem virum, quin, cum ſuo periculo ſalutem reipublicae attuliſſet, cederet aequo animo legibus, ſecum auferret gloriam ſempiternam, nobis haec fruenda relinqueret, quae ipſe ſervaſſet. multi etiam Catilinam, atque illa portenta loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriae faciet. miſeros interdum cives, optime de republica meritos! in quibus homines non modo res praeclariſſimas obliviſcuntur, ſed etiam nefarias ſuſpicantur. ergo illa falſa fuerunt: quae certe vera extitiſſent, ſi Milo admiſiſſet aliquid, quod non poſſet honeſte, vereque

defendere. Quid, quae poſtea ſunt in eum congeſta? quae quemvis etiam mediocrium delictorum conſcientia perculiſſent, ut ſuſtinuit, dii immortales! ſuſtinuit? immo vero ut contempſit, ac pro nihilo putavit? quae neque maximo animo nocens, neque innocens, niſi fortiſſimus vir, negligere potuiſſet. ſcutorum, gladiorum, frenorum, ſparorum, pilorumque etiam multitudo deprehendi poſſe indicabatur. nullum in urbe vicum, nullum angiportum eſſe dicebant, in quo Miloni non eſſet conducta domus: arma in villam Ocriculanam devecta Tiberi: domus in clivo Capitolino ſcutis referta: plena omnia malleolorum ad urbis incendia comparatorum. haec non delata ſolum, ſed pene credita: nec ante repudiata ſunt, quam quaeſita. laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeii: ſed dicam, ut ſentio, Judices; nimis multa audire coguntur, neque aliter facere poſſunt ii, quibus tota commiſſa eſt reſpublica. quin etiam audiendus ſit popa Licinius, neſcio quis, de circo maximo: ſervos Milonis apud ſe ebrios factos, ſibi confeſſos eſſe de inter-

ficiendo Cn. Pompeio conjuraſſe: deinde poſtea ſe gladio percuſſum eſſe ab uno de illis, ne indicaret. Pompeio in hortos nuntiavit. arceſſor in primis. de amicorum ſententia rem defert ad ſenatum. non poteram in illius mei, patriaeque cuſtodis tanta ſuſpicione non metu exanimari: ſed mirabar tamen credi popae: ebrioſorum confeſſionem ſervorum audiri: vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris probari. verùm, ut intelligo, cavebat magis Pompeius, quam timebat, non ea ſolum, quae timenda erant, ſed omnino omnia, ne aliquid vos timeretis. oppugnata domus C. Caeſaris, clariſſimi et fortiſſimi viri, per multas noctis horas nuntiabatur. nemo audierat tam celebri loco, nemo ſenſerat. tamen audiebatur. non poteram Cn. Pompeium, praeſtantiſſima virtute divem, timidum ſuſpicari: diligentiam, tota republica ſuſcepta, nimiam nullam putabam. frequentiſſimo ſenatu nuper in Capitolio ſenator inventus eſt, qui Milonem cum telo eſſe diceret. nudavit ſe in ſanctiſſimo templo, quoniam vita talis et civis et viri fidem non faciebat, niſi, eo

tacente, res ipsa loqueretur. Omnia ; falsa, atque insidiose ficta comperta sunt. quod si tamen metuitur etiam nunc Milo, non hoc jam Clodianum crimen timemus, sed tuas, Cn. Pompei, (te enim jam appello ea voce, ut me audire possis) tuas, tuas, inquam, suspiciones perhorrescimus. si Milonem times, si hunc de tua vita nefarie aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas, si Italiae delectus, ut nonnulli conquisitores tui dictitant, si haec arma, si Capitolinae cohortes, si excubiae, si vigiliae, si delecta juventus, quae tuum corpus domumque custodit, contra Milonis impetum armata est, atque illa omnia in hunc unum instituta, parata, intenta sunt: magna in hoc certe vis, et incredibilis animus, et non unius viri vires, atque opes indicantur, si quidem in hunc unum et praestantissimus dux electus, et tota respublica armata est. sed quis non intelligit, omnes tibi reipublicae partes aegras et labantes, ut eas his armis sanares et confirmares, esse commissas? quod si Miloni locus datus esset; probasset profecto tibi ipsi, neminem unquam hominem homini cariorem fuisse,

quam te ſibi: nullum ſe unquam periculum pro tua dignitate fugiſſe: cum illa ipſa teterrima peſte ſaepiſſime pro tua gloria contendiſſe: tribunatum ſuum ad ſalutem meam, quae tibi cariſſima fuiſſet, conſiliis tuis gubernatum: ſe a te poſtea defenſum in periculo capitis, adjutum in petitione praeturae: duos ſe habere ſemper amiciſſimos ſperaſſe; te tuo beneficio, me ſuo. quae ſi non probaret: ſi tibi ita penitus inhaeſiſſet iſta ſuſpicio, nullo ut evelli modo poſſet: ſi denique Italia a delectu, urbs ab armis, ſine Milonis clade nunquam eſſet conquietura: nae iſte haud dubitans ceſſiſſet patria, is, qui ita natus eſt, et ita conſuevit; te, Magne, tamen anteſtaretur, quod nunc etiam facit. Vide, quam ſit varia vitae commutabiliſque ratio, quam vaga volubiliſque fortuna, quantae infidelitates in amicis, quam ad tempus aptae ſimulationes, quantae in periculis fugae proximorum, quantae timiditates. erit, erit illud profecto tempus, et illuceſcet aliquando ille dies, cum tu, ſalutaribus, ut ſpero, rebus tuis, ſed fortaſſe motu aliquo communium temporum immutatis (qui quam cre-

bro accidat, experti debemus ſcire) et amiciſſimi benevolentiam, et graviſſimi hominis fidem, et unius poſt homines natos fortiſſimi viri magnitudinem animi deſideres. quanquam quis hoc credat, Cn. Pompeium, juris publici, moris majorum, rei denique publicae peritiſſimum, cum ſenatus ei commiſerit, ut videret, 'ne quid reſpublica detrimenti caperet:' quo uno verſiculo ſatis armati ſemper conſules fuerunt, etiam nullis armis datis: hunc exercitu, hunc delectu dato, judicium expectaturum fuiſſe in ejus conſiliis vindicandis, qui vel judicia ipſa tolleret? ſatis judicatum eſt a Pompeio, ſatis, falſo iſta conferri in Milonem: qui legem tulit, qua, ut ego ſentio, Milonem abſolvi a vobis oporteret; ut omnes confitentur, liceret. quod verò in illo loco, atque illis publicorum praeſidiorum copiis circumfuſus ſedet: ſatis declarat, ſe non terrorem inferre vobis, (quid enim illo minus dignum, quam cogere, ut vos eum condemnetis, in quem animadvertere ipſe et more majorum, et ſuo jure poſſet?) ſed praeſidio eſſe: ut intelligatis, contra heſternam concionem illam

licere vobis, quod ſentiatis, libere judicare. Nec vero me, Judices, Clodianum crimen movet: nec tam ſum demens, tamque veſtri ſenſûs ignarus atque expers, ut neſciam quid de morte Clodii ſentiatis. de qua ſi jam nollem ita diluere crimen, ut dilui, tamen impune Miloni palam clamare, atque mentiri glorioſe liceret: Occidi, occidi, non Sp. Maelium, qui annona levanda, jacturiſque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in ſuſpicionem incidit regni appetendi: non Tib. Gracchum, qui collegae magiſtratum per ſeditionem abrogavit: quorum interfectores implerunt orbem terrarum nominis ſui gloriâ: ſed eum, (auderet enim dicere, cum patriam periculo ſuo liberaſſet) cujus nefandum adulterium in pulvinaribus ſanctiſſimis nobiliſſimae foeminae comprehenderunt: eum, cujus ſupplicio ſenatus ſollemnes religiones expiandas ſaepe cenſuit: eum, quem cum ſorore germana nefarium ſtuprum feciſſe L. Lucullus juratus ſe, quaeſtionibus habitis, dixit comperiſſe: eum, qui civem, quem ſenatus, quem populus, quem omnes gentes, urbis ac vitae civi-

um conſervatorem judicabant, ſervorum armis exterminavit: eum, qui regna dedit, ademit; orbem terrarum, quibuſcum voluit, partitus eſt: eum, qui, plurimis caedibus in foro factis, ſingulari virtute et gloria civem domum vi et armis compulit: eum, cui nihil unquam nefas fuit nec in facinore, nec in libidine: eum, qui aedem Nympharum incendit, ut memoriam publicam recenſionis, tabulis publicis impreſſam, extingueret: eum denique, cui jam nulla lex erat, nullum civile jus, nulli poſſeſſionum termini: qui non calumnia litium, non injuſtis vindiciis ac ſacramentis alienos fundos, ſed caſtris, exercitu, ſignis inferendis petebat: qui non ſolum Etruſcos, (eos enim penitus contempſerat) ſed hunc Q. Varium, virum fortiſſimum atque optimum civem, judicem noſtrum, pellere poſſeſſionibus, armis caſtriſque conatus eſt: qui cum architectis et decempedis villas multorum, hortoſque peragrabat: qui Janiculo et Alpibus ſpem poſſeſſionum terminabat ſuarum: qui, cum ab equite Romano ſplendidiſſimo et forti viro, T. Pacuvio, non impetraſſet, ut inſulam in

lacu Prelio venderet, repente lintribus in eam insulam materiam, calcem, caementa atque arenam convexit, dominoque trans ripam inspectante non dubitavit aedificium extruere in alieno? qui huic T. Furfanio, cui viro? dii immortales!(quid enim ego de muliercula Scantia? quid de adolescente Aponio dicam? quorum utrique mortem est minitatus, nisi sibi hortorum possessione cessissset)sed ausus est Furfanio dicere, si sibi pecuniam, quantam poposcerat, non dedisset, mortuum se in domum ejus illaturum: qua invidia huic esset tali viro conflagrandum: qui Appium fratrem, hominem mihi conjunctum fidissima gratia,absentem de possessione fundi dejecit: qui parietem sic per vestibulum sororis instituit ducere, sic agere fundamenta, ut sororem non modò vestibulo privaret, sed
28 omni aditu,et limine. Quanquam haec quidem jam tolerabilia videbantur: etsi aequabiliter in rempublicam, in privatos; in longinquos, in propinquos; in alienos, in suos irruebat: sed nescio quomodo jam usu obdurverat, et percalluerat civitatis incredibilis patientia. quae

vero aderant jam, et impendebant, quonam modo ea aut depellere potuissetis, aut ferre imperium, si id ille nactus esset? omitto socios, exteras nationes, reges, tetrarchas: vota enim feceratis, ut in eos se potius mitteret, quam in vestras possessiones, vestra tecta, vestras pecunias. pecunias dico? a liberis, a liberis, medius fidius, et a conjugibus vestris nunquam ille effrenatas suas libidines cohibuisset. fingi haec putatis, quae patent? haec, quae nota sunt omnibus? quae tenentur? servorum exercitus illum in urbe conscripturum fuisse, per quos totam rempublicam, resque privatas omnium possideret? quamobrem, si cruentum gladium tenens clamaret T. Annius, Adeste, quaeso, atque audite, cives: P. Clodium interfeci; ejus furores, quos nullis jam legibus, nullis judiciis frenare poteramus, hoc ferro et hac dextera a cervicibus vestris repuli; per me unum ut jus, aequitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in civitate manerent: esset vero timendum, quonam modo id ferret civitas. nunc enim quis est, qui non probet? qui non laudet? qui non unum post

hominum memoriam T. Annium plurimum reipublicae profuiſſe, maxima laetitia populum Romanum, cunctam Italiam, nationes omnes affeciſſe, et dicat, et ſentiat? nequeo, vetera illa populi Romani quanta fuerint gaudia, judicare. multas tamen jam ſummorum imperatorum clariſſimas victorias aetas noſtra vidit: quarum nulla neque tam diuturnam attulit laetitiam, nec tantam. mandate hoc memoriae, Judices. ſpero multa vos, liberoſque veſtros in republica bona eſſe viſuros. in his ſingulis ita ſemper exiſtimabitis, vivo P. Clodio, nihil eorum vos viſuros fuiſſe. in ſpem maximam, et quemadmodum confido, veriſſimam adducti ſumus, hunc ipſum annum, hoc ipſo ſummo viro conſule, compreſſa hominum licentia, cupiditatibus fractis, legibus et judiciis conſtitutis, ſalutarem civitati fore. num quis igitur eſt tam demens, qui hoc P. Clodio vivo, contingere potuiſſe arbitretur? quid? ea, quae tenetis, privata atque veſtra, dominante homine furioſo, quod jus perpetuae poſſeſſionis habere potuiſſent? Non timeo, Judices, ne odio inimicitiarum mearum inflam-

matus, libentius haec in illum evomere videar, quam verius. etenim etsi praecipuum esse debebat; tamen ita communis erat omnium ille hostis, ut in communi odio penè aequaliter versaretur odium meum. non potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quantum exitii fuerit. quin sic attendite, Judices: nempe haec est quaestio de interitu P. Clodii. fingite animis: liberae enim sunt cogitationes nostrae; et quae volunt, sic intuentur, ut ea cernimus, quae videmus. fingite igitur cogitatione imaginem hujus conditionis meae, si possim efficere, ut Milonem absolvatis, sed ita, si P. Clodius revixerit. quid vultu extimuistis, quonam modo ille vos vivus afficeret, qui mortuus inani cogitatione percussit? quid? si ipse Cn. Pompeius, qui ea virtute ac fortuna est, ut ea potuerit semper, quae nemo praeter illum: si is, inquam, potuisset, aut quaestionem de morte P. Clodii ferre, aut ipsum ab inferis excitare; utrum putatis potius facturum fuisse? etiam si propter amicitiam vellet illum ab inferis evocare, propter rempublicam non feciſſet. ejus igitur

mortis ſedetis ultores, cujus vitam, ſi putetis per vos reſtitui poſſe, nolitis: et de ejus nece lata quaeſtio eſt, qui ſi eadem lege reviviſcere poſſet, lata lex nunquam eſſet. hujus ergo interfector qui eſſet, in confitendo ab iiſne poenam timeret, quos liberaviſſet? Graeci homines deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necaverunt. quae ego vidi Athenis? quae aliis in urbibus Graeciae? quas res divinas talibus inſtitutas viris? quos cantus? quae carmina? prope ad immortalitatis et religionem, et memoriam conſecrantur. vos tanti conſervatorem populi, tanti ſceleris ultorem, non modo honoribus nullis afficietis, ſed etiam ad ſupplicium rapi patiemini? confiteretur, confiteretur, inquam, ſi feciſſet, et magno animo et libente ſe feciſſe, libertatis omnium cauſa. quod ei certe non confitendum modo fuiſſet, verum etiam praedicandum. Etenim, ſi id non negat, ex quo nihil petit, niſi ut ignoſcatur: dubitaret id fateri, ex quo etiam praemia laudis eſſent petenda? niſi vero gratius putat eſſe vobis, ſui ſe capitis, quam veſtri ordinis defenſorem fuiſſe: cum praeſertim in ea confeſſione, ſi

grati esse velletis, honores assequeretur amplissimos. si factum vobis non probaretur, (quanquam quî poterat salus sua cuique non probari?) sed tamen si minus fortissimi viri virtus civibus grata cecidisset: magno animo constantique cederet ex ingrata civitate. nam quid esset ingratius, quam laetari caeteros, lugere eum solum, propter quem caeteri laetarentur? quanquam hoc animo semper fuimus omnes in patriae proditoribus opprimendis, ut, quoniam nostra futura esset gloria, periculum quoque, et invidiam nostram putaremus. nam quae mihi ipsi tribuenda laus esset, cum tantum in consulatu meo pro vobis ac liberis vestris ausus essem, si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer? quae mulier sceleratum ac pernicioſum civem occidere non auderet, si periculum non timeret? proposita invidia, morte, poena, qui nihilo segnius rempublicam defendit, is vir vere putandus est. populi grati est, praemiis afficere bene meritos de republica cives: viri fortis, ne suppliciis quidem moveri, ut fortiter feciſſe poeniteat. quam-

obrem uteretur eadem confeſſione T. Annius, qua Ahala, qua Naſica, qua Opimius, qua Marius, qua noſmetipſi: et, ſi grata reſpublica eſſet, laetaretur: ſi ingrata, tamen in gravi fortuna conſcientiâ ſuâ niteretur. ſed hujus beneficii gratiam, Judices, fortuna populi Romani, et veſtra felicitas, et dii immortales ſibi deberi putant. nec vero quiſquam aliter arbitrari poteſt, niſi qui nullam vim eſſe ducit, numenve divinum: quem neque imperii veſtri magnitudo, neque ſol ille, nec coeli ſignorumque motus, nec viciſſitudines rerum atque ordines movent, neque id quod maximum eſt, majorum noſtrorum ſapientia, qui ſacra, qui caeremonias, qui auſpicia et ipſi ſanctiſſime coluerunt, et nobis, ſuis poſteris, prodiderunt. Eſt, eſt profecto illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate noſtra ineſt quiddam, quod vigeat, et ſentiat, et non ineſt in hoc tanto naturae tam praeclaro motu. niſi forte idcirco eſſe non putant, quia non apparet, nec cernitur: proinde quaſi noſtram ipſam mentem qua ſapimus, qua providemus, qua haec ipſa agimus ac di-

cimus, videre, aut planè, qualis, aut ubi ſit, ſentire poſſimus. ea vis, ea eſt igitur, quae ſaepe incredibiles huic urbi felicitates atque opes attulit; quae illam perniciem extinxit, ac ſuſtulit: cui primùm mentem injecit, ut vi irritare, ferroque laceſſere fortiſſimum virum auderet, vincereturque ab eo, quem ſi viciſſet, habiturus eſſet impunitatem et licentiam ſempiternam. non eſt humano conſilio, ne mediocri quidem, Judices, deorum immortalium curâ, res illa perfecta. religiones mehercule ipſae, quae illam belluam cadere viderunt, commôſſe ſe videntur, et jus in illo ſuum retinuiſſe. vos enim jam, Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque teſtor, voſque Albanorum obrutae arae, ſacrorum populi Romani ſociae et aequales, quas ille praeceps amentiâ, caeſis, proſtratiſque ſanctiſſimis lucis, ſubſtructionum inſanis molibus oppreſſerat: veſtrae tum arae, veſtrae religiones viguerunt, veſtra vis valuit, quam ille omni ſcelere polluerat: tuque ex tuo edito monte, Latiaris ſancte Jupiter, cujus ille lacus, nemora, fineſque ſaepe omni nefario ſtupro et ſce-

lere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuiſtis: vobis illae, vobis veſtro in conſpectu ſerae, ſed juſtae tamen, et debitae poenae ſolutae ſunt. niſi forte hoc etiam caſu factum eſſe dicemus, ut ante ipſum ſacrarium Bonae deae, quod eſt in fundo T. Sextii Galli, in primis honeſti et ornati adoleſcentis, ante ipſam, inquam, Bonam deam, cum praelium commiſiſſet, primùm illud vulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret: ut non abſolutus judicio illo nefario videretur, ſed ad hanc inſignem
32 poenam reſervatus. Nec vero non eadem ira deorum hanc ejus ſatellitibus injecit amentiam, ut ſine imaginibus, ſine cantu atque ludis, ſine exequiis, ſine lamentis, ſine laudationibus, ſine funere, oblitus cruore et luto, ſpoliatus illius ſupremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici ſolent, ambureretur abjectus. non fuiſſe credo fas clariſſimorum virorum formas illi teterrimo parricidae aliquid decoris afferre, neque ullo in loco potius mortem ejus lacerari, quam in quo vita eſſet damnata. dura mihi, medius fidius, jam fortuna populi Romani:

et crudelis videbatur, quae tot annos illum in hanc rempublicam insultare videret, et pateretur. polluerat stupro sanctissimas religiones: senatus gravissima decreta perfregerat: pecuniâ se palam a judicibus redemerat: vexarat in tribunatu senatum: omnium ordinum consensu pro salute reipublicae gesta rescinderat: me patria expulerat: bona diripuerat: domum incenderat: liberos, conjugem meam vexaverat: Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat: magistratuum, privatorumque caedes effecerat: domum mei fratris incenderat: vastarat Etruriam: multos sedibus, ac fortunis ejecerat: instabat, urgebat: capere ejus amentiam civitas, Italia, provinciae, regna non poterant: incidebantur jam domi leges, quae nos nostris servis addicerent: nihil erat cujusquam, quod quidem ille adamasset, quod non hoc anno suum fore putaret. obstabat ejus cogitationibus nemo, praeter Milonem. ipsum illum, qui poterat obstare, novo reditu in gratiam quasi devinctum arbitrabatur: Caesaris potentiam suam esse dicebat: bonorum animos etiam in meo casu contempserat:

33 Milo unus urgebat. Hîc, dii immortales! ut ſupra dixi, mentem dederunt illi perdito ac furioſo, ut huic faceret inſidias. aliter perire peſtis illa non potuit: nunquam illum reſpublica ſuo jure eſſet ulta. ſenatus, credo, praetorem eum circumſcripſiſſet. ne cum ſolebat quidem id facere, in privato eodem hoc, aliquid profecerat. an conſules in praetore coërcendo fortes fuiſſent? primum Milone occiſo habuiſſet ſuos conſules. deinde quis in eo praetore conſul fortis eſſet, per quem tribunum, virum conſularem crudeliſſime vexatum eſſe meminiſſet? oppreſſiſſet omnia, poſſideret, teneret: lege nova, quae eſt inventa apud eum cum reliquis legibus Clodianis, ſervos noſtros libertos ſuos feciſſet. poſtremò, niſi eum dii immortales in eam mentem impuliſſent, ut homo effoeminatus fortiſſimum virum conaretur occidere, hodie rempublicam nullam haberetis. an ille praetor, ille verò conſul, ſi modò haec templa atque ipſa moenia ſtare eo vivo tamdiu, et conſulatum ejus expectare potuiſſent, ille denique vivus mali nihil feciſſet, qui mortuus, uno ex ſuis

ſatellitibus Sex. Clodio duce, curiam incenderit? quo quid miſerius, quid acerbius, quid luctuoſius vidimus? templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilii publici, caput urbis, aram ſociorum, portum omnium gentium, ſedem ab univerſo populo Romano conceſſam uni ordini, inflammari, exſcindi, funeſtari? neque id fieri a multitudine imperita, quanquam eſſet miſerum id ipſum, ſed ab uno: qui cum tantum auſus ſit ultor pro mortuo, quid ſignifer pro vivo non eſſet auſus? in curiam potiſſimum abjecit, ut eam mortuus incenderet, quam vivus everterat. et ſunt qui de via Appia querantur, taceant de curia? et qui ab eo ſpirante forum putent potuiſſe defendi, cujus non reſtiterit cadaveri curia? excitate, excitate eum, ſi poteſtis, ab inferis. frangetis impetum vivi, cujus vix ſuſtinetis furias inſepulti? niſi vero ſuſtinuiſtis eos, qui cum facibus ad curiam cucurrerunt, cum facibus ad Caſtoris, cum gladiis toto foro volitarunt. caedi vidiſtis populum Romanum, concionem gladiis diſturbari, cum audiretur ſilentio M. Caelius, tribunus plebis, vir et in republica

fortiſſimus, et in ſuſcepta cauſa firmiſſimus, et bonorum voluntati, et auctoritati ſenatûs deditus, et in hac Milonis ſive invidia, ſive fortuna ſingulari, divina
34 et incredibili fide. Sed jam ſatis multa de cauſa: extra cauſam etiam nimis fortaſſe multa. quid reſtat, niſi ut orem, obteſterque vos, Judices, ut eam miſericordiam tribuatis fortiſſimo viro, quam ipſe non implorat: ego etiam, repugnante hoc, et imploro, et expoſco? nolite, ſi in noſtro omnium fletu nullam lacrymam adſpexiſtis Milonis: ſi vultum ſemper eundem, ſi vocem, ſi orationem ſtabilem ac non mutatam videtis, hoc minus ei parcere: atque haud ſcio, an multo etiam ſit adjuvandus magis. etenim ſi in gladiatoriis pugnis, et in infimi generis hominum conditione atque fortuna, timidos et ſupplices, et ut vivere liceat obſecrantes, etiam odiſſe ſolemus: fortes et animoſos, et ſe acriter ipſos morti offerentes, ſervare cupimus: eorumque nos magis miſeret, qui noſtram miſericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortiſſimis civibus facere debemus? me quidem,

Judices, exanimant, et interimunt hae voces Milonis, quas audio aſſidue, et quibus interſum quotidie. valeant, inquit, valeant cives mei; ſint incolumes, ſint florentes, ſint beati: ſtet haec urbs praeclara, mihique patria cariſſima, quoquo modo merita de me erit. tranquilla republica cives mei, quoniam mihi cum illis non licet, ſine me ipſi, ſed per me tamen, perfruantur. ego cedam, atque abibo. ſi mihi republicâ bonâ frui non licuerit, at carebo malâ: et quam primum tetigero bene moratam et liberam civitatem, in ea conquieſcam. ô fruſtra, inquit, ſuſcepti mei labores! ô ſpes fallaces! ô cogitationes inanes meae! ego, cum tribunus plebis, republica oppreſſa, me ſenatui dediſſem, quem extinctum acceperam: equitibus Romanis, quorum vires erant debiles: bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abjecerant: mihi unquam bonorum praeſidium defuturum putarem? ego, cùm te (mecum enim ſaepiſſime loquitur) patriae reddidiſſem, mihi non futurum in patria putarem locum? ubi nunc ſenatus eſt, quem ſecuti ſumus? ubi equites Romani illi,

illi, inquit, tui? ubi ſtudia municipiorum? ubi Italiae voces? ubi denique tua, M. Tulli, quae plurimis fuit auxilio, vox, et defenſio? mihine ea ſoli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil poteſt opitulari?
35 Nec vero haec, Judices, ut ego nunc, flens, ſed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. negat enim, ſe, negat ingratis civibus feciſſe, quae fecit: timidis, et omnia circumſpicientibus pericula, non negat. plebem, et infimam multitudinem, quae, P. Clodio duce, fortunis veſtris imminebat, eam, quo tutior eſſet vita noſtra, ſuam ſe feciſſe commemorat; ut non modo virtute flecteret, ſed etiam tribus ſuis patrimoniis deliniret: nec timet, ne, cum plebem muneribus placarit, vos non conciliarit meritis in rempublicam ſingularibus. ſenatus erga ſe benevolentiam temporibus his ipſis ſaepe eſſe perſpectam: veſtras vero, et veſtrorum ordinum occurſationes, ſtudia, ſermones, quemcunque curſum fortuna dederit, ſecum ablaturum eſſe dicit. meminit etiam, ſibi vocem praeconis modò defuiſſe, quam minime deſiderarit: populi vero cunctis ſuffragiis, quod unum cupierit, ſe con-

ſulem declaratum. nunc denique, ſi haec arma contra ſe ſint futura, ſibi facinoris ſuſpicionem, non facti crimen obſtare. addit haec, quae certe vera ſunt, fortes et ſapientes viros non tam praemia ſequi ſolere recte factorum, quam ipſa recte facta: ſe nihil in vita niſi praeclariſſime feciſſe; ſi quidem nihil ſit praeſtabilius viro, quàm periculis patriam liberare: beatos eſſe, quibus ea res honori fuerit a ſuis civibus. nec tamen eos miſeros, qui beneficio cives ſuos vicerint: ſed tamen ex omnibus praemiis virtutis, ſi eſſet habenda ratio praemiorum, ampliſſimum eſſe praemium, gloriam: eſſe hanc unam, quae brevitatem vitae poſteritatis memoria conſolaretur: quae efficeret, ut abſentes adeſſemus, mortui viveremus: hanc denique eſſe, cujus gradibus etiam homines in coelum viderentur adſcendere. de me, inquit, ſemper populus Romanus, ſemper omnes gentes loquentur, nulla unquam obmuteſcet vetuſtas. quin hoc tempore ipſo, cum omnes a meis inimicis faces meae invidiae ſubjiciantur; tamen omni in hominum coetu, gratiis agendis, et gratulationibus habendis, et omni ſer-

mone celebramur. omitto Etruriae feſtos et actos, et inſtitutos dies: centeſima lux eſt haec ab interitu P. Clodii, et, opinor, ultra quam fines imperii populi Romani ſunt, ea non ſolum fama jam de illo, ſed etiam laetitia peragravit. quamobrem, ubi corpus hoc ſit, non, inquit, laboro, quoniam omnibus in terris et jam verſatur, et ſemper habitabit nomi-
36 nis mei gloria. Haec tu mecum ſaepe, his abſentibus: ſed iiſdem audientibus, haec ego tecum, Milo. te quidem, quod iſto animo es, ſatis laudare non poſſum: ſed, quo eſt iſta magis divina virtus, eo majore a te dolore divellor. nec vero, ſi mihi eriperis, reliqua eſt illa ſaltem ad conſolandum querela, ut his iraſci poſſim, a quibus tantum vulnus accepero. non enim inimici mei te mihi eripient, ſed amiciſſimi: non male aliquando de me meriti, ſed ſemper optime. nullum unquam, Judices, mihi, tantum dolorem inuretis, (etſi quis poteſt eſſe tantus?) ſed ne hunc quidem ipſum, ut obliviſcar, quanti me ſemper feceritis. quae ſi vos cepit oblivio, aut ſi in me aliquid offendiſtis: cur non id meo capite potius lui-

tur, quam Milonis? praeclare enim vixero, ſi quid mihi acciderit prius, quam hoc tantum mali videro. nunc me una conſolatio ſuſtentat, quòd tibi, T. Anni, nullum a me amoris, nullum ſtudii, nullum pietatis officium defuit. ego inimicitias potentium pro te appetivi: ego meum ſaepe corpus et vitam objeci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te ſupplicem abjeci: bona, fortunas meas, ac liberorum meorum, in communionem tuorum temporum contuli: hoc denique ipſo die, ſi qua vis eſt parata, ſi qua diminutio capitis futura, depoſco. quid jam reſtat? quid habeo, quod dicam? quod faciam pro tuis in me meritis, niſi ut eam fortunam, quaecunque erit tua, ducam meam? non recuſo, non abnuo: voſque obſecro, Judices, ut veſtra beneficia, quae in me contuliſtis, aut in hujus ſalute augeatis, aut in ejuſdem exitio occaſura eſſe videatis. His lacrymis non movetur Milo. eſt quodam incredibili robore animi: exilium ibi eſſe putat, ubi virtuti non ſit locus: mortem naturae finem eſſe, non poenam. ſit hic ea mente, qua natus eſt. quid vos, Judices? quo

tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis: ipſum ejicietis? et erit dignior locus in terris ullus, qui hanc virtutem excipiat, quam hic, qui procreavit? vos, vos appello, fortiſſimi viri, qui multum pro republica ſanguinem effudiſtis: vos in viri et in civis invicti appello periculo, centuriones, voſque milites: vobis non modo inſpectantibus, ſed etiam armatis, et huic judicio praeſidentibus, haec tanta virtus ex hac urbe expelletur? exterminabitur? projicietur? ô me miſerum! ô infelicem! revocare tu me in patriam, Milo, potuiſti per hos: ego te in patria per eoſdem retinere non potero? quid reſpondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. frater, qui nunc abes, conſorti mecum temporum illorum? me non potuiſſe Milonis ſalutem tueri per eoſdem, per quos noſtram ille ſervaſſet? at in qua cauſa non potuiſſe? quae eſt grata gentibus. a quibus non potuiſſe? ab iis, qui maxime P. Clodii morte acquierunt. quo deprecante? me. quodnam ego concepi tantum ſcelus? aut quod in me tantum facinus admiſi, Judices, cum illa indicia com-

munis exitii indagavi, patefeci, protuli, extinxi? omnes in me, meoſque redundant ex fonte illo dolores. quid me reducem eſſe voluiſtis? an ut, inſpectante me, expellerentur, per quos eſſem reſtitutus? nolite, obſecro vos, pati, mihi acerbiorem reditum eſſe, quam fuerit ille ipſe diſceſſus. nam quî poſſum putare me reſtitutum eſſe, ſi diſtrahor ab iis, per quos reſtitutus ſum? Utinam dii immortales feciſſent (pace tua, Patria, dixerim: metuo enim, ne ſcelerate dicam in te, quod pro Milone dicam pie) utinam P. Clodius non modo viveret, ſed etiam praetor, conſul, dictator eſſet potius, quam hoc ſpectaculum viderem. ô dii immortales! fortem, et a vobis, Judices, conſervandum virum! minime, minime inquit. immo vero poenas ille debitas luerit: nos ſubeamus, ſi ita neceſſe eſt, non debitas. hiccine vir patriae natus, uſquam, niſi in patria, morietur? aut, ſi forte, pro patria? hujus vos animi monumenta retinebitis: corporis in Italia nullum ſepulcrum eſſe patiemini? hunc ſua quiſquam ſententia ex hac urbe expellet, quem omnes urbes expulſum a vo-

bis ad se vocabunt? ô terram illam beatam, quae hunc virum exceperit: hanc ingratam, si ejecerit: miseram, si amiserit! sed finis sit. neque enim prae lacrymis jam loqui possum: et hic se lacrymis defendi vetat. vos oro, obtestorque, Judices, ut in sententiis ferendis, quod sentietis, id audeatis. vestram virtutem, justitiam, fidem, mihi credite, is maxime probabit, qui in judicibus legendis optimum, et sapientissimum, et fortissimum quemque legit.

PRO
C. RABIRIO POSTUMO.

ORATIO XXXIX.

SI quis est, Judices, qui C. Rabirium, quod suae fortunae fundatas praesertim, atque optime constitutas opes potestati regiae, libidinique commiserit, reprehendendum putet; adscribat ad judicium suum, non modo meam, sed hujus etiam ipsius, qui commisit, sententiam. neque enim cuiquam ejus consilium vehementius, quam ipsi, displicet. quanquam hoc plerumque facimus, ut consilia eventis ponderemus: et, cui bene quid processerit, multum illum providisse; cui secus, nihil sensisse dicamus. si extitisset in rege fides, nihil sapientius Postumo: quia fefellit rex, nihil hoc amentius dicitur; ut jam nihil esse videatur, nisi divinare, sapientis. sed tamen, si quis est, Judices, qui illam Postumi, sive inanem

ſpem, ſive inconſultam rationem, ſive (graviſſimo verbo utar) temeritatem vituperandam putet; ego ejus opinioni non repugno: illud tamen deprecor, ut, cum ab ipſa fortuna crudeliſſime videat hujus conſilia eſſe multata: ne quid ad eas ruinas, quibus hic oppreſſus eſt, addendum acerbitatis putet. ſatis eſt homines imprudentia lapſos non erigere: urgere vero jacentes, aut praecipitantes impellere, certe eſt inhumanum: praeſertim, Judices, cum ſit hoc generi hominum prope natura datum, uti, qua in familia laus aliqua forte floruerit, hanc fere, qui ſunt ejus ſtirpis, quod ſermone hominum ad memoriam patrum virtus celebretur, cupidiſſime perſequantur; ſiquidem non modo in gloria rei militaris Paulum Scipio, aut Maximum filius, ſed etiam in devotione vitae, et in ipſo genere mortis imitatus eſt P. Decium filius. ſint igi-
2 tur ſimilia, Judices, parva magnis. Fuit enim, pueris nobis, hujus pater C. Curius princeps ordinis equeſtris, fortiſſimus, et maximus publicanus: cujus in negotiis gerendis magnitudinem animi non tam homines probaſſent, niſi in eo-

dem benignitas incredibilis fuiſſet: ut in augenda re non avaritiae praedam, ſed inſtrumentum bonitati quaerere videretur. hoc ille natus, quamvis patrem ſuum nunquam viderat, tamen et natura ipſa duce, quae plurimum valet, et aſſiduis domeſticorum ſermonibus, in paternae culpae ſimilitudinem deductus eſt. multa geſſit: multa contraxit: magnas partes habuit publicorum: credidit populis: in pluribus provinciis ejus verſata res eſt: dedit ſe etiam regibus: huic ipſi Alexandrino grandem jam antea pecuniam credidit: nec interea locupletare amicos unquam ſuos deſtitit, mittere in negotium, dare partes, re augere, fide ſuſtentare. quid multa? cùm magnitudine animi, tum liberalitate, vitam patris et conſuetudinem expreſſerat. pulſus interea regno Ptolemaeus doloſis conſiliis (ut dixit Sibylla, ſenſit Poſtumus) Romam venit. huic egenti, et roganti hic infelix pecuniam credidit: nec tum primum. nam regnanti crediderat abſens: nec temere ſe credere putabat, quod erat nemini dubium, quin is in regnum reſtitueretur a ſenatu, populoque Romano. in dando

autem, et credendo proceſſit longius: nec ſuam ſolum pecuniam credidit, ſed etiam amicorum: ſtultè: quis negat? aut quis jam non admonet? quod male cecidit, bene conſultum putares. Id eſt difficile, quod cum ſpe magna ſis ingreſſus, id non exequi uſque ad extremum. ſupplex erat rex: multa rogabat: omnia pollicebatur: ut jam metuere Poſtumus cogeretur, ne, quod crediderat, perderet, ſi credendi conſtituiſſet modum. nihil autem erat illo blandius, nihil hoc benignius: ut magis poeniteret coepiſſe, quam liceret deſiſtere. hinc primum exoritur crimen illud: ſenatum corruptum eſſe dicunt. ô dii immortales! haec eſt illa exoptata judiciorum ſeveritas? corruptores noſtri cauſam dicunt: nos, qui corrupti ſumus, non dicimus. quid ergo? ſenatum defendam hoc loco, Judices? omni equidem loco debeo: ita de me eſt meritus ille ordo: ſed id nec agitur hoc tempore, nec cum Poſtumi cauſa res iſta conjuncta eſt. quanquam ad ſumptum itineris, ad illam magnificentiam apparatus, comitatumque regium ſuppeditata pecunia a Poſtumo eſt, factaeque ſyn-

graphae ſunt in Albano Cn. Pompeii, cum ille Roma profectus eſſet: tamen non debuit is, qui dabat, quo ille, qui accipiebat, conſumeret, quaerere. non enim latroni, ſed regi credidit: nec regi inimico populi Romani, ſed ei, cujus reditum conſuli datum a ſenatu videbat: nec ei regi, qui alienus ab hoc imperio eſſet, ſed ei, quîcum foedus feriri in Capitolio viderat. quod ſi creditor in culpa ſit, non qui eſt improbe credita pecunia uſus: damnetur is, qui fabricatus gladium eſt, et vendidit, non is, qui illo gladio civem aliquem interemit. quamobrem neque tu, C. Memmi, hoc facere debes, ut ſenatum, cujus auctoritati te ab adoleſcentia dediſti, in tanta infamia verſari velis, neque ego id, quod non agitur, defendere. Poſtumi enim cauſa, quaecunque eſt, ſejuncta a ſenatu eſt. quod ſi item a Gabinio ſejunctam oſtendero; certe, quod dicas, nihil habebis. Eſt enim haec cauſa, 'quò ea pecunia pervenerit,' quaſi quaedam appendicula cauſae judicatae, atque damnatae. ſunt lites aeſtimatae A. Gabinio: nec praedes dati, nec ex ejus bonis, quanta ſumma litium fuiſſet, a populo recipi,

lex aequa eſt. jubet lex Julia perſequi ab iis, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus ſit, pervenerit. ſi eſt hoc novum in lege Julia, ſicuti multa ſunt ſeverius ſcripta, quam in antiquis legibus, et ſanctius judicata: ſane etiam conſuetudo hujus generis judiciorum, nova. ſin hoc totidem verbis tranſlatum caput eſt, quod fuit non modo in Cornelia, ſed etiam ante in lege Servilia: per deos immortales! quid agimus, Judices? aut quem hunc morem novorum judiciorum in rempublicam inducimus? erat enim haec conſuetudo nota vobis quidem omnibus, ſed, ſi uſus magiſter eſt optimus, mihi debet eſſe notiſſima. accuſavi de pecuniis repetundis: judex ſedi: praetor quaeſivi: defendi plurimos. nulla pars, quae aliquam facultatem dicendi afferre poſſet, non mea fuit. ita contendo, neminem unquam, 'quò ea pecunia perve-'niſſet,' cauſam dixiſſe, qui in aeſtimandis litibus appellatus non eſſet. in litibus autem nemo appellabatur, niſi ex teſtium dictis, aut tabulis privatorum, aut rationibus civitatum. itaque in inferendis litibus adeſſe ſolebant, qui aliquid de

ſe verebantur: et, cum erant appellati; ſi videbatur, ſtatim contra dicere ſolebant. ſin ejus temporis recentem invidiam pertimuerant, reſpondebant poſtea. quod cum feciſſent, permulti ſaepe vicerunt. Hoc vero novum eſt, ante hoc tempus omnino inauditum. in litibus Poſtumi nomen eſt nuſquam. in litibus dico? modo vos iidem in A. Gabinium judices ſediſtis: num quis teſtis Poſtumum appellavit? teſtis autem? num accuſator? num denique toto illo judicio Poſtumi nomen audiſtis? non igitur reus ex ea cauſa, quae judicata eſt, redundat Poſtumus: ſed eſt arreptus unus eques Romanus de pecuniis repetundis reus. quibus tabulis? quae in judicio A. Gabinii recitatae non ſunt. quo teſte? a quo tum appellatus nuſquam eſt. qua appellatione litium? in qua Poſtumi mentio facta nulla eſt. qua lege? qua non tenetur. hîc jam, Judices, veſtri conſilii res eſt, veſtrae ſapientiae. quid deceat vos, non, quantum liceat vobis, ſpectare debetis. ſi enim, quid liceat, quaeritis: poteſtis tollere e civitate, quem vultis. tabella eſt, quae dat poteſtatem; occultat

eadem libidinem. cujus conſcientiam nihil eſt quod quiſquam timeat, ſi non pertimeſcat ſuam. ubi eſt igitur ſapientia judicis? in hoc, ut non ſolum quid poſſit, ſed etiam quid debeat, ponderet: nec, quantum ſibi permiſſum, meminerit ſolum, ſed etiam, quatenus commiſſum ſit. datur tibi tabella judicii. qua lege? Juliâ de pecuniis repetundis. quo de reo? de equite Romano. at iſte ordo lege ea non tenetur. illo, inquit, capite, quod erat in Poſtumum, quod in Gabinium judex eſſes, nihil Gabinio datum, cum in eum lites aeſtimarentur. at nunc audio. reus igitur Poſtumus eſt ea lege, qua non modo ipſe, ſed totus etiam ordo ſolutus, ac liber eſt. Hic ego nunc non vos prius implorabo, equites Romani, quorum jus judicio tentatur, quam vos ſenatores, quorum agitur fides in hunc ordinem: quae quidem cum ſaepe ante, tum in hac ipſa cauſa nuper eſt cognita. nam cum, optimo et praeſtantiſſimo conſule, Cn. Pompeio, de hac ipſa quaeſtione referente, exiſterent nonnullae, ſed perpaucae tamen acerbae ſententiae, quae cenſerent, ut tribuni, ut praefecti, ut ſcribae, ut co-

mites omnes magiſtratuum, lege hac tenerentur: vos, vos, inquam, ipſi, et ſenatus frequens reſtitit: et, quanquam tum, propter multorum delicta, etiam ad innocentium periculum tempus illud exarſerat, tamen, cum odium non reſtingueretis, huic ordini ignem novum ſubjici non ſiviſtis. hoc animo igitur ſenatus. quid? vos equites Romani, quid tandem eſtis acturi? Glaucia ſolebat, homo impurus, ſed tamen acutus, populum monere, ut, cum lex aliqua recitaretur, primum verſum attenderet. ſi eſſet ‘ Dictator, Conſul, Prae- ‘ tor, Magiſter equitum: ’ ne laboraret; ſciret nihil ad ſe pertinere. ſin autem, ‘ QUICUNQUE poſt hanc legem: ’ videret, ne qua nova quaeſtione alligaretur. nunc vos, equites Romani, videte. ſcitis, me ortum e vobis: omnia ſemper ſenſiſſe pro vobis: nihil horum ſine magna cura, et ſumma caritate veſtri ordinis loquor. alius alios homines, et ordines; ego vos ſemper complexus ſum. moneo, et praedico: integra re, cauſaque denuntio: omnes homines, deoſque teſtor; dum poteſtis, dum licet, providete, ne duriorem vobis conditionem ſtatuatis, ordini-

que veſtro, quàm ferre poſſit. ſerpet hoc malum (mihi credite) longius, quam pu-
7 tatis. Potentiſſimo et nobiliſſimo tribuno plebis, M. Druſo, unam in equeſtrem ordinem quaeſtionem ferenti, ‘ ſi ‘ quis ob rem judicatam pecuniam cepiſ- ‘ ſet:’ aperte equites Romani reſtiterunt. quid? hoc licere volebant? minime: neque ſolum hoc genus pecuniae capiendae turpe, ſed etiam nefarium arbitrabantur. attamen ita diſputabant, eos teneri legibus oportere, qui ſuo judicio eſſent illam conditionem vitae ſecuti. delectat ampliſſimus civitatis gradus, ſella curulis, faſces, imperia, provinciae, ſacerdotia, triumphi, denique imago ipſa, ad poſteritatis memoriam prodita. eſt ſimul etiam ſollicitudo aliqua, et legum, et judiciorum major quidam metus. nos iſta nunquam contempſimus, (ita enim diſputabant) ſed hanc vitam quietam atque otioſam ſecuti ſumus. quae, quoniam honore caret, careat etiam moleſtia. tam es tu judex, quam ego ſenator. ita eſt: ſed tu iſtud petiiſti, ego hoc cogor. quare aut judici mihi non eſſe liceat, aut legem lege ſenatoria non timere. hoc

vos, equites Romani, jus a patribus acceptum amittetis? moneo, ne faciatis. rapientur homines in haec judicia ex omni non modo invidia, ſed ſermone malevolorum, niſi cavetis. ſi jam vobis nuntiaretur in ſenatu ſententias dici, ut his legibus teneremini, concurrendum ad curiam putaretis. ſi lex ferretur, convolaretis ad Roſtra. vos ſenatus liberos hac lege eſſe voluit: populus nunquam alligavit: ſoluti huc conveniſtis: ne conſtricti diſcedatis, cavete. nam, ſi Poſtumo fraudi fuerit, qui nec tribunus, nec praefectus, nec ex Italia comes, nec familiaris Gabinii fuit: quonam ſe modo defendent poſthac, qui veſtri ordinis cum magiſtratibus noſtris fuerint his cauſis implicati? tu, inquit, Gabinium, ut regem reduceret, impuliſti. non patitur mea me jam fides de Gabinio gravius agere. quem enim ex tantis inimicitiis receptum in gratiam ſummo ſtudio defenderim, hunc afflictum violare non debeo: quocum ſtante ſi me Cn. Pompeii auctoritas in gratiam non reduxiſſet, nunc jam ipſius fortuna reduceret. ſed tamen, cum ita dicis, Poſtumi impulſu Gabinium

profectum Alexandriam: ſi defenſioni Gabinii fidem non habes, obliviſceriſne etiam accuſationis tuae? Gabinius ſe id feciſſe dicebat reipublicae causâ, quòd claſſem Archelai timeret, quòd mare refertum fore praedonum putaret. lege etiam id ſibi licuiſſe dicebat. tu inimicus negas. ignoſco: et eo magis, quod eſt contra illud judicatum. redeo igitur ad
8 crimen, et accuſationem tuam. Quid vociferabare, decem millia talentûm Gabinio eſſe promiſſa? huic videlicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu vis, avariſſimum exoraret, ſeſtertiûm bis millies et quadringenties ne magnopere contemneret. Gabinius illud, quoquo conſilio fecit, fecit certe ſuo. quaecunque mens illa fuit, Gabinii fuit. ſive ille, ut ipſe dicebat, gloriam; ſive, ut tu vis, pecuniam quaeſivit: quaeſivit ſibi. num Gabinii comes, vel ſectator? negat. non enim ad Gabinii, cujus id negotium non erat, ſed ad P. Lentuli, clariſſimi viri, auctoritatem, a ſenatu profectam, et conſilio certo, et ſpe non dubia, Romam contenderat. at dioecetes fuit regius. et quidem in cuſtodia etiam fuit regia: et

vita ejus oblata poenae eſt. multa praeterea, quae libido regis, quae neceſſitas coëgit ferre, pertulit. quarum omnium rerum una reprehenſio eſt, quòd regnum intrarit, quòd poteſtati ſe regis commiſerit. verum ſi quaerimus, ſtultè. quid enim ſtultius, quam equitem Romanum, ex hac urbe, hujus, inquam, reipublicae civem, quae eſt una maxime, et fuit ſemper libera, venire in eum locum, ubi parendum alteri, et ſerviendum ſit? Sed ego in hoc tandem, Poſtumo non ignoſcam, homini mediocriter docto, quo videam ſapientiſſimos homines eſſe lapſos? virum unum totius Graeciae facile doctiſſimum, Platonem, iniquitate Dionyſii, Siciliae tyranni, cui ſe ille commiſerat, in maximis periculis inſidiiſque eſſe verſatum accepimus: Calliſthenem, doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum: Demetrium et ex republica Athenis, quam optime geſſerat, et ex doctrina nobilem et clarum, qui Phalereus vocitatus eſt, in eodem iſto Aegypti regno, aſpide ad corpus admota, vita eſſe privatum. plane confiteor, fieri nihil poſſe dementius, quam ſcientem in

eum locum venire, ubi libertatem ſis perditurus. ſed hujus iſtius facti ſtultitiam major jam ſuperior ſtultitia defendit: quae facit, ut hoc ſtultiſſimum facinus, quod in regnum venerit, quod regi ſe commiſerit, ſapienter factum eſſe videatur. ſiquidem non tam ſemper ſtulti, quam ſero ſapientis eſt, cùm ſtultitia ſua impeditus ſit, quoquo modo poſſit, ſe expedire. quamobrem illud maneat, et fixum ſit, quod neque moveri, neque mutari poteſt: in quo aequi ſperaſſe Poſtumum dicunt, peccaſſe iniqui, ipſe etiam inſaniſſe ſe confitetur, quòd ſuam, quòd amicorum pecuniam regi crediderit cum tanto fortunarum ſuarum periculo. hoc quidem ſemel ſuſcepto atque contracto, perpetienda illa fuerunt, ut ſe aliquando ad ſuos vindicaret. itaque objicias licet, quam voles ſaepe, palliatum fuiſſe, aliqua habuiſſe non Romani hominis inſignia. quoties eorum quippiam dices, toties unum dices atque illud, temere hunc pecuniam regi credidiſſe: ſuas fortunas, atque famam libidini regiae commiſiſſe. fecerat temere: fateor: mutari factum jam nullo modo poterat: aut pallium ſumendum

Alexandriae, ut ei Romae togato esse liceret; aut omnes fortunae abjiciendae, si togam retinuisset. Deliciarum causâ et voluptatis, non modo cives Romanos, sed et nobiles adolescentes, et quosdam etiam senatores summo loco natos, non in hortis, aut suburbanis suis, sed Neapoli in celeberrimo oppido cum mitella saepe videmus. chlamydatum illum L. Syllam imperatorem; L. vero Scipionis, qui bellum in Asia gessit, Antiochumque devicit, non solum cum chlamyde, sed etiam cum crepidis in Capitolio statuam videtis: quorum impunitas fuit non modo a judicio, sed etiam a sermone. facilius certe P. Rutilium Rufum necessitatis excusatio defendet: qui, cum a Mithridate Mytilenis oppressus esset, crudelitatem regis in togatos vestitus mutatione vitavit. ergo ille P. Rutilius, qui documentum fuit hominibus nostris virtutis, antiquitatis, prudentiae, consularis homo, soccos habuit et pallium? nec vero id homini tum quisquam, sed tempori assignandum putavit: Postumo crimen vestitus afferet is, in quo spes fuit, posse sese aliquando ad fortunas suas perveni-

re? nam, ut ventum eſt Alexandriam ad Auletem, Judices, haec una ratio a rege propoſita Poſtumo eſt ſervandae pecuniae, ſi curationem, et quaſi diſpenſationem regiam ſuſcepiſſet. id autem facere non poterat, niſi dioecetes: hoc enim nomine utitur, qui a rege eſſet conſtitutus. odioſum negotium Poſtumo videbatur: ſed erat nulla omnino recuſatio. moleſtum etiam nomen ipſum: ſed res habebat nomen hoc apud illos, non hic impoſuerat. oderat veſtitum etiam illum: ſed ſine eo nec nomen illud poterat, nec munus tueri. ergo aderat 'vis,' ut ait poeta ille noſter, 'quae ſummas frangit, 'infirmatque opes.' moreretur, inquies. nam id ſequitur. feciſſet certe, ſi ſine maximo dedecore, tam impeditis ſuis rebus, 11 potuiſſet emori. Nolite igitur fortunam convertere in culpam: neque regis injuriam hujus crimen putare: nec conſilium ex neceſſitate, nec voluntatem ex vi interpretari: niſi forte eos etiam, qui in hoſtes, aut in praedones inciderint, ſi aliter quippiam coacti faciant, quam libere, vituperandos putes. nemo noſtrûm ignorat, etiam ſi experti non ſumus, con-

ſuetudinem regiam. regum autem haec ſunt imperia, 'Animadverte,' et 'dicto pa-
're:' et, 'Praeter rogitatum ſi querare:' et illae minae, 'Si te ſecundo lumine hîc
'offendero, Moriere.' quae non ut delectemur ſolum, legere et ſpectare debemus, ſed ut cavere etiam, et effugere diſcamus. at ex hoc ipſo crimen exoritur. ait enim, dum Gabinio pecuniam Poſtumus cogeret ex decumis imperatorum, pecuniam ſibi coëgiſſe. non intelligo hoc quale ſit: utrum acceſſionem decumae, ut noſtri facere coactores ſolent, centeſima; an deceſſionem de ſumma fecerit. ſi acceſſionem: undecim millia talentûm ad Gabinium pervenerunt. at non modo abs te decem millia objecta ſunt, ſed etiam ab his aeſtimata. addo illud etiam: quî tandem convenit, aut tam gravi onere tributorum ad tantam pecuniam cogendam mille talentûm acceſſionem eſſe factam: aut in tanta mercede hominis, ut vis, avariſſimi, mille talentûm deceſſionem eſſe conceſſam? neque enim fuit Gabinii, remittere tantum de ſuo: nec regis, imponere tantum pati ſuis. aderunt teſtes, legati

Alexandrini. hi nihil in Gabinium dixerunt: immo hi Gabinium laudaverunt. ubi ergo ille mos? ubi consuetudo judiciorum? ubi exempla? soletne is dicere in eum, qui pecuniam redegit, qui in illum, cujus nomine ea pecunia redigeretur, non dixerit? age, si is, qui non dixit, solet: etiamne is solet, qui laudavit? iisdem testibus, et quidem non productis, sed dictis testium recitatis, quasi praejudicata res, ad has causas deferri solet.
12 Et ait etiam meus familiaris, et necessarius, eandem causam Alexandrinis fuisse, cur laudarent Gabinium, quae mihi fuerit, cur eundem defenderem. mihi, C. Memmi, causa defendendi Gabinii fuit reconciliatio gratiae. neque me vero poenitet mortales inimicitias, sempiternas amicitias habere. nam si me invitum putas, ne Cn. Pompeii animum offenderem, defendisse causam; et illum, et me vehementer ignoras. neque enim Pompeius me sua causa quidquam facere voluisset invitum: neque ego, cui omnium civium libertas carissima fuisset, meam projecissem. quamdiu inimicissimus Gabinio fui, non amicissimus mihi non Pom-

peius fuit: nec, poſtea quam illius auctoritati eam dedi veniam, quam debui, quidquam ſimulavi, ne cum mea perfidia illi etiam ipſi facerem, cui beneficium dediſſem, injuriam. nam non redeundo in gratiam cum inimico, non violabam Pompeium. ſi per eum reductus inſidioſe rediſſem: me ſcilicet maxime, ſed proxime illum quoque fefelliſſem. at de me omittamus: ad Alexandrinos iſtos revertamur. quod habent os? quam audaciam? modo, vobis inſpectantibus, in judicio Gabinii tertio quoque verbo excitabantur. negabant pecuniam Gabinio datam. recitabatur identidem Pompeii teſtimonium: regem ad ſe ſcripſiſſe, nullam pecuniam Gabinio, niſi in rem militarem, datam. non eſt, inquit, tum Alexandrinis teſtibus creditum. quid? poſtea credetur? credetûr. quamobrem? quia nunc aiunt, quod tunc negabant. quid ergo? iſta conditio eſt teſtium, ut, quibus creditum non ſit negantibus, iiſdem credatur dicentibus? at, ſi verum tum, cum veriſſima fronte dixerunt: nunc mentiuntur. ſi tunc mentiti ſunt: doceant nos verum. quid vultis? ſileant. dicere audiebamus

Alexandriam, nunc cognoſcimus. illinc omnes praeſtigiae: illinc, inquam, omnes fallaciae: omnia denique ab his mimorum argumenta nata ſunt. nec mihi longius quidquam eſt, Judices, quam vi-
13 dere hominum vultus. Dixerunt hîc modo nobiſcum ad haec ſubſellia, quibus ſuperciliis renuentes huic decem millium crimini? jam noſtis inſulſitatem Graecorum. humeris geſtum agebant. tum, temporis, credo, causâ: nunc ſcilicet tempus nullum eſt. ubi ſemel quis pejeraverit, ei credi poſtea, etiam ſi per plures deos juret, non oportet: praeſertim, Judices, cum in his judiciis ne locus quidem novo teſti ſoleat eſſe: ob eamque cauſam iidem judices retineantur, qui fuerint de reo: ut his nota ſint omnia, neque quid fingi novi poſſit. lites, 'quò ea pecunia pervenerit,' non ſuis propriis judiciis, ſed in reum factis condemnari ſolent. itaque ſi aut praedes dediſſet Gabinius, aut tantum ex ejus bonis, quanta ſumma litium fuiſſet, populus recepiſſet: quamvis māgna ad Poſtumum ab eo pecunia perveniſſet, non redigeretur: ut intelligi facile poſſit,

quod ex ea pecunia, quam ceperit is, qui damnatus eſt, perveniſſe in illo primo judicio planum factum ſit, id hoc genere judicii redigi ſolere. nunc vero quid agitur? ubi terrarum ſumus? quid tam inſolens, tam perverſum, praepoſterumve dici, aut excogitari poteſt? accuſatur is, qui non abſtulit a rege, ſicut Gabinius judicatus eſt: ſed qui maximam regi pecuniam credidit. ergo is Gabinio dedit, qui non huic reddidit. jam cedo, cum is, qui pecuniam Poſtumo debuit, non huic, ſed Gabinio dederit: condemnato Gabinio, utrum illi eam pecuniam reddidit, an etiam nunc debet? At habet, et celat. ſunt enim, qui ita loquantur. quod genus tandem eſt iſtud oſtentationis, et gloriae? ſi nihil habuiſſet unquam, tamen, ſi quaeſiſſet, cur is diſſimularet habere, cauſa non eſſet. qui verò duo lauta et copioſa patrimonia accepiſſet, remque praeterea bonis et honeſtis rationibus auxiſſet: quid eſſet tandem cauſae, cur exiſtimari vellet nihil habere? an, cum credebat inductus uſuris, id agebat, ut haberet quam plurimum? poſteaquam exegit, quod crediderat: ut ex-

iſtimaretur egere, novum genus hoc gloriae concupiſcit? dominatus eſt enim, inquit, Alexandriae. immo vero in ſuperbiſſimo dominatu fuit: pertulit ipſe cuſtodiam: vidit in vinculis familiares ſuos: mors ob oculos ſaepe verſata eſt: nudus, atque egens ad extremum fugit e regno. at permutata aliunde pecunia eſt: ductae naves Poſtumi Puteolis ſunt: auditae, viſaeque merces; fallaces quidem et fucoſae, chartis, et linteis, et vitro delatae: quibus cum multae naves refertae fuiſſent, una non patuit parva. cataplus ille Puteolanus, ſermo illius temporis, vectorumque curſus, atque oſtentatio, tum ſubinviſum apud malevolos Poſtumi nomen propter opinionem pecuniae neſcio quam, aeſtatem unam, non plures, aures referſit iſtis ſermonibus. Verum autem, Judices, ſi ſcire vultis: niſi C. Caeſaris ſumma in omnes, incredibilis in hunc eadem liberalitas extitiſſet, nos hunc Poſtumum jam pridem in foro non haberemus. ille onera multorum hujus amicorum excepit unus: quaeque multi homines neceſſarii ſecundis Poſtumi rebus deſcripta ſuſtinuerunt, nunc ejus af-

flictis fortunis universa sustinet. umbram equitis Romani, et imaginem videtis, Judices, unius amici conservatam auxilio, et fide. nihil huic eripi potest, praeter hoc simulacrum pristinae dignitatis, quod Caesar solus tuetur, et sustinet: quae quidem in miserrimis rebus, huic tamen tribuenda est maxima. nisi vero hoc mediocri virtute effici potest, ut tantus ille vir tanti ducat hunc; et afflictum praesertim, et absentem, et in tanta fortuna sua, ut aliena respicere magnum sit; tanta occupatione maximarum rerum, quas gerit, atque gessit, ut vel obliviſci aliorum non sit mirum, vel, si meminerit, oblitum esse facile possit probare. multas equidem C. Caesaris virtutes, magnas, incredibilesque cognovi. sed sunt caeterae majoribus quasi theatris propositae, et pene populares: castris locum capere, exercitum instruere, expugnare urbes, aciem hostium profligare: hanc vim frigorum, hiememque, quam nos vix hujus urbis tectis sustinemus, excipere: his ipsis diebus hostem persequi, tum, cum etiam ferae latibulis se tegant, atque omnia bella jure gentium conqui-

eſcant. ſunt ea quidem magna: quis negat? ſed magnis excitata ſunt praemiis ad memoriam hominum ſempiternam: quo minus admirandum eſt, eum facere illa, qui immortalitatem concupiverit.
16 Haec mira laus eſt, quae non poëtarum carminibus, non annalium monumentis celebratur, ſed prudentium judicio expenditur. equitem Romanum, veterem amicum ſuum, ſtudioſum, amantem, obſervantem ſui, non libidine, non turpibus impenſis cupiditatum, atque jacturis, ſed experientia patrimonii amplificandi labentem excepit, corruere non ſivit, fulſit et ſuſtinuit re, fortuna, fide: hodieque ſuſtinet: nec amicum pendentem corruere patitur: nec illius animi aciem perſtringit ſplendor ſui nominis, nec mentis quaſi luminibus officit altitudo fortunae, et gloriae. ſint ſane illa magna, quae re vera magna ſunt. de judicio animi mei, ut volet, quiſque ſentiat. ego enim hanc in tantis opibus, tanta fortuna, liberalitatem in ſuos, memoriam amicitiae, reliquis virtutibus omnibus antepono. quam quidem vos, Judices, in novo genere bonitatem, inuſitatam cla-

ris ac praepotentibus viris, non modo non aſpernari ac refutare, ſed complecti etiam et augere debetis: et eo magis, quod videtis, hos quaſi ſumptos dies ad labefactandum illius dignitatem: ex qua illi nihil detrahi poteſt, quod non aut fortiter ferat, aut facile reſtituat. amiciſſimum hominem ſi honeſtate ſpoliatum audierit; nec ſine magno dolore feret, nec id amiſerit, quod poſſe ſperet recuperari. ſatis multa hominibus non iniquis haec eſſe debent: nimis etiam multa vobis, quos aequiſſimos eſſe confidimus. Sed, ut, omnium vel ſuſpicioni, vel malevolentiae, vel crudelitati ſatis fiat, occultat pecuniam Poſtumus, latent regiae divitiae. ecquis eſt ex tanto populo, qui bona C. Rabirii Poſtumi nummo ſeſtertio ſibi addici velit? ſed, miſerum me! quanto haec dixi cum dolore? hem, Poſtume, tune es Curii filius, C. Rabirii judicio et voluntate filius, naturâ ſororis filius? tune ille in omnes tuos liberalis? cujus multos bonitas locupletavit? qui nihil profudiſti? nihil ullam in libidinem contuliſti? tua, Poſtume, nummo ſeſtertio a me addicun-

tur? ô meum miſerum, acerbumque praeconium! at hoc etiam optat miſer, ut condemnetur a vobis: ita bona veneant, ut ſolidum ſuum cuique ſolvatur. nihil jam aliud niſi fidem curat: nec vos huic, ſi jam obliviſci veſtrae manſuetudinis volueritis, quidquam praeterea poteſtis eripere. quod, Judices, ne faciatis, oro, obteſtorque vos, atque eo magis, ſi adventitia pecunia petitur ab eo, cui ſua non redditur. nam in eum, cui miſericordia opitulari debeat, invidia quaeſita eſt. ſed jam, quoniam, ut ſpero, fidem, quam potui, tibi praeſtiti, Poſtume, reddam etiam lacrymas, quas debeo. quas quidem ego tuas in meo caſu plurimas vidi. verſatur ante oculos luctuoſa nox meis omnibus, cum tu totum te cum tuis copiis ad me detuliſti. tu comitibus, tu praeſidio, tu etiam tanto pondere auri, quantum tempus illud poſtulabat, diſceſſum illum ſuſtentaſti: tu nunquam meis, me abſente, liberis, nunquam conjugi meae defuiſti. poſſum excitare multos reductos teſtes liberalitatis tuae: quod ſaepe audivi patri tuo, qui id feciſſet, magno adjumento in judicio capitis fuiſſe. ſed

jam omnia timeo: bonitatis ipſius invidiam reformido. jam indicat tot hominum fletus, quam ſis carus tuis: et me dolor debilitat, includitque vocem. vos obſecro, Judices, ut huic optimo viro, quo nemo melior unquam fuit, nomen equitis Romani, et uſuram hujus lucis, et veſtrum conſpectum ne eripiatis. hic vos aliud nihil orat, niſi ut rectis oculis hanc urbem ſibi intueri, atque in hoc foro veſtigium facere liceat: quod ipſum fortuna eripuerat, niſi unius amici opes ſubveniſſent.

PRO
M. MARCELLO.
ORATIO XL.

DIuturni ſilentii, Patres conſcripti, quo eram his temporibus uſus, non timore aliquo, ſed partim dolore, partim verecundia, finem hodiernus dies attulit: idemque initium, quae vellem, quaeque ſentirem, meo priſtino more dicendi. tantam enim manſuetudinem, tam inuſitatam, inauditamque clementiam, tantum in ſumma poteſtate rerum omnium modum, tam denique incredibilem ſapientiam, ac penè divinam, tacitus nullo modo praeterire poſſum. M. enim Marcello vobis, Patres conſcripti, reique publicae reddito, non ſolum illius, ſed meam etiam vocem, et auctoritatem, et vobis, et reipublicae conſervatam, ac

reſtitutam puto. dolebam enim, Patres conſcripti, ac vehementet angebar, cum viderem, virum talem, qui in eadem cauſa, in qua ego, fuiſſet, non in eadem eſſe fortuna: nec mihi perſuadere poteram, nec fas eſſe ducebam, verſari me in noſtro veteri curriculo, illo aemulo, atque imitatore ſtudiorum ac laborum meorum, quaſi quodam ſocio, a me, et comite diſtracto. ergo et mihi meae priſtinae vitae conſuetudinem, C. Caeſar, intercluſam aperuiſti, et his omnibus ad bene de omni republica ſperandum, quaſi ſignum aliquod ſuſtuliſti. intellectum eſt enim mihi quidem in multis, et maxime in me ipſo, ſed paulo ante omnibus, cum M. Marcellum ſenatui populoque Romano conceſſiſti, commemoratis praeſertim offenſionibus, te auctoritatem hujus ordinis, dignitatemque reipublicae tuis vel doloribus, vel ſuſpicionibus anteferre. ille quidem fructum omnis vitae ante actae hodierno die maximum cepit, cùm ſummo conſenſu ſenatus, tum praeterea judicio tuo graviſſimo et maximo: ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio ſit laus, cum in accepto tanta

ſit gloria. eſt vero fortunatus ille, cujus ex ſalute non minor penè ad omnes, quam ad illum ventura ſit, laetitia pervenerit. quod ei quidem merito, atque optimo jure contigit. quis enim eſt illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium ſtudio, aut innocentia, aut ullo genere laudis praeſtantior? Nullius tantum eſt flumen ingenii, nulla dicendi, aut ſcribendi tanta vis, tanta copia, quae non dicam exornare, ſed enarrare, C. Caeſar, res tuas geſtas poſſit. tamen hoc affirmo, et hoc pace dicam tua, nullam in his eſſe laudem ampliorem, quàm eam, quam hodierno die conſecutus es. ſoleo ſaepe ante oculos ponere, idque libenter crebris uſurpare ſermonibus, omnes noſtrorum imperatorum, omnes exterarum gentium, potentiſſimorumque populorum, omnes clariſſimorum regum res geſtas cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numero praeliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec diſſimilitudine bellorum poſſe conferri. nec vero disjunctiſſimas terras citius cujuſquam paſſibus potuiſſe peragrari, quam tuis non dicam curſibus, ſed

victoriis luſtratae ſunt. quae quidem ego niſi ita magna eſſe fatear, ut ea vix cujuſquam mens aut cogitatio capere poſſit, amens ſim: ſed tamen ſunt alia majora. nam bellicas laudes ſolent quidam extenuare verbis, eaſque detrahere ducibus, communicare cum multis, ne propriae ſint imperatorum. et certe in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia ſociorum, claſſes, commeatus, multum juvant. maximam vero partem quaſi ſuo jure Fortuna ſibi vindicat: et quidquid eſt proſpere geſtum, id penè omne ducit ſuum. at vero hujus gloriae, C. Caeſar, quam es paulo ante adeptus, ſocium habes neminem. totum hoc, quantumcunque eſt, quod certe maximum eſt, totum eſt, inquam, tuum. nihil ſibi ex iſta laude centurio, nihil praefectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. quin etiam illa ipſa rerum humanarum domina, Fortuna, in iſtius ſe ſocietatem gloriae non offert: tibi cedit: tuam eſſe totam, et propriam fatetur. nunquam enim temeritas cum ſapientia commiſcetur, nec ad conſilium caſus admittitur. Domuiſti gentes immanitate barbaras,

multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; ſed tamen ea viciſti, quae et naturam, et conditionem, ut vinci poſſent, habebant. nulla eſt enim tanta vis, quae non ferro ac viribus debilitari, frangique poſſit. animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adverſarium nobilitate, ingenio, virtute praeſtantem, non modo extollere jacentem, ſed etiam amplificare ejus priſtinam dignitatem: haec qui faciat, non ego eum cum ſummis viris comparo, ſed ſimillimum deo judico. itaque, C. Caeſar, bellicae tuae laudes celebrabuntur illae quidem non ſolum noſtris, ſed pene omnium gentium literis, atque linguis: neque ulla unquam aetas de tuis laudibus conticeſcet. ſed tamen ejuſmodi res, neſcio quomodo, etiam cum leguntur, obſtrepi clamore militum videntur, et tubarum ſono. at vero cum aliquid clementer, manſuete, juſte, moderate, ſapienter factum, in iracundia praeſertim, quae eſt inimica conſilio, et in victoria, quae naturâ inſolens et ſuperba eſt, aut audimus, aut legimus: quo ſtudio incendimur, non modo in

geſtis rebus, ſed etiam in fictis, ut eos ſaepe, quos nunquam vidimus, diligamus? te vero, quem praeſentem intuemur, cujus mentem, ſenſuſque, et os cernimus, ut, quidquid belli fortuna reliquum reipublicae fecerit, id eſſe ſalvum velis, quibus laudibus efferemus? quibus ſtudiis proſequemur? qua benevolentia complectemur? parietes, medius fidius, C. Caeſar, ut mihi videtur, hujus curiae, tibi gratias agere geſtiunt, quod brevi tempore futura ſit illa auctoritas in his majorum ſuorum, et ſuis ſedibus. Equidem cum C. Marcelli, viri optimi, et commemorabili pietate praediti, lacrymas modo vobiſcum viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria effodit. quibus tu etiam mortuis, M. Marcello conſervato, dignitatem ſuam reddidiſti, nobiliſſimamque familiam, jam ad paucos redactam, pene ab interitu vindicaſti. hunc tu igitur diem tuis maximis et innumerabilibus gratulationibus jure antepones. haec enim res unius eſt propria C. Caeſaris: caeterae duce te geſtae, magnae illae quidem, ſed tamen multo, magnoque comitatu. hujus autem

rei tu idem es et dux, et comes: quae quidem tanta est, ut tropaeis, monumentisque tuis allatura sit finem aetas: nihil est enim opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat, et consumat vetustas: at vero haec tua justitia, et lenitas animi floreſcet quotidie magis, ita, ut, quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. et caeteros quidem omnes victores bellorum civilium jam ante aequitate, et misericordia viceras: hodierno verò die te ipsum vicisti. vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio. ipsam victoriam vicisse videris, cùm ea ipsa, quae illa erat adepta, victis remisisti. nam cum ipsius victoriae conditione jure omnes victi occidissemus, clementiae tuae judicio conservati sumus. recte igitur unus invictus es, a quo etiam ipsius victoriae conditio, visque devicta est. Atque hoc C. Caesaris judicium, Patres conscripti, quàm late pateat, attendite. omnes enim, qui ad illa arma fato sumus nescio quo reipublicae misero funestoque compulsi, etsi aliquâ culpâ tenemur

erroris humani, a ſcelere certe liberati ſumus. nam cum M. Marcellum, deprecantibus vobis, reipublicae Caeſar conſervavit; memet mihi, et item reipublicae, nullo deprecante; reliquos ampliſſimos viros, et ſibi ipſis, et patriae reddidit, quorum et frequentiam, et dignitatem hoc ipſo in conſeſſu videtis: non ille hoſtes induxit in curiam, ſed judicavit, a pleriſque ignoratione potius, et falſo, atque inani metu, quàm cupiditate, aut crudelitate civile bellum eſſe ſuſceptum. quo quidem in bello ſemper de pace agendum, audiendum putavi, ſemperque dolui non modo pacem, ſed orationem etiam civium, pacem efflagitantium, repudiari. neque enim ego illa, nec ulla unquam ſecutus ſum arma civilia, ſemperque mea conſilia, pacis et togae ſocia, non belli atque armorum fuerunt: hominem ſum ſecutus privato officio, non publico: tantumque apud me grati animi fidelis memoria valuit, ut nulla non modo cupiditate, ſed ne ſpe quidem, prudens et ſciens, tanquam ad interitum ruerem voluntarium. quod quidem meum conſilium minime obſcurum fuit. nam

et in hoc ordine, integra re, multa de pace dixi, et in ipso bello eadem etiam cum capitis mei periculo sensi. ex quo nemo erit tam injustus rerum aestimator, qui dubitet, quae Caesaris voluntas de bello fuerit, cum pacis auctores conservandos statim censuerit, caeteris fuerit iratior. atque id minus mirum fortasse tum, cum esset incertus exitus, et anceps fortuna belli. qui vero victor pacis auctores diligit, is profecto declarat, se maluisse non dimicare, quam vincere. Atque hujus quidem rei M. Marcello sum testis. nostri enim sensus, ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. quoties ego eum, et quanto cum dolore vidi, cum insolentiam certorum hominum, tum etiam ipsius victoriae ferocitatem extimescentem? quo gratior tua liberalitas, C. Caesar, nobis, qui illa vidimus, debet esse. non enim jam causae sunt inter se, sed victoriae comparandae. vidimus tuam victoriam, praeliorum exitu terminatam: gladium vagina vacuum in urbe non vidimus. quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriae: ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri

poſſet, C. Caeſar ab inferis excitaret; quoniam ex eadem acie conſervat, quos poteſt. alterius vero partis, nihil amplius dicam, quam id, quod omnes verebamur, nimis iracundam futuram fuiſſe victoriam. quidam enim non modo armatis, ſed interdum etiam otioſis minabantur: nec, quid quiſque ſenſiſſet, ſed ubi fuiſſet, cogitandum eſſe dicebant: ut mihi quidem videantur dii immortales, etiam ſi poenas a populo Romano ob aliquod delictum expetiverunt, qui civile bellum tantum, et tam luctuoſum excitaverunt, vel placati jam, vel etiam ſatiati aliquando, omnem ſpem ſalutis ad clementiam victoris, et ſapientiam contuliſſe. quare gaude tuo iſto tam excellenti bono: et fruere cùm fortuna, et gloria, tum etiam natura, et moribus tuis: ex quo quidem maximus eſt fructus, jucunditaſque ſapienti. caetera cùm tua recordabere; etſi perſaepe virtuti, tamen plerumque felicitati tuae congratulabere. de nobis, quos in republica tecum ſimul ſalvos eſſe voluiſti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties

de ſingulari ſapientia tua cogitabis: quae non modo ſumma bona, ſed nimirum audebo vel ſola dicere. tantus eſt enim ſplendor in laude vera, tanta in magnitudine animi et conſilii dignitas, ut haec a virtute donata; caetera a fortuna commodata eſſe videantur. noli igitur in conſervandis bonis viris defatigari, non cupiditate praeſertim aut pravitate aliqua lapſis, ſed opinione officii, ſtulta fortaſſe, certe non improba, et ſpecie quadam reipublicae. non enim tua ulla culpa eſt, ſi te aliqui timuerunt: contraque ſumma laus, quod plerique minime timendum
7 fuiſſe ſenſerunt. Nunc vero venio ad graviſſimam querelam, et atrociſſimam ſuſpicionem tuam, quae non tibi ipſi magis, quam cum omnibus civibus, tum maxime nobis, qui a te conſervati ſumus, providenda eſt. quam etſi ſpero eſſe falſam, nunquam tamen verbis extenuabo. tua enim cautio, noſtra cautio eſt: ut, ſi in alterutro peccandum ſit, malim videri nimis timidus, quam parum prudens. ſed quiſnam eſt iſte tam demens? de tuiſne? tametſi qui magis ſunt tui, quam quibus tu ſalutem inſperantibus reddi-

diſti ? an ex eo numero, qui una tecum fuerunt? non eſt credibilis tantus in ullo furor, ut, quo duce omnia ſumma ſit adeptus, hujus vitam non anteponat ſuae. at ſi tui nihil cogitant ſceleris, cavendum eſt, ne quid inimici. qui? omnes enim qui fuerunt, aut ſua pertinacia vitam amiſerunt, aut tua miſericordia retinuerunt: ut aut nulli ſuperſint de inimicis, aut, qui ſuperfuerunt, amiciſſimi ſint. ſed tamen, cum in animis hominum tantae latebrae ſint, et tanti receſſus, augeamus ſane ſuſpicionem tuam: ſimul enim augebimus et diligentiam. nam quis eſt omnium tam ignarus rerum, tam rudis in republica, tam nihil unquam nec de ſua, nec de communi ſalute cogitans, qui non intelligat, tua ſalute contineri ſuam? et ex unius tua vita pendere omnium? equidem de te dies noctesque, ut debeo, cogitans, caſus duntaxat humanos, et incertos eventus valetudinis, et naturae communis fragilitatem extimeſco; doleoque, cum reſpublica immortalis eſſe debeat, eam in unius mortalis anima conſiſtere. ſi vero ad humanos caſus, incertoſque eventus valetudinis, ſce-

leris etiam accedat, insidiarumque consensio: quem deum, si cupiat, optitulari
8 posse reipublicae credamus? Omnia sunt excitanda tibi, C. Caesar, uni, quae jacere sentis, belli ipsius impetu, quod necesse fuit, perculsa, atque prostrata: constituenda judicia, revocanda fides, comprimendae libidines, propaganda soboles: omnia, quae dilapsa jam fluxerunt, severis legibus vincienda sunt. non fuit recusandum in tanto civili bello, tantoque animorum ardore, et armorum, quin quassata respublica, quicunque belli eventus fuisset, multa perderet, et ornamenta dignitatis, et praesidia stabilitatis suae: multaque uterque dux faceret armatus, quae idem togatus fieri prohibuisset. quae quidem nunc tibi omnia belli vulnera curanda sunt: quibus, praeter te, mederi nemo potest. itaque illam tuam praeclarissimam et sapientissimam vocem invitus audivi: satis te diu vel naturae vixisse, vel gloriae. satis, si ita vis, naturae fortasse; addo etiam, si placet, gloriae: at, quod maximum est, patriae certe parum. quare omitte, quaeso, istam doctorum hominum in contemnenda

morte prudentiam: noli noſtro periculo ſapiens eſſe. ſaepe enim venit ad aures meas, te idem iſtud nimis crebro dicere, ſatis te tibi vixiſſe. credo: ſed tum id audirem, ſi tibi ſoli viveres, aut ſi tibi etiam ſoli natus eſſes. nunc, cum omnium ſalutem civium, cunctamque rempublicam res tuae geſtae complexae ſint: tantum abes a perfectione maximorum operum, ut fundamenta, quae cogitas, nondum jeceris. hîc tu modum tuae vitae, non ſalute reipublicae, ſed aequitate animi definies? quid, ſi iſtud ne gloriae quidem tuae ſatis eſt? cujus te eſſe avidiſſimum, quamvis ſis ſapiens, non negabis. parumne igitur, inquies, gloriam magnam relinquemus? immo vero aliis, quamvis multis, ſatis: tibi uni parum. quidquid enim eſt, quamvis amplum ſit, id certe parum eſt tum, cum eſt aliquid amplius. quod ſi rerum tuarum immortalium, C. Caeſar, hic exitus futurus fuit, ut, devictis adverſariis, rempublicam in eo ſtatu relinqueres, in quo nunc eſt: vide, quaeſo, ne tua divina virtus admirationis plus ſit habitura, quam gloriae: ſiquidem gloria, eſt illuſtris, ac pervaga-

ta multorum, et magnorum, vel in ſuos, vel in patriam, vel in omne genus homi-
9 num, fama meritorum. Haec igitur tibi reliqua pars eſt, hic reſtat actus, in hoc elaborandum eſt, ut rempublicam conſtituas, eaque tu in primis cum ſumma tranquillitate et otio perfruare: tum te, ſi voles, cum et patriae, quod debes, ſolveris, et naturam ipſam expleveris ſatietate vivendi, ſatis diu vixiſſe dicito. quid eſt enim omnino hoc ipſum diu, in quo eſt aliquid extremum, quod cum venerit, omnis voluptas praeterita pro nihilo eſt, quia poſtea nulla futura ſit? quanquam iſte tuus animus nunquam his anguſtiis, quas natura nobis ad vivendum dedit, contentus fuit, ſemperque immortalitatis amore flagravit. nec vero haec tua vita ducenda eſt, quae corpore et ſpiritu continetur. illa, inquam, illa vita eſt tua, Caeſar, quae vigebit memoriâ ſeculorum omnium: quam poſteritas alet, quam ipſa aeternitas ſemper tuebitur. huic tu inſervias, huic te oſtentes, oportet: quae quidem, quae miretur, jam pridem multa habet; nunc, etiam quae laudet, expectat. obſtupeſcent poſteri certe impe-

ria, provincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibiles victorias, monumenta, munera, triumphos audientes, et legentes tuos. ſed, niſi haec urbs ſtabilita tuis conſiliis et inſtitutis erit, vagabitur modo nomen tuum longe atque late: ſedem quidem ſtabilem, et domicilium certum non habebit. erit inter eos etiam, qui naſcentur, ſicut inter nos fuit, magna diſſenſio, cum alii laudibus ad coelum res tuas geſtas efferent: alii fortaſſe aliquid requirent, idque vel maximum, niſi belli civilis incendium ſalute patriae reſtinxeris: ut illud fati fuiſſe videatur, hoc conſilii. ſervi igitur iis etiam judicibus, qui multis poſt ſeculis de te judicabunt: et quidem haud ſcio, an incorruptius, quam nos. nam et ſine amore, et ſine cupiditate, et rurſus ſine odio, et ſine invidia judicabunt. id autem etiam ſi tunc ad te, ut quidem falſo putant, non pertinebit; nunc certe pertinet, eſſe te talem, ut tuas laudes obſcuratura nulla unquam ſit oblivio. Diverſae voluntates civium fuerunt, diſtractaeque ſententiae. non enim conſiliis ſolum et ſtudiis, ſed armis etiam et

caſtris diſſidebamus. erat autem obſcuritas quaedam, erat certamen inter clariſſimos duces: multi dubitabant, quid optimum eſſet: multi, quid ſibi expediret: multi, quid deceret: nonnulli etiam, quid liceret. perfuncta reſpublica eſt hoc miſero, fatalique bello: vicit is, qui non fortuna inflammaret odium ſuum, ſed bonitate leniret: nec qui omnes, quibus iratus eſſet, eoſdem etiam exilio, aut morte dignos judicaret. arma ab aliis poſita, aliis erepta ſunt. ingratus eſt, injuſtuſque civis, qui, armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum: ut etiam ille ſit melior, qui in acie cecidit, qui in cauſa animum profudit. quae enim pertinacia quibuſdam, eadem aliis conſtantia videri poteſt. ſed jam omnis fracta diſſenſio eſt armis, et extincta aequitate victoris: reſtat, ut omnes unum velint, qui modo habent aliquid non ſolum ſapientiae, ſed etiam ſanitatis. niſi te, C. Caeſar, ſalvo, et in iſta ſententia, qua cum antea, tum hodie vel maxime uſus es, manente, ſalvi eſſe non poſſumus. quare omnes te, qui haec ſalva eſſe volumus, et hor-

tamur, et obſecramus, ut vitae, ut ſaluti tuae conſulas: omneſque tibi, ut pro aliis etiam loquar, quod de me ipſe ſentio, quoniam ſubeſſe aliquid putas, quod cavendum ſit, non modo excubias, et cuſtodias, ſed etiam laterum noſtrorum oppoſitus, et corporum pollicemur. Sed, ut unde eſt orſa, in eodem terminetur oratio. maximas tibi omnes gratias agimus, C. Caeſar, majores etiam habemus. nam omnes idem ſentiunt: quod ex omnium precibus et lacrymis ſentire potuiſti. ſed quia non eſt ſtantibus omnibus neceſſe dicere; a me certe dici volunt: cui neceſſe eſt quodammodo, et quod volunt, et quod M. Marcello, a te huic ordini, populoque Romano, et reipublicae reddito, praecipue id a me fieri debere intelligo. nam laetari omnes, non ut de unius ſolum, ſed ut de communi omnium ſalute, ſentio. quod autem ſummae benevolentiae eſt, quae mea erga illum omnibus ſemper nota fuit, ut vix C. Marcello, optimo et amantiſſimo fratri, praeter eum quidem, cederem nemini, cum id ſollicitudine, cura, labore tamdiu praeſtiterim, quamdiu eſt de illius ſalute dubita-

tum: certe hoc tempore, magnis curis, moleſtiis, doloribus liberatus, praeſtare debeo. itaque, C. Caeſar, ſic tibi gratias ago, ut omnibus me rebus a te non conſervato ſolum, ſed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri jam poſſe non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus acceſſerit.

PRO Q. LIGARIO.

AD C. CAESAREM.

ORATIO XLI.

NOvum crimen, C. Caesar, et ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse: idque C. Pansa, praestanti vir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate, quae est ei tecum, ausus est confiteri. itaque,quò me vertam,nescio. paratus enim veneram, cum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses, ut ignoratione tuâ ad hominis miseri salutem abuterer: sed quoniam diligentia inimici investigatum est, quod latebat, confitendum est, ut opinor: praesertim cum meus necessarius, C. Pansa, fecerit, ut id jam integrum non esset: o-

miſſaque controverſia, omnis oratio ad miſericordiam tuam conferenda eſt, qua plurimi ſunt conſervati, cum a te non liberationem culpae, ſed errati veniam impetraviſſent. habes igitur, Tubero, quod eſt accuſatori maxime optandum, confitentem reum: ſed tamen ita confitentem, ſe in ea parte fuiſſe, qua te, Tubero, qua virum omni laude dignum, patrem tuum. itaque prius de veſtro delicto confiteamini neceſſe eſt, quàm Ligarii ullam culpam reprehendatis. Q. igitur Ligarius, cum eſſet adhuc nulla belli ſuſpicio, legatus in Africam cum C. Conſidio profectus eſt: qua in legatione et civibus, et ſociis ita ſe probavit, ut decedens Conſidius provincia ſatisfacere hominibus non poſſet, ſi quemquam alium provinciae praefeciſſet. itaque Q. Ligarius, cum diu recuſans nihil profeciſſet, provinciam accepit invitus: cui ſic praefuit in pace, ut et civibus, et ſociis gratiſſima eſſet ejus integritas, et fides. bellum ſubito exarſit: quod, qui erant in Africa, ante audierunt geri, quam parari. quo audito, partim cupiditate inconſiderata, partim caeco quodam timore, primo ſa-

lutis, poſt etiam ſtudii ſui quaerebant aliquem ducem: cum Ligarius, domum ſpectans, et ad ſuos redire cupiens, nullo ſe implicari negotio paſſus eſt. interim P. Attius Varus, qui praetor Africam obtinuerat, Uticam venit. ad eum ſtatim concurſum eſt. atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium, ſi illud imperium eſſe potuit, quod ad privatum clamore multitudinis imperitae, nullo publico conſilio, deferebatur. itaque Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paulum adventu Vari conquievit. Adhuc, C. Caeſar, Q. Ligarius omni culpa vacat. domo eſt egreſſus non modo nullum ad bellum, ſed ne ad minimam quidem ſuſpicionem belli: legatus in pace profectus, in provincia pacatiſſima ita ſe geſſit, ut ei pacem eſſe expediret. profectio certe animum tuum non debet offendere. num igitur remanſio? multo minus. nam profectio voluntatem habuit non turpem, remanſio etiam neceſſitatem honeſtam. ergo haec duo tempora carent crimine: unum, cum eſt legatus profectus: alterum, cum, efflagitatus a provincia, praepoſitus Afri-

cae eſt. tertium eſt tempus, quo poſt adventum Vari in Africa reſtitit. quod ſi eſt criminoſum, neceſſitatis crimen eſt, non voluntatis. an ille, ſi potuiſſet illinc ullo modo evadere, Uticae potius, quam Romae; cum P. Attio, quàm cum concordiſſimis fratribus; cum alienis eſſe, quam cum ſuis maluiſſet? cum ipſa legatio plena deſiderii ac ſollicitudinis fuiſſet, propter incredibilem quendam fratrum amorem; hic aequo animo eſſe potuit, belli diſcidio diſtractus a fratribus? nullum igitur habes, Caeſar, adhuc in Q. Ligario ſignum alienae a te voluntatis. cujus ego cauſam animadverte, quaeſo, qua fide defendam, cum prodo meam. ô clementiam admirabilem, atque omni laude, praedicatione, literis, monumentiſque decorandam! M. Cicero apud te defendit, alium in ea voluntate non fuiſſe, in qua ſeipſum confitetur fuiſſe: nec tuas tacitas cogitationes extimeſcit: nec, quid tibi de alio audienti, de ſe ipſo occurrat, reformidat. Vide, quàm non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis, et ſapientiae tuae mihi apud te dicenti oboriatur. quantum

potero, voce contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat. ſuſcepto bello, Caeſar, geſto etiam ex magna parte, nulla vi coactus, judicio ac voluntate ad ea arma profectus ſum, quae erant ſumpta contra te. apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui, cum hoc ſciret, tamen me, antequam vidit, reipublicae reddidit: qui ad me ex Aegypto literas miſit, ut eſſem idem, qui fuiſſem: qui cum ipſe imperator in toto imperio populi Romani unus eſſet, eſſe me alterum paſſus eſt: a quo, hoc ipſo C. Panſa mihi nuntium perferente, conceſſos faſces tenui, quoad tenendos putavi: qui mihi tum denique ſe ſalutem putavit dare, ſi eam nullis ſpoliatam ornamentis dediſſet. vide, quaeſo, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarii non audeam confiteri. atque haec propterea de me dixi, ut mihi Tubero, cum de ſe eadem dicerem, ignoſceret. cujus ego induſtriae, gloriaeque faveo, vel propter propinquam cognationem, vel quod ejus ingenio, ſtudiiſque delector, vel quod laudem adoleſcentis propinqui exiſtimo etiam ad meum aliquem fruc-

tum redundare. ſed hoc quaero, quis putet eſſe crimen, fuiſſe in Africa Ligarium? nempe is, qui et ipſe in eadem Africa eſſe voluit, et prohibitum ſe a Ligario queritur, et certe contra ipſum Caeſarem eſt congreſſus armatus. quid enim, Tubero, deſtrictus ille tuus in acie Pharſalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quae tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? nimis urgeo: commoveri videtur adoleſcens: ad me revertar. iiſdem in armis fui. Quid autem aliud egimus, Tubero, niſi, ut, quod hic poteſt, nos poſſemus? quorum igitur impunitas, Caeſar, tuae clementiae laus eſt, eorum ipſorum ad crudelitatem te acuet oratio? atque in hac cauſa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, ſed multo magis patris tui prudentiam deſidero: quod homo, cùm ingenio, tum etiam doctrina excellens, genus hoc cauſae quod eſſet, non viderit. nam, ſi vidiſſet, quovis profectò, quam iſto modo, a te agi maluiſſet. arguis fatentem. non eſt ſatis. accuſas eum, qui cauſam habet, aut, ut ego dico,

meliorem, quam tu: aut, ut tu vis, parem. haec non modo mirabilia ſunt, ſed prodigii ſimile eſt quod dicam. non habet eam vim iſta accuſatio, ut Q. Ligarius condemnetur, ſed ut necetur. hoc egit civis Romanus ante te nemo. externi iſti ſunt mores. uſque ad ſanguinem incitari ſolet odium aut levium Graecorum, aut immanium barbarorum. nam quid aliud agis? ut Romae ne ſit? ut domo careat? ne cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Broccho, avunculo ſuo, ne cum ejus filio, conſobrino ſuo, ne nobiſcum vivat? ne ſit in patria? num eſt? num poteſt magis carere his omnibus, quam caret? Italia prohibetur, exulat. non tu ergo hunc patria privare, qua caret, ſed vita, vis. at iſtud ne apud eum quidem dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte multabat, quiſquam egit iſto modo. ipſe jubebat occidi, nullo poſtulante: praemiis etiam invitabat. quae tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis poſt, quem tu nunc crudelem eſſe vis, vindicata eſt. Ego vero iſtud non poſtulo, inquies. ita me hercle exiſtimo, Tubero. novi enim te, novi

patrem, novi domum, nomenque veſtrum: ſtudia denique generis ac familiae veſtrae, virtutis, humanitatis, doctrinae, plurimarum artium atque optimarum, nota ſunt mihi omnia. itaque certo ſcio, vos non petere ſanguinem: ſed parum attenditis. res enim eo ſpectat, ut ea poena, in qua adhuc Q. Ligarius ſit, non videamini eſſe contenti. quae eſt igitur alia, praeter mortem? ſi enim in exilio eſt, ſicuti eſt, quid amplius poſtulatis? an, ne ignoſcatur? hoc vero multo acerbius, multoque eſt durius. quod nos domi petimus, precibus et lacrymis, proſtrati ad pedes, non tam noſtrae cauſae fidentes, quam hujus humanitati: id ne impetremus, pugnabis? et in noſtrum fletum irrumpes? et nos jacentes ad pedes ſupplicum voce prohibebis? ſi, cum hoc domi faceremus, quod et fecimus, et, ut ſpero, non fruſtra fecimus, tu derepentè irrupiſſes, et clamare coepiſſes, C. Caeſar, cave ignoſcas, cave te fratrum, pro fratris ſalute obſecrantium, miſereatur: nonne omnem humanitatem exuiſſes? quanto hoc durius, quod nos domi petimus, id a te in foro oppugnari? et in tali miſe-

ria multorum, perfugium misericordiae tollere? dicam plane, C. Caesar, quod sentio. si in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non esset, quantam tu per te, per te, inquam, obtines, (intelligo quid loquar) acerbissimo luctu redundaret ista victoria. quàm multi enim essent de victoribus, qui te crudelem esse vellent, cum etiam de victis reperiantur? quàm multi, qui, cum a te nemini ignosci vellent, impedirent clementiam tuam, cum etiam ii, quibus ipse ignovisti, nolint te in alios esse misericordem? quod si probare Caesari possemus, in Africa Ligarium omnino non fuisse: si honesto et misericordi mendacio saluti civi calamitoso esse vellemus: tamen hominis non esset, in tanto discrimine et periculo civis refellere et coarguere nostrum mendacium: et, si esset alicujus, ejus certe non esset, qui in eadem causa et fortuna fuisset. sed tamen aliud est errare Caesarem nolle, aliud nolle misereri. tu diceres: Cave, Caesar, credas: fuit in Africa Ligarius: tulit arma contra te. nunc quid dicis? cave ignoscas. haecne hominis ad hominem vox est? qua qui apud te, C. Caesar, utetur,

ſuam citius abjiciet humanitatem, quàm
6 extorquebit tuam. Ac primus aditus, et poſtulatio Tuberonis, haec, ut opinor, fuit, velle ſe de Q. Ligarii ſcelere dicere. non dubito, quin admiratus ſis, vel quod de nullo alio quiſquam, vel quod is, qui in eadem cauſa fuiſſet, vel quid novi facinoris afferret. ſcelus tu illud vocas, Tubero? cur? iſto enim nomine illa adhuc cauſa caruit. alii errorem appellant: alii timorem: qui durius, ſpem, cupiditatem, odium, pertinaciam: qui graviſſime, temeritatem: ſcelus, praeter te, adhuc nemo. ac mihi quidem, ſi proprium et verum nomen noſtri mali quaeratur, fatalis quaedam calamitas incidiſſe videtur, et improvidas hominum mentes occupaviſſe: ut nemo mirari debeat, humana conſilia divinâ neceſſitate eſſe ſuperata. liceat eſſe miſeros, quanquam hoc victore eſſe non poſſumus. ſed non loquor de nobis: de illis loquor, qui occiderunt. fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: ſceleris vero crimine, furoris, parricidii, liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis aliis carere. quando hoc quiſquam

ex te, Caeſar, audivit? aut tua quid aliud arma voluerunt, niſi a te contumeliam propulſare? quid egit tuus ille invictus exercitus, niſi ut ſuum jus tueretur, et dignitatem tuam? quid? tu, cum pacem eſſe cupiebas, idne agebas, ut tibi cum ſceleratis, an ut cum bonis civibus conveniret? mihi vero, Caeſar, tua in me maxima merita tanta certe non viderentur, ſi me, ut ſceleratum, a te conſervatum putarem. quomodo autem tu de republica bene meritus eſſes, ſi tot ſceleratos in columi dignitate eſſe voluiſſes? ſeceſſionem tu illam exiſtimaviſti, Caeſar, initio, non bellum: non hoſtile odium, ſed civile diſſidium: utriſque cupientibus rempublicam ſalvam, ſed partim conſiliis, partim ſtudiis a communi utilitate aberrantibus. principum dignitas erat penè par: non par fortaſſe eorum, qui ſequebantur: cauſa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari poſſet: nunc melior certe ea judicanda eſt, quam etiam dii adjuverunt. cognita vero clementia tua, quis non eam victoriam probet, in qua occiderit nemo, niſi armatus? Sed, ut omittam commu-

nem causam, veniamus ad nostram: utrum tandem existimas facilius fuisse, Tubero, Ligario ex Africa exire, an vobis in Africam non venire? poteramusne, inquies, cum senatus censuisset? si me consulis, nullo modo. sed tamen Ligarium senatus idem legaverat. atque ille eo tempore paruit, cum parere senatui necesse erat: vos tum paruistis, cum paruit nemo, qui noluit. reprehendo igitur? minime vero. neque enim licuit aliter vestro generi, nomini, familiae, disciplinae. sed hoc non concedo, ut, quibus rebus gloriemini in vobis, easdem in aliis reprehendatis. Tuberonis sors conjecta est ex senatus-consulto, cum ipse non adesset, morbo etiam impediretur: statuerat se excusare. haec ego novi propter omnes necessitudines, quae mihi sunt cum L. Tuberone. domi una eruditi, militiae contubernales, post affines, in omni denique vita familiares. magnum etiam vinculum, quod iisdem studiis semper usi sumus. scio igitur Tuberonem domi manere voluisse. sed ita quidam agebant, ita reipublicae sanctissimum nomen opponebant, ut etiam si aliter sentiret, ver-

borum tamen ipſorum pondus ſuſtinere non poſſet. ceſſit auctoritati ampliſſimi viri, vel potius paruit. unà eſt profectus cum iis, quorum erat una cauſa. tardius iter fecit. itaque in Africam venit jam occupatam. hinc in Ligarium crimen oritur, vel ira potius. nam, ſi crimen eſt ullum, voluiſſe; non minus magnum eſt, vos Africam, omnium provinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere voluiſſe, quam aliquem ſe maluiſſe. atque is tamen aliquis, Ligarius non fuit. Varus imperium ſe habere dicebat: faſces certe habebat. ſed quoquo modo ſeſe illud habet, haec querela veſtra, Tubero, quid valet? recepti in provinciam non ſumus. quid ſi eſſetis? Caeſarine eam traditurí fuiſſetis, an contra Caeſarem retenturi? Vide, quid licentiae, Caeſar, nobis tua liberalitas det, vel potius audaciae. ſi reſponderit Tubero, Africam, quo ſenatus eum, ſorsque miſerat, tibi patrem ſuum traditurum fuiſſe: non dubitabo apud ipſum te, cujus id eum facere interfuit, graviſſimis verbis ejus conſilium reprehendere. non enim ſi tibi ea res grata fu-

iſſet, eſſet etiam probata. ſed jam hoc totum omitto, non tam ut ne offendam tuas patientiſſimas aures, quam ne Tubero, quod nunquam cogitavit, facturus fuiſſe videatur. veniebatis igitur in Africam provinciam, unam ex omnibus huic victoriae maxime infeſtam: in qua erat rex potentiſſimus, inimicus huic cauſae, aliena voluntas, conventus firmi, atque magni. quaero, quid facturi fuiſſetis? quanquam, quid facturi fueritis, non dubitem, cum videam, quid feceritis. prohibiti eſtis in provincia veſtra pedem ponere, et prohibiti, ut perhibetis, ſumma cum injuria. quomodo id tuliſtis? acceptae injuriae querelam ad quem detuliſtis? nempe ad eum, cujus auctoritatem ſecuti, in ſocietatem belli veneratis. quod ſi Caeſaris causâ in provinciam veniebatis: ad eum profecto excluſi provincia veniſſetis. veniſtis ad Pompeium. quae eſt ergo apud Caeſarem querela, cum eum accuſatis, a quo queramini vos prohibitos contra Caeſarem bellum gerere? atque in hoc quidem vel cum mendacio, ſi vultis, gloriari per me licet, vos provinciam fuiſſe Ceaſari traditurus, etiam ſi a Varo,

et quibuſdam aliis prohibiti eſſetis. ego autem confitebor culpam eſſe Ligarii, qui vos tantae laudis occaſione privaverit. Sed vide, quaeſo, C. Caeſar, conſtantiam, ornatiſſimi viri, L. Tuberonis: quam ego, quamvis ipſe probarem, ut probo, tamen non commemorarem, niſi a te cognoviſſem in primis eam virtutem ſolere laudari. quae fuit igitur unquam in ullo homine tanta conſtantia? conſtantiam dico? neſcio, an melius patientiam poſſem dicere. quotus enim iſtud quiſque feciſſet, ut a quibus partibus in diſſenſione civili non eſſet receptus, eſſetque etiam cum crudelitate rejectus, ad eas ipſas rediret? magni cujuſdam animi, atque ejus viri eſt, quem de ſuſcepta cauſa, propoſitaque ſententia, nulla contumelia, nulla vis, nullum periculum poſſet depellere. ut enim caetera paria Tuberoni cum Varo fuiſſent; honos, nobilitas, ſplendor, ingenium; quae nequaquam fuerunt: hoc certe praecipuum Tuberonis fuit, quod juſto cum imperio ex ſenatus-conſulto in provinciam ſuam venerat. hinc prohibitus, non ad Caeſarem, ne iratus: non domum, ne

iners: non aliquam in regionem, ne condemnare cauſam illam, quam ſecutus eſſet, videretur: in Macedoniam, in Cn. Pompeii caſtra venit, in eam ipſam cauſam, a qua erat rejectus cum injuria. quid? cum iſta res nihil commoviſſet ejus animum, ad quem veneratis: languidiore, credo, ſtudio in cauſa fuiſtis. tantummodo in praeſidiis eratis: animi vero a cauſa abhorrebant. an, ut fit in civilibus bellis, nec in vobis magis, quam in reliquis, omnes vincendi ſtudio tenebamur? pacis equidem ſemper auctor fui: ſed tum ſero. erat enim amentis, cum aciem videres, pacem cogitare. omnes, inquam, vincere volebamus: tu certe praecipue, qui in eum locum veniſſes, ubi tibi eſſet pereundum, niſi viciſſes. quanquam, ut nunc ſe res habet, non dubito, quin hanc ſalutem anteponas illi victoriae. Haec ego non dicerem, Tubero, ſi aut vos conſtantiae veſtrae, aut Caeſarem beneficii ſui poeniteret. nunc quaero, utrum veſtras injurias, an reipublicae perſequamini. ſi reipublicae: quid de veſtra in ea cauſa perſeverantia reſpondebitis? ſi veſtras: videte, ne er-

retis, quî Caeſarem veſtris inimicis iratum fore putetis, cum ignoverit ſuis. itaque num tibi videor, Caeſar, in cauſa Ligarii occupatus eſſe? num de ejus facto dicere? quidquid dixi, ad unam ſummam referri volo vel humanitatis, vel clementiae, vel miſericordiae tuae. cauſas, Caeſar, egi multas, et quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certe nunquam hoc modo, 'ignoſcite, Judices: erravit: lapſus eſt: 'non putavit: ſi unquam poſthac.' ad parentem ſic agi ſolet. ad judices, 'non 'fecit, non cogitavit, falſi teſtes, fictum 'crimen.' dic te, Caeſar, de facto Ligarii judicem eſſe: quibus in praeſidiis fuerit, quaere. taceo. ne haec quidem colligo, quae fortaſſe valerent etiam apud judicem: Legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppreſſus, in eo non acerbus; tum etiam totus animo, et ſtudio tuus. ad judicem ſic agi ſolet. ſed ego ad parentem loquor, Erravi, temere feci, poenitet: ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto: ut ignoſcas oro. ſi nemo impetravit, arroganter: ſi plurimi, tu idem fer opem, qui ſpem de-

disti. an sperandi Ligario causa non sit, cum mihi apud te sit locus etiam pro altero deprecandi? quanquam neque in hac oratione spes est posita causae, nec in eorum studiis, qui a te pro Ligario petunt,
11 tui necessarii. Vidi enim, et cognovi, quid maxime spectares, cum pro alicujus salute multi laborarent: causas apud te rogantium gratiosiores esse, quam vultus: neque spectare, quàm tuus esset necessarius is, qui te oraret, sed quam illius, pro quo laboraret. itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi beatiores illi esse videantur interdum, qui tua liberalitate fruuntur, quam tu ipse, qui illis tam multa concedis. sed video tamen, apud te causas, ut dixi, rogantium valere plus, quam preces: ab iisque te moveri maxime, quorum justissimum dolorem videas in petendo. in Q. Ligario conservando multis tu quidem gratum facies necessariis tuis; sed hoc, quaeso, considera, quod soles. possum fortissimos viros, Sabinos, tibi probatissimos, totumque agrum Sabinum, florem Italiae, ac robur reipublicae, proponere. nosti optime homines. animadverte horum

omnium moeſtitiam, et dolorem. hujus T. Brocchi, de quo non dubito quid exiſtimes, lacrymas, ſqualoremque ipſius, et filii vides. quid de fratribus dicam? noli, Caeſar, putare de unius capite nos agere. aut tres tibi Ligarii retinendi in civitate ſunt, aut tres ex civitate exterminandi. quodvis exilium his eſt optatius, quam patria, quam domus, quam dii penates, uno illo exulante. ſi fraterne, ſi pie, ſi cum dolore faciunt, moveant te horum lacrymae, moveat pietas, moveat germanitas: valeat tua vox illa, quae vicit. te enim dicere audiebamus, Nos, omnes adverſarios putare, niſi qui nobiſcum eſſent: te, omnes, qui contra te non eſſent, tuos. videſne igitur hunc ſplendorem, omnem hanc Brocchorum domum, hunc L. Marcium, C. Caeſetium, L. Corſidium, hoſce omnes equites Romanos, qui adſunt veſte mutata, non ſolum notos tibi, verum etiam probatos viros, qui tecum fuerunt? atque his maxime iraſcebamur, et hos requirebamus, et his nonnulli etiam minabantur. conſerva igitur tuis ſuos: ut, quemadmodum caetera, quae dicta ſunt a te,

12 ſic hoc veriſſimum reperiatur. Quod ſi penitus perſpicere poſſes concordiam Ligariorum: omnes fratres tecum judicares fuiſſe. an poteſt quiſquam dubitare, quin, ſi Q. Ligarius in Italia eſſe potuiſſet, in eadem ſententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? quis eſt, qui horum conſenſum conſpirantem, et penè conflatum, in hac prope aequalitate fraterna non noverit? qui hoc non ſentiat, quidvis prius futurum fuiſſe, quam ut hi fratres diverſas ſententias, fortunaſque ſequerentur? voluntate igitur omnes tecum fuerunt: tempeſtate abreptus eſt unus: qui, ſi conſilio id feciſſet, eſſet eorum ſimilis, quos tu tamen ſalvos eſſe voluiſti. ſed ierit ad bellum: diſceſſerit non a te ſolum, verum etiam a fratribus. hi te orant tui. equidem cùm tuis omnibus negotiis intereſſem, memoria teneo, qualis tum T. Ligarius, quaeſtor urbanus, fuerit erga te et dignitatem tuam. ſed parum eſt me hoc meminiſſe: ſpero etiam te, qui obliviſci nihil ſoles, niſi injurias, quoniam hoc eſt animi, quoniam etiam ingenii tui, te aliquid de hujus illo quaeſtoris officio cogitantem, etiam de

aliis quibuſdam quaeſtoribus reminiſcentem recordari. hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud, (neque enim haec divinabat) niſi ut tu eum tui ſtudioſum, et bonum virum judicares, nunc a te ſupplex fratris ſalutem petit. quam hujus admonitus officio cùm utriſque his dederis, tres fratres optimos et integerrimos, non ſolum ſibi ipſos, neque his tot ac talibus viris, neque nobis neceſſariis ſuis, ſed etiam reipublicae condonaveris. fac igitur, quod de homine nobiliſſimo et clariſſimo, M. Marcello feciſti nuper in curia, nunc idem in foro de optimis, et huic omni frequentiae probatiſſimis fratribus. ut conceſſiſti illum ſenatui, ſic da hunc populo: cujus voluntatem cariſſimam ſemper habuiſti. et, ſi ille dies tibi glorioſiſſimus, populo Romano gratiſſimus fuit: noli, obſecro, dubitare, C. Caeſar, ſimilem illi gloriae laudem quam ſaepiſſime quaerere. nihil eſt enim tam popularе, quam bonitas: nulla de virtutibus tuis plurimis, nec admirabilior, nec gratior miſericordiâ eſt. homines enim ad deos nulla re propius accedunt, quam ſalutem hominibus dando. nihil habet nec

fortuna tua majus, quam ut poſſis ; nec natura tua melius, quam ut velis conſervare quam plurimos. longiorem orationem cauſa forſitan poſtulat, tua certe natura breviorem. quare, cum utilius eſſe arbitrer, te ipſum, quam aut me, aut quemquam, loqui tecum, finem jam faciam. tantum te admonebo, ſi illi abſenti ſalutem dederis, praeſentibus his omnibus te daturum.

PRO
REGE DEJOTARO,
AD C. CAESAREM.
ORATIO XLII.

CUM in omnibus cauſis gravioribus, C. Caeſar, initio dicendi commoveri ſoleam vehementius, quam videtur vel uſus, vel aetas mea poſtulare, tum in hac cauſa ita me multa perturbant, ut, quantum mea fides ſtudii mihi afferat ad ſalutem regis Dejotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. primum dico pro capite, fortuniſque regis: quod ipſum etſi non iniquum eſt, in tuo duntaxat periculo; tamen eſt ita inuſitatum, regem capitis reum eſſe, ut ante hoc tempus non ſit auditum. deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum ſenatu ſolebam, pro perpetuis ejus in noſtram

rempublicam meritis, nunc contra atrociſſimum crimen cogor defendere. accedit, ut accuſatorum alterius crudelitate, alterius indignitate conturber. crudelis Caſtor eſt, ne dicam ſceleratum et impium, qui nepos avum in diſcrimen capitis adduxerit, adoleſcentiaeque ſuae terrorem intulerit ei, cujus ſenectutem tueri, et tegere debebat: commendationemque ineuntis aetatis ab impietate, et ſcelere duxerit: avi ſervum, corruptum praemiis, ad accuſandum dominum impulerit, et a legatorum pedibus abduxerit. fugitivi autem dominum accuſantis, et dominum abſentem, et dominum amiciſſimum noſtrae reipublicae, cum os videbam, cum verba audiebam, non tam affictam regiam conditionem dolebam, quam de fortunis communibus extimeſcebam. nam, cum more majorum de ſervo in dominum, ne tormentis quidem, quaeri liceat: in qua quaeſtione dolor veram vocem elicere poſſit, etiam ab invito: exortus eſt ſervus, qui, quem in eculeo appellare non poſſet, eum accuſet ſolutus. Perturbat me, C. Caeſar, etiam illud interdum: quod ta-

men, cum te penitus recognovi, timere desino. re enim iniquum est, sed tua sapientia fit aequissimum. nam dicere apud eum de facinore, contra cujus vitam consilium facinoris iniisse arguare, si per se ipsum consideres, grave est. nemo enim fere est, qui sui periculi judex, non sibi se aequiorem, quam reo, praebeat. sed tua, C. Caesar, praestans, singularisque natura hunc mihi metum minuit. non enim tam timeo, quid tu de rege Dejotaro, quàm intelligo, quid de te caeteros velis judicare. moveor etiam loci ipsius insolentia, quod tantam causam, quanta nulla unquam in disceptatione versata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conventum et eam frequentiam, in qua oratorum studia niti solent: in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquiesco: te unum intueor: ad te unum omnis mea spectat oratio: quae mihi ad spem obtinendae veritatis gravissima sunt, ad motum animi, et ad omnem impetum dicendi, contentionemque leviora. hanc enim, C. Caesar, causam si in foro dicerem, eodem audiente et disceptante te, quantam mihi alacritatem populi Roma-

ni concurſus afferret? quis enim civis ei regi non faveret, cujus omnem aetatem in populi Romani bellis conſumptam eſſe meminiſſet? ſpectarem curiam, intuerer forum, coelum denique teſtarer ipſum. ſic, cum et deorum immortalium, et populi Romani, et ſenatus beneficia in regem Dejotarum recordarer, nullo modo mihi deeſſe poſſet oratio. quae quoniam anguſtiora parietes faciunt, actioque cauſae maxime debilitatur loco; tuum eſt, Caeſar, qui pro multis ſaepe dixiſti, quid nunc mihi animi ſit, ad te ipſum referre; quo facilius tum aequitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam. ſed antequam de accuſatione ipſa dico, de accuſatorum ſpe pauca dicam: qui cum videantur neque ingenio, neque uſu atque exercitatione rerum valere, tamen ad hanc cauſam non ſine aliqua ſpe, et cogitatione venerunt.
3 Iratum te regi Dejotaro fuiſſe non erant neſcii: affectum illum quibuſdam incommodis, et detrimentis, propter offenſionem animi tui, meminerant: teque cum huic iratum, tum ſibi amicum cognoverant: cumque apud ipſum te de tuo pe-

riculo dicerent, fore putabant, ut in exulcerato animo facile fictum crimen insideret. quamobrem hoc nos primum metu, C. Caesar, per fidem, et constantiam, et clementiam tuam, libera, ne residere in te ullam partem iracundiae suspicemur. per dexteram te istam oro, quam regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram, non tam in bellis et in praeliis, quam in promissis et fide firmiorem. tu illius domum inire, tu vetus hospitium renovare voluisti: te ejus dii penates acceperunt: te amicum, et placatum Dejotari regis arae, focique viderunt. cum facile exorari, Caesar, tum semel exorari soles. nemo unquam te placavit inimicus, qui ullas resedisse in te simultatis reliquias senserit. quanquam cui sunt inauditae cum Dejotaro querelae tuae? nunquam tu illum accusavisti ut hostem, sed ut amicum officio parum functum, quod propensior in Cn. Pompeii amicitiam fuisset, quam in tuam. cui tamen ipsi regi veniam te daturum fuisse dicebas, si tum auxilia Pompeio, vel si etiam filium misisset, ipse tamen excusatione aetatis usus esset. itaque cum maxi-

mis eam rebus liberares, perparvam amicitiae culpam relinquebas. itaque non ſolum in eum non animadvertiſti, ſed omni metu liberaviſti, hoſpitem agnoviſti, regem reliquiſti. neque enim ille odio tui progreſſus, ſed errore communi lapſus eſt. is rex, quem ſenatus hoc nomine ſaepe honorificentiſſimis decretis appellaviſſet, quique illum ordinem ab adoleſcentia graviſſimum ſanctiſſimumque duxiſſet, iiſdem rebus eſt perturbatus, homo longinquus et alienigena, quibus nos in media republica nati, ſemperque verſati. Cum audiret ſenatûs conſentientis auctoritate arma ſumpta: conſulibus, praetoribus, tribunis plebis, novis imperatoribus rempublicam defendendam datam, movebatur animo, et vir huic imperio amiciſſimus de ſalute populi Romani extimeſcebat, in qua etiam ſuam incluſam eſſe videbat. in ſummo tamen timore quieſcendum ſibi eſſe arbitrabatur. maxime vero perturbatus eſt, ut audivit, conſules ex Italia profugiſſe: omneſque conſulares, (ſic enim nuntiabatur) cunctum ſenatum, totam Italiam eſſe effuſam. talibus enim nuntiis et ru-

moribus patebat ad Orientem via, nec ulli veri ſubſequebantur. nihil ille de conditionibus tuis, nihil de ſtudio concordiae et pacis, nihil de conſpiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam. quae cum ita eſſent, tamen uſque eo ſe tenuit, quoad a Cn. Pompeio ad eum legati, literaeque venerunt. ignoſce, ignoſce, Caeſar, ſi ejus viri auctoritati rex Dejotarus ceſſit, quem nos omnes ſecuti ſumus: in quem cum dii atque homines omnia ornamenta congeſſiſſent, tum tu ipſe plurima, et maxima. neque enim ſi tuae res geſtae caeterorum laudibus obſcuritatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeii memoriam amiſimus. quantum nomen ejus fuerit, quantae opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi Romani, quanti ſenatûs, quanti tui, quis ignorat? tanto ille ſuperiores vicerat gloriâ, quanto tu omnibus praeſtitiſti. itaque Cn. Pompeii bella, victorias, triumphos, conſulatus, admirantes numerabamus: tuos enumerare non poſſumus. Ad eum igitur rex Dejotarus venit, hoc miſero, fatalique bello, quem antea juſtis,

hostilibusque bellis adjuverat; quocum erat non hospitio solum, verum etiam familiaritate conjunctus: et venit vel rogatus, ut amicus; vel arcessitus, ut socius; vel evocatus, ut is, qui senatui parere didicisset: postremo venit, ut ad fugientem, non ut ad insequentem, id est, ad periculi, non ad victoriae societatem. itaque, Pharsalico praelio facto, a Pompeio discessit: spem infinitam persequi noluit. vel officio, si quid debuerat; vel errori, si quid nescierat, satis factum esse duxit: domum se contulit: teque Alexandrinum bellum gerente, utilitatibus tuis paruit. ille exercitum Cn. Domitii, amplissimi viri, suis tectis et copiis sustentavit: ille Ephesum ad eum, quem tu ex tuis fidelissimum, et probatissimum omnibus delegisti, pecuniam misit: ille iterum, ille tertio auctionibus factis pecuniam dedit, qua ad bellum utereris: ille corpus suum periculo objecit, tecumque in acie contra Pharnacem fuit, tuumque hostem esse duxit suum. quae quidem a te in eam partem accepta sunt, C. Caesar, ut eum amplissimo regis honore et nomine affeceris. is igitur non modo a te periculo liberatus,

ſed etiam honore ampliſſimo ornatus, arguitur domi te ſuae interficere voluiſſe. quod tu, niſi eum furioſiſſimum judicas, ſuſpicari profecto non potes. ut enim omittam, cujus tanti ſceleris fuerit, in conſpectu deorum penatium necare hoſpitem: cujus tantae importunitatis, omnium gentium, atque omnis memoriae clariſſimum lumen extinguere: cujus tantae ferocitatis, victorem orbis terrarum non extimeſcere: cujus tam inhumani et ingrati animi, a quo rex appellatus eſſet, in eum, tyrannum inveniri: ut haec omittam; cujus tanti furoris fuit, omnes reges, quorum multi erant finitimi, omnes liberos populos, omnes ſocios, omnes provincias, omnia denique omnium arma contra ſe unum excitare? quonam ille modo cum regno, cum domo, cum conjuge, cum cariſſimo filio diſtractus eſſet, tanto ſcelere non modò perfecto, ſed etiam cogitato? At, credo, haec homo inconſultus et temerarius non videbat. quis conſideratior illo? quis tectior? quis prudentior? quanquam hoc loco Dejotarum non tam ingenio, et prudentia, quam fide, et religione vitae defendendum pu-

to. nota tibi eſt, C. Caeſar, hominis probitas, noti mores, nota conſtantia. cui porro, qui modo populi Romani nomen audivit, Dejotari integritas, gravitas, virtus, fides non audita eſt? quod igitur facinus nec in hominem imprudentem cadere poſſet, propter metum praeſentis exitii, nec in facinoroſum, niſi eſſet idem amentiſſimus, id vos et a viro optimo, et ab homine minime ſtulto cogitatum eſſe confingitis. at quam non modo non credibiliter, ſed ne ſuſpicioſe quidem. cum, inquit, in Caſtellum Luceium veniſſes, et domum regis, hoſpitis tui, divertiſſes: locus erat quidam, in quo erant ea compoſita, quibus rex te munerare conſtituerat. huc te e balneo, prius quam accumberes, ducere volebat. ibi enim erant armati, qui te interficerent, in eo ipſo loco collocati. en crimen, en cauſa, cur regem fugitivus, dominum ſervus accuſet. ego mehercule, C. Caeſar, initio, cum eſt ad me iſta cauſa delata, Phidippum medicum, ſervum regium, qui cum legatis miſſus eſſet, ab iſto adoleſcente eſſe corruptum; hac ſuſpicione ſum percuſſus: medicum indicem ſubornabit:

finget videlicet aliquod crimen veneni. etsi a veritate longe, tamen a consuetudine criminandi non multum res abhorrebat. quid ait medicus? nihil de veneno. at id fieri potuit, primo occultius in potione, vel in cibo: deinde etiam impunius fit, quod, cum est factum, negari potest. si palam te interemisset: omnium in se gentium non solum odia, sed etiam arma convertisset. si veneno: Jovis illius quidem hospitalis numen nunquam celare potuisset, homines fortasse celavisset. quod igitur et occultius conari, et efficere cautius potuit; id tibi, et medico callido, et servo, ut putabat, fideli, non credidit; de armis, de ferro, de insidiis celare te noluit? at quam festive crimen contexitur? tua te, inquit, eadem quae semper, fortuna servavit: negavisti tum te inspicere velle. Quid postea? an Dejotarus, re illo tempore non perfecta, continuo dimisit exercitum? nullus erat alius insidiandi locus? at eodem te, cum coenavisses, rediturum dixeras: itaque feciſti. horam unam aut duas eodem loco armatos, ut collocati fuerant, retinere magnum fuit? cum in convivio comi-

ter et jucunde fuisses, tum illuc iviſti, ut dixeras. quo in loco Dejotarum talem erga te cognoviſti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit: cui magnificentiſſima dona, ut ſcriptum legimus, uſque ad Numantiam miſit ex Aſia; quae Africanus, inſpectante exercitu, accepit. quod cum praeſens Dejotarus regio et animo, et more feciſſet, tu in cubiculum diſceſſiſti. obſecro, Caeſar, repete temporis illius memoriam: pone illum ante oculos diem: vultus hominum te intuentium, atque admirantium recordare. num quae trepidatio? num qui tumultus? num quid, niſi moderate, niſi quiete, niſi ex hominis graviſſimi et ſanctiſſimi diſciplina? quid igitur cauſae excogitari poteſt, cur te lautum voluerit, coenatum noluerit occidere? in poſterum, inquit, diem diſtulit, ut, cum in caſtellum Luceium ventum eſſet, ibi cogitata perficeret. non video cauſam loci mutandi: ſed tamen acta res criminosè eſt. cum, inquit, vomere te poſt coenam velle dixiſſes, in balneum te ducere coeperunt. ibi enim erant inſidiae. at te eadem tua fortuna ſervavit: in cubiculum te ire malle dixiſti. dii te perdant,

fugitive: ita non modo nequam et improbus, ſed fatuus et amens es. quid? ille ſigna aenea in inſidiis poſuerat, quae e balneo in cubiculum transferri non poſſent? habes crimina inſidiarum: nihil enim dixit amplius. horum, inquit, eram conſcius. quid tum? ita demens ille erat, ut eum, quem conſcium tanti ſceleris habebat, a ſe dimitteret, Romam etiam mitteret, ubi et inimiciſſimum ſciret eſſe nepotem ſuum, et C. Caeſarem, cui feciſſet inſidias? praeſertim cum is unus eſſet, qui poſſet de abſente ſe indicare? et fratres meos, inquit, quòd erant conſcii, in vincula conjecit. cum igitur eos vinciret, quos ſecum habebat; te ſolutum Romam mittebat, qui eadem ſcires, quae illos ſcire dicis? Reliqua pars accuſationis duplex fuit: una, regem ſemper in ſpeculis fuiſſe, cum a te animo eſſet alieno: altera, exercitum eum contra te magnum comparaſſe. de exercitu dicam breviter, ut caetera. nunquam eas copias rex Dejotarus habuit, quibus inferre bellum populo Romano poſſet: ſed quibus fines ſuos ab excurſionibus hoſtium et latrociniis tueretur, et imperatoribus

noſtris auxilia mitteret. atque antea quidem majores copias alere poterat: nunc exiguas vix tueri poteſt. at miſit ad Caelium neſcio quem: ſed eos, quos miſit, quòd ire noluerunt, in vincula conjecit. non quaero quam veriſimile ſit, aut non habuiſſe regem, quos mitteret: aut eos, quos miſiſſet, non paruiſſe: aut, qui dicto audientes in tanta re non fuiſſent, eos vinctos potius, quam necatos fuiſſe. ſed tamen cum ad Caelium mittebat, utrum cauſam illam victam eſſe neſciebat, an Caelium iſtum magnum hominem putabat? quem profecto is, qui optime noſtros homines novit, vel quia noſſet, vel quia non noſſet, contemneret. addidit etiam illud, equites non optimos miſiſſe. veteres, credo, Caeſar: nihil ad tuum equitatum: ſed miſit ex iis, quos habuit, electos. ait neſcio quem ex eo numero, ſervum judicatum. non arbitror: non audivi. ſed in eo, etiam ſi accidiſſet, culpam regis nullam fuiſſe arbitrarer. Alieno autem a te animo fuit. quomodo? ſperavit, credo, difficiles tibi Alexandriae fore exitus propter regionis naturam, et fluminis. at eo ipſo tempore pecuniam

dedit; exercitum aluit; ei, quem Asiae praefeceras, nulla in re defuit; tibi victori non solum ad hospitium, sed ad periculum etiam, atque ad aciem praesto fuit. secutum est bellum Africanum. graves de te rumores sparsi: qui etiam furiosum illum Caelium excitaverunt. quo tum erga te rex animo fuit? qui auctionatus sit, seseque exspoliare maluerit, quam tibi pecuniam non subministrare. at eo, inquit, tempore ipso Nicaeam, Ephesumque mittebat, qui rumores Africanos exciperent, et celeriter ad se referrent. itaque cum esset ei nuntiatum, Domitium naufragio periisse, te in castello circumsideri: de Domitio dixit versum Graecum eadem sententia, qua etiam nos habemus Latinum: ‘pereant amici, ‘dum unà inimici intercidant:’ quod ille, si esset tibi inimicissimus, nunquam tamen dixisset. ipse enim mansuetus; versus immanis. quî autem Domitio poterat esse amicus, qui tibi esset inimicus? tibi porro inimicus cur esset, a quo, cum vel interfici belli lege potuisset, regem et se, et filium suum constitutos esse meminisset? quid deinde? furcifer quo

progreditur? ait, hac laetitia Dejotarum elatum, vino ſe obruiſſe, in convivioque nudum ſaltaviſſe. quae crux huic fugitivo poteſt ſatis ſupplicii afferre? Dejotarum ſaltantem quiſquam, aut ebrium vidit unquam? omnes ſunt in illo regiae virtutes: quod te, Caeſar, ignorare non arbitror: ſed praecipue ſingularis, et admiranda frugalitas; etſi hoc verbo ſcio laudari reges non ſolere. frugi hominem dici non multum habet laudis in rege: fortem, juſtum, ſeverum, gravem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hae ſunt regiae laudes: illa privata eſt. ut volet quiſque accipiat: ego tamen frugalitatem, id eſt, modeſtiam et temperantiam, virtutem eſſe maximam judico. haec in illo eſt ab ineunte aetate, tum a cuncta Aſia tum a magiſtratibus, legatiſque noſtris, tum ab equitibus Romanis, qui in Aſia negotiati ſunt, perſpecta, et cognita. multis ille quidem gradibus officiorum erga rempublicam noſtram ad hoc regium nomen aſcendit: ſed tamen quidquid a bellis populi Romani vacabat, cum hominibus noſtris conſuetudines, amicitias, res, rationeſ-

que jungebat: ut non ſolum tetrarcha nobilis, ſed optimus paterfamilias, et diligentiſſimus agricola, et pecuarius haberetur. qui igitur adoleſcens, nondum tantâ gloriâ praeditus, nihil unquam niſi ſeveriſſime et graviſſime fecerit, is ea exiſtimatione, eaque aetate ſaltavit? Imitari potius, Caſtor, avi tui mores, diſciplinamque debebas, quàm optimo et clariſſimo viro, fugitivi ore, maledicere. quòd ſi ſaltatorem avum habuiſſes, neque eum virum, unde pudoris, pudicitiaeque exempla peterentur, tamen hoc maledictum minime in illam aetatem conveniret. quibus ille ſtudiis ab ineunte aetate ſe imbuerat, non ſaltandi, ſed bene ut armis, optime ut equis uteretur; ea tamen illum cuncta, jam aetate exactâ, defecerant. itaque, Dejotarum cum plures in equum ſuſtuliſſent, quòd haerere in eo ſenex poſſet, admirari ſolebamus. hic verò adoleſcens, qui meus in Cilicia miles, in Graecia commilito fuit, cum in illo noſtro exercitu equitaret cum ſuis delectis equitibus, quos una cum eo ad Pompeium pater miſerat, quos concurſus facere ſolebat? quàm ſe jactare? quàm

ſe oſtentare? quàm nemini in illa cauſa ſtudio, et cupiditate concedere? cùm verò, exercitu amiſſo, ego, qui pacis auctor ſemper fui, poſt Pharſalicum autem praelium ſuaſor fuiſſem armorum non deponendorum, ſed abjiciendorum, hunc ad meam auctoritatem non potui adducere, quod et ipſe ardebat ſtudio ipſius belli, et patri ſatisfaciendum eſſe arbitrabatur. felix iſta domus, quae non impunitatem ſolum adepta ſit, ſed etiam accuſandi licentiam: calamitoſus Dejotarus, qui et ab eo, qui in iiſdem caſtris fuerit, non modo apud te, ſed etiam a ſuis accuſetur. vos veſtrâ ſecundâ fortunâ, Caſtor, non poteſtis ſine propinquorum ca-
11 lamitate eſſe contenti. Sint ſane inimicitiae, quae eſſe non debebant. rex enim Dejotarus veſtram familiam abjectam et obſcuram è tenebris in lucem evocavit. quis tuum patrem ante, qui eſſet, quàm cujus gener eſſet, audivit? ſed quamvis ingratè et impiè neceſſitudinis nomen repudiaritis, tamen inimicitias hominum more gerere poteratis, non ficto crimine inſectari, non expetere vitam, non capitis arceſſere. eſto: concedatur

haec quoque acerbitatis et odii magnitudo. adeone, ut etiam omnia vitae, ſalutiſque communis, atque etiam humanitatis jura violentur? ſervum ſollicitare verbis, ſpe, promiſſiſque corrumpere, adducere domum, contra dominum armare: hoc eſt, non uni propinquo, ſed omnibus familiis bellum nefarium indicere. nam iſta corruptela ſervi, ſi non modo impunita fuerit, ſed etiam a tanta auctoritate approbata: nulli parietes noſtram ſalutem, nullae leges, nulla jura cuſtodient. ubi enim id, quod intus eſt atque noſtrum, impune evolare poteſt, contraque nos pugnare, fit in dominatu ſervitus, in ſervitute dominatus. ô tempora, ô mores! Cn. Domitius ille, quem nos pueri conſulem, cenſorem, pontificem maximum vidimus, cum tribunus plebis M. Scaurum, principem civitatis, in judicium populi vocaſſet, Scaurique ſervus ad eum clam domum veniſſet, et crimina in dominum delaturum ſe eſſe dixiſſet: prehendi hominem juſſit, ad Scaurumque deduci. vide, quid interſit: etſi iniquè Caſtorem cum Domitio comparo: ſed tamen ille inimico ſervum re-

miſit, tu ab avo abduxiſti: ille incorruptum audire noluit, tu corrupiſti: ille adjutorem ſervum contra dominum repudiavit, tu etiam accuſatorem adhibuiſti. at ſemel iſte eſt corruptus a vobis? nonne, cum eſſet productus, et cum tecum fuiſſet, refugit ad legatos? nonne etiam ad hunc Cn. Domitium venit? nonne, audiente hoc Serv. Sulpicio, clariſſimo viro, qui tum caſu apud Domitium coenabat, et hoc T. Torquato, optimo adoleſcente, ſe a te corruptum, tuis promiſſis in fraudem impulſum eſſe confeſſus eſt? 12 Quae eſt iſta tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? idcirco in hanc urbem veniſti, ut hujus urbis jura et exempla corrumperes, domeſticaque immanitate inquinares? at quàm acute collecta crimina? Bleſamius, inquit, (ejus enim nomine, optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad regem ſcribere ſolebat, te in invidia eſſe: tyrannum exiſtimari: ſtatua inter reges poſita, animos hominum vehementer offenſos: plaudi tibi non ſolere. nonne intelligis, Caeſar, ex urbanis malevolorum ſermunculis haec ab iſtis eſſe collecta?

Bleſamius tyrannum Caeſarem ſcriberet? multorum enim civium capita viderat: multos juſſu Caeſaris vexatos, verberatos, necatos: multas afflictas, et everſas domos: armatis militibus refertum forum: quae ſemper in civili victoria ſenſimus, ea te victore non vidimus. ſolus, inquam, es, C. Caeſar, cujus in victoria ceciderit nemo, niſi armatus. et quem nos liberi, in ſumma populi Romani libertate nati, non modo non tyrannum, ſed etiam clementiſſimum in victoria ducimus: is Bleſamio, qui vivit in regno, tyrannus videri poteſt? nam de ſtatua quis queritur, unâ praeſertim, cum tam multas videat? valde enim invidendum eſt ejus ſtatuis, cujus tropaeis non invidimus. nam, ſi locus affert invidiam, nullus locus eſt ad ſtatuam quidem Roſtris clarior. de plauſu autem quid reſpondeam? qui nec deſideratus unquam a te eſt, et nonnunquam, obſtupefactis hominibus, ipſa admiratione compreſſus eſt: et fortaſſe eo praetermiſſus, quia nihil vulgare te dignum videri poteſt. Ni- 13
hil a me arbitror praetermiſſum, ſed aliquid ad extremam cauſae partem reſer-

vatum. id autem aliquid eſt, te ut plane Dejotaro reconciliet oratio mea. non enim jam metuo, ne tu illi ſuccenſeas: illud vereor, ne tibi illum ſuccenſere aliquid ſuſpicêre. quod abeſt longiſſime, mihi crede, Caeſar. quid enim retineat per te, meminit, non quid amiſerit: neque ſe a te multatum arbitratur: ſed, cum exiſtimaret multis tibi multa eſſe tribuenda, quo minus a ſe, qui in altera parte fuiſſet, ea ſumeres, non recuſavit. etenim ſi Antiochus Magnus ille, rex Aſiae, cùm, poſteaquam a Scipione devictus, Tauro tenus regnare juſſus eſſet, omnemque hanc Aſiam, quae eſt nunc noſtra provincia, amiſiſſet, dicere eſt ſolitus, Benignè ſibi a populo Romano eſſe factum, quòd nimis magna procuratione liberatus modicis regni terminis uteretur: poteſt multo facilius ſe Dejotarus conſolari. ille enim furoris multam ſuſtinuerat, hic erroris. omnia tu Dejotaro, Caeſar, tribuiſti, cum et ipſi, et filio nomen regium conceſſiſti. hoc nomine retento, atque conſervato, nullum beneficium populi Romani, nullum judicium de ſe ſenatûs imminutum putat: magno

animo, et erecto eſt, nec unquam ſuccumbet inimicis, ne fortunae quidem. multa ſe arbitratur, et peperiſſe ante factis, et habere in animo, atque virtute, quae nullo modo poſſit amittere. quae enim fortuna, aut quis caſus, aut quae tanta poſſit injuria, omnium imperatorum de Dejotaro decreta delere? ab omnibus enim eſt ornatus, qui, poſtquam in caſtris eſſe potuit per aetatem, in Aſia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria, bella geſſerunt. ſenatus vero judicia de illo tam multa, tamque honorifica, quae publicis populi Romani literis, monumentiſque conſignata ſunt, quae unquam vetuſtas obruet, aut quae tanta delebit oblivio? quid de virtute ejus dicam? quid de magnitudine animi, gravitate, conſtantia? quae omnes docti, atque ſapientes ſumma; quidam etiam ſola bona eſſe dixerunt: hiſque non modo ad bene, ſed etiam ad beate vivendum contentam virtutem eſſe. haec ille reputans, et dies et noctes cogitans, non modo tibi non ſuccenſet, (eſſet enim non ſolum ingratus, ſed etiam amens) verum omnem tranquillitatem, et quietam ſenectutis acceptam

tam refert clementiae tuae. Quo quidem animo cum antea fuit, tum non dubito, quin tuis literis, quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Bleſamio dediſti, ſe magis etiam erexerit, ab omnique ſollicitudine abſtraxerit. jubes enim eum bene ſperare, et bono eſſe animo: quod ſcio te non fruſtra ſcribere ſolere. memini enim iiſdem fere verbis ad me te ſcribere, meque tuis literis bene ſperare non fruſtra eſſe juſſum. laboro equidem regis Dejotari cauſa, quo-cum mihi amicitiam reſpublica conciliavit, hoſpitium voluntas utriuſque conjunxit, familiaritatem conſuetudo attulit, ſummam vero neceſſitudinem magna ejus officia in me, et in exercitum meum effecerunt: ſed cum de illo laboro, tum de multis ampliſſimis viris, quibus ſemel ignotum a te eſſe oportet, nec beneficium tuum in dubium vocari, nec haerere in animis hominum ſollicitudinem ſempiternam, nec accidere, ut quiſquam te timere incipiat eorum, qui ſemel a te ſint liberati timore. non debeo, C. Caeſar, quod fieri ſolet in tantis periculis, tentare, quonam modo dicendo miſericordi-

am tuam commovere poſſim: nihil opus eſt: occurrere ipſa ſolet ſupplicibus et calamitoſis, nullius oratione evocata. propone tibi duos reges: et id animo contemplare, quod oculis non potes. dabis profecto miſericordiae, quod iracundiae negaviſti. multa ſunt tuae clementiae monumenta: ſed maxime eorum incolumitates, quibus ſalutem dediſti. quae ſi in privatis glorioſa ſunt, multo magis commemorabuntur in regibus. ſemper regium nomen in hac civitate ſanctum fuit: ſociorum vero regum et amicorum, ſanctiſſimum. Quod nomen hi reges ſu ne amitterent, te victore, timuerunt: retentum vero, et a te confirmatum, poſteris etiam ſuis tradituros eſſe confido. corpora vero ſua pro ſalute regum ſuorum hi legati tibi regii tradunt, Hieras, et Bleſamius, et Antigonus, tibi, nobiſque omnibus jam diu noti; eademque fide et virtute praeditus Dorylaus, qui nuper cum Hiera legatus eſt ad te miſſus; tum regum amiciſſimi, tum tibi etiam, ut ſpero, probati. exquire de Bleſamio, num quid ad regem contra dignitatem tuam ſcripſerit. Hieras quidem cauſam omnem

ſuſcipit, et criminibus illis pro rege ſe ſupponit reum, memoriam tuam implorat, qua vales plurimum: negat unquam ſe a te in Dejotari tetrarchia pedem diſceſſiſſe: in primis finibus tibi ſe praeſto fuiſſe dicit, uſque ad ultimos proſecutum: cum e balneo exiſſes, tecum ſe fuiſſe, cùm illa munera inſpexiſſes coenatus, cum in cubiculo recubuiſſes; eandemque aſſiduitatem tibi ſe praebuiſſe poſtridie. quamobrem, ſi quid eorum, quae objecta ſunt, cogitatum ſit, non recuſat, quin id facinus ſuum judices. quocirca, C. Caeſar, velim exiſtimes, hodierno die ſententiam tuam, aut cum ſummo dedecore miſerrimam peſtem importaturam eſſe regibus, aut incolumem famam cum ſalute: quorum alterum optare, illorum crudelitatis eſt; alterum conſervare, clementiae tuae.

FINIS.

EXCUDEBANT GLASGUAE
ROB. ET AND. FOULIS FRATRES,
ACADEMIAE TYPOGRAPHI
M. DCC. XLIX.